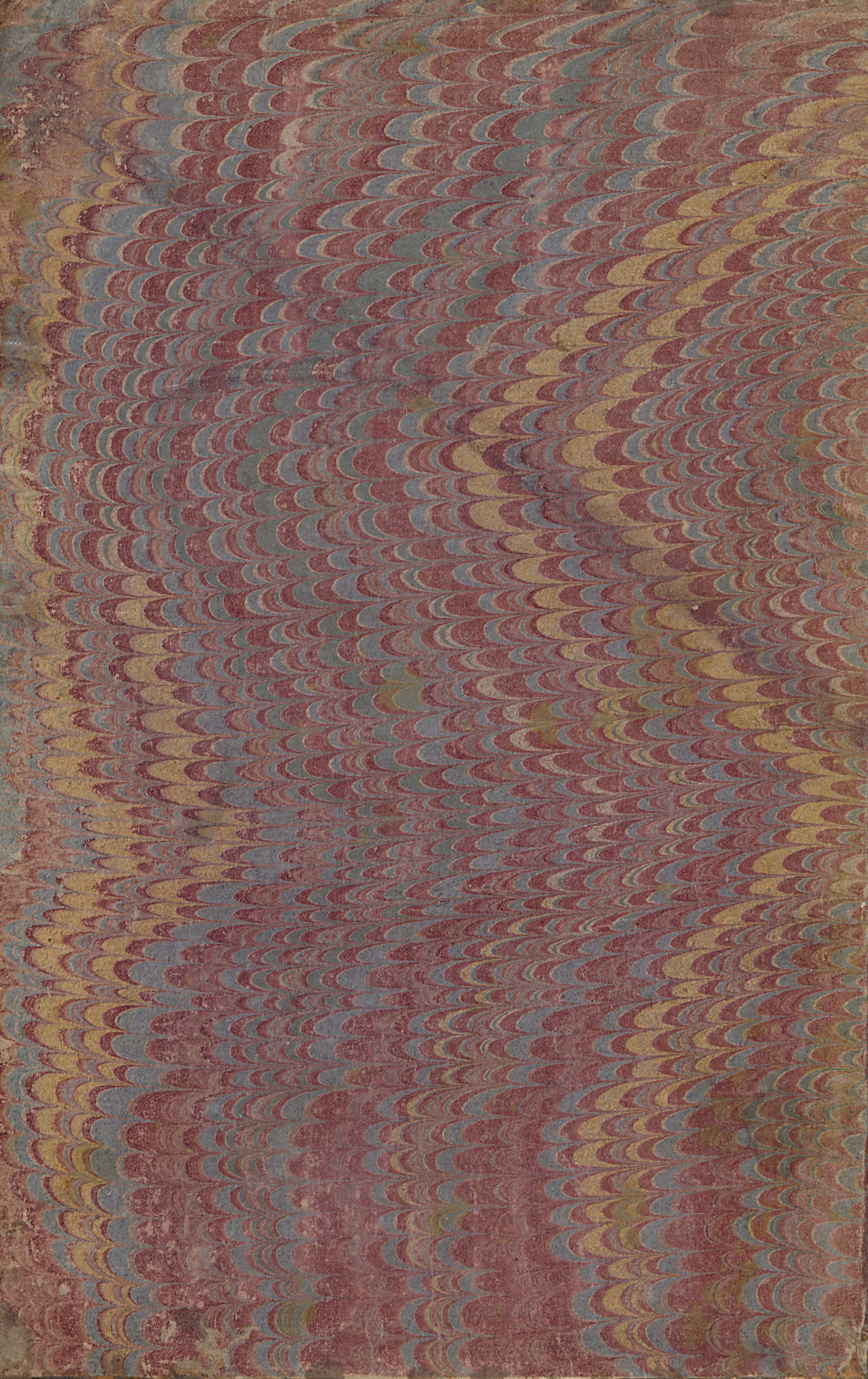
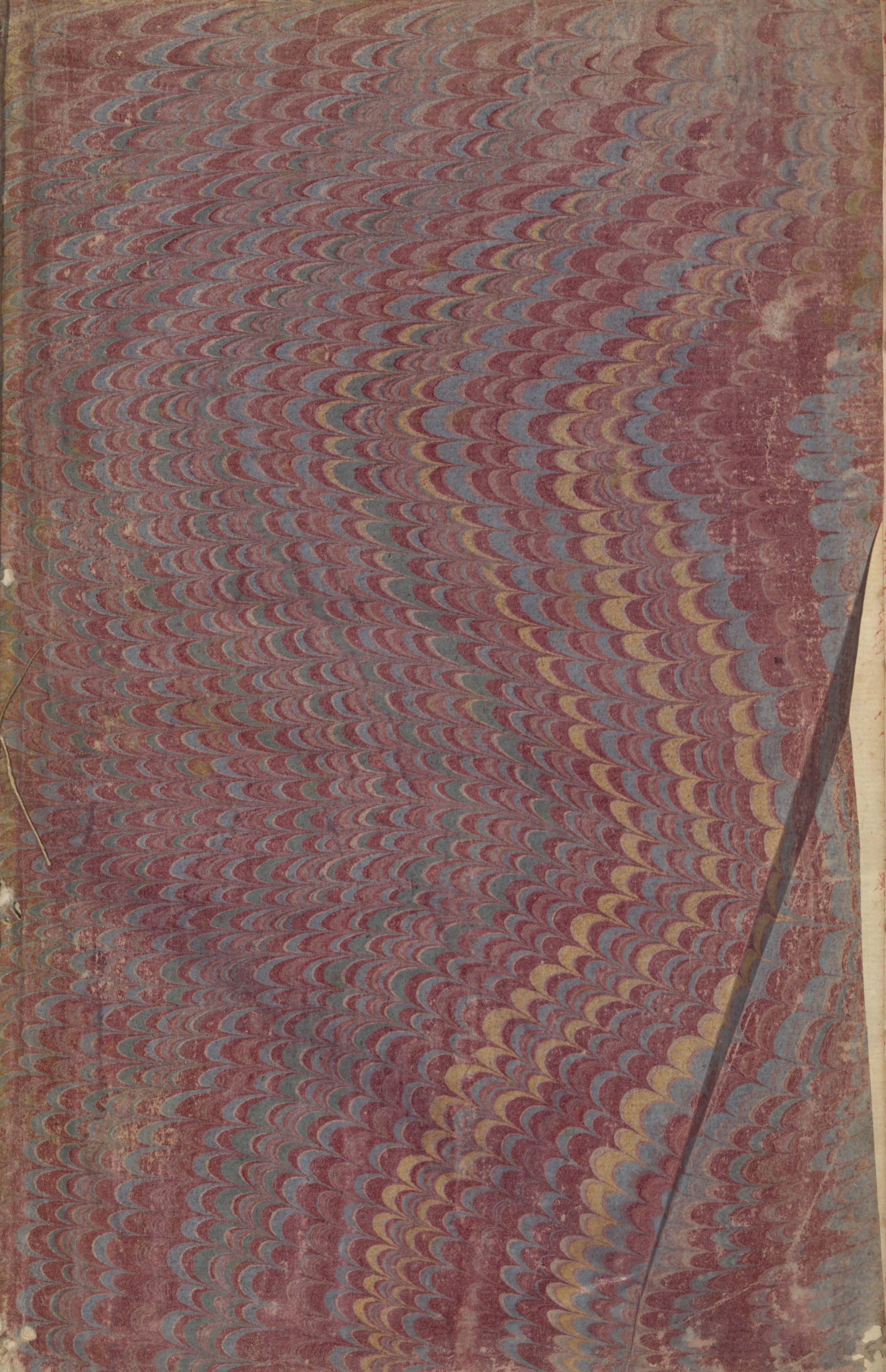
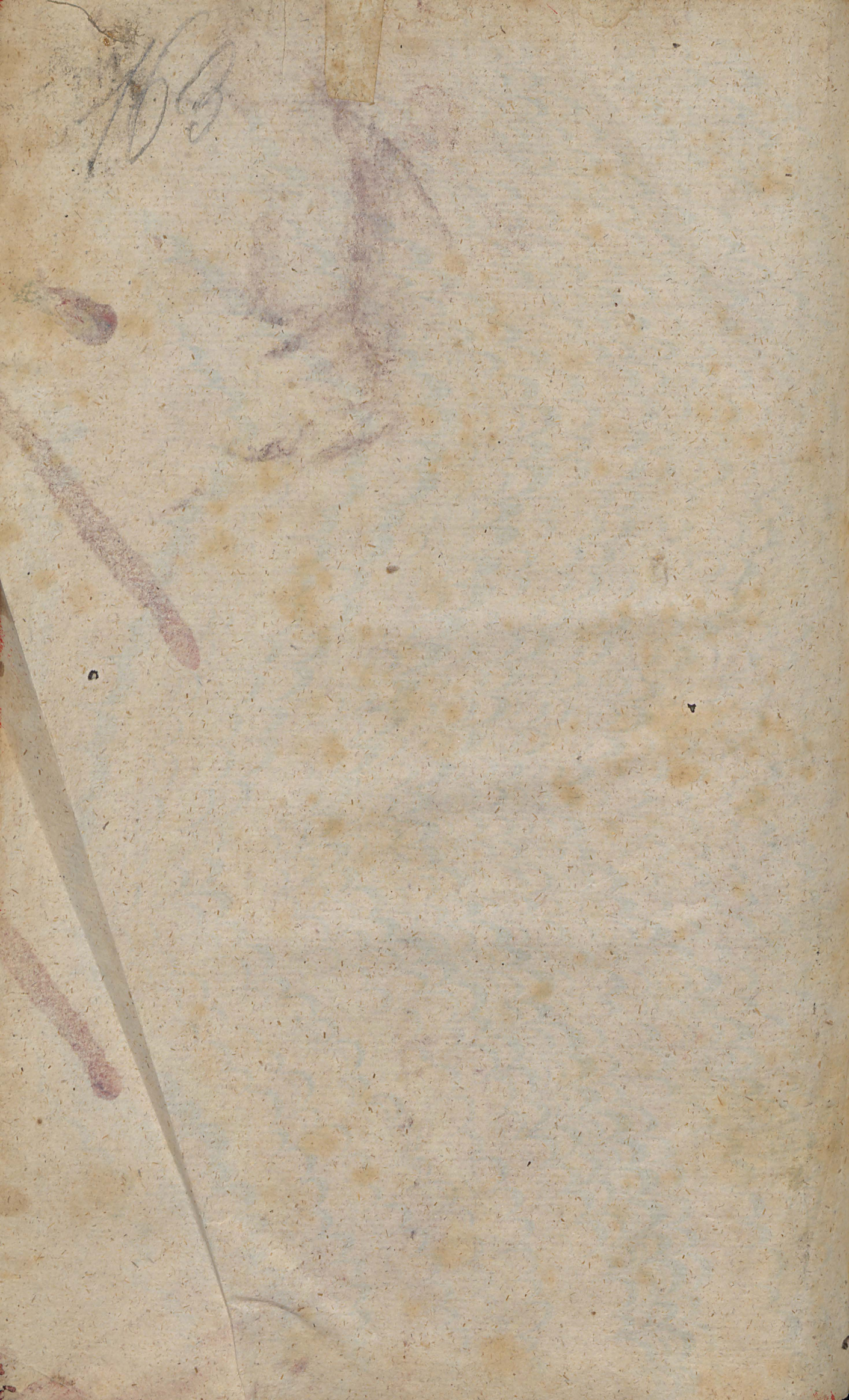

9

ANTONII SZEREDAI

DE SZENTRONTÁS (*olim* SZENT HÁROMSÁG)

SACRÆ THEOLOGIÆ DOCTORIS,

PROTHO-NOTARII APOSTOLICI,
CAPITULI ECCLESIAE CATHEDRALIS ALBENSIS TRANSYLVANIÆ

CANTORIS-CANONICI:

EXCELLENTISSIMI,

ILLUSTRISSIMI, & REVERENDISSIMI

DOMINI, DOMINI

JOSEPHI

è COMITIBUS

à

BATTYAN,

DEI, & APOSTOLICÆ SEDIS GRATIA
EPISCOPI TRANSYLVANIENSIS,
&c. &c. &c.

IN SPIRITUALIBUS

CAUSARUM AUDITORIS GENERALIS

TRIPARTITA PRAXIS

JUDICIARIA

SACRORUM IN UNGARIA, & TRANSYLVANIA TRIBUNALIUM.

Studiò, ac Operâ Ejusdem

è SACRIS CANONIBUS, LEGIBUS PATRIIS,
& USU CONSVETUDINARIO, PROBATISQUE AUTHORIBUS
COLLECTA, & IN HANC METHODUM REDACTA.

Conv. Csiénien *Srs.*

TYPIS CONVENTUS CSIKIENSIS. ANNO M.DCC.LX.

164298

Contra. 17.

121

EXCELLENTISSIMO,
ILLUSTRISSIMO, ac REVERENDISSIMO
DOMINO, DOMINO

JOSEPHO

è COMITIBUS
à **BATTYAN,**

Perpetuo in Németh-Ujvár, Metropolitanæ
Colocensis, & Bácsiensis Canonicè Unitarum
Ecclesiarum

ARCHI-EPISCOPO,

SACRATISSIMARUM, CÆSAREARUM, & APOSTOLICO-REGIÆ MAJESTATUM

CONSILIARIO ACTUALI INTIMO,

Inclytorum Comitatum Castri-Ferrei Perpetuo, Bácsiensis verò

SUPREMO, AC PERPETUO COMITI,

& Excelsæ Tabulæ Septem-Viralis

ASSESSORI PRIMARIO, & CO-JUDICI,

QUI

Annò Dominicæ Incarnationis supra millesimum septingentesimum
nonò, & quinquagesimò,

Ætatis Suæ secundò, & trigesimò

(Nempe

Annos vitæ, meritorum pondere,
Juventam, Sapientiæ altæ, & Doctrinæ summæ
superante gravitate)

Secretiori Divinæ Ordinationis Dispensatione,
&

Altissima Augustissimæ Imperatricis,

MARIÆ THERESIÆ,

Hungariæ Reginae, & Principis Transylvaniæ

..... Providentiâ,

Ecclesiæ Catholicæ Transylvanæ

EPISCOPUS datus;

Probè ex Divi Augustini Sententia gnarus:
Non eum esse Episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse;
Sed eum,

Qui prodesse maluerit, quàm præesse;
simul,

Ut Episcopus esse ceperat,

Doctrinam quærentibus

Doctor,

Justitiam inquirentibus

Judex,

Errantibus à via veri,

Rector;

Pascua Spiritûs anhelantibus,

Pastor;

Panem vitæ spiritualis poscentibus,

Pater;

Omnibus denique,

Omnia cum Apostolo factus erat.

Ità

Ad normam Doctrinæ Apostolorum Principis:

In Fide Virtutem,

In Virtute autem Scientiam,

In Scientia autem Abstemiam,

In Abstemia autem Patientiam,

In Patientia autem Pietatem,

In Pietate autem Amorem Fraternitatis,

In Amore autem Fraternitatis Charitatem

Subinferebat, & ministrabat.

Namque,

Vix in Excelsum Gubernii Principatûs istius Transylvaniæ Senaturn
Introductus,

Illicò,

Sub Generalibus Principatûs Comitibus,

Votò Statuum, Ordinûmque consensu

Concordi,

Arduæ, altique momenti (quam Commissionem vocant) Cætui
Præses datus;

Eidem,

Pietate in Religionem,

Fidelitate in Principem,

Amore in Patriam,

Sibi pro Scopo appositis, pro Speculo appensis,

Principi fideliter,

Patriæ utiliter,

Civibus ejus acceptabiliter,

Præfidiô præfuit,
Sapientiâ adfuit,
Confiliô profuit.

Exinde

Episcopus ad Ecclesias,
Sacerdos Magnus ad Sacra,
Prælati ad Clerum,
Pastor ad Oves,
Pater ad Filios,
Apostolicus ad Populum,
Conversus;

Corpori,

A natura imbecilli,

A Propagine tenero,

Nulla penè quiete indulta,

Canonicæ Ecclesiarum, Oviûmque Suarum Visitationi
Se accingens;

Septem sub Mensium intervallo, aliquôtque dierum,
Viarum difficultatibûs magnis,
Tempestatum injuriis paribûs
Forti in tenero corpore animô

Superatis;

Comitatus:

Albensem, Tordensem, Kolosiensem, Szolnokiensem, Küküllóensem;

Sedes: Marusiensem, Udvarhelyensem, Három-Székiensem;

Districtus: Bisztriciensem, Fagarasiensem, Coronensem, Barczeniensem;

Indefesso pede Apostolico peragravit,

Pastorali sagacitate perlustravit;

Atque

Præter complura alia Apostolici muneris edita
Nobilissima Argumenta,

Sub adeo angusto illo temporis intervallo,

Hic sparsim, & illic,

Sacro Chrysmate, Frontes Fidelium,

Plurium,

Quàm sexies millium tercentorum, septuagenorûmque, & octo,
Delinivit.

Ad hæc:

Ecclesiam Cathedralem,

Munificentissimus ceu Sponsus Sponsam Suam,

Machinis Campanis ternis,

Grandi æris summâ fufis,

Donavit, Dotavit, Ditavit;

In quibus jam
Semper Honos, Noménque *Ejus*, Laudésque *sonabunt*.
Eidem inquàm

(Cujus
Si singula Apostolici Zeli, Pastoralis Curæ, Sollicitudinis Paternæ,
Bonitatis, & Magnificentiæ,
Pietatis, & Munificentiæ,
Svavitatis, & Beneficentiæ,
Benignitatis, & Clementiæ,
Sapientiæ, & Providentiæ,
(Quæ Virtutum Fastigia in Eo summa)
Si Excelsorum denique Factorum *Ejus*
Hic appenderentur
Monumenta
Multas, & magnas exigent Tabulas)
Ceu Suo
Antea Prælato, nunc Metropolitano,
Undequaque Gratiosissimo,
Undequaque Benignissimo,
In submissæ Devotionis Symbolum,
In Gratitude Monumentum,
Exile hoc opus suum
Dicat, Dedicat, Devovet
Ejusdem

*Humillimus Servus, &
Devotissimus Capellanus
Antonius Szeredai.*

PRÆFATIO AD LECTOREM

CUM INTRODUCTIONE AD OPUS.

Benevole Lector!

INcomprehensibilis Divinæ Sapientiæ Providentia communem humani generis societatem, & Christianam cumprimis Rempublicam ad suas consequendas felicitates duobus summis, ac supremis instruxit præfidiis, Pontificali videlicet Authoritate, & Regali Potestate, quò ità concordì utriusque protecta munimine, præfidióque gubernata salutari, tum in Spiritualibus, tum in corporalibus, beatis, ac tranquillis, quantum mundanas inter liceret varietates, suarum frueretur felicitatum incrementis. Pontificalis illa Authoritas, seu Ecclesiasticæ in Republica Christiana Jurisdictio Potestatis, quòd non ad Forum duntaxat (ut dicitur) conscientiæ, & internum, verum ad Forum etiam Jurisdictionis contentiosæ, sive externum se extendat, id est: non conscientias duntaxat regendi, ac dirigendi, sed & controversa Fidelium negotia, quæ nimirum vel Spiritualia, aut Ecclesiastica sunt, vel eadem attingunt, crimina item, ac delicta eorundem, quæ Ecclesiasticam promerentur sive ultionem, sive correctionem, viâ etiam publici Processûs Judiciarii Legibus accommodatâ, componendi, puniendi, ulciscendi, atque vindicandi plenam habeat potestatis facultatem, luculenter contestantur quemadmodum Sacri veteris, ac novæ Legis Codices, ità etiam Sacra Æcumenicorum Conciliorum, Canonumve Decreta, Orbis Catholici reverentiâ con-

consecrata, quin & Imperatorum, Regum, ac Principum
fidelia, salutaria, ac omni laude dignissima Statuta.

Sed quia eadem Pontificalis Authoritas (cujus nomine Romano-Apostolicam hic subaudio Sedem) se sola, tot, tantæque multitudinis, ac frequentiae negotiis Fidelium componendis, controversiis expediendis, delictis vindicandis, impietatibus coercendis, dubiis enodandis, Juribus denique, & Judiciis administrandis penè impar esset, luminare mundi majus, Solem videlicet imitata, quemadmodum hic in orbem universum illustrandum sui locò suos emittit radios, perinde illa, in omnem Christianum mundum Justitiâ, Judiciò, & Doctrinâ in Spiritualibus regendum, dirigendum, moderandum, ac fovendum, totidem velut rutilantes radios, suos emisit Cardinales, Patriarchas, Primate, Archi-Episcopos, Episcopos, aliòsque supra communem evectos hominum sortem Prælatos, & Officiales, & eos quidem, non ut Patres tantum, verum etiam ut Judices; Patres quidem: ut Pastoralis ipsorum curæ, & solitudini concredito Gregi Christiano panem vitæ coelestis, & lac pietatis, ac doctrinæ præberent; Judices verò: ut aberrantes, atque deflectentes, baculò Juris, & flagellò Justitiæ ad viam recti, & honesti, partim tenendam, partim repetendam impellere necessarent.

Hujus igitur immaculati luminaris splendidissimi radii, depulsis densis infidelitatis tenebris, operâ, & industriâ magni primùm Ducis Gejzæ, deinceps verò ardenti ejusdem Filii, Sancti Stephani Protho-Regis Apostolici Gentis Hungaricæ, aliorumque hunc sequentium Divorum Hungariæ Regum cooperante zelò, etiam in Hungariam, & Transylvaniam feliciter pertingentes, quamvis
tristes

tristes identidem perpeffi ecclypfes, fuo iterùm fplendori reftituti, easdem, tam veluti Populi Patres, quàm uti Juris, & Juftitiæ in Ecclefiafticis Miniſtri, jam inde à feptingentis, & ampliùs Annis, gloriofè, falutaritèrque illuſtrârunt, ac etiamnum in dies illuſtrare non defiftunt.

Atque hujus ab Ecclefiafticis in Hungaria, & Tranſylvania Judicibus adminiſtrari ſoliti Juris, ac Juſtitiae praxim, atque methodum non quidem fallibili inutilis ingenii mei arbitrio, & opinioni nixam, ſed tam Jurium Canonici, & Patrii authoritate fultam, quàm longo Sacrorum uſu Tribunalium, legitimâque conſvetudine roboratam exhibeo tibi, in vili iſthoc meo opere benevole Lector! Atque ſi pateris, ut aſſumptam à me, ſecutâmq; in hac Tripartita Praxi Judiciaria tractandi methodum faciliùs aſſequaris, ad idem hoc opus ſic te ordior introducere.

Primò: nôſſe te velim, quòd univerſum hoc opus in tres Partes diſpeſcuerim, has deinde in Titulos, hos porrò in Quæſtiones generales in principio uniuſcujuſque Tituli appoſitas, quas demum ſequentur ſpeciales quædam, & ad praxim magis facientes Reſponſiones, ac Reſolutiones. Quæ quia complures, diverſâſque continebunt in ſe Aſſertiones, idcirco ad evitandam confuſionem, juvandam memoriam, & rem clariùs elucidandam, iisdem, modò *Notanda*, modò *Advertenda*, modò *Scienda*, modò denique *Obſervanda* quædam inferui, quæ totidem veluti concluſionum obirent vices. Porrò: prima hujus Operis Pars continebit Titulos 29. & aget de perſonis, & rebus ad Judicium in Sedibus Spiritualibus celebrari ſolitum, magis proximè pertinentibus. Pars ſecunda habebit Titulos 17. & tractabit de Cauſis, ac etiam

Criminibus, & Delictis potissimum Clericorum in Foro Spirituali controverti, & discuti consvetis. Tertia demum paucis absolvetur Titulis in Paragraphos subdivisis, & aget de ipso Processu Judiciario in plerisque saltem, si non omnibus Sedibus Judiciariis Spiritualibus observari, usurparique solito.

Cum autem non parum intersit, ut scias, quibus hoc Opus nitatur fundamentis, ideo noveris *2dò*. Quod totum hoc Opus, partim Juris Canonici, partim Civilis, partim Patrii (id est: tam Hungarici, quam Transylvanici, & quidem in specie *1mò*. Decreti Tripartiti Latino-Ungarici, Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Ungariæ, & Transylvaniæ Authore Stephano Verböczi collecti, & conscripti. *2dò*. Approbatarum Constitutionum Transylvanicarum. *3tiò*. Corporis Juris Hungarici, seu Decreti Generalis Inclyti Regni Hungariæ, Partiumque eidem annexarum. *4tò*. Articulorum Diætalium in Hungaria Regno-tenus conditorum, & à Regibus legitimè coronatis approbatorum, & confirmatorum) partim Constitutionum Pontificiarum, Synodaliū, & Diocesaniarum, partim probatorum Doctorum, & Authorum, Theologorum quidem, in Præcepta Divina, Naturalia, Ecclesiastica, & Humana. Juris verò Consultorum, in Leges Canonicas, Civiles, & Patrias commentantium. Denique continui usus, praxis, & consuetudinis Tribunalium, partim ex Authoribus, & Juris-Consultorum manuscriptis Tractatibus, partim verò ipso visu, & auditu collectarum, auctoritate nitatur, & fulciatur.

Quia verò perquam frequenti docemur id experientia, quod ad confirmationem dictorum, & ad robur Allegatis in Jure, & Probatis addendum plurimum conferat,

rat, imò necessaria sit accurata Jurium, Legum, Textuum, & locorum citatio, & allegatio, ideo ut perutili tuo mî Lector desiderio in hoc etiam ultrò deferam, adverte: quòd Leges, & Jura, quibus Conclusiones, & Asserta in hoc Opere contenta confirmaturus sum, sicut diversa sunt, videlicet Canonica, Civilia, & Patria, ità etiam diversimode citari, & allegari soleant, ac debeant. Igitur, quantum ad Jura Canonica, eadem sic citabis:

1mò. Ubi habetur v. g. *Can. Placuit. Dist. 90.* dic: *Conone Placuit*, (id est qui incipit à verbo: Placuit. Et hoc subaudi etiam in citatione aliorum tam Canonum, quàm Capitulorum, ubi additur verbum, à quo Canon, vel Capitulum incipit) *Distinctione nonagesima*, & quære in Corpore Juris Canonici, in prima Parte Decreti. 2dò. Ubi habetur v. g. *Can. Justum. Caus. 23. q. 2.* dic: *Canone Justum, Causâ vigesimâ tertiâ, quæstione secunda*, & quære in eodem Corpore Juris Canonici in Parte secunda Decreti. 3tiò. Ubi habetur v. g. *Cap. Forus. 10. de V. S.* dic: *Capitulô Forus, decimô, de Verborum Significatione*, id est Titulô, *de Verborum Significatione*, quem ubique subintellige. Item ubi habetur v. g. *Cap. 9. de Offic. Jud. Ord.* dic: *Capitulô nonô, titulô de Officio Judicis Ordinarii*. (quandoque enim reticetur nomen, sive initium Canonis, vel Capituli) Item: ubi habetur v. g. *Cap. fin. de Offic. Archi-Presb.* dic: *Capitulô finali, titulô de Officio Archi-Presbyteri*. Item ubi habetur v. g. *Cap. 1. h. t.* dic: *Capitulô primô, hoc titulô*. hoc est: sub tali Titulo contentô, de quo sermo est, & actu agitur. Et hæc, atque hujusmodi quære in quinque Libris Decretalium Gregorii Papæ IX. in prædicto Corpore Juris Canonici.

4to. Ubi habetur v. g. *Cap. 3. vel Cap. Ubi periculum. 3. de Elect. in 6.* dic: *Capitulô tertiô*, vel: *Capitulô: Ubi periculum, tertiô, Titulô de Electione, in sextô*, h. e. *in sextô librô Decretalium*. Item ubi habetur v. g. *R. 7. 11. in 6.* dic: *Regulâ Juris undecimâ in sexto*. Et quære in sexto libro Decretalium in dicto Corpore Juris Canonici. 5to. Ubi habetur v. g. *Clem. Nolentes. de Hæret.* dic: *Clementinâ: Nolentes. de Hæreticis*. Et quære in quinque libris Clementinarum Constitutionum post sextum librum Decretalium in Corpore Juris Canonici. 6to. Ubi habetur v. g. *Extrav. Dierum. de pæn.* dic: *Extravagante, Dierum. de Pænis*. Et quære in 20. Constitutionibus Extravagantibus (sic dictis quòd extra libros Decretales positæ sint) à Joanne Papa XXII. editis, in toties dicto Corpore Juris Canonici, post Clementinas. 7mo. Ubi habetur v. g. *Extrav. Rem non novam. de Dol. & contum. int. com.* dic: *Extravagante: Rem non novam. de Dolo, & contumacia, inter communes*. Et quære inter communes Constitutiones Extravagantes à diversis Romanis Pontificibus editas, in dicto Corpore Juris Canonici, post Extravagantes Joannis Papæ Constitutiones. 8vo. Ubi habetur v. g. *Gloss. in Cap. 3. vel in Cap. Bonæ. 3. de Post. Prælat.* dic: *Glossa in Capitulum tertium, vel: in Capitulum Bonæ. tertium. de Postulatione Prælatorum*. Et quære in Corpore Juris Canonici Glossato, seu exposito. Denique ubi habetur v. g. *Trid. Sess. 24. cap. 5. de ref. vel de ref. Matr.* dic: *Tridentinum, Sessione vigesima quarta, capite quinto, de Reformatione. vel: de reformatione Matrimonii*. Et quære in Canonibus, & Decretis Sacro-Sancti, & Oecumenici Concilii Tridentini.

Jam quod attinet ad Jura, & Leges Civiles, easdem sic citabis: ubi habetur v. g. *Inst. de Pæn. temer. litig. dic: Institutis*, vel: *in Institutionibus, de Pænis*, vel: *Pæna temerè litigantium*. Nonnunquam etiam præponi solet §. sic v. g. §. *Feræ. Inst. de rer. divis.* Et tunc dic: *Paragraphô, qui incipit: Feræ. in Institutionibus*, vel *Institutis, Titulô: de rerum divisione*. Et quære in prima Parte (quæ Institutionum nomine venit) Corporis Juris Civilis. 2dò. Ubi habetur v. g. *L. Si quis. ff. de Jud. dic: Lege. Si quis. Digestis*, vel: *in Digestis, Titulô de Judice*. Et quære in secunda Parte ejusdem Corporis Juris Civilis. 3tiò. Ubi habetur v. g. *L. ult. Cod. de Except. vel: L. in Testamento. Cod. de Testam. dic: Lege ultima, Codice, de Exceptionibus. vel: Lege, quæ incipit: in Testamento. Codice, vel: in Codice, Titulô de Testamentis*. Et quære in tertia Parte dicti Corporis Juris Civilis. 4tò. Ubi habetur v. g. *Auth. C. de iis qui. §. fin. Collat. 5. dic: Authenticeis, vel Authentica, Capite, quod incipit: De iis, qui. Paragrapho finali, collatione quinta*. Et quære in quarta Parte ejusdem Corporis Juris Civilis.

Quòd denique concernit Jura Patria, eadem quoque cum diversa sint, diversimodè pariter citari solent. Sic 1mò. Ubi habetur v. g. *Prolog. t. 13. dic: Prologali titulô 13.* Ubi v. g. *P. 1. vel: 2. vel 3. t. 3. dic: Partis primæ, vel secundæ, vel tertiæ, Titulô tertiô*. Et quære in Tripartito Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariæ, & Transylvaniæ Decreto Latino-Hungarico Operâ Stephani Verbôczi conscripto. 2dò. Ubi habetur v. g. *S. Steph. Reg. lib. 1. cap. 2. vel: Math. R. vel: Ulad. D. 6. A. 68. dic: Sancti Stephani Regis Decreti,*
c
libri

libri primi, capite secundo. vel: Mathiæ, aut Uladislai Regis Decreti sexti, Articulô sexagesimô octavô. Item: ubi habetur v. g. A. 13. 1557. dic: Articulô decimô tertio, Anni millesimi, quingentesimi quinquagesimi septimi. Et hæc omnia quære in Corpore Juris Ungarici. 3tið. Ubi habetur v. g. Approb. Const. P. 4. t. 19. A. 1. dic: Approbatæ Constitutionis, vel: Approbatarum Constitutionum, Parte quarta, Titulô decimô nonô, Articulô primô. Eodem modo citantur etiam Compilatæ Constitutiones: quæ duo Volumina continent in se specialia quædam Jura Municipalia Inclyti Principatûs Transylvaniæ.

Denique cùm non sim nescius, Authorum, & Doctorum receptorum, approbatorumque Opiniones, ac Sententias saltem in Sedibus Spiritualibus, (quidquid sit de Sedibus Judiciariis Secularibus, quarum Processûs Judiciarii praxim, ac methodum, in hoc opere ex professo attingere penitus non volo) præsertim ubi aut penitus deficiunt, aut obscura sunt Jura, non parum habere ponderis, ac virium; parte verò ab altera, cùm ad conciliandam eorundem Sententiis, ac Opinionibus authoritatem, plurimùm conferat nôsse nomen, cognomen, statum, munus, & dignitatem ipsorum, ex eo: non inutile opus me facturum arbitratus sum, si isthic loci brevem adjungerem Cathalogum eorum videlicet Authorum, & Doctorum, qui in hoc opusculo fortè citabuntur. Qui sunt sequentes:

Abb. h. e. Abbas, alio nomine: Nicolaus de Tudeschis; qui fuit Benedictinus, Abbas Monacensis, Archi-Episcopus Panormitanus, & scripsit Commentaria in Libros Decretalium.

- Aug. h. e. Sanctus Augustinus Aurelius, qui fuit Episcopus Hipponensis, & Doctor Ecclesiæ sublimis.
- Azor. h. e. Joannes Azor, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Institutiones Morales.
- Barb. h. e. Augustinus Barbosa; qui fuit Episcopus Uxentinus, & scripsit de Officio Episcopi. De Officio Parochi. De Jure Ecclesiastico. &c.
- Bellarmin. h. e. Robertus Bellarminus, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, postea S. R. E. Cardinalis, Archiepiscopus Capuanus, & scripsit Controversias Fidei, aliâque Opera Theologica.
- Buzemb. h. e. Hermannus Buzenbaum; qui fuit Religiosus Soc. Jesu, SS. Theologiæ Licentiatus, & scripsit Medullam Theologiæ Moralis.
- Covar. h. e. Didacus Covarruvias, qui fuit Episcopus Segobienensis, & scripsit Theologiam Moralem.
- Cser. h. e. Alexius Cserei, qui est Siculus Transylvanus, Juriûm probè peritus, & scripsit Praxim Procuratoriam, Decreto Tripartito, approbatis item, & compilatis Transylvaniæ Constitutionibus accommodatam.
- Dian. h. e. Antonius Diana, qui fuit Clericus Regularis, & scripsit Theologiam Moralem.
- Eliz. h. e. Michaël de Elizalde, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Rectam Doctrinam morum.
- Eng. h. e. Ludovicus Engel, qui fuit Benedictinus, & scripsit Collegium universi Juris Canonici.
- Fagund. h. e. Stephanus Fagundus, qui fuit Religiosus Soc. Jesu, & scripsit Commentarium in Præcepta Eccle-

Ecclesiæ, & Decalogi. Item de Justitia, & Contractibus.

Farinac. h. e. Prosper Farinacius, qui fuit Juris-Consultus Romanus, & scripsit Decisiones Rotæ Romanæ, item: Praxim Criminalem.

Gob. h. e. Georgius Gobat, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Experientias Sacramentales, nec non Quinarium Tractatum.

Guttier. h. e. Joannes Guttierrez, qui fuit Juris-Consultus Hispanus, & scripsit Opus Theologico-Morale. &c.

Hoft. h. e. Henricus de Segusia, qui fuit S. R. Ecclesiæ Cardinalis, item Episcopus Hostiensis, & scripsit Opus, cujus Titulus est Aurea Summa.

Hut. h. e. Adamus Huth, qui fuit Religiosus Soc. Jesu, & scripsit compendiosum Commentarium in quinque Libros Decretalium.

Innoc. h. e. Innocentius, qui fuit Papa, hujus nominis tertius, & scripsit complura Volumina.

Kitt. h. e. Joannes Kittonics, de Kosztanicza, qui fuit AA. LL. & Philosophiæ Magister, causarum Regalium Director, nec non Sacræ Regni Hungariæ Coronæ Fiscalis, & scripsit Directionem methodicam Processûs Judicarii Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariæ.

Kon. *vel* Con. h. e. Ægidius Koning, *vel* Coning, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit de Actibus

bus humanis, Fide, Spe, Charitate, Sacramentis, & Censuris.

La Croix. h. e. Claudius La Croix (in pronunciatione autem dicitur: Lacroa) qui fuit Religiosus Societatis Jesu, in Universitate Colonienſi Sacro-Sanctæ Theologiæ Doctor, & Professor Publicus, & scripsit Theologiam Moralem.

Laym. h. e. Paulus Layman, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Theologiam Moralem, ac in Libros Decretales Commentarium.

Led. h. e. Bartholomæus, *vel* Petrus de Ledesma, quorum prior fuit Episcopus Antequeramus, alter Dominicanus, & scripserunt Opera Theologico-Moralia.

Lefs. h. e. Leonardus Lessius, qui fuit Religiosus Societatis Jesu, & scripsit Tractatum de Jure, & Justitia.

Luc. h. e. Joannes Baptista de Luca, qui fuit S. R. E. Cardinalis, & scripsit Theatrum veritatis, ac Justitiæ.

Lug. h. e. Joannes de Lugo, qui fuit S. R. E. Cardinalis, è Soc. Jesu, & scripsit de Jure, & Justitia, Responsa item Moralia &c.

Masc. h. e. Josephus Mascardus, qui fuit Juris-Consultus Sarzanensis, & scripsit de Probationibus.

Menoch. h. e. Jacobus Menochius, qui fuit Juris-Consultus Papiensis, & scripsit de Præsumptionibus.

Molin. h. e. Ludovicus Molina, qui fuit Societatis Jesu Religiosus, & scripsit de Jure, & Justitia. &c.

Navar. h. e. Martinus, *vel* Petrus Navarrus, quorum prior fuit Doctor Hispanus, Canonicus Regularis, & scripsit Commentarium in Jus Canonicum. &c. Alter verò fuit itidem Doctor Hispanus, & scripsit de Restitutione. &c.

Pichl. h. e. Vitus Pichler, qui fuit Religiosus Soc. Jesu, & scripsit Commentarium in quinque Libros Decretalium.

Pirh. h. e. Enricus Pirhing, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Novam Methodum Juris Canonici.

Reiff. h. e. Anacletus Reiffenstuel, qui fuit Franciscanus, Lector Jubilatus, & scripsit Commentarium in universum Jus Canonicum, & Theologiam Moralem.

Sylv. h. e. Sylvester Mazolini, & Prieratæ, qui fuit Dominicanus, Magister Sacri Palatii, & scripsit Summam Sylvestrinam. &c.

Schmalzgr. h. e. Schmalzgrueber, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Commentarium in Jus Canonicum.

Sperell. h. e. Alexander Sperellus, qui fuit Episcopus Eugubinus, & scripsit Decisiones Fori Ecclesiastici.

Spor. h. e. Patritius Sporer, qui fuit Franciscanus, & scripsit Theologiam Moralem in Decalogum, item: Tyrocinium Sacramentale, item Theologiam Sacramentalem. &c.

Szören. h. e. Ladislaus Szörényi, qui fuit Episcopus Sirmienfis, Canonicus Nittrienfis in Ungaria, & scripsit Manuale Neo-Canonico-
rum.

Szeged. h. e. Joannes Baptista Szegedi, qui fuit Societatis Jesu Religiosus, & scripsit Tripartitum Juris Hungarici Tyrocinium, juxta ordinem Titulorum Decreti Tripartiti Verböcziani, Articulis Novellaribus, Praxi Tribunalium, & Sacris Canonibus accommodatum.

Tamb. h. e. Thomas Tamburinus, qui fuit Soc. Jesu Religiosus, & scripsit Tractatum Moralem in Decalogum. &c.

S. Thom. h. e. Sanctus Thomas Aquinas, qui fuit Dominicanus, ob multiplicia, & sanctè, & doctè, & egregiè scripta Volumina, & Scientiam penè Angelicam, dictus Doctor Angelicus.

Zoës. h. e. Henricus Zoëzius, qui fuit Juris utriusque Doctor Lovanii, & scripsit Commentarium in universum Jus Canonicum.

Varr. h. e. Varró, qui fuit Ungarus Transylvanus, in Principatu Transylvaniae juratus utriusque Fori Advocatus celebris, & scripsit Ideam

APPROBATIO.

Opus hoc totum approbo, & ut typis
detur, consentio, imò desidero.

Dedi Carolinæ, decima Septembris.
Annò 1760.

Josephus Episcopus Transylvaniensis,
Comes à Battyán.

m. pr.

Actionum Juridicarum in Transylvania, usu,
& consuetudine receptam.

Verb. h. e. Stephanus Verböczy, qui fuit Ungarus, nominatissimus ævo suo Juris-Consultus, & scripsit Tripartitum Juris Consuetudinarii Inclyti Regni Hungariæ, & Transylvaniæ Decretum.

Atque hæc sunt (Benevole Lector) quæ paucis præfari libuit, eo nempe fine: ut ad ejusdem hujus Operis usum Te manuducerem. Interim, idem hoc Opus tam in toto, quàm in qualibet ejus parte, quemadmodum Apostolicæ, & Ecclesiasticæ, ità etiam Regiæ, & quorumcunque (ad quos tamen de Jure, vel Consuetudine notum est pertinere) censuræ, scrutinio, & authoritati lubens, volensque submitto, & si quid contrarium Juribus sive Canonicis, sive Patriis, huic Operi irrepsisset, pro non scripto, & revocato reputari volo, ac peto. Vale.

INDEX TITULORUM HUIUS OPERIS.

PARTIS I.

Titulus.

- I. De Iudice.
- II. De Officio Iudicis Ordinarii, & Delegati.
- III. De Iudiciis.
- IV. De Foro competenti.
- V. De Actore, & Reo.
- VI. De Procuratoribus.
- VII. De Notariis.
- VIII. De Fisco, & Assessores.
- IX. De Citationibus.
- X. De Contumacia.
- XI. De Proclamatione.
- XII. De Libello Actoreo.
- XIII. De Sententia *per non venit.*
- XIV. De Paribus, & eorum petitione.
- XV. De Exceptionibus.
- XVI. De Feriis.
- XVII. De Juramento Calumniæ.
- XVIII. De Condescensione, & depositione Causarum.
- XIX. De Dilationibus.
- XX. De Litis Contestatione.
- XXI. De Probationibus.
- XXII. De Testibus, & Attestationibus.
- XXIII. De Juramento, & pœna perjurorum.
- XXIV. De Fide Instrumentorum.
- XXV. De Præsumptionibus.
- XXVI. De Confessione.
- XXVII. De Sententia, & re iudicata.
- XXVIII. De Appellationibus.
- XXIX. De Iuridicis Remediis.

PARTIS II.

Titulus.

- I. De Sponsalibus.

- II. De Matrimonio.
- III. De Testamentis.
- IV. De Immunitate Ecclesiarum, & Jure Asyli.
- V. De Immunitate Ecclesiastica personali.
- VI. De Hæreticis, & Causis Hæresum.
- VII. De Causis circa Sacramentorum defectus.
- VIII. De Simonia.
- IX. De Schismate, & Apostasia.
- X. De Homicidio.
- XI. De Adulterio, Stupro, Fornicatione, Concubinato, Incestu, Sacrilegio carnali, Sodomia, Bestialitate, & raptu.
- XII. De Furto, Usuris, Sortilegiis, & Magia.
- XIII. De Venatione, percussione, maledicto, detractio, calumnia, & blasphemia.
- XIV. De Injuria, damno dato, & debito.
- XV. De Ebrietate, Avaritia, Habitûs, & Tonsuræ neglectu, armorum gestatione, negotiatione, non residentia, & rerum Ecclesiæ abalienatione.
- XVI. De Purgatione Canonica.
- XVII. De Pœnis in Foro Ecclesiastico infligi solitis.

PARTIS III.

Titulus.

- I. De Processu Sponsalicio.
- II. De Processu Divortiali.
- III. De Processu Criminali.

PARS I.

De Personis, & Rebus, ad Judicium
Tribunalium Spiritualium, & Ecclesiasticorum,
proximè pertinentibus.

TITULUS I.

De Judice.

QUÆRES: Quid sit
Judex, & quæ cir-
ca illum resollen-
da? R. 1mo. Judex
in genere, est: Persona legiti-
ma, quæ publicam potestatem
habet cognoscendi, de litigan-
tium controversiis, & secun-
dum præscripta legum, legiti-
mæque consuetudinem, de
iisdem pronunciandi. Ità quo-
ad rem *Cap. Forus. 10. de V. S.*
& *Verb. Prolog. t. 13.* Judex
alius est Ecclesiasticus, alius
Sæcularis. De posteriori vide
Civilistas. Ecclesiasticus alius
est Ordinarius, alius Delegatus.
Nomine Judicum Ordinario-
rum veniunt sequentes: Papa,
Cardinales, Legati, & Nuncii
Apostolici, Patriarchæ, Prima-
tes, Archi-Episcopi, Episcopi
Diecefani, pro sua quisque

Provincia, & Dicecesi, Capi-
tulum Sede vacante, denique
Vicarius, & Causarum Audi-
tor Generalis, sive tempora-
neus sit, sive perpetuus. Quæ
sit Jurisdictio Papæ, & quid
vî illius possit, invenies apud
Canonistas, & Polemicos.

Cardinales, quasi cardines
Ecclesiæ dicti, sunt præcipui
Papæ Consilarii, quorum offi-
cium semper viguit in Eccle-
sia, quamvis hoc Nomine, an-
te S. Sylvestrum Papam non
fuerint compellati. Dignitas
eorum olim fuit minor Digni-
tate Episcopali, at postea vel
à Bonifacio, ut quidam sen-
tiunt, vel à Clemente V. ut
alii malunt, supra Episcopos,
aliósque Prælatos sunt evecti,
in cujus Eminentie signum,
Urbanus VIII. Titulum *Emi-*

mentissimi illis adjecit. Tres autem sunt gradus Cardinalium. Alii nempe sunt Episcopi, alii Presbyteri, alii Diaconi. Qui tamen omnes in Ecclesiis sui Tituli, Jurisdictionem quasi Episcopalem retinent. Iidem omnes, respectu universalis Ecclesiæ, assistunt Papæ consiliò, & auxiliò. Sede tamen Pontificia vacante, non transit ad ipsos Jurisdictio Papalis; ut tradit *Cap. 3. de Elect. in 6.* Quamvis quæ ad tuendam Ecclesiam, & electionem Papæ spectant, & possint, & debeant facere.

2 *R. 2dò.* Legati Apostolici, alii sunt nati (qualis in Ungaria est solus, & omnis Archiepiscopus Strigoniensis) sic dicti: quod munus Legationis, perpetuò annexum habeant suæ Prælaturæ. Alii Legati missi, alii denique Legati à latere, quales ex usu Curiae Romanæ sunt illi Cardinales, qui ad unam, vel plures Provincias, ad munus Legatorum gerendum exmittuntur. Quæ autem, quantaque sit Legatorum Apostolicorum potestas, & Jurisdictio, vide apud CC.

3 *R. 3tiò.* Patriarchæ dicuntur illi Prælati, qui non unius duntaxat Provinciæ, sed totius alicujus Imperii, Regni, aut partis mundi Archiepiscopis, & Episcopis præfunt. Horum alii sunt Majores, ut: Romanus, qui est ipse Papa, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus, & Hyerosolimitanus. Alii Minores, videlicet:

Aquilejensis, Venetus, Æthiopæ, & Indiarum. Qui tamen posteriores solò ferè titulò, & nomine differunt à Primatibus. Quamvis autem Patriarcharum majorum, amplissima olim fuerit potestas, hodie tamen, cum eorundem Ditiones (si solam Romanam excipias) infideles occupent, nomen, & Dignitas ipsorum, remansit quidem in Ecclesia, sed Jurisdictionem eorum, cruda infidelium barbaries cessare fecit.

R. 4tò. Primates, sunt quidam Archiepiscopi potentiores, & qui majores Metropoles regunt. Talis est in Ungaria Archiepiscopus Strigoniensis. Qui licet olim Judices Ordinarii fuerint, etiam in causis criminalibus Episcoporum, vñ nimirum *Cap. 9. de Offic. Jud. ord.* hodie tamen, ob contrariam dispositionem *Trid. Sess. 24. cap. 5. de ref.* Causæ criminales Episcoporum majores, uti & Archiepiscoporum, ad Pontificem, minores autem, ad Concilium Provinciale, vel ab hoc deputandos pertinent judicandæ.

R. 5tò. Archiepiscopi nominantur illi, Ordinis Episcopalis Prælati, qui alicujus Provinciæ Episcopis præfunt. Alio nomine vocantur etiam Metropolitani; & habent triplicem potestatem specialem. Prima competit illis respectu suæ Diocesis, in quantum habent omnia illa Jura in illam, & in illa, quæ quilibet Episcopus habet

habet in suam, & in sua. Altera competit illis respectu Episcoporum suæ Provinciæ (qui idcirco vocantur Suffraganei eorum) in quantum in illos (exceptis, ut supra causis criminalibus) habent ordinariam Jurisdictionem, uti patet ex *Can. 6. caus. 10. q. 3.* Tertia potestas, & Jurisdictio, competit Archi-Episcopis, in subditos suorum Suffraganeorum, quam tamen exercere non possunt extra casus, Jure permisos, ut habetur *Can. 7. caus. 9. q. 3.*

6 *Ex. 6to.* Archi-Episcopos hujusmodi, Ungaria duos numerat, unum Strigonensem, alterum Colocensem. Prioris Suffraganei sunt Episcopi Dicecesium Agriensis, Quinque-Eclesiensis, Veszprimiensis, Jaurinensis, Vácziensis, & Nittrienensis. Posterioris verò: Episcopi Dicecesium Zagrabiensis, Transylvanienensis, Váradinensis, Csanadiensis, Sirmienensis, & Boznensis. Inter reliqua tamen, etiam exterarum Provinciarum Archi-Episcopis communia privilegia, specialia quædam Archi-Episcopo Strigoniensi Jure Regni sunt tributa. Et quidem *1mo.* quod sit S.R.I. Celsissimus Princeps. *A. 111. 1715.* *2do.* Primas Regni Ungariæ, & Summus, ac Secretarius Regis Cancellarius; Legatus item Sedis Apostolicæ, & quidem natus, seu perpetuus. *3tio.* Unus ex Judicibus Regni Ordinariis, ac proinde semper præsens in Judiciis, vel

per se, vel per suos Locumtenentes. *Matth. R. D. 6. A. 68. 4to.* Quod utatur sigillo duplici, quibus Donationes reportatæ, in Privilegium rediguntur. *A. 10. 1741.* *5to.* Quod duo ejusdem homines, Tabulæ Regiæ semper intersint, ad instar Regionum Assessorum judicantes. *A. 13. 1557.* *6to.* Quod in Judiciis juret, non per se, sed per deputatum suum Officialem. *A. 64. 1550.* *7mo.* Quod conferre possit bona sui Archi-Episcopatus, & per ejusmodi collationem, Donatarii ejusdem nobilitentur, conformiter ad *A. 59. 1563.* & *A. 63. 1741.* *8vo.* Quod in publicis Regni congressibus, proximus dextro Regis lateri confideat, ac etiam confirmationi Articulorum Diætalium, illius, post Regis, nomen subjiciatur immediate. Denique quod per ipsum, & non per ullum alium, debeat Rex neo-electus, vel acceptatus coronari.

Ex. 7mo. Episcoporum nomine veniunt illi Prælati, qui in certo alicujus Provinciæ, Principatûs, vel Regni Districtu, præsumt Clero, & Populo, quoad curam animarum, & disciplinam Ecclesiasticam, speciali charactere insigniti. *Cap. 16. de Offic. Jud. Ord.* Potestas eorum duplex est: altera Ordinis, quam habent ratione Ordinis, & characteris, v. g. ad ordinandum, confirmandum, & consecrandum. Altera Jurisdictionis: quam habent ut Judices Ordinarii, & Pastores

suæ Ecclesiæ. Hinc possunt Episcopi vî harum potestatum, omnia illa, in sua Diœcesi agere, facere, & constituere, quæ potest Papa in tota Ecclesia, exceptis iis, quæ Pontifex sibi reservavit. *Cap. 1. & fin. de Offic. Archi-Presbyt. & Cap. 16. de Offic. Jud. Ordinar.*

8. *R. 8vð.* Nomine Vicarii significatur illa persona Ecclesiastica, quæ munus alterius in Ecclesia, vel in re spirituali, nomine, & vice alterius gerit. Alius est natus, sive legitimus, cui Vicariatus à Lege, vel Canone competit. Cujusmodi Vicarii apud nos vix dantur, tales autem erant olim, respectu Episcoporum Archi-Diaco-
ni verè, ac regulariter tales. Alius dativus, seu datus, sic dictus; quòd officium ab homine, seu superiore suo, eum sibi substituente accipiat. Hujusmodi sunt plerique Vicarii in Ungaria, & Transylvania. Vicarii hi, vel gerunt suorum Episcoporum vices, in iis, quæ exercitium Ordinis concernunt, & vocantur Vicarii in Pontificalibus, vel Suffraganei, qualis est ille Episcopus consecratus, qui communiter Tyrnaviæ residens, ibidem, & in Partibus Archi-Diœcesis Strigoniensis, ejusdem Archi-Episcopum, in Pontificalibus, puta: in collatione Sacrorum Ordinum, confirmatione, & consecrationibus &c. supplere habet in officio. Vel gerunt suorum Episcoporum vices in iis: quæ concernunt exercitium Jurisdi-

ctionis contentiosæ, & vocantur Vicarii Jurisdictionis. Qui si pro tota Diœcesi sint constituti dicuntur Vicarii, & Causarum Auditores Generales. Si verò non pro tota Diœcesi, sed tantum pro aliqua ejusdem parte, extra Civitatem Residentiæ Episcopalis, deputentur, dicuntur Vicarii foranei.

R. 9nð. De Vicariis, sive Causarum Auditoribus Generalibus, in Ungaria, & consequenter etiam in Transylvania, non à Regibus, uti Archi-Episcopi, Episcopi, Præpositi, & Abbates, sed vel ab ipsis Archi-Episcopis, & Episcopis Diœcesanis, constitui, vel Sede vacante ab ipso Capitulo eligi solitis, publicis Regni Legibus sancitum est, & quidem in specie *Alb. R. D. A. 5. Ulad. R. D. 4. A. 35.* & specialiter ejusdem *D. 2. A. 32.* ut officia, seu Vicariatus Ecclesiastici, in nullis Ecclesiis Regni, per quamcunque personam Ecclesiasticam, Italis, & forensibus personis, sed solis Ungaris, & Indigenis conferantur.

R. 10mð. Jurisdictio Vicarii, & Causarum Auditoris Generalis, ordinaria est, non delegata, respectu eorum videlicet, quæ vî sui officii Vicarialis potest; cùm sit eadem cum Jurisdictione Episcopi. Hinc ab ejusmodi Vicarii sententia, non datur appellatio ad ejusdem Episcopum. Ac proinde vî sui officii, possunt prædicti Vicarii expedire negotia, & causas omnes, quæ pertinent ad Juris-

risdictionem contentiosam Episcopi ordinariam, exceptis iis, quæ speciale mandatum requirunt. *Cap. 2. & fin. de Offic. Vicar. in 6.* Tale autem speciale mandatum requiritur *1mò.* Ad decisionem Causarum criminalium graviorum. *Cap. cit. 2dò.* Ad Actus Jurisdictionis voluntariæ, & liberalis Gratia, v.g. ad dandas Dimissorias. *Cap. 3. de temp. ordin. in 6.* Ad absolutionem à Censuris, etiam ex delicto provenientibus. *Trid. Sess. 24. Cap. 6. de ref. 3tiò.* Ad causas arduas, ut sunt Congregatio Synodi Diocesanae, oneratio Cleri per pensiones, collectas &c. *4tò.* Ad Causas Beneficiales. *Cap. 2. de Off. Vicar. in 6.* & ad similes alias, quas vide apud CC. Cæterum: quia fatentibus Canonistis, potest per consuetudinem introduci, imò in plerisque Diocesibus introductum esse, utcunque constat, ut negotia, aliàs speciale mandatum requirentia, tractent Vicarii Generales, hinc est, quòd passim etiam in Ungaria, & Transylvania, ferè in quavis Diocesi, iidem dispensent in observatione Festorum, Jejuniarum, in Denunciationibus, in Temporibus, Ætate,

& Interstitiis, ad Sacros Ordines regulariter requisitis; cognoscant item Causas Beneficiales, Matrimoniales, quin & criminales Clericorum &c. Quanquam hæc agendi Vicariorum Authoritas, non sit perpetua, sed possit à suis Episcopis, vel restringi, vel etiam simpliciter per eos tolli.

R. 11mò. Jam quantum ad ¹¹ Judices Delegatos: Judex Delegatus dicitur, & est is: qui non ex munere proprio, sed ex concessione vel Juris, vel Superioris, propriam, & ordinariam Jurisdictionem habentis, adeoque alterius vice, & Authoritate, Jurisdictionem exercet. *Pirh. t. de Offic. Jud. deleg.* Hujusmodi Judices Delegati, possent fortè in aliquo sensu, licèt non planè propriè, dici, in Transylvania Supremi, & Vice-Archi-Diaconi. Cùm regulariter, & de rigore Juris, nec tantum Archi-Diaconi, nec tantum Decani Rurales, nec tantum Vicarii foranei, nec tantum Judices Delegati appellari possint, eò: quòd ex uno plus, ex alio verò minus habeant, & sic quasi quoddam ex pluribus conflatum officium gerant.

TITULUS II.

De Officio Judicis Ordinarii, & Delegati.

¹² **Q**Uæres: Quid sit Officium Judicis, & quæ circa illud resolvenda? *R. 1mò.* Judex,

sicut non debet in Judicio admittere probationes contra Leges, ità non licèt illi ex suo

duntaxat arbitrio, & secundum proprii genii, & ingenii ductum, privatæque suæ rationis dictamen lites decidere. *Verb. Prolog. t. 15.* Sed tenetur secundum veritatem, id est: juxta allegata, & probata, sive secundum expositionem causæ, responsa Partium, Jura ab utrinque allegata, fassiones, & depositiones Testium, aliâque legitima Instrumenta judicare. *Cap. 1. de Sent. & re jud. in 6.* Ubi advertendum, quod Judicibus etiam Ecclesiasticis, tam in Ungaria, quàm etiam in Transylvania, necessitatem imponant Leges Patriæ, signanter verò *P. 1. t. 2. item A. 40. 1559. & A. 16. 1647.* in Judiciis externis, Legibus, Consuetudinibus, Remediis item, Processibusque Juridicis, Patriis sese conformandi, & utendi. Intellige: in quantum sinè præjudicio, & læsione Sacrorum Canonum fieri potest. Nam *A. 27. 1563.* expressè statuitur: ut Judicia Ecclesiastica, in suis de Jure statutis terminis, secundum Jura Canonica, semper judicentur. Advertendum 2dò. Quòd per *Kitt. cap. 7. q. 17.* ubi nulla lex specialis habetur, recurrendum sit Judici ad Legem generalem. Monet tamen *Verb. Prolog. t. 6.* Judicem, cum sit Minister, non autem Arbiter Legum, non debere judicare de Legibus, sed secundum eas. Quemadmodum autem teste eodem, *Prolog. t. 14.* licitum est Judici mitigare pœnas, in eo casu, qui

Juris rigorem non meretur, ita etiam per *Kitt. Cap. 10. q. 13.* licitum est ei, commune Jus, & obscuriorem Legem interpretari. Cavere tamen debet, ne quid Legislatori, præter, vel contra ejus mentem affingat; item: nè Legem torqueat, ut factò Rei, vel Actoris, vel suo voto respondeat, nec factum variet, ut Legi cohæreat.

3dò. *Judex debet esse vir* ¹³ bonus, id est: incorruptus, prudens, & constans, qui nec amicitia, nec consanguinitatis affectu, neque odiò, aut amore sive munerum, sive personarum ducatur in Judicio. Neque aliud durius quid, aut lenius statuere debet, quàm Leges, & Jura velint. *Judex enim non est Judex, si non est in eo Justitia.* ut dicitur: *Can. Justum. Caus. 23. q. 2.* Debet insuper esse candidus, sinè dolo, & affectu, ut enim vulgati habent versus:

„Quatuor ista: Timor. Odium.
Dilectio. Domum.

„Sæpe solent rectos hominum
pervertere sensus.

Unde sollicitè cavere debent Judices ab acceptione munerum, non tantum exigitorum, sed etiam spontè oblatorum. Id enim tum Jure Divino, ut *Exod. 23.* ibi: *Non accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba Justorum.* Tum Canonico, ut *Cap. statutum. De Rescript. in 6.* Ubi nec remissio dantis liberat Judicem ab obligatione restituendi munus acceptum. Tum Jure

De Officio Judicis Ordinarii, & Delegati. 7

Jure Civili, ut *l. 3. & seq. ff. ad leg. Jul. repetundar.* Tum denique Jure Patrio, ut *Prolog. t. 14.* graviter prohibitum est. Esculenta tamen, & poculenta, sed brevi absumenda, dummodo in quantitate non adæquent munus, recipere licitum esse dicitur *cit. Cap. statutum, & Prolog. t. 14.* Verum ita, ut nec illa sint exacta, nec ad danti favendum moventia. Unde, etiam hujusmodi munuscula, præstat post, quam ante impensum Judicium acceptare. Quamvis autem, Jure Civili, per *Auth. de Judicib. §. ne autem.* ac etiam Patrio, ut *Prolog. t. 14.* liceat Judicibus Delegatis tantum, non item Ordinariis, recipere *Sportulas*, quatenus illæ sumuntur pro certa quota pecuniæ, à Partibus litigantibus præstanda, Jure tamen Canonico etiam istud vetitum est Judicibus Ecclesiasticis, tam Ordinariis, ut colligitur ex *Cap. Cum ab omni. 10. de vit. & honest. Cleric.* quam etiam Delegatis, prout à paritate rationis, & ex *Cap. statutum. §. Si quid autem. De Rescript. in 6.* item ex *Cap. Exigit. de Cens. in 6.* denique ex *Clem. Nolentes. de hæret.* fusè probat *Reiff. lib. 1. Decret. t. 32. §. 1. à n. 20.*

¹⁴ R. 3to. Judici, si nulla media supersint declinandi Officium, & liberandi per allegata, & probata nocentem, quem privatâ scientiâ certò novit esse innocentem, potest quidem contra propriam scientiam su-

am privatam, quantumvis certam, & evidentem, condemnare talem in civilibus, & criminalibus causis, tantum civiliter intentatis, ubi videlicet agitur de pœna solum pecuniaria, vel privationis Officii, aut Beneficii, non tamen potest in criminalibus gravioribus, quæ respiciunt pœnam mortis, mutilationis, vel etiam Degradationis. Ità docent probabiliter *Schmalzgr. Reiff. Pirb. Haunold. Lug. Laym. Lefs.*

R. 4to. Quando una pars li-¹⁵ tigantium, habet pro se sententiam magis probabilem, non licet Judici, eâ cognitâ, ut tali, & tamen relictâ, judicare secundum minùs probabilem. Idque ideo, quia Innocent. XI. damnavit hanc Propositionem, ordine 2^{dam}. *Anno 1679. die 2. Mart. Probabiliter existimo: Judicem posse judicare juxta opinionem, etiam minùs probabilem.* Neque licet Judici, stante æquali probabilitate sententiæ utriusque Partis, pecuniam exigere, vel oblatam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ altera. Quia per *Can. Qui rectè. Caus. 11. q. 3. Qui rectè judicat, & præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat, quia Justitiam, quam gratis impertiri debuit, acceptione pecuniæ vendit.* Aliunde hoc ipsum damnavit *Alexand. VII. An. 1665. 24. Sept. in hac proposit. 26. Quando litigantes habent pro se opiniones æquè probabiles, potest Judex pecu-*

pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ altero. Quod perinde procedit, etiamsi alterutra Pars litigantium, amicitia, vel cognatione fuerit Judici juncta. Nam *Deut. 1.* Deus sic præcipit: *Quod justum est judicate, sive civis sit ille, sive peregrinus, nulla est distantia personarum. Ità parvum audietis, ut magnum, nec accipietis cujusquam personam, quia Dei Judicium est.* Hinc enata est illa *Regula Juris 12. in 6. In Judiciis non est acceptio personarum habenda.*

16 *R. 5to.* Si ergo utraque pars, æquè probabilem videatur pro se habere opinionem, primum, & ante omnia debet Judex tam probationes *Juris* h. e. allegationem textuum *Juris*, & Legum, item rationes, citationesque Authorum; quàm probationes *facti*, i. e. productiones, & fassiones Testium, uti & Instrumentorum, diligenter excutere, & perscrutari, ut desumitur ex *Cap. Cùm Joannes. 16. de fid. Instrum.* ac deinde præmissò talismodi scrutiniò, debet ex duabus opinionibus discrepantibus, eam eligere, cui magis ratio sui intellectus adhæret. *arg. Cap. In nostra. 32. De Testib.* Quò factò: si pars succumbens gravatam se senserit, liberum eidem erit Appellationis remedium. Quòd si autem etiam post tale diligens scrutinium, utriusque partis sententia adhuc æquè probabilis manserit, tunc in pari causa, pro Reo potius, vel Posses-

fore erit pronunciandum. Cùm enim Partium Jura sunt obscura, Reo potius, quàm Actori est favendum, per *R. 7. 11. in 6.* & per *95. ibid.* In pari causa, potior est conditio Possidentis. Excipe tamen hìc causas Matrimoniales, & alias favorabiles, in his enim in æqualitate Probationum, judicari debet pro favore Matrimonii, &c. *Cap. 2. De Prob.*

R. 6to. In casibus multum intricatis, Judex sicut potest Partibus Transactionem, seu compositionem amicabilem svadere, ità potest etiam quandoque, ob rationes in Jure expressas, eam imponere, exceptis causis Matrimonialibus. *Can. Placuit. dist. 90. & Cap. ult. De Transact.* Ad officium insuper Judicis pertinet, tam Ordinarii, quàm Delegati, providere parti litiganti de idoneo Procuratore, si illa talem, ob paupertatem, vel Judicii sui imbecillitatem, aut Adversarii sui potentiam, sive ob aliam quamcunque legalem impotentiam, habere non possit. *Cap. 1. h. t.* Ea verò: quæ sunt de *Jure*, si fuerint omissa, vel minus dicta, à litigantibus, aut ipsorum Procuratoribus, potest, & debet Judex supplere; non verò ea, quæ sunt de *facto*, nisi tale sit *factum*, quod ipsi, ut Judici, jam sit notum. *Gloss. in Cap. Bonæ. 3. de Post. Prælat.* Sic supplere potest, repellendo, v. g. excommunicatum ab agendo, etiamsi Reus contra ipsum non exciperet. Item:

Item: non recipiendo libellum Actorem, si sit incompetens, vel non conveniat causæ. Item: ad meliorem veritatis indagationem, inquirendo in probationes, & præsumptiones: dummodo hæc sedendo, non stando faciat, ne Procuratoris officium assumpsisse videatur. Similiter exceptionum investigatio, earum, si legales sint, receptio, si illegales, rejectio, Judicis conscientia submittitur.

A. 49. 1563. Quod autem Judex in sua tantum Parochia judicare, nec falcem suam (ut dicitur) in alienam messem injicere debeat, statutum invenies tam in Jure Canonico, quam etiam Civili, & Patrio. Unde scire convenit Judicem, quæ, & quales causæ subsint ejus Judicio, & quousque se sua extendat Jurisdictio. Ad extremum: sollicitè attendere debet Judex, ne condemnetur innocens, ob defectum Testium, vel Procuratorum. *Prol. t. 15.*

18 *R. 7mò.* Cum dictum sit priori *t. n. 11.* in Transylvania, Archi-Diaconos, saltem improprie, & aliquo modo posse venire nomine Judicum Delegatorum, idcirco operæ pretium fuerit, peculiare quasdam de eorum officio, autoritate, & Jurisdictione afferre responsiones. Igitur eorum officium, autoritas, & Jurisdictio, utcumque recensetur, partim in Tridentina, partim in Provinciali Synodo, *Annò 1611.* Tyrnaviæ celebrata, in cujus Actis, Ritualibus Strigoniensibus ad-

nexis, hæc formalia de Archi-Diaconis habentur:

„Archi-Diaconus invigilare
„debet, tanquam Deo ratio-
„nem redditurus, de Parochiis
„sibi subjectis. Eas igitur im-
„primis juxta statuta Conci-
„lii Tridentini, annis singulis
„visitare tenetur. Ut autem
„sciant tam Archi-Diaconus
„ipse, quam Parochiani, quæ-
„nam tempore Visitationis in
„Examen venire debeant, pri-
„mò ea, quæ ad Dei cultum,
„deinde, quæ ad ipsam Paro-
„chi personam, demum: quæ
„ad subditos spectant, lustra-
„bit Archi-Diaconus.

„1mò. Igitur omnium, vi-
„sitabit Templum, an sarta,
„tectæ conservetur Sacra Æ-
„des? An munda? An Eucharis-
„tia mundè asservetur, & suis
„temporibus renovetur? An,
„quæ Sacrificio serviunt, Puri-
„ficatoria, Corporalia, Pallæ,
„Calices, Patenæ &c. munda,
„nitida? An Altare tot mappas
„habeat, quot ex præscripto
„requiruntur? An Reliquiis sit
„instructum? An oleum San-
„ctum, aqua Baptisterii rectè as-
„serventur? An locus in Tem-
„plo, & non in Sacristia, Con-
„fessionibus audiendis sit aptus?
„An libri extent, in quo Bapti-
„zatorum, Compatrum, Con-
„firmatorum ab Episcopo, Ma-
„trimonia contrahentium no-
„mina adscripta sint? Inquirat
„etiam, an Sacrum diebus Fe-
„stis, Concio, Doctrinæque Chri-
„stiana habeatur? Et audito
„aliquoties Parocho, Sacrum
B „cele-

„celebrante, advertat, an in
 „Cæremoniis errorem aliquem
 „committat, eúmque corre-
 „ctum instruat. Similiter Con-
 „cionem, & Doctrinam Chri-
 „stianam tradentem audire, &
 „corrigere debet in spiritu leni-
 „tatis. Inventarium supellesti-
 „lis Templi conficiet, in quod
 „redditus, ac Bona Templi,
 „unà cum legatis piis referet,
 „& copiam Ædituo, ac Judici
 „tradat, ut si quando Parochus
 „Sedem mutet, juxta Inventa-
 „rium, Templi res consignet
 „integras.

„2dò. Circa ipsum Paro-
 „chum intelliget imprimis, an
 „Breviarium sciat? An soleat
 „recitare? An libros prohibitos
 „habeat? An libris, quorum su-
 „pra mentio facta est, instru-
 „ctus sit? An Ritus ab agen-
 „da, sive Rituali Strigoniensi
 „præscriptos, in Sacramento-
 „rum administratione observet?
 „& formas Sacramentorum,
 „præsertim Baptismi, & Pœni-
 „tentiae ritè teneat? Quædam
 „item ex casibus conscientiae,
 „de iis, quæ in illa Parochia
 „accidere possent, à Parochis
 „inquiret, & quonam modo
 „in rebus similibus, se gerere
 „soleat cum Pœnitente? Quem
 „item modum in audiendis
 „Confessionibus habeat, inda-
 „gabit; hortabitúrque, ut ali-
 „quid temporis, studio Casuum
 „attribuat. Visitabit item: An
 „supellectilem Templi, re ali-
 „qua auxerit ab ultima Visita-
 „tione? An fundos Parochiæ
 „oppignoraverit, vel elocave-

„rit, vel Consanguineos Bonis
 „Parochiæ, & Ecclesiæ auxe-
 „rit, quod in Tridentino pro-
 „hibetur. Inquirat præterea à
 „Viris gravioribus, an bene
 „audiat Parochus? num ebie-
 „tati, liberæque vitæ sit dedi-
 „tus? An cohabitaret cum fœ-
 „minis? An rogatus, Sacramen-
 „ta promptè administret? &
 „num aliquis, ob ejus negli-
 „gentiam, sinè Sacramento ob-
 „ierit? Et si quid in supradictis
 „eum deliquisse advertat, com-
 „municatò in rebus graviori-
 „bus consiliò cum Episcopo,
 „ipsum puniat.

„3tiò. Ad subditos Parochiæ
 „quod attinet, inquireret Archi-
 „diaconus: An subditi Tem-
 „pia adeant? An liberos ad Do-
 „ctrinam Christianam audien-
 „dam ire compellant? An o-
 „mnes Catholicam Concionem
 „audiant? An ad Pascha ex
 „præscripto Ecclesiæ omnes sint
 „confessi? & si quos id negle-
 „xisse advertet, primò moneat,
 „aliis verò deinceps annis etiam
 „puniat. An Ludimagistri tales
 „sint, quales in Constitutioni-
 „bus Synodalibus, debere esse
 „dictum est. Exhortationes ad
 „Populos Archi-Diaconus ha-
 „beat, eosque ad omnem pie-
 „tatem inflammet, ac ut Sacris
 „interfint, Ecclesiæque Sacra-
 „menta non negligent, diligen-
 „ter moneat, & svaviter eis per-
 „svadeat, ut singuli pro Templi
 „fabrica, & supellectili, legare
 „pro sua tenuitate velint; idque
 „(si fieri possit) communi con-
 „sensu in Leges referri deberet.
 „In

„In locis verò destitutis Pa-
 „rochò, convocandus Judex,
 „Juratíque cum Ædituo, exa-
 „minentúrque de his rebus: An
 „sint Catholici, Sacramenta u-
 „bi percipiant, Missas, Concio-
 „nes ubi audiant, Ecclesia, vel
 „Parochus habentne redditus?
 „quos? quis administrat? quo re-
 „ponuntur? Postea videndum,
 „an debeant, & possint aggre-
 „gari vicinæ Parochiæ, vel alen-
 „dus proprius Parochus, vel ex
 „Capitulo excurrendum alicui?
 „&c. Absoluta Visitatione, jux-
 „ta Decretum *Concilii Triden-*
 „*tini, Sess. 24. Cap. 2. & 3. de*
 „*ref.* omnia Acta Visitationis,
 „in scripto tradet Archi-Diaco-
 „nus Episcopo, ut is suarum
 „ovium statum cognoscens,
 „prospicere possit in tempore
 „spirituali earum necessitati. Et
 „quod ibi rigidè cavet Triden-
 „tinum, videat Archi-Diaco-
 „nus, ne onerosus sit Parochis.
 „Hucusque citata Synodus Tyr-
 „nav. Cap. V.

19 R. 8vo. Cùm tamen in præ-
 missis, prædicta Synodus (sal-
 tem in, & pro Transylvania)
 non tam strictè sonet, ut omnes
 alias Causas, earúmque cogni-
 tionem, in hac constitutione
 Synodali non expressarum, à
 Jurisdictione Archi-Diaconorum
 eximat; & insuper: cùm ob
 amplitudinem Diœcesis Tran-
 sylvanicæ, multitudinémque ne-
 gotiorum hinc inde emergen-
 tium, solus Vicarius, & Cau-
 sarum Auditor Generalis, vix,
 aut ne vix quidem sufficiat ad
 omnes omnium Causas judi-

cialiter cognoscendas, hinc est,
 quòd in eadem Transylvania,
 tam Supremi, quàm Vice Ar-
 chi-Diaconi, ad instar Judicum
 generaliter Delegatorum, sua
 habeant Tribunalia Judiciaria,
 & in iis minores Causas spiri-
 tuales (licèt non omnes saltem
 graviores) in prima instantia,
 mediante Processu Judiciario
 cognoscendi, deque iis finali-
 ter concludendi, & deliberan-
 di, plenam habeant potestatis
 facultatem. Ità tamen: ut tam
 à Foro Vice-Archi-Diaconorum,
 ad Forum Supremorum, quàm
 ab horum Foro, ad Tribunal
 Episcopale, vel Sede vacante
 Capitulare, aut Vicariale, sal-
 vum semper, liberúmque sit
 Appellationis remedium, præ-
 terquam in iis Causis, quæ le-
 vioris, & vilioris censentur ef-
 se momenti. Quare prædicti
 in Transylvania Archi-Diaconi,
 habent Authoritatem, commu-
 nem, in suo Districtu residen-
 tium Parochorum Congrega-
 tionem instituendi, quin etiam,
 sub certa pœna pecuniaria, v.g.
 12. florenorum, eosdem, tan-
 quam talis Sacræ Sedis Archi-
 Diaconalis Jurassores, sive Ju-
 ratos Assessores, ad comparen-
 dum compellendi; in eaque
 tam Parochorum, quàm etiam
 Sæcularium, in suo Districtu
 existentium, Forúmque in eo-
 dem, sive Domiciliò, sive Con-
 tractu, sive Delictò, sive Re si-
 ta suò modò, sive demum Pro-
 rogatione sortientium Causas, à
 Jure, & Constitutionibus Diœ-
 cesanis, Foro suo subjectas, ju-
 dicia-

dicialiter (ut dictum superius) cognoscendi, & de iis finaliter deliberandi. *Ità tenet Praxis, & consuetudo diuturna.*

20 R. gnò. Ut prædicti in Transylvania Archi-Diaconi, & regularius, & tutius suis in officiis procedere possent, præscripta sunt iisdem, quædam puncta, & Articuli, in quatuor Generalibus Constitutionibus Dicecesanis, Annis videlicet: 1669. 1672. 1674. sub Reverendissimo quondam Domino Casimiro Domokos, pro tunc per Transylvaniam Vicario Apostolico, nec non 1697. in Ecclesia SS. Petri, & Pauli Apostolorum, in Csik-Somlyó, sub Illustrissimo D. Andrea Illyes, Episcopo Transylvaniae, & in spiritualibus Vicario ejusdem, & Causarum Auditore Generali, Reverendissimo D. Bartholomæo Zebelebi, præfente, & consentiente toto fere Clero Catholico, conditis, & emanatis, quorum Articulorum tenor est sequens:

„1mò. Domini Archi-Diaconi, juxta Concilii Tridentini Decretum, *Sess. 24. Cap. 20. de ref.* Causas Matrimonii, Divortium concernentes, in Jure tractare (*id est: super iisdem finale deliberatum ferre, quia usque ad hoc, posse eosdem, talismodi Causas etiam Judicialiter cognoscere, & hoc modo, super iisdem, Episcopali, sive Vicariali Foro, quasi suum votum, & sensum dare, & declarare, tenet praxis*) non præsumant, sed ad Domini pro

„tunc Ordinarii, & ejusdem Vicarii Forum transmittant. Idem in criminalibus sentiendum.

„2dò. Dum Jura celebrant, non præsumant Magistrum aliquem sæcularem pro se, Judicis locò substituere, sed si res ità postulaverit, Sacerdotem, idque sub pœna florenorum 24. 3tò. Sinè Assessoribus duobus, aut tribus, præsertim de rebus gravibus, Jus non celebrent, neque Partes convictas, sinè eorundem Assessorum scitu, & consensu puniant. 4tò. Jus dicentes, Assessores per vices interrogent, ubi potior, & sanior pars suffragata fuerit, hoc pacto sententia pro rata habeatur. Aliàs contra majorem, & saniozem partem contraire non audeant, sub pœna privationis ab officio.

„5tò. Nullum ab officio suspendere, nec ulli Interdictum intentare audeant, sub pœna florenorum 24. 6tò. Causas Transmissionales, 24. florenos excedentes, transmittant ad Forum Vicarii, sub pœna florenorum 24. Si autem in tali casu dubium oriatur, an causa 24. florenos excedat, nec ne? Judiciò Vicarii decidatur. (*Si tamen cognitio ejusmodi Causarum, iisdem ab Episcopo, vel Vicario, specialiter delegetur, & demandetur, ut delegatam fuisse, recens est memoria, causam quarundam Illustrum Personarum, ex resultu unius à Sponsalibus, inter se initis, ortam,*

De Officio Judicis Ordinarii, & Delegati. 13

annò 1749. in Csik, easdem judicialiter cognoscere, nihil prohibentur.) „7mò. Serio atten-

„dant, ut omnes Ritus in ad-
„ministratone Sacramentorum,
„in omnibus Parochiis, juxta
„Concilium Tridentinum, &
„Synodum Tyrnaviensem, à
„Dominis Parochis observen-
„tur. Item ne Festa violen-
„tur, violatores viâ Juris pu-
„niantur in florenis 12. In Fe-
„stis non facile dispensent, ni-
„si urgente causa.

21 R. 10mò. Insuper in Genera-
li Congregatione, sub Illustrissi-
mo, & Reverendissimo quon-
dam D. Barone Georgio Már-
tonffi, tunc Episcopo Tran-
sylvaniæ, præsentibus universo
fermè Venerabili Almæ hujus
Diœcesis Clero, nec non Incly-
tarum Sedium Siculicalium, Il-
lustrissimis, Spectabilibus, Per-
illustribus, Prænobilibus, ac No-
bilibus Ablegatis, Patronis item,
& Judicibus Ecclesiarum, *Annò*
*1717. in Possessione Csik-Som-
lyó celebrata, præter confirma-
tionem prædictorum Articulo-
rum, hæc Archi-Diaconis præ-
cipiuntur, & imponuntur ob-
servanda: 1mò. Ut omnia, &
singula in prædictis Generalibus
Constitutionibus contenta, ab
omnibus sibi subjectis observa-
ri faciant. 2dò. Ut quolibet an-
no Visitationem particularem
facientes, rationes ab iis, ad
quos pertinet, de Bonis, debi-
tis, pecuniis, agris, fundis Ec-
clesiarum, & Domorum Paro-
chialium exigant, exactasque
ejusmodi rationes, cum tem-*

pore, Domino Ordinario, vel
ejusdem Vicario, in bona for-
ma exhibeant. 3tiò. Ut de sta-
tu, vita, & conversatione suo-
rum subjectorum, quovis an-
no binis vicibus ad minùs, Do-
minum Ordinarium, vel ejus-
dem Vicarium informant. Et
hæc plerâque fundari in Decre-
tis Concilii Tridentini, non ob-
scurè colligi potest ex iisdem.
Nam

R. 11mò. Concilium Triden- 22
tinum *Sessione 24. Cap. 3. de ref.*
hæc de Archi-Diaconis statuit:
„Ut nimirum Archi-Diaconi in
„Ecclesiis, ubi hætenus Visita-
„tionem exercere legitimè con-
„sueverunt, debeant quidem,
„assumptò Notariò, de consen-
„su Episcopi, deinceps quoque,
„per seipsos tantum visitare,
„sed non ideo Episcopus, vel
„eò impeditò ejus Visitator,
„easdem Ecclesias, seorsim ab
„his, visitare prohibeantur: cui
„ipsi Archi-Diaconi, Visitatio-
„nis factæ, infra mensem, ra-
„tionem reddere, & depositio-
„nes Testium, ac integra Acta,
„ei exhibere teneantur, non ob-
„stantibus quacunque consue-
„tudine, etiam immemorabili,
„atque exemptionibus, & pri-
„vilegiis quibuscunque. Visita-
„tionum autem omnium ista-
„rum, præcipuus sit scopus, fa-
„nam, orthodoxamque Doctri-
„nam, expulsis hæresibus indu-
„cere, bonos mores tueri, pra-
„vos corrigere, Populum co-
„hortationibus, & admonitio-
„nibus, ad Religionem, pacem,
„innocentiámque accendere:

„cætera, prout locus, tempus,
 „& occasio feret, ex Visitan-
 „tium prudentia, ad Fidelium
 „fructum constituere. Quæ ut
 „facilius, feliciusque succedant,
 „monentur prædicti omnes, &
 „singuli, ad quos Visitatio spe-
 „ctat, ut Paterna charitate, Chri-
 „stianoque Zelô omnes am-
 „plectantur: ideoque modesto
 „contenti equitatu, famulatú-
 „que studeant quàm celerrimè,
 „debita tamen cum diligentia,
 „Visitationem ipsam absolvere.

„Interim caveant, ne inu-
 „tilibus sumptibus, cuiquam
 „graves, onerosive sint: neve
 „ipsi, aut quisquam suorum,
 „quidquam procurationis cau-
 „sâ, pro Visitatione, etiam Te-
 „stamentorum ad pios usus,
 „præter id, quod ex relictis
 „piis Jure debetur, aut alio
 „quovis nomine: nec pecuni-
 „am, nec munus, quodcunque
 „sit, etiam qualitercunque of-
 „feratur, accipiant, non ob-
 „stante quacunque consuetudi-
 „ne, etiam immemorabili: ex-
 „ceptis victualibus, quæ sibi,
 „ac suis frugaliter, moderatè-
 „que, pro temporis tantum
 „necessitate, & non ultra, erunt
 „ministranda. Sit tamen in o-
 „ptione eorum, qui visitantur,
 „si malint solvere id, quod e-
 „rat ab ipsis antea solvi certâ
 „pecuniâ taxatâ consuetum;
 „an verò prædicta victualia sub-
 „ministrare. - - - Quòd si quis-
 „quam, quod absit, aliquid am-
 „plius in supra dictis omnibus
 „casibus accipere præsumpse-
 „rit, is præter dupli restitutio-

„nem intra mensem faciendam,
 „aliis etiam pœnis, in Synodo
 „Provinciali, arbitrio Synodi,
 „absque ulla spe veniæ mul-
 „ctetur. Ità Tridentinum, re-
 „spectivè etiam de Archi-Diacon-
 „nis, locò citatò. Infra verò *Sess.*
cit. Cap. 12. ait: *Archi-Diaconi*
etiam, qui oculi dicuntur Episco-
pi, sint in omnibus Ecclesiis, ubi
fieri poterit, Magistri in Theolo-
gia, seu Doctores, aut Licentia-
ti in Jure Canonico.

§. 12 mō. Sunt autem in Tran-²³
 sylvania, hoc tempore, quò hæc
 scribo, Archi-Diaconi, Supremi
 quidem 10. videlicet: Kolozsi-
 ensis, sive Kolozsvármegyeien-
 sis. Marosfékiensis. Fel-Csiki-
 ensis, Al-Csikiensis. Gyergyoi-
 ensis, Albenfis, Elizabethopo-
 litanus, seu Ebesfalvensis. Há-
 romsfékiensis, Udvarhelysféki-
 ensis. Tordensis, & Armeno-
 politatus, sive Szamosujvárien-
 sis. Vice Archi-Diaconi autem
 7. nimirum: Küküllővármegyei-
 ensis, Hunyadvármegyeiensis,
 Miklosvársfékiensis, Doboczen-
 sis, Szolnokiensis, Kászoniensis,
 & Arannysfékiensis. Qui po-
 stremi licet habeant sua Tribu-
 nalia, & activitatem, in iis cau-
 sas spirituales aliquas, 12. flo-
 renos non excedentes (imò in
 quibusdam locis, etiam usque
 ad 24. florenos ascendentes)
 judicialiter cognoscendi, ab eo-
 rum tamen sententia posset,
 imò deberet fieri appellatio ad
 Forum suorum Supremorum
 Archi-Diaconorum, ubi hi dan-
 tur, si collitigantes saniori Pro-
 cessus Judiciarii ordini, & pra-

xi inhærere vellent, & hinc deinde ad Forum Vicariale. Similiter iidem Vice-Archi-Diaconi, tam Visitationi, quàm directioni, & correctioni suorum Supremorum Archi-Diaconorum (si quos habent) pleno Jure subiecti sunt. Porro formula Juramenti Archi-Diaconorum, in Transylvania usurpari solita, est ista:

„Ego TT. juro per Deum
„vivum, B. Virginem, omnes
„Sanctos, & hæc S. Dei Evan-
„gelia, quæ manibus meis tan-
„go: quòd Domino TT. Epi-
„scopo meo Ordinario, ac le-
„gitimo, cujus autoritate, ju-
„dicio, & arbitrio, ad Archi-
„(vel Vice) Archi-Diaconatûs
„officium, in Inclyta Sede (vel
„Comitatu) T. receptus sum
„(vel actu recipior) ac ejusdem
„in spiritualibus Vicario, & Cau-
„sarum Auditori Generali, fide-
„lis, & obediens ero. Nec ero
„in Consilio, ut honorem, sta-
„tum, Dignitatem, Jura, Pri-
„vilegia, aut vitam amittant.
„Sed potius ea omnia, pro vi-
„rili meo, omni tempore de-
„fendam; nec non in omnibus
„rectum, bonum, fideléque con-
„siliu[m] eis dabo; ac quæcun-
„que audiero, eorum honorem,

„ac statum tangentia, vel of-
„fendentia, non cessabo eis-
„dem diligenter, & fideliter re-
„velare. Secreta eorum nemi-
„ni pandam. Omnibus præte-
„rea, coram me causantibus,
„semoto omni humano respe-
„ctu, gratiâ, odiô, affectu, cor-
„ruptelâ, solûmque Deum, ac
„Justitiam eorum, præ oculis
„meis habens, ratum, & ju-
„stum Judicium incorruptè fa-
„ciam. Pro judicando, aut alio
„quovis colore, pactum nul-
„lum de dando, vel non dan-
„do, faciendo, vel non facien-
„do, cum litigantibus, aut li-
„tigaturis inibo. Nullum mu-
„nus accipiam ab illis, quos
„litigaturos sciam, vel qui jam
„litigant, exceptis iis, quæ de
„Jure, & consuetudine, officio
„meo debita sunt, & dari, exi-
„gûque consveta. Nullam dan-
„di promissionem accipiam, vel
„recipiam ante, vel post obla-
„tam. In causis cognoscendis,
„quantum sciam, & potero, à
„Jure Canonico, & laudabili-
„bus Sacræ Sedis consuetudi-
„nibus non discedam. Litigan-
„tes, indebitis, & insolitis ex-
„pensis, ac dilationibus non
„gravabo. Sic me Deus adju-
„vet, & hæc S. Dei Evangelia,

TITULUS III.

De Judiciis.

24 **Q**Uæres: Quid sit Judicium, quo hîc) per *Gloss. in Cap. Fo-*
& quæ circa illud resol-
venda? *R. 1mò.* Judicium (de *rus. 10. de V. S.* est: legitimus
Actus duarum personarum, A-
toris,

toris, & Rei, super eadem quæstione, sub eodem Judice contracta. Ad quod, ut patet, tres principales personæ requiruntur, videlicet: *Judex, Actor, & Reus*. Licet præter has etiam aliæ personæ intervenire soleant in Judicio, sed tanquam minùs principales duntaxat, & accessoriaræ, quales sunt: *Assessores, Notarius, Procuratores, Fiscus, Plenipotentarius, Testes, &c.* Cum autem Judicia non stando, sed sedendo celebrari debeant, inde est, quòd Jure Patrio, Judicia, alio nomine *Sedes Judiciaræ*, vel brevius *Sedriæ* nuncupentur.

Judicium aliud est *Ecclesiasticum*, cui præest Judex Ecclesiasticus, aliud *Sæculare*, in quo præsidet Judex Laicus. Aliud item *Civile*, in quo præcisè super re, vel Jure aliquo debito: Aliud *Criminale*, in quo de publica vindicta disceptatur. Item aliud *Ordinarium*, quod coram Judice Ordinario, aliud *Delegatum*, quod coram delegato Judice instituitur. Item aliud *Plenarium*, seu *Solemne*, in quo omnes Solemnitates de Jure, & consuetudine requisitæ adhibentur. Aliud *Summarium*, in quo sinè strepitu Juris, & sinè solemni forma Judicii proceditur, de quo plura *t. seq.* Aliud denique *Mixtum*, quod vel coram Judice Ecclesiastico, vel sæculari, pro ratione videlicet præventionis, agitari solet, ac potest.

25 R. 2dò. Cum præsens opus, Judicium sæculare in nullo, sed

præcisè Ecclesiasticum tangere velit, ex eò sciendum: Quòd Judicium Ecclesiasticum in Ungaria celebrent Consistoria Episcopalia, & Archi-Episcopalia, tandem Sedes Primatialis Archi-Episcopi Strigoniensis. In Transylvania autem, Judicia quædam, saltem levioris momenti, licet non omnia, Ecclesiastica inchoari quandoque etiam in Sedibus Archi-Diocalibus, tanquam in foris delegatis, ac etiam perficiuntur, ac tum inde ad Forum Episcopale viâ Appellationis deducuntur. Alia verò Judicia graviora, & inchoari, & terminari debent, ac solent, immediate in Foro Episcopali, coram Causarum Auditore Generali, vel ipso Episcopo, prout nempe hic voluerit, & disposuerit. An autem sive vacante, sive plenâ Sede Primatiali Archi-Episcopi Strigoniensis, ab hac, vel ea vacante, à quacunque Sede Metropolitana, sive Strigoniensi videlicet, sive Colocensi, appellatio fieri possit ad Nunciaturam Viennensem, controvertunt quidam Ungariæ Practici, Tu interim consule super hoc doctiora capita, & saniolem praxim. Illud certum est: quòd claris juxta, ac rigidis Regni Legibus, & quidem *Matth. R. D. 3. A. 19.* sub pœna amissionis Beneficiorum, Beneficiatis, non talibus verò, sub pœna capitis: *Ulad. autem D. 1. A. 45.* sub debita pœna: ejusdem *D. 2. A. 10.* sub pœna amissionis Causæ, & Expensarum

rum refusionis, si hæc fieri possit, secus verò, sub pœna personalis detentionis, & usque ad debitam emendam injungendæ castigationis, denique ejusdem *D. 3. A. 63.* sub pœna captivationis eorum, qui literas Appelationales, sive Apostolos deferunt, & manibus Regiæ Majestatis præsentationis, pro impositione, in pœnam facti, ad turrim mancarn Budensem, vetitum, prohibitumque sit omnibus, & singulis, cujuscunque Statûs, Ordinis, Conditionis, & Dignitatis hominibus, Sacræ Regni Coronæ Jurisdictioni subjectis: neglectô Forô sui Episcopi Diccēsani, causas per simplicem quærimoniam, seu in prima Instantia, immediatè vel ad Sedem Metropolitanam, vel Primatiale, vel ad aliquam Nunciaturam, vel denique etiam ad ipsam Sedem Apostolicam Romam deducere.

26 *R. 3tiò.* In tanta igitur Sedium judicantium diversitate, hic in deductione causarum servandus est modus: Imprimis (saltem in Transylvania, loquendo de Causis Archi-Diaconorum Jurisdictioni subjectis) lis moveri debet in facie Sedis Archi-Diaconalis, tum, si finalis inibi lata sententia, parti litiganti minùs placuerit, si quidem causa appellabilis sit

(quod ubique subintellige) eam viâ Appellationis deducat ad Sedem Episcopalem. In Ungaria verò: Causa, in prima Instantia, immediatè deducenda est ad Forum Episcopi Diccēsani; vel Sede Episcopali vacante, ad Forum Capituli, & causarum Auditoris Generalis. Quòd si ibi facta Deliberatio contentum non fecerit, Pars gravata, promoveat Causam per Appellationem ad Sedem Metropolitanam, & quidem ex Diccēsibus: Agriensi, Quinque-Ecclesiensi, Veszprimiensi, Jaurinensi, Vácziensi, & Nittrienti, ad Strigonensem: ex Diccēsibus verò: Zágrábienti, Transylvanienti, Váradinensi, Csánadiensi, Sirmienti, & Boznensi, ad Colocensem. Quòd si etiam ibi gravatam se senserit Pars una litigantium, Causam suam adhuc deducere poterit, per viam iterum Appellationis, ad Sedem Primatiale Archi-Episcopi Strigonienfis, & Primatis Regni: ab inde tandem, vel si illa vacat, à Sede Metropolitana, juxta aliquos quidem ad Nunciaturam Viennensem, juxta alios autem, (quorum sensui & ego libentiùs assentior) omisâ Nunciaturâ sive Viennensi, sive quâcunque aliâ, extra Regnum Ungariæ constitutâ, immediatè ad Sedem Romanopostolicam.

TITULUS IV.

De Foro competenti.

27 **Q**uæres: Quid sit Forum competens, & quæ circa illud resolvenda? R. 1^{mò}. Forum competens, est tribunal Judicis, cujus Jurisdictioni Reus subiectus est. Loquitur autem Definutio signanter, tantum de Reo, seu in causam, & litem attracto: quia generaliter Actor, etiam si sit Clericus, debet sequi Forum Rei etiam Laici, & vicissim. *Cap. 5. h. t.* Quamquam si Reus, in multiplici Foro competente conveniri possit, in arbitrio sit Actoris, eum, ad quod ipse maluerit, Forum citare, & evocare. *Gloss. in Cap. Dilecti. h. t.* Quod si autem Reus coram incompetenti Foro conveniatur, opponendo (sed ante litis contestationem) Exceptionem Declinatoriam, vel Mandatum Declinatorium Fori (sed istud in Ungaria tantum) illud declinare potest. Si autem sciens Forum esse incompetens, Exceptionem, vel prædictum Mandatum non opposuerit, sed litem contestatus, & prosecutus fuerit, ipsò factò, ex Foro, & Judice incompetentibus, faciet competentes, nec amplius recedere valebit. *l. ult. Cod. De Excep.*

Etsi porro: Si de incompetencia Fori, & Judicis liquidò constet, citatus ad illud venire non teneatur, si tamen de eadem incompetencia tantum

dubitetur, venire tenetur, cogniturus opposita Exceptione, vel exhibito Mandato, Declinatorio Fori, competentiam, vel incompetentiam. *Arg. Cap. 7. de Privileg. in 6.* Quandounque enim dubium oritur de competentia Fori, & Judicis, potest idem Judex, in eodem Foro, de sua, & Fori sui competentia, vel incompetencia judicialiter deliberare. *L. Si quis. ff. de Judice. & Eng. h. t. n. 96.* Quando verò inter Judicem Ecclesiasticum, & Laicum oritur quæstio, de competentia Fori, in aliquo casu speciali, utroque pro se Jurisdictionem prætendente, tunc hi duo Judices, nec conjungi possunt in ordine ad judicandam talem Causam, nec uterque distributivè cognoscere eam potest, sed Judex Ecclesiasticus, tanquam *Luminare majus*, sive Sol, *Luminari minori*, sive Lunæ, ut loquitur *Cap. Solita. 6. De majorit. & obed.* vel tanquam *Aurum, plumbi metallo*, ut habetur *Can. Duo sunt. Dist. 96.* Judici sæculari præferri debet. *Cap. Si Judex. 12. De Sent. Excom. in 6.*

Denique Forum competens, ita ut in illo Jure conveniri possit, sortitur quis, aut *Domiciliò*, seu Residentiâ, aut *Resitâ*, aut *Contractu*, aut *Delictò*, aut denique *Prorogatione*, de quorum

Terminorum significatione vide Canonistas ad hunc *t.* Cum verò Forum ex eo potissimum dicatur competens, quòd certas Causas, Jure disponente, in illo competat ventillari, discuti, & dijudicari, ideo:

28 *R.* 2dò. Causas Fori spirituales olim copiosas fuisse, tam in Ungaria, quàm etiam suo tempore in Transylvania, nemo est Jurisperitorum, qui ignoret, & patet ex diversis Regum Statutis. Nam uti *Kitt. Cap. 12. q. 3.* refert, olim omnes Causæ Testamentorum, Matrimoniales, Dotum, Paraphernaliorum, Perjurii, Verberationis, & Spoliationis Clericorum, ac Mulierum, nec non aliæ, *Matth. R. D. 1. A. 3. D. 2. A. 17. & D. 3. A. 17.* denique *Ulad. D. 1. A. 46.* his annumeratæ, quibus *Decretum Szilagianum A. 9.* addit Causas Quartalitorum, Decimarum, Effusionum Sanguinis, Causas item Viduarum, & miserabilium Personarum, omnes inquam hæ Causæ in Sedibus spiritualibus discutebantur. Verum postea, Causæ Dotum, & rerum Paraphernalium, per *Ulad. D. 4. A. 16.* Decimarum verò cum plerisque aliis, per *Articulos, Annis 1608. & 1647.* emanatos, ad Tribunalia secularia sunt translata.

29 *R.* 3tiò. Causæ igitur, quæ ad Judicium Sedium spiritualium adhuc pertinent, sunt 1mò. Matrimoniales, cum suis Accessoriis. Quas, ad Forum Ecclesiasticum pertinere negantes, S. Tridentina Synodus Anathema-

te, id est maledictò ferit. *Sess. 24. Can. 12.* 2dò. Testamentorum cum suis Accessoriis. *Matth. R. D. 1. A. 3. D. 2. A. 17. & D. 3. A. 17.* nec non *Ulad. D. 1. A. 46. & A. 15. 1647.* 3tiò. Causæ, circa mysteria, & defectus Sacramentorum. 4tò. Causæ Hæresum. *ibid.* 5tò. Causæ Usurarum. 6tò. Causæ, violatæ fidei, & omnium perjuriorum. 7mò. Causæ, in quibus quis incidit in Excommunicationem hominis, vel Canonis. *ibid.* 8vò. Causæ Asylares, Profanationis Templorum, Sacristiarum, Cæmeteriorum, & aliorum locorum, Dei, vel cœlitum cultui dicatorum. 9nò. Causæ circa vitam, & mores Clericorum, præsertim ubi actione personali, vel etiam mixta agitur. 10mò. Denique omnes illæ Causæ, quæ claris Regni Legibus, in Sedibus spiritualibus agitari non prohibentur, si aliunde de dictamine SS. Canonum, & Constitutionum Apostolicarum, ad illas pertinere dignoscantur.

In prædictis tamen, uti & in aliis Causis, si Jus Possessionarium, non Ecclesiasticum, sed Laicum, & hæreditas temporalis quærat, non spirituale, sed sæculare Forum habet Jus, & authoritatem judicandi. *Kitt. Cap. 12. q. 3. arg. P. 2. t. 52.* Qui licet ex *A. 7. 1553.* probet, Ecclesiarum, aut Imaginum destructores, direptores, spoliatores, & profanatores Regio subesse Judicio, ille tamen *Articulus* non videtur exclusivè, sed positivè sonare. Denique Cau-

sæ mixti Fori, verum perquam frequens docet experientia, eas à potestate sæculari, vel non admitti, ut in Sedibus spiritua- libus discutiantur, vel ad eas- dem etiam deductas, plerum- que etiam ope Mandatorum Declinatoriorum, cum severa, amissionis Beneficiorum com- minatione, à pia Matre Eccle- sia, ad Tribunalia abstrahi sæ- cularia.

30 R. 4to. Etiam in Foro Ec- clesiastico, aliæ sunt Causæ or- dinarii, seu plenarii Processûs, in quibus Judex cum ordinaria figura, strepitu, & solemnitate Judicii procedit, juxta præscri- ptum Juris Canonici, & Patrii. Aliæ *summarii* Processûs, seu ut in Jure Patrio appellantur, Pri- vilegiatæ, sic dictæ, quod in earum Processu, omitti pos- sint, ac soleant, pleræque so- lemnitates, quæ Jure solum po- sitivo requiruntur. Ut sunt: ex *Clem. Sæpè contingit. De V. S.* Libellus Actoreus, litis contesta- tio sollemnis, materia Dilatio- nis, Exceptiones, Appellationes dilatoriae, Partium, & Procu- ratorum contentiones, ac jur- gia, nec non Testium superflua multitudo. Item in hujusmo- di Causarum Judiciis, Senten- tia definitiva, citatis tamen ad eam, licet non peremptoriè, Partibus, in scriptis, vel prout Judex maluerit, stando, vel se- dendo, finè Rocheto, Quadra- to, Muceto, Lumine, & Cru- cifixio proferri potest. Non pos- sunt tamen in hujusmodi Pro- cessûs Causis omitti ea, quæ de

Jure naturali, vel Gentium sunt necessaria. In *cit. enim Clement.* hæc adduntur: *Non sic tamen Judex litem abbreviet, quin Pro- bationes necessariae, & defensio- nes legitimæ admittantur. Cita- tionem verò, & præstationem Ju- ramenti de calumnia, vel mali- tia, sive de veritate dicenda, ne veritas occultetur per Commissio- nem hujusmodi, intelligimus non excludi.* Ità ibi. Hinc etiam in istiusmodi Summariis Processi- bus, non possunt omitti Cita- tio, brevis rei controversæ nar- ratio, Probationes necessariae, cognitio Causæ, Juramentum calumniæ, ac denique ipsa Sen- tentia.

R. 5to. Sunt autem Causæ³¹ Summariae, seu Privilegiatæ *imò*. Causæ motæ à Fisco, dum vi- delicet ejus Actio, aut potius Ingressio, tendit ad vindicandum scandalum, non tamen aliæ, ab eodem extra viam Ingressionis, qualicunque sub prætextu mo- tæ. Ità tenet Praxis. 2^{dò}. Cau- sæ Pauperum, & miserabilium Personarum; non solum in eo, quod hæ præter ordinem, & seriem aliarum Causarum revi- deri debeant, sed etiam in eo, quod si hujusmodi personæ mi- serabiles, ad præscriptum *A. 51. 1563.* super paupertate sua, vel à Comitatibus, vel (in Transyl- vania) à Sedibus Siculicalibus, aut eorum, vel earum Officiali- bus, vel denique à Magistratibus Civitatum, authenticè elargi- tas Testimoniales Literas attule- rint, etiam assistentiam Advoca- ti Pauperum sint obtenturæ. Hujus-

Hujusmodi autem Pauperes, & miserabiles Personæ sunt apud *Kitt. Cap. 1. q. 7.* cæci, & perpetuò morbò laborantes. Deinde Pupilli, Viduæ, Senes decrepiti, Religiosi mendicantes, nec non diuturna, miserabili, & longa captivitate apud hostes detenti, fracti, & fatigati. Denique omnes ii, quibus præcipuè bona fortunæ, Jura possessionaria tam mobilia; quàm immobilia, item tam hæreditaria, quàm acquisita, aliæve id genus facultates, aut penitus defunt, aut etiamsi sint, omnino sunt insufficientes ad inchoationem, promotionem, & prosecutionem Causarum suarum. 3^{tiò}. Privilegiatæ sunt, seu Summaria, Causæ Matrimoniales. Tum in ea parte, quòd hæ etiam Juristitorum, & Feriarum tempore, *A. 29. 1723. & A. 70. 1618.* expresso, & præscripto, discuti, & decidi possint. Tum in ea, & ex eo, ne lite longius protracta, immineat litigantibus periculum incontinentiæ. 4to. Denique summaria, & privilegiatæ sunt Causæ Ecclesiasticæ, super Electionibus, Postulationibus, vel Provisionibus, an videlicet validæ sint, nec ne; ac demum super Dignitatibus, Personatibus, Officiis, Canonicatibus, Præbendis, & quibusvis Beneficiis Ecclesiasticis motæ, dum nimirum agitur de titulo eorundem. *AA. & JJ. apud Reiff. b. t.*

32 R. 6to. Generaliter loquendo, Causarum Ecclesiasticarum, seu Spiritualium cognitio, ad

solos Judices Ecclesiasticos pertinet, *Cap. 2. de Judiciis.* ibi: *Laici Ecclesiastica tractare negotia non præsumant.* Unde si Judex Laicus, de factò se immiscuerit cognitioni alicujus Causæ Ecclesiasticæ, inhiberi potest à Judice Ecclesiastico, teste *Eng. & aliis b. t.* etiam sub censuris Ecclesiasticis. Quòd si autem concurrat violatio Ecclesiasticæ libertatis, talis Judex, etiamsi cujuscunque Ordinis, Conditionis, & Dignitatis fuerit, sæcularis nempe, ipsò factò (id est ante omnem sententiam Judicis Ecclesiastici coram Deo, & in conscientia) peccat mortaliter, & incurrit Excommunicationem latæ sententiæ, in Bulla Cœnæ Papæ reservatam. *Cap. Noverit 49. de Sent. Excom.* Judices enim sæculares, & universim Laicos, in Causis Spiritualibus, & Ecclesiasticis, ut loquitur *Can. Sinè quidem. dist. 96.* obsequendi manet necessitas, non authoritas imperandi. Et quidem prædicta ità intelligenda sunt, ut Judices sæculares, Causas Spirituales, nec principaliter, nec incidenter, imò nec ex commissione, & delegatione ullius Judicis Ecclesiastici, præterquam solius Papæ, neque conjunctim cum Judice Ecclesiastico, nec denique cum alio Clerico, sibi fortè à Judice aliquo Ecclesiastico adjuncto, cognoscere possint. *Abb. in Cap. Contingit. n. 1. & 4. de Arbitris.* Unde idem cum aliis docet in *Cap. Lator. 5. Qui Filii. num. 3.* Quòd si coram Judice Laico incidat

cidat quæstio spiritualis, v. g. de legitimitate Matrimonii Parentum alicujus Partis litigantis, vel quæcunque alia, ea ad Judicem Ecclesiasticum remitti; interea verò usque ad decisionem illius quæstionis à Judice Ecclesiastico fiendam, Judex Laicus in Causa principali suum judicium concernente, suspendere debeat. Concordat his etiam *Ulad. D. 1.*

A. 46. & Sigism. D. 2. A. 14. ac ejusdem D. 3. A. 12. Quantum autem ad Causas, Spiritualibus annexas; etsi per *Cap. Inter corporalia. de Translat. Episc. & per communem Canonistarum* etiam illarum cognitio ad solum Judicem Ecclesiasticum spectet, hoc tamen *Cap. in multis per Jura Patria, enervatum esse patet ex supra dictis. n. 28.*

TITULUS V.

De Actore, & Reo.

33 **Q**Uæres: Quid sit Actor, quid Reus, & quæ circa eos resolvenda? *R. 1mò. Actor* ab agendo dictus, est ille, qui actionem intentat contra alium, si ve qui agit, & provocat alium super re quapiam in Judicium. Si autem agat contra alium criminaliter, dicitur Accusator. *Prolog. t. 33. & Kitt. Cap. 4. q. 12.* *Reus* autem, à re, super qua in Judicio convenitur, dictus, est illa persona, contra quam in Judicio agitur. *Kitt. Cap. 10. q. 29.* De Actore sciendum, quòd excommunicatus vitandus, ut Actor in Judicio stare non possit, licet possit, ut Reus, in Causam attrahi, & sic conventus, in Judicio (per alium tamen, id est: vel per Procuratorem, vel per Plenipotentiarium) respondere teneatur. *Cap. Intelleximus. 7. de Judiciis.* Potest item, si se injustè gravatum, & condemnatum existimat, excipere, appellare,

& omni justà defensione, præter potestatem reconveniendi Actorem. *Cap. Cum inter. 7. de Exception.* Similiter nec Filius-Familias absque Patris consensu (quod cur addatur, vide apud Canonistas ad *b. t.*) *Regulariter*; nec furiosi, vel mente capti, nec prodigi, nisi mediò Curatoris, nec Mulieres, nisi per Procuratores, nec Pupilli, nisi per Tutorem; nec Minorennes, nisi per Curatorem, (præterquam præsertim in Causis Matrimonialibus, in quibus, per *Cap. Exp. 13. de Rest. Spoliat. in 6.* si sint majores 14. annis, vel per se, vel per Procuratorem, etiam absque Curatoris interventu in Judicio stare possunt) in Judicio agere, & Actores esse possunt. *77. & AA. communiter. b. t.*

R. 2dò. Actor, ità debet semper esse paratus ad probandum, ut eo vel non comparente (si Causæ ratio admittat) vel in pro-

proba per omnia deficiente, Reus simpliciter absolvi debeat, si nempe etiam alia à Jure requisita, & suis locis referenda adsint. *P. 2. t. 20. 23. & 84.* Ubi convenienter etiam ad Jus, tam Canonicum, quàm Civile, *t. 22.* statuitur, ut Judex simul, & Actor, nemo possit esse in una, eadèmq; Causa. *t. autem 36.* dicitur, ut Actor deficiens in Juramento, Causam amittat. Cum per *Ulad. D. 1. A. 90.* Actori incumbat proba. Denique *A. 23. 1547.* requiritur, ut Actor habeat justam Causam agendi, alioquin indebitè vexans alium, convincatur in poena indebitæ Actionis. Si tamen Reus nullam in hoc opposuerit exceptionem, Judex procedere debet, cum non possit simul esse tam Judex, quàm opponens. *Prolog. t. 15. & P. 2. t. 82.* Potest autem, tam mutus, quàm surdus, & cæcus, tam activè, quàm passivè agere in Judicio, præsertim per Procuratorem, aut Plenipotentiarium, dummodo usu intellectûs, & rationis non careat. *Kitt. Cap. 10. q. 29.*

35 *R. 3tiò.* Rationem Actoris, de Jure Patrio, ad mentem *P. 2. t. 84.* ingreditur quidem etiam *Ingerens* (de quo vide *Kitt. Cap. 7. q. 20.*) verùm in Foro spiritali rarò datur Jus, in Causam, & Processum alterius semetipsum *Ingerendi*, ex eo videlicet: quia teste eodem *Kitt. Cap. 7. q. 23.* argumentò præcitatæ *P. 2. t. 84.* *Ingressio* solum in Causis, super hæreditate, &

perpetuitate Jurium Possessionariorum, ac rerum mobilium temporalium motis admittatur, de quibus non judicat Forum spirituale. Quomodo autem competat Jus *Ingressionis* personis Fiscalibus Sedium spiritalium, vide in *t. de Fiscis.*

R. 4tiò. Denique ad rationem 36 Partium Actoræ, & Reæ conventæ (deinceps locò horum nominum utemur literis *A. & R. C.* quarum prima significabit *Actorem*, aliæ duæ denotabunt *Reum conventum*. Vel etiam verbis *Ax.* id est: *Atrix*, hungaricè *Fel-peres*, & *Inctus*; vel *Incta*, *Incattus*, vel *Incatta*, hoc est: *In Causam attractus*, vel *attracta*, hungaricè *Al-peres*. tanquam terminis Ungariæ, & Transylvaniæ Practicis familiaribus) non rarò accedit, & concurrat etiam *Plenipotentarius*, licet indirectè, & improprie; qui ab una, vel ambabus partibus, *A.* nempe, & *R. C.* sive pro tuitione, aut promotione Causæ, judicialiter decidendæ, sive modis, & mediis amicabilibus componendæ, constituitur; ipsæ Partes persæpè, aut non volentes, aut non potentes Causæ suæ revisioni, & discussioni interesse. Quare *Plenipotentarius* est ille, qui negotia aliena, absente, vel præsentè Principali Agente, in, & extra Judicium tractandi, Jurèque, & amicabiliter componendi, ex mandato Principalis, potestatem habet. *Kitt. Cap. 10. q. 24.* Ubi per *Mandatum* intelligitur *Constitutio*. Advertendum

dum enim, quòd hujusmodi Plenipotentiariae Constitutiones, de Praxi, & Jure Patriis, fieri debeant, vel coram Judice, in cujus praesentiam Causa deducta est, vel coram uno ex Judicibus Regni Ordinariis (ut sunt D. Palatinus, D. Judex Curiae Regiae, D. Secretarius Cancellarius, qui est Archi-Episcopus Strigoniensis, & D. Personalis praesentiae Regiae) vel eorum vices gerentibus (in Transylvania autem coram uno ex Dominis Magistris Protho-Notariis) vel in locis Credibilibus, & Authenticis, ut sunt Capitula, & Conventus, & quidem in Transylvania, Capitulum Albenſe, & Conventus B.M.V. de Kolos-Monostira. Vel denique per *A. 35. 1723.* etiam in sede, vel Congregatione Comitatenſi, aut etiam coram supremo, vel vice-Comite. In sedibus autem ſiculicalibus in Transylvania, coram supremo, vel Vice-Judice Regio. Ità tamen ut in Comitatibus, ſaltem Judex Nobilium, cum jurato Aſſeſſore, in ſedibus verò ſiculicalibus, ſaltem Notarius, itidem cum jurato Aſſeſſore conſtitutioni praesentes adſint. Atque literis Pleni-potentialibus, à praedictis Personis, vel locis authenticè elargitis, in quocunque Foro, etiam ſpiritali, fides haberi debet. *A. 35. 1723.* Quae ſi generaliter emanatae ſint, durant per annum. Si autem tantum ad hanc, vel illam in ſpecie Cauſam; durant, usque dum talis Cauſa termi-

nata fuerit: usque ad revocationem verò emanatae, durant, usque dum revocentur; quae revocatio fieri debet in aliquo loco Authentico, ità ut ad notitiam Partium intereſſatarum deveniat. *A. cit.* Quocunque autem coram Judice, loco, vel modò emanatae ſint, morte tamen conſtituentis, vel conſtituti, ipſò factò expirant. *arg. l. 26. princ. ff. Mandati.* Porro, Authoritas Plenipotentiarii in eo ſita eſt: quòd tum negotia Principalis ſui intra, & extra Judicium agere, tractare, ac pro commodo, & utilitate ejusdem diſponere, atque etiam finaliter concludere; tum Procuratores, quoties neceſſum fuerit, tam intra, quàm extra Judicium, conſtituere, ac ſubſtituere, tum eoſdem de Jure revocare poſſit. *Cap. 1. de Procurat. in 6.* Unde Principalis ejus, omnia ejusdem Acta, facta, tractata, concluſa, rata, firmaque habere tenetur, ut docet *ſtylus, & Praxis.* Quare cautum eſſe oportet Plenipotentiarium, ne quid proferat in Judicio, quod ſit contra mentem, & commodum ſui Principalis, neque enim permittetur ſua dicta revocare. *Ulad. D. 5. A. 15.* Demum ſi Principalis ità voluerit, poteſt in certis Cauſis eundem Plenipotentiarium, etiam in Procuratorem ſimul conſtituere, quod tamen in literis Conſtitutionalibus exprimi debet. *Praxis.* Ad extremum adverte: in Jure Canonico *Plenipotentiarios* venire nomine *Procuratorum*, eos verò,

rò, qui apud nos *Procuratores* dicuntur, in Jure Canonico vocari *Postulantes*, seu *Ad-* *vocatos*, prout patet ex *t. 37. & 38. lib. 1. Decret. apud Canonistas.*

TITULUS VI.

De Procuratoribus.

- 37 **Q**uæres: Quid sit Procurator (prout in Jure nostro Patrio summitur) & quæ circa illum resolvenda? Ante R. Nota: Cùm tam in Ungaria, quàm in Transylvania, etiam in Sedibus Spiritualibus, plerùmque & communiter Domini Laici Procuratores procurent Causas, ideo utile fuerit adnotasse, quid super hoc munere Procuratorio non tantùm Sacri Canones, sed etiam Jura Patria statuant, & decernant. Nota insuper & illud, quòd ea, quæ *hoc t.* referam, ex probatis Authoribus, puta ex *Tyrocinio Juris Ungarici P. Joannis Szegedi S. J.* Item ex *Praxi Procuratoria, Spectabilis Alexii Cserrei de Nagy Ajta, Transylvani operâ, & studiò concinnata.* Item ex *Kittonicsii Directione Methodica.* Item ex *Anacleti Reiffenstuel Universo Jure Canonico*, denique ex *Claudii La-Croix Theologia Morali* excerpterim. Jam
- 38 R. 1. mō. Procurator, vel Causidicus, vel Postulans, vel Advocatus, dicitur, & est is, qui ad agendas Causas, résque litigiosas promovendas legitimè constituitur, & in Judicio, nomine, ac in persona sui Principalis comparet. Ut Procurator dictò modò in Judicio agere possit, debet sufficienti à suo Principali Mandatione, sive in literali, sive in verbali constitutione consistente instructus esse. *arg. A. 36. 1723. & P. 2. t. 13.* Ad hoc autem, ut hæc constitutio sit literatoria, debet Principalis, sive ille sit A. sive R. C. ire, in Ungaria quidem, vel ad aliquod Capitulum, aut Conventum, vel ad unum ex Judicibus Regni Ordinariis: in Transylvania verò, vel ad Capitulum Albense, vel ad Conventum B. M. V. de Kolos-Monostira, vel ad unum ex Magistris Proto-Notariis, ibique coram duabus ad minimum Personis Capitularibus, vel Conventualibus; aut in præsentia talis Judicis Ordinarii, vel Magistri Proto-Notarii, Procuratores constituere, superque hoc literas Procuratorias Testimoniales, stylò consuetò concinnatas, & Sigillò authenticò roboratas extrahere. Vigore deinde Clausulæ talismodi Literatorii Constitutionibus, ex præscripto *A. 36. 1723.* inseri solitæ, videlicet: *Et alios in Regno juramentò adstrictores Procuratores, vel præsentium exhibitores,* talis A. vel R. C. potest quemcunque, & quoscunque (attamen in Transylvania per *Aprob.*
- D
Const.

Const. P. 4. t. 19. A. 1. regulariter ad summum duos) ex infertis, vel saltem Juramentò adstrictis Procuratoribus, Causæ suæ præficere. Exceptis nimirum Procuratoribus externis (quo nomine veniunt exterarum Nationum homines, puta Germani, Galli, Itali, Bohemi, &c. non incorporati, uti & Acatolici, licet in Transylvania hi, ob penuriam, etiam in Sedibus Spiritualibus ad agendum, & procurandum communiter admittantur) qui per *A. 27. 1567. & 41. 1569.* etiam in Foro Spirituali prohibentur procurare, apud *Kitt. Cap. 12. q. 7.*

39 *R. 2dò.* Verbalis Procuratoria Constitutio fieri debet vivæ vocis oraculò, coram Judice Causæ, vel ab ipso Principali personaliter præsentem, vel ab ipsius Plenipotentiaro, cum facultate, etiam Procuratores constituendi, constituto. Parum autem refert, latinè, an alio idiomate, item nominando, an tacendo nomen Procuratoris, constitutio fiat. *Praxis.* Est adhuc etiam alter modus duplex Procuratores constituendi, nempe vel ad *Relationem*, seu *Instantiam*, vel ad *Rescriptum*. Ad *Relationem* seu *Instantiam* fit: dum ad *Instantiam* constituere volentis, duæ personæ ex loco credibi, Capitulo nempe, vel Conventu, aut Vice-Comes cum Judice Nobilium, & Jurato Assessore, vel denique Juratus alicujus Judicis Regni Ordinarii, nempe in Ungaria, in Transylvania verò,

dum duò Jurati Tabulæ Regiæ Notarii, seu Cancellistæ, per unum ex Magistris Proto-Notariis exmittuntur ad Instantem, qui deinde coram illis personaliter constitutus, viva voce Procuratorem constituit. Et illi postea coram iis, à quibus exmissi fuerant, de talismodi constitutione fidelem faciunt relationem, & ad eorum fide dignam relationem expediuntur deinde Literæ Procuratoriæ. *Praxis, & Stylus.* Ad *Rescriptum* verò in Transylvania fit, dum Constituens per se, coram uno ex Magistris Proto-Notariis, vel Capituli, aut Conventus Requisitoribus comparere non valens, coram exmissis Cancellistis duobus, vel in Comitatus, aut Sedibus Siculicibus, coram Vice-Judicibus Regiis, Assessoribus item, & Judicibus Nobilium, ac Notariis in sui præsentiam accersitis, exposita impedimenti ratione, Procuratorem constituit; super cujusmodi constitutione, literas testimoniales, iidem homines Regii, Sigillis suis usualibus munitas, fidèque eorum mediante factas, constituenti tradunt, qui deinde easdem literas, velut *Rescriptum*, Magistro Proto-Notario, aut Capitulo, vel Conventui transmittit, ut ad tenorem illarum, expediantur literæ testimoniales super constitutione Procuratoris, authenticè, sub Sigillo nimirum Regio, Capitulari, vel Conventuali. *Praxis Proc. Csereiana. q. 4. Et Aprob. Const. P. 4. T. 19. A. 4.*

40 *§. 3^{ti}o*. Quocunque ex prædictis modò constitutus Procurator, coram Judice, allegativè, & quidem in principio *Levata*, debet dicere se comparere cum Literis Procuratoriis, declarando locum, vel Judicem, ubi, vel apud quem expeditæ sint. Quin etiam si Pars adversa postulet, producere tenebitur, per *A. 34. 1574.* si autem verbaliter sit constitutus, addere debet in *Levata* hæc verba: *Cum nostris*. Si enim in Judicio comparens, ad exigentiam Partis adversæ in instanti Constitutionem suam edocere non possit, in pœna *Emendæ lingvæ* convincetur, ut tradit *Kitt. Cap. 10. q. 25.* & simul Causa, (si pro Actore egit) pro tunc condescendet, si autem egit pro *R. C.* Principalis ejus, tanquam non comparens, *per non venit* convincetur. Ità tamen, ut depositâ *Emendæ lingvæ* pœnâ, si Principalis sit præsens, possit Procuratorem sive priorem, sive alium constituere, & Causam in eodem termino prosequi. *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 79. §. 12. in fine.* Porro quantum adhuc ad Constitutionem Procuratorum, adverte *1mo*. Quòd Domini Prælati, puta Archi-Episcopi, & Episcopi actuales Dicecesani, uti & Barones Regni, sub propriis suis Sigillis Procuratores constituere possint, sed in propriis duntaxat Causis, non item alienis. *arg. P. 2. t. 13. 2do*. Quòd in Transylvania, in Foro Archi-Diaconali, verbalis Procurato-

ria constitutio fieri debeat coram Archi-Diacono sive in, sive extra Judicium existente, (quæ plerumque sit lingvâ vernaculâ) licet sufficiat, si fiat etiam coram talis Sedis Notario. *Praxis.* In Foro autem Episcopali, coram Generali Causarum Auditore. In Metropolitano tamen Strigonienfi, fieri permittitur etiam extra Sedem coram jurato ejusdem Notario. *3^{ti}o*. Hæc verbalis Constitutio, in Foro Ecclesiastico, durat usque ad finem Causæ, pro qua facta est, etiamsi ejusdem prosecutio iusta de Causa, etiam ultra annum extendatur. Literatoria autem, per anni spatium tantum. *A. 17. 1578. 4to*. Filix innuptæ, & adhuc sub Patria potestate constitutæ, in Causis Sponsalitiis, & Matrimonialibus Procuratores constituere possunt. *Reiff. b. t. §. 2.* Similiter excommunicatus vitandus, licet non ad agendum contra alium, *Cap. fin. de Procurat.* ad sui tamen defensionem, vel ut pro sui absolutione intercedat, ad mentem *Cap. 8. de Except.* Procuratorem constituere permittitur. Denique Procuratores pro Capitulo constituendi potestas est penes Præpositum talis Capituli: Qui autem prædictos Procuratores præterea constituere possint, vel non possint, vide *Reiff. loc. cit. & P. 1. t. 55. 126. 127. 51.*

§. 4to. Jam quod attinet ad munus, officium, & functiones, atque mores Procurato-

rum, de his sciendum 1mo. Vigore *A. 38. 1723. & Apr. Const. P. 4. t. 19. A. 2.* nemo Procuratorum allegare permittitur in ullo Foro, nisi depositò prius consuetò Procuratorum Juramentò, cujus formulam vide, & quidem pro Ungaria, in *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 79. pag. 485.* Pro Transylvania verò, in *Praxi Procurat. Csereiana q. 3. pag. 15.* Ut autem in Foro quocunque Ecclesiastico agere possint, non sufficit, si id semel præstiterunt, sive in Cancellaria Ungarica, sive coram Tabula Regia, sive coram Judicibus Regni Ordinariis, sive coram Capitulo, vel Conventu, sive (in Transylvania) coram Magistris Proto-Notariis, vel coram Magistratu Comitatus, vel denique in aliqua Sede Siculicali, sed insuper requiritur, ut etiam coram Sedibus Spiritualibus, juxta receptam consuetudinem, & formam se obstringant Juramenti Sacramentò, & quidem regulariter distinctò à Juramento Calumniæ, cujus formulam dabimus in *P. 3.* Prioris autem, (in Transylvania) formula hæc est:

„Ego T.T. Juro per Deum
„vivum, & ejus S. Genitricem,
„Virginem Mariam, & per omnes Sanctos, & Electos Dei,
„(si autem Procurator sit Catholicus sic incipit: Ego T.T.
„Juro per Deum vivum, verum, & æternum, fidèque
„mea spondeo, & promitto:
„(& hæc S. Dei Evangelia, quæ
„manibus meis tango, quòd

„quantum in me erit, hujus
„Sacrae Sedis (vel Consistorii)
„authoritatem, & honorem tuebor; & promovebo. Do-
„minos Judicem, & Assessores,
„ejusdem Sacrae Sedis, debitè
„observabo, & venerabor. Nullam Causam injustam scienter,
„procurandam suscipiam, aut
„fovebo. Viam Juris sequar in
„omnibus. Principales, quorum, vel quarum Causas agam, nimia sollicitudine non
„gravabo. Causas Ecclesiasticorum, Ecclesiarum, Hospitalium, Pupillorum, Orphanorum, Viduarum, Peregrinorum, & miserabilium Personarum, pro qualitate illarum,
„& facultate mea defendam. Nec Dilationes frustraneas petam. Amicabiles Partium compositiones non impediam, sed potiùs promovebo. Neque latà sententià frivolas
„Appellationes interponam, verum ea unicè, quæ ad secundandam justitiam requiruntur,
„& quæ promptum, verum, fidelem, & justum Procuratorem decent, sincerè præstabo. Sic me Deus adjuvet, & Sancta hæc Dei Evangelia.

§. 5to. Præter hæc, adhuc⁴² de munere, & præsertim obligatione Procuratorum observandum, ac sciendum 2do. Quòd Procuratores allegare teneantur, sinè multis ambagibus, inutilibusque deductionibus breviter, modestè, moderatè, Legibus potiùs, & rationibus, quàm nudis verbis insistendo, & à frivolis, nugacibusque

Exceptionibus abstinendo. Unde per *A. 43. 1729. & arg. Aprob. Const. P. 4. t. 1. A. 30.* Procuratoribus non admittitur, ut suas Allegationes, & quidem in Exceptione ultra Triplicam inclusivè, in merito autem Causæ ultra Quadruplicam itidem inclusivè (nisi ad sint gravissimæ Causæ) vel ad summum (idque in Sedibus quibusdam Spiritualibus tantum, & quidem ex super-abundanti) ultra Quinduplicam extendant. *Sciendum 3tò.* Quod Procurator vî sui Mandatariatus, nec locò sui, nec alium Procuratorem, qui secum agat, constituere possit. *Praxis. 4tò.* Quod Procurator debeat esse Legum, Consuetudinumque Patriarum, pro Foro autem Ecclesiastico etiam Sacrorum Canonum peritus. Item justus, verax, dicendi facultate, & eloquentiâ præditus. Quod si Procurator, quocunque sub prætextu cum Adversario coludat etiam in Causis Spiritualibus, Causamque sui Principalis prodat, velut perjurus, & fidefragus (in Transylvania per Directorem Fiscalem) prosequendus, & puniendus est. *Aprob. Const. P. 4. t. 19. A. 3. 5tò.* Procuratores in Transylvania, si in Sedibus Spiritualibus non jurati allegent, vel in instanti jurare tenentur, vel si recusent, ab agendo simpliciter removentur. *Praxis.*

43 *R. 6tò.* Sciendum item 6tò. Quod quamvis nulla Lege prohibitum inveniatur, ne quis in

sua Causa finè Procuratore agat, consultum tamen est, ut Litigantes, quantumcunque periti sint Jurium, Procuratores in sua Causa constituere non negligant. Si enim ipsi Litigantes, quoquo modo in sua Causa errent, non possunt deinde remediò revocationis uti, possent autem, si eorum Procuratores errarent. *7mò.* Cum Procuratores, qui in Foro Sæculari agere non possunt, minùs possint in Foro Spirituali, ex eo, etiam in hoc arcen- tur ab hoc Officio, Proditores Fraternali sanguinis, *P. 1. t. 39.* Perjuri, sive de perjurio semel judicialiter convicti. *P. 2. t. 30.* cum hi sint infames. Item: muti, surdi, cæci, servi, mente capti, mulieres, milites, excommunicati, infames, Religiosi, & Clerici finè licentia Prælati sui, nisi pro Ecclesia, pro se, pro Viduis, Orphanis, & miserabilibus Personis (exemplò *B. Ivonis*, pro hoc excelso charitatis opere gloriâ, & honore coronati) item minor *annis 25. AA. & JJ. apud Reiff. lib. 1. t. 37. de Postulando. à n. 8. & t. 38. de Procurat. §. 2. 8vò.* Procurator principiò allegationis instituendæ, meritò susceptæ Causæ solerter discussò, fundamentum actionis, vel defensionis, in Foro Spirituali, è Sacris Canonibus, ex probatis Ecclesiæ Authoribus, ex Legibus Patriis, Civilibus, communi Praxi, & Consuetudine, pro diversitate nimirum Causarum, & materiæ, depromere debet. *Praxis*

Tribunalium Ecclesiae. 9mò. Procurator non potest, sub reatu peccati mortalis, suscipere Causam, quam verè scit esse injustam. Et si talem tueatur, tenetur in conscientia ad compensationem omnium damnorum inde secutorum. Principali quidem suo ex peccato omissionis (si nimirum de injustitia Causæ eum præmonere neglexit) Parti verò adversæ, ex peccato commissionis, sive injustæ damnificationis. *Busenb. apud La-Croix lib. 4. pag. 469. à Dubio 3. cum aliis ibid. cit. 10mò.* In Causis Civilibus, in utramque partem dubiis, & probabilibus, potest etiam minus probabilem tueri, de hoc tamen prius suum Principalem præmonere tenetur. *Ibid.* Similiter si in Causa criminali dubia, & merè probabili agat contra taliter Reum, tam ipse, quàm ejus Principalis mortaliter peccant. Idem est, si agat pro tali Actore, qui certò scit nihil se evicturum, sed Causam, post quascunque lites certò mansuram dubiam, & sic semper meliorem futuram conditionem Partis *R. C.* Et hoc ideo, quia sic semper injustè vexarent ejusmodi *R. C.* *Ibid. 11mò.* Procurator in Causis criminalibus potest *R. C.* etiam nocentem defendere, ad mortem, aliàmve pœnam evadendam. *Ibid.*

44 *R. 7mò.* Insuper sciendum 12mò. Quòd pauperibus, in extrema, vel etiam gravi necessitate, quilibet Procuratorum (si

finè gravi, non autem tantum levi, suo incommodo possit) teneatur patrocinari. Advocati autem pauperum, in quibusdam Tribunalibus constituti, & in hunc finem fallarizati, in quibuscunque necessitatibus tenentur pauperibus gratis patrocinio adesse. *Ibidem. 13tò.* Quando Causa ferè nihil habet probabilitatis, ità ut moraliter vix sit spes eam lucrandi, regulariter finè peccato vix potest suscipi à Procuratore. *Ibid. 14tò.* Procurator antequam Patrocinium Causæ suscipiat, tenetur examinare ejus æquitatem, & probabilitatem, eamque suo Principali sincerè aperire. Si enim falsa promissione, & inani spe victoriæ eum sumptibus involvat; uti & si Causam, quæ reipsa minus probabilis est, dicat esse omninò justam, ità ut Principalis, si novisset Causam suam fuisse tantum minus probabilem, non fuisset litigaturus, graviter peccat, & tenetur ad restitutionem damnorum. *Ibid. 15tò.* Si in progressu, Procurator iniquitatem Causæ advertat, tenetur monere Principalem, & svadere, ut desistat, aliàs tenebitur ad restitutionem; nec potest licitè in ejusmodi Causis Transactionem, sive amicabilem compositionem svadere, cum damno alterius partis. *Ibid.* Hinc est, quòd Procurator, qui paratus est omnes, & quascunque Causas indiscriminatim suscipere, in Foro conscientiae absolvi non possit. *Ibid. 16tò.* Pro-

Procurator peccat, & quidem ex genere suo mortaliter, qui cum non sit idoneus, officium Procuratoris exercet. *Item*: Si ob nimias dilationes, subornationes Testium, &c. notabiliter officiat Parti adversæ, aliàs justam Causam habenti. *Item*: Si in eadem Causa utrique Parti patrocinetur. *Item*: Si in eadem Causa sit Procurator simul, & Judex, vel Assessor. *Item*: Si defendendo Causam, producat Testes, Scripturas, aut instrumenta falsa. *Item*: Si allegando adducat Leges falsas, vel abrogatas, vel doctrinam abrogatam, & reprobata, vel etiam Leges bonas in falsos sensus dolosè detorqueat. *Item*: Si in gravamen alterius Partis, quærat dilationes, ad rem nihil pertinentes, & facientes. *Item*: Si accipiat mercedem injustam. *Item*: Si contractum usurarium, vel aliter iniquum svadeat, probet, & tueatur. *Item*: Si Leges, Statuta, & Consuetudines suo Foro competentes ignoret, & intelligere non studeat. *Item*: Si rationes, fundamenta, & secreta Causæ justæ sui Principalis Adversario detegat. *Item*: Si Causarum expeditiones, cum præjudicio Principalis differat, postponat, vel plures Causas acceptet, &

assumat, quàm expedire possit. 17mò. Procuratores, in iis Causis, in quibus ipsi agunt, in Domo Judiciaria, cum Judice, & Assessoribus, simul sedere non possunt, sed tempore Allegationis stare, tempore autem Deliberationis, è Domo, & Sede Judiciaria unà cum Principalibus suis exire tenentur; ità tamen, ut in ingressu deinde prior sit Actor, quàm *R. C. Kitt. Cap. 12. q. 8. & Praxis*. Denique admodum utile foret, si moderni Procuratores, ità suas Partes explere satagerent, ut dicto *Eliz. lib. 6. q. 21.* locum non darent, qui ità ait: *Quorum certe, (nempe Procuratorum) si quod aliud in Republica, periculis, laqueisque plenum munus arbitror. Plerique ipsorum utriusque Partium adesse parati, aliud vix agunt, quàm Jura confundunt, & ut nemo habeat, quod suum est, aut serò habeat, & habeat, quasi emptum, ac post tribulationes plurimas.* Utile item foret, si, qui ex Procuratoribus essent ejusmodi, dictum illud Magni Hypponensium Præfulis, *Augustini Epist. 54.* Serio, ac frequenter præ oculis haberent: *Redde, quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati adfueristi, Judicem fefellisti, justam Causam oppresisti, de falsitate vicisti.*

TITULUS VII.

De Notariis.

45 **Q**uæres: Quid sit Notarius? & quæ circa illum resolvenda? R. 1mò. Notarius, est Persona publica à Superiore deputata, & Juramenti Sacramentò obstricta, ut rationes, & acta in formam publicam redigat. arg. Cap. 2. de fide Instrument. De horum officio, & obligatione hæc præcipua statuunt Jura, & Authores 1mò. Notarii tenentur justè, fidelitèrque exercere suum officium, item scire ea, quæ sunt sui muneris. Hinc peccant (& ut plurimum graviter) si odio, vel amore, spe, vel timore abutantur suis officiis, v. g. Secreta servanda non servando; Partibus, vel earum Sollicitatoribus, aliisque, ad quos non pertinet, Processus, vel Scripturas originales extradando, dum, & quas non deberent. Item: Stipendium justò majus, vel ultra pretium taxatum accipiendo (nisi ex mera liberalitate, & ut dicitur ex discretione offeratur plusculum, sed & hoc consultum est post finem litis acceptare) Item: defectu studii, per incuriam culpata male referendo, vel aliquid substantiale prætermittendo. Item: Unius Partis justitiam magis, quàm alterius explicando. Item Sententiam ante tempus alterutri Parti manifestando. Item:

Testimonia non fideliter transcribendo, sed vel exaggerando, vel imminuendo, vel invertendo &c. Busenb. cum aliis apud La-Croix lib. 4. fol. 470. Dub. 4. à n. 1508.

R. 2dò. Notarios pro Foro⁴⁶ Ecclesiastico constituit vel Episcopus, vel ejus Vicarius Generalis. Et quidem in Transylvania etiam pro Foro Archidiaconali. Nec est necesse, ut semper Persona Ecclesiastica constituatur, sed potest constitui etiam persona sæcularis, licèt in Transylvania contraria vigeat praxis etiam in Sedibus Archidiaconalibus; idque ideo, quia hic Notarii, simul etiam Assessores sunt, & ad instar aliorum Assessorum perinde habent in Sede Judiciaria vocem, & votum. Praxis. Insuper, ut Instrumenta à Notario confecta valeant, requiritur 1mò. Ut sit publicus Notarius, ab habente potestatem constitutus. 2dò. Ut sciat, & interfuerit negotio, de quo Instrumentum conficit. 3tiò. Ut nihil scribat, nisi quod vidit, & præsens audivit. 4tò. Ut nomen suum Instrumento subscribat, exprimendo: An ad mandatum Archiepiscopi, vel Episcopi, aut Vicarii, vel denique (in Transylvania) Archidiaconi subscribat. 5tò. Ut proprium suum Sigil-

Sigillum ejusmodi Instrumentis apprimat. 6to. Ut in omnibus Instrumentis eandem subscriptionis formam servet. 7mo. Denique ut non nisi ad requisitionem Partium Instrumentum conficiat. *AA. & JJ. apud Reiff. lib. 2. t. 22. §. 1. à n. 27.* Ad extremum nota: quòd Notarii, etiam in Foro Spirituali, non possint simul procurare, five Procuratorem agere in eodem negotio inter duos Laicos litigantes. *Sigism. D. 2. A. 3.* imò nec inter Personas Ecclesiasticas, nisi gravissima, & urgentissima interveniat necessitas. Possunt tamen in Sedibus Archi-Diaconalibus in Transylvania Sigilla Citatoria, &c. etiam sub nomine proprio extradare, quæ eundem omnino vigorem, idèmq; robur retinent, quod Sigilla Archi-Diaconorum habent. Quam tamen, ejusmodi Sigilla extradandi facultatem, ab Archi-Diaconis sibi soli reservari posse (si velint) non est dubium. *Praxis.* Denique formula Juramenti Notariorum, pro Sacris Sedibus deputatorum,

in Transylvania hæc observatur:

„Ego TT. Juro per Deum
„vivum, & ejus S. Genitricem
„Virginem Mariam, & per o-
„mnes Sanctos, & Electos Dei,
„atque per hæc Sancta Dei E-
„vangelia, quæ manibus meis
„tango: quòd in hoc Notarii
„Sacrae Sedis T. officio, in quod
„nunc recipior, Superioribus
„meis, & Sacrae huic Sedi ero
„fidelis. Acta universa, sinè ul-
„lo favore, gratia, odio, vel
„amore, diligenter perscribam.
„Dona nulla à litigantibus ac-
„cipiam. Acta aliter non tra-
„dam, nec scribam, quàm co-
„ram Judicibus dictata, & per-
„scripta fuerint. Acta Judicia-
„ria, & Forensia, five in Rege-
„stro, five in publicis Instru-
„mentis, uti gesta fuerint, abs-
„que respectu ullo, qui quem-
„vis tangat, publicabo, & ex-
„hibebo. Judicibus insuper,
„in omnibus justis, licitis, &
„honestis rebus obtemperabo.
„Pro Scripturis, seu Pennatico
„nihil insolitum, aut indebitum
„exigam. Sic me Deus adju-
„vet, & hæc S. Dei Evangelia.

TITULUS VIII.

De Fisco, & Assessorebus.

47 **Q**uæres: Quid sit Fiscus Ecclesiasticus? & quæ circa eum resolvenda? Item quid sint Assessores, & quæ circa eos resolvenda? R. 1mo. Fiscus Sacrorum in Ungaria, & Transylva-

nia Tribunalium (ubi nota: olim vigore *Ulad. D. 4. A. 34.* Personas Fiscales Jurisdictionis Ecclesiasticæ cassatos fuisse, hodie tamen in omnibus Sedi-
bus Spiritualibus, etiam Archi-

E

Dia-

Diaconalibus saltem plerisque in Transylvania easdem plena fungi autoritate) potest definiri, quod sit Persona Ecclesiastica, vel sæcularis, Juramenti Sacramentò obstricta, & ab Episcopo, vel ejus Vicario, ad vindicandos tam Ecclesiasticorum, quàm sæcularium actus, Legibus Divinis, vel Ecclesiasticis dissonos specialiter deputata.

48 *§. 2dò.* De iisdem Personis Fiscalibus nota *2dò.* Personam Fiscalem oportere esse Virum probum, æquitatis, & justitiæ amantem, ac denique inter cæteras dotes, Juris utriusque, tam videlicet Canonici, quàm Patrii optimè peritum. *3tiò.* Fiscos in Sedibus Spiritualibus plenam habere facultatem, ea omnia Juris ordine vindicandi, quibus aut Ecclesia, aut Personæ Ecclesiasticæ læduntur. Hinc, si Personæ sive Ecclesiasticæ, sive sæculares, delatæ, vel accusatæ extiterint Episcopo, vel ejus Vicario, vel denique (in Transylvania) Archidiacono, quod in aliquo, ad eorundem Forum, & Judicium spectante Casu deliquerint, illi, cum sint Judices, quibus prohibitum est, in eadem Causa, sive propria, sive aliena judicare simul, & Actorem, vel Procuratorem agere, pro ejusmodi delictis vindicandis, Fiscos sui Fori consueverunt requirere, qui postea tenentur tales personas delinquentes ex Officio, servato Juris, & Justitiæ ordine in Causam attrahere.

Praxis. Idem in omnibus ferè Causis Matrimonialibus, per quoscunque motis, in quibus fidei populo scandalum est præbitum, ob idem scandalum semet ingerendi habent facultatem. Et hoc procedit perinde, etiamsi Fiscus talis, pro priori fuisset Patronus, vel Procurator illius personæ, quæ ob datum scandalum denuo in litem attrahenda est. Hæc autem Ingressio fieri debet, non in primordio, sed immediatè ante latam definitivam Sententiam, licèt præmissa coram facie Judicii insinuatione, & protestatione, etiam post latam Sententiam definitivam legitimè fieri possit. *P. 2. t. 84.*

§. 3tiò. Causæ per Personas ⁴⁹ Fiscales motæ, privilegiatæ sunt, seu summariæ, omnes, videlicet, & solæ illæ, quas ratione scandali, viâ Ingressionis movent. Vide de hoc, hujus *P. 1. t. 4. n. 31.* Item: Fisci alios accusantes, vel denunciantes, etiamsi in probatione defecerint, pœnam Talionis, idest vel Calumniæ, vel emendæ lingvæ, vel indebitæ actionis &c. non incurrunt, modò ex Officio, non autem scienter falsò denuncient, vel accusent. *L. Clarus. §. fin. q. 7. n. 12. & Farin. in Praxi crim. q. 16. n. 17. apud Reiff.* Denique Fisci, qui in simul sunt etiam Procuratores jurati (quales communiter sunt Fisci in Sedibus Archidiaconalibus in Transylvania) in illa Causa, in qua alium in litem attraxerunt, non possunt regu-

regulariter simul esse Procuratores ejusdem Partis à se in litem attractæ. Neque alterutrius Partis, dum v. g. Conjuges ob illegitimè repudiatum thorum, vel cohabitationem, in Causam trahunt. Ac universaliter contra Matrimonium, saltem quâ Fiscales Personæ, agere non permittuntur (cùm etiam illi in dubio pro favore Matrimonii stare debeant) licet in defectu aliorum Procuratorum, & ex necessitate, saltem quâ Procuratores, etiam in supradictis plerisque Casibus agere possint, cùm necessitas non habeat legem. Cùm autem Fiscos Juramentò conveniat esse obstrictos, ideo etiam Juramenti hujus stylum subnecto, qui est sequens: in Transylvania:

„Ego TT. Juro per Deum „vivum, & ejus Sanctam Genitricem Virginem Mariam, „& per omnes Sanctos, & Electos Dei, atque per hæc S. „Dei Evangelia, quæ manibus „meis tango: quòd in hoc Fisci Sacræ hujus Sedis T. officio, in quod nunc recipior; „huic Sacræ Sedi, Superioribusque ejus obediens ero; nec „ero scienter adversus eam, vel „eos in consilio, aut aliqua „conspiratione, ut honorem, „statum, dignitatem, Jura, ac „Privilegia sua amittat, vel amittant, aut damnum, vel injuriam aliquomodo patiat, „vel patiantur. Illa, quæ ad „hujus Sacræ Sedis utilitatem „pertinent, quantum sciam,

„promovebo, juxta mandatum „Episcopi, vel Vicarii, vel Archie-aut Vice-Archi-Diaconi, „& meorum Superiorum. In „accusationibus, denunciationibus, & inquisitionibus excessuum, tam Clericorum, quàm „Laicorum, in iis, quæ sunt Fisci, sinè corruptela procedam. „Nemini scienter, vel malitiosè litem, seu calumniam faciam, nec ullum ullò modò defraudabo. Sic me Deus adjuvet, & hæc Sancta Dei Evangelia.

R. 4tò. Jam quantum ad Assessores: Assessores, sic dicti, quòd Judici in Judicio affideant, vel cum illo simul sedeant, sunt illi, qui Judicem in ferendo Judicio, & administranda Justitia, in Causis Litigantium, consilio, & voto adjuvant. *Abb. in Cap. Decernimus. num. 12. de Judiciis.* Cùm autem Assessores nullam habeant Jurisdictionem, *L. 2. de Assessor.* Hinc etiam in Causis Spiritualibus, & Ecclesiasticis discutiendis, possent adhiberi Laici Assessores. *Cap. Statutum. 11. §. Assessorem. de Rescript. in 6.* In plerisque tamen Sacris Sedibus laudabiliter viget contraria consuetudo. In Transylvania autem, etiam in Sedibus Archi-Diaconalibus Parochi, & aliæ Personæ Ecclesiasticæ non prius admittuntur ad Assessoratum, quàm Juramento sese obstrinxerint. Cujus formula (ex qua colliges munus, & obligationem Assessorum) est hæc:

„Ego TT. Juro per Deum
 „vivum, ejusque Sanctam Ge-
 „nitricem Virginem Mariam,
 „& omnes Sanctos, & Electos
 „Dei, atque per hæc Sancta
 „Dei Evangelia, quæ manibus
 „meis tango: quòd in hoc Af-
 „fessoris Sacræ hujus Sedis T.
 „Officio, in quod nunc reci-
 „pior, Superioribus meis ero
 „fidelis. Causarum Secreta nul-
 „li pandam, nec propalabo.
 „Causas Sacræ Sedis, sinè re-
 „spectu, & acceptione Perso-
 „narum operâ meâ, consiliò,
 „& votò semper adjuvabo, nec
 „in contrarium quidquam, iræ,
 „indignationis, odii, amoris,
 „inimicitiae, aut alicujus inter-
 „esse, munerisque gratiâ un-
 „quam acturus sum. Sic me
 „Deus adjuvet, & hæc Sancta
 „Dei Evangelia.

51 R. 5tò. Ex hac formula Ju-
 ramenti, saltem pro, & in Tran-
 sylvania colliges 1mò. Assesso-

res, præsertim Sedium Archi-
 Diaconalium teneri, & obligari
 ad obediendum in omnibus ju-
 stis, & licitis suo Archi-Diaco-
 no. Atque ex hoc ad manda-
 tum ejusdem, obligari eosdem
 ad comparandum in commu-
 ni (ut vocant) congregatione,
 seu in Sede Judiciaria. Item:
 exire ad Inquisitiones, Execu-
 tiones &c. ità quidem, ut sinè
 legitima excusatione non ob-
 temperantes, in florenis 12. Ar-
 chi-Diaconus punire possit.
 2dò. Obligari ad non panden-
 da, propalandaque Causarum
 Secreta. 3tiò. Obligari ad ju-
 vandum in discussione Causa-
 rum Judicem, operâ, consiliò,
 votò, seu suffragiò conscientio-
 sò. 4tò. Denique obligari ad
 votum, consilium, & suffra-
 gium, non ex aliqua inordina-
 ta animi passione, sed ex sin-
 cero justitiæ, & æquitatis amo-
 re promendum, & ferendum.

TITULUS IX.

De Citatione.

52 Q Uæres: Quid sit Citatio, &
 quæ circa eam resollen-
 da? R. 1mò. Cùm de Jure tam
 Civili, quàm Canonico, & Pa-
 trio, ut *Andr. 2di R. D. A. 2.*
 & *P. 1. t. 9.* nec non *A. 34.*
1613. expressum habetur (præ-
 terquam in Causis criminis læ-
 sæ Majestatis, seu Perduellionis,
 ut vult *A. 7. 1715.*) nemo, ni-
 si legitimè citatus Juri stare te-
 neatur, tantò autem minùs ju-

dicialiter convinci possit, ideo
 etiam in Sedibus Spiritualibus,
 Processus Judiciarii à Citatione
 inchoari consuevere, quæ com-
 munitè definitur, quòd sit *actus*
legitimus, quò quis mandatò Ju-
dicis, Juris experiundi causâ in
Judicium vocatur. Ità *Vallens.*
Reiff. h. t. & quoad rem Kitt.
Cap. 2. q. 1. ac Verb. P. 2. t. 18.
 Quia verò in Sedibus Ecclesia-
 sticis, vix fortè est aliarum Ci-
 tatio-

tationis specierum usus, præter *Verbalem*, & *Literatoriam*, ideo præter has, de aliis fusiùs discurrere non erit operæ pretium, sed qui de iis scire volet, videat *Reiff. h. t. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 18.* Denique *Kitt. Cap. 2. q. 1.* Est igitur Citatio *Verbalis*, dum per Notarium Sedis, aut juratum ejusdem Assessorem, vel etiam Tabellionem, pari Juramentò de fidei relatione obstrictum, absque ullo mandato Citatorio Literatorio, ex orali duntaxat Judicis commissione, quispiam citatur, & vocatur in Judicium. *Literatoria* verò est, dum quis per mandatum Episcopale, seu Vicariale, manu-scriptum, atque authenticò Sigillò munitum, & roboratum in Jus vocatur. *Stylus, & Praxis.*

53 §. 2dò. Ad utramque hanc Citationem requiritur, ut fiat ex commissione, & mandato Judicis; &: ut is, cui delegata est citandi provincia, actu exequatur Citationem. Notandum autem, quòd saltem in Metropolitano Foro Strigoniensi teste *P. Szegedi in Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 19. §. 26. pag. 166.* uti & in Transylvania, Mandata Citatoria Literatoria, ut plurimùm in genere expédiantur, ad Personas Spirituales. Proinde ejusmodi Citationem, ad tale Forum Ecclesiasticum exequi debet is, ex Dominis Plebanis, Jurisdictioni talis Archi-Episcopatûs, vel Episcopatûs subjeçtis, sive is sit Abbas, Præpositus, Canonicus,

Parochus, Capellanus, &c. Archi-vel Vice-Archi-Diaconus, sive Tabellio, vel Juratus Sacræ talis Sedis, qui per ejusmodi mandatum requisitus fuerit, idque in virtute Sanctæ, & salutaris Obedientiæ, ac sub pœna Excommunicationis, ut *Stylus* habet. Talis ergo Executor, peractæ à se Citationis Seriem, alicubi dorso Mandati Citatorii (quod Ungariæ practici, magis Juridicò, quàm Tullianò terminò *indorsationem* vocant) in Transylvania autem, distinctis Literis Replicatoriis, sive Relatoriis, cum subscriptione sui Nominis, Cognominis, & Officii, quod gerit, annotationeque Anni, & diei Mensis peractæ Citationis, usualisque sui Sigilli appensione, insertam, unà cum Mandato Citatorio, Episcopo, vel Vicario transmittere tenetur futuro pro Testimonio. Quamvis autem Nuncio privato, sinè Literis Commissionalibus citanti non teneatur quis credere, tenetur tamen Nuncio, aut Jurato Sedis publico, etiam sinè Literis Citatoriis citanti. *Reiff. h. t. Quem vide.*

§. 3tiò. Ad Citationem Li-54 teratoriam requiritur 2dò. Ut in Mandato Citatorio exprimatur nomen Judicis citantis, & nomen, ac cognomen citandi, si autem Communitatem aliquam contingat citari, sufficiet exprimere v. g. Consules, Senatores, Judices, Priorem, Superiorem, Guardianum, &c. similiter exprimendum erit nomen,

& cognomen *A.* ad cujus Instantiam Citatorium expeditur. Si enim Judex solum ex motu proprio decernat Citationem, (præterquam in Causis publicam utilitatem concernentibus, & in quibus ex Officio Nobili, sic dicto, quod illud, quasi motu proprio, præter, & absque ullius instantia, & actione, præcisè Jure, & æquitate sic svadente exerceat, procedit) invalida erit Citatio, neque arctabit citatum ad comparandum. *arg. Cap. Proposuisti. 19. de Foro comp.* Et ratio est: tum quia Judex non potest simul esse & Actor, & Judex. Tum quia ideo constituuntur Personæ Fiscales, ut ubi deficit, sive non est Actor, succedant ipsæ in Officio Actoris. Insuper exprimi debet Causa, saltem in genere, ob quam quis citatur. *Can. Si Primates. Caus. 5. q. 2. & Matth. D. 5. A. 17. Denique Ulad. D. 5. A. 25.* Item locus Judicii, in quo citandus necesse habet comparere. Denique terminus, imò etiam dies comparendi in Judicio certus, justus, atque oportunus, non tamen determinata hora. *Reiff. h. t. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 18. 19. & 20.*

55 *§. 4tò. Edictalis Citatio*, quæ etiam *Edictum Valvæ* dicitur, & quæ fieri solet publicè per Edictum Episcopale, vel Vicariale, in Valvis Templorum, Curiarum, aliorumque locorum publicorum affixum, locum habet. *imò.* Quando citandus malitiosè se occultat, vel quo-

quo modo, sive per se, sive per alios facit, & procurat, ne ad ipsum Citatio pervenire possit. *Cap. Ex tuæ. 11. de Cleric. non resid.* Quod fit: si citandus maneat clausus in domo sua, nec patiatur se videri, ex eo, ut citari non possit. Tunc enim in præsentia Testium, debet affigi Edictum Citatorium in janua domus talis citandi, quod perinde serviet, ac si personaliter fuisset citatus. Neque enim invitò citandò, debet citans intrare domum ejus, Causâ eundem personaliter citandi, ut monet *L. Plerique. ff. de in Jus vocandis. 2dò.* Quando locus, in quo quis citandus foret, vel ob hostilitatem, vel ob inimicitias, vel ob potentiam non est tutus. Tunc enim consultum est, Edictum Citatorium in talibus vicinis locis affigi, ubi, & ex quo, citando verisimiliter in notitiam venire possit Citatio. *Ità decisio 6. Rotæ Romanæ apud Reiff. t. de Dolo, & contumacia. 3tò.* Quando citandus est vagabundus. Et quidem si certum, ac determinatum Domicilium non habeat, Edictum debet affigi in Civitate, vel Pago illis, in quibus citandus versabatur. Si verò habeat certum Domicilium, affigi debet in porta domus suæ habitationis, idque in præsentia duorum, vel trium Testium. *Reiff. h. t. 4tò.* Quando citandus est incertus. Tunc enim per Edictum Valvæ citantur, omnes in genere, quorum interest. *arg. Cap. ult. de Elect. in 6.*

56 R. 5to. Citatio Edictalis competit solum Judicibus Ordinariis, non item inferioribus (quales in Transylvania sunt Archidiaconi) nisi illis ad illam specialis à Judice Ordinario concedatur facultas. *Reiffenst. b. t.* Hinc in Transylvania, Citatio ad Forum Archidiaconale, peragi solet mediante Sigillo Archidiaconali (quò olim per *Colom. Reg. lib. 1. Cap. 5. & 6.* utebantur Episcopi, hodie autem utuntur Mandatis Literariis cum expositione. *Ulad. D. 5. A. 26.*) ità, ut si Laicus Laicum, vel Ecclesiasticum, aut vicissim Ecclesiasticus Laicum, vel denique Ecclesiasticus Ecclesiasticum in facie Sedis Archidiaconalis Jure convenire velit, extracto ejusmodi Sigillo ab Archidiacono, debeat partem *R. C.* penes illud, per Personas authenticas citari facere. Tales autem sunt juxta diversitatem locorum, nativâ lingvâ: *Megye Birája, Megye Polgára, Megye Eskútte, Megye Curátora, Szent Egybáz Fia &c.* vocari soliti. Ne autem propriæ cujusvis conditioni præjudicium fiat, & Juri consuetudinario, & rationi, & honestati consonum est, ut Clericus per Clericum, Ludi-Magister per Ludi-Magistrum &c. citetur in Judicium. Unde in Transylvania, si ad Forum Archidiaconale, v. g. Clericus citetur per Laicum, vel Ludi-Magister per Personam externam, & non per internam &c. opposita superinde

in Judicio exceptione, Causa condescendere debet. *Praxis.* Sigillum autem Archidiaconale cogit unumquemque Jurisdictioni talis Archidiaconi subiectum sub pœna florenorum 12.

R. 6to. Citandò personaliter 57 non repertò, sufficit si homini, ad eundem pertinenti, ut sunt Servi, Ancillæ, Coloni, Inquilini, Uxor, Maritus, Proles rationis capaces, & nondum divisæ, vel emancipatæ (nam per alios, ad Personam citandam non pertinentes, etiamsi Consanguinei sint, si tamen non convivant, facta Citatio nihil valet) Causa, Actor, Judex, locus, & terminus Judicii intimantur. Quæ intimatio tam his, quàm ipsi citando, si in persona reperiatur, optimè fieri potest, si Mandatum Citatorium, coram illis ex integro, & clara voce, ac distinctè perlegatur. Si autem ejusmodi Personæ, ignaræ sint idiomatis latini, satis erit vernaculâ lingvâ easdem citare. Peracta autem Citatione responsum ab illis erit petendum, & expectandum. *Praxis.* Adverte hic: 1mo. Quòd Citatio in Foro Ecclesiastico, interdum fiat tribus distinctis Literis Citatoriis, interdum quatuor pro diversitate scilicet Causarum. Quod tamen tunc solum usuvenit, quando *R. C.* ad *primam*, vel *secundam*, vel etiam *tertiam* Citationem contumaciâ ductus non comparet. Fitque prima simpliciter, secunda per Edictum

ctum Valvæ, tertia demum peremptoriè. In gravioribus autem Causis, & quæ tendunt ad pœnam Excommunicationis infligendam, etiam quarta Citatio extradatur, admonitionem Canonicam ex superabundanti in se complectens. Prima Citatio fit sinè onere, reliquæ autem cum onere trium florenorum, ita ut postquam comparuerit, non permittatur loqui prius, quàm onus non venientiæ deponat. *Kitt. Cap. 12. q. 13. 2dò.* Quòd quandoque, præsertim in Causis Matrimonialibus, Citatorio Mandato inseri soleat etiam Inhibitio; fitque ex eo, ne videlicet ante finalem litis decisionem quidpiam innovetur. Sic in Causis resultus à Sponsalibus inhibetur Pars resiliens, ne ante decisionem, cum alio Sponsalia, aut Matrimonium contrahat, idque sub pœna Excommunicationis, & insuper sub mulcta pecuniaria, vel in Literis Citatoriis simul, & Inhibitoriis expressa, vel arbitrio Ju-

dicis inhibentis reservata. *Praxis. 3tò.* Quòd conveniendus in Foro Ecclesiastico, etsi sit Nobilis, non sit necesse, ut citetur per suos Subditos, Colonos, vel Inquilinos extra suam Curiam nobilitarem, sed si personaliter reperiatur, citandus est de ore ad os, etiam in propria sua domo. *Vide tamen hìc R. 4. sub n. 55. à verbo 2dò. 4tò.* Quòd quodocunque Edictum Valvæ alicui portæ, vel loco publico, per dicta superius à n. 55. affigitur, ibidem relinquendum sit integris tribus diebus, & noctibus; idque ideo, ut omnibus Christi Fidelibus constet de contumacia citati. *Praxis.* Nota tamen, quòd Edictum Valvæ in Causis summaris, & privilegiatis, ut sunt Causæ Matrimoniales, Fiscales &c. extradari non soleat, sed ejus loco decernatur Mandatum monitorium. *Vide plura de Materia Citationis apud Reiff. b. t. Item in Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 18. & seq. & Kitt. Cap. 2. q. 1. & seq.*

TITULUS X.

De Contumacia.

58 **Q**uæres: Quid sit Contumacia, & quæ circa eam resolvenda? *R. 1mò.* Contumacia est vera inobedientia erga Judicem competentem commissa. *Reiff. lib. 2. t. 14. §. 2.* quæ cum sit delictum personale, sequitur Personam inobedientis, proin-

de non v. g. Dominus, Pupillus, Minorennis, vel Principalis, sed Tutores, Curatores, vel Procuratores sunt puniendi, si hi Judici non obtemperaverint. *l. unica. §. Si Procurator. ff. Si quis.* (Nota hìc obiter de Procuratoribus, quod ubi de iis age-

agerem superius, inferere oblitus sum, quod iidem teneantur Principales suos, indebitis, & onerosis exactionibus non gravare. Hinc in Transylvania, si litigantium quispiam, ob indebitam Procuratoris petitionem, & salarii exactionem, opè Procuratoris destitueretur, posset justam suam quærelam coram illo Iudice deponere, coram quo Causam suam inchoare intendit, & simul talem Procuratorem tali Iudici denunciare, & denominare. Quò Casu Iudex conscientiosè limitare deberet salarium, quod pro talis Causæ procuratore mereatur ejusmodi Procurator, & simul admonere eundem, ut erga illud salarium, sinè tergiversatione, sincerè, & conscientiosè procuret Causam quærantis. Qui si hujusmodi Iudicis impositioni parere contumaciter renueret, statim ibidem, in facie ejusdem Sedis, & Iudicis eò factò in pœna homagii convinci deberet. *Aprob. Const. P. 4. t. 19.*) Committitur autem contumacia erga Iudicem 1^{mò}. in non veniendo, & non comparando ad præmissam legitimam Citationem, si ve peremptoriam, si ve trinam, sed potius se vel malitiosè occultando, ne citari possit, vel impediendo, & procurando, ne Citatio ad ipsum pervenire possit. Vel etiam, si legitimè proclamatus, vel per se, vel mediò legitimi Procuratoris comparere negligat. *arg. Gloss. in Cap. Ex literis de dolo, & con-*

tum. 2dò. In non respondendo Iudici, servato Juris ordine interroganti. Quò revocatur etiam ille, qui comparet quidem, sed minùs competenter instructus. *arg. Cap. Cùm dilecti. 6. de dolo, & contum. 3tò*. In obscurè respondendo, & incertum relinquendo Iudicem. *l. de ætate. §. Qui tacuit. ff. de Interrog. actionib. 4tò*. In recedendo ex Iudicio, absque licentia Iudicis, infectò negotiò, & simul non revertendo. *Cap. Prout. 4. de dolo, & contum. 5tò*. In non jurando ad mandatum Iudicis. *Cap. ult. de Furam. Calumn. 6tò*. In non restituendo, vel præstando ad idem mandatum Iudicis. *arg. l. Qui restituere. ff. de rei vendicat. 7mò*. In non exhibendo, quæ exhibere jubetur. *arg. l. Creditor. §. Justus, de appellat. 8vò*. Denique committitur Contumacia, circa omnes Iudicii Partes, in quibus *A. vel R. C.* Iudici legitimè jubenti non obtemperat. Quos modos Contumaciam committendi *Gloss. in Cap. Ex literis. de dolo, & contum.* hīs versiculis exprimit:

„Non veniens, non restituens,
citiùsque recedens;
„Nil dicens, pignùsque tenens,
juraréque nolens,
„Obscuréque loquens: isti sunt
Fure rebelles.

R. 2dò. Prætermisiss aliis modis Contumaciam committendi, utpotè, qui rariùs contingunt, hīc tantum de modo Contumaciæ in non veniendo disseram, de quo nota 1^{mò}.

Quòd Contumax in non veniendo ad legitimam Citationem, alius sit *verus*, qui tribus Edictis, aut unò peremptoriò (datur enim, & quidem frequenter etiam ejusmodi Citatio, quæ unicò tantum Mandatò fit, & vocatur Citatio peremptoria, quæ æquivalet trinæ Citationi) personaliter citatus, nullo interveniente legitimo impedimento in termino præfixo non comparet; vel etiam citatus peremptoriè non est inventus quidem, attamen constat ipsum habuisse notitiam Citationis, nec tamen comparuit. *arg. Can. De illicita. §. Quicumque. Caus. 24. q. 3.* Alius *fictè*, seu præsumptivè contumax: qui quidem personaliter, ac in faciem citatus non fuit, ob id videlicet, quòd personaliter inventus non fuerit, est tamen solemniter citatus per Edictum Valvis, sive Ecclesiæ, sive domûs ejusdem, sive aliorum locorum publicorum affixum. Jus enim præsumit vel pervenisse ad notitiam talis hominis Citationem, vel ab ipso fuisse impeditum, aut procuratum, ne perveniret. *Extrav. Rem non novam. de dolo, & contum. inter comm.* Hinc contra utrosque hujusmodi potest procedi, tanquam contra notoriè contumaces. Nisi postea, moram purgaverint; & prior quidem justam allegando Causam non comparitionis; posterior verò per Juramentum comprobando, Citationem Edictalem ad ejus notitiam non

pervenisse, nec per ipsum stetit, quò minus perveniret. Id enim si præstiterint, non tantum non reputantur contumaces, sed etiam, si contra tales jam processum fuit, lata contra eos Sententia revocari debet. *Cap. cum Bertholdus. 18. de Sent. & re jud.*

§. 3^{tiò}. Causæ à Contumacia excusantes sunt: si non præcessit trina Edictalis Citatio, vel una peremptoria. Si citatus adversa valetudine detentus fuit. Si in majori, & graviore Causa fuit occupatus. Si obedire non tenebatur ob incompetentiam Judicis, & Fori. Si Reipublicæ Causâ abfuit. Si ad majus, & altius Tribunal fuit evocatus. Si citatus fuit ad comparendum in loco, vel ob insidias inimicorum, vel ob metum hostium, vel ob pestilentiam, vel ob inundationem fluminum &c. non tuto. Si Judex in termino peremptorio non sit præsens, vel pro Tribunali non se deat. Si interea vel Parentum, vel Familiarium mors sit secuta, quibus citatus funeralia exequi debuit. Denique si Consanguineum &c. habeat graviter decumbentem, & plures alia Judicis arbitrio relictæ. *AA. & JJ. apud Reiff. lib. 2. t. 14. §. 2.* Porro etsi Judex possit contumacem in diem alterum, post evolutionem termini præfixi, expectare, ut innuit. *Cap. consuevit. 24. de Offic. Deleg.* ad id tamen minimè tenetur, sed potest elapsò terminò perempto-

ptoriò, immediatè Partis com-
parentis ad instantiam, Par-
tem absentem condemnare de
Contumacia. *arg. Cap. mox cit.*
Quod autem concernit Con-
tumaciam Actoris, is censetur
esse contumax, quando semel
proposita actione (saltem me-
diante libelli oblatione, & ex-
hibitione) & per Judicem Reo
intimata, ad mandatum Judi-
cis statuto tempore compare-
re, ac litem proseguì negligit.
Quamvis enim nemo possit
cogi ad agendum judicialiter
contra alium, si nondum spon-
te agere incepit, potest tamen
post taliter inceptam litem, ne
R. C. malitiosè vexetur. *Auth.*
de Litigiosis; §. Omnem verò.
Collat. 8. Hujusmodi ergo con-
tumax *A.* citari debet per E-
dictum, vel trinum, vel unum
peremptorium (si tamen *R. C.*
pro hoc instet, secus verò non)
& quidem personaliter, si tali-
ter reperiri possit, secus verò
citandus est Procurator ejus-
dem, si hunc reliquit, & non
revocavit, aliàs autem per E-
dictum Valvæ, & tum si nec
Actor ipse, nec ejusdem Procu-
rator, post prædictò modò præ-
missam Citationem, in Judi-
cio compareant, receptis Testi-
bus, allegatisque rationibus, &
comperta veritate, instante
Reo procedi debet ad Senten-
tiam definitivam. *Cap. Causam*
3. de dolo, & contum.

61 *R. 4tò.* Reo comparenti, con-
tra Actorem contumaciter ab-
sentem, 4. Juris remedia com-
petunt. *1mum.* ut petat *Circum-*

duci Edictum hoc est: deleri Ci-
tationem peremptoriam sui,
ejusque virtutem ità tolli, ut
absolutus à Citationem, liberè
possit à Judicio recedere. In
hoc tamen potest turbari. Si-
quidem potest *A.* redire, ac
refusis prius expensis, quas an-
tea Reus comparens, in sua
comparitione fecerat, & præsti-
ta Cautione, vel pignoratitia,
vel Fidejussoria, vel saltem ju-
ramentali, super eo nimirum,
quod in termino deinceps præ-
figendo fideliter compariturus
sit, denuo Reum citari facere,
& procedere super prius agita-
to negotio. *2dum* remedium
est: ut Actore contumaciter non
comparente, Reus petat ab-
solvì, *ab instantia intentatæ A-*
ctionis. Per hoc enim Reus lu-
cratur id, ut *A.* præviò modò
rediens, si denuo agere velit,
novam Actionem, seu Judici-
um instituere debeat. *3tium* est:
ut *R. C.* comparens, Actore non
comparente, petat se *definitivè*
absolvì ab impetitione Actoris
contumaciter absentis, & qui-
dem ità, ut postea Actor super
eodem negotio amplius non
audiatur; & si agere velit, ab
agendo repellatur oppositione
exceptionis rei judicatæ. Sed
hoc remedium tunc solum Reo
conceditur, dum vel ex proba-
tionibus Actoris jam factis con-
stat, nullum Jus eidem com-
petere, vel dum datis ipsi Ju-
ridicis dilationibus, aliunde ni-
hil probavit, vel dum Reus ipse,
etiam lite adhuc non contesta-
ta, voluit in se suscipere onus

probandi, de injusta petitione Actoris. Et istius remedii Jura nostra Patria faciunt mentionem, dum Actore non comparente Reum simpliciter absolvendum esse decernunt. *4tum* est: ut præter prædicta, petat insuper Reus pro se pronuntiarî, sibi que rem controversam adjudicari. Verum, ut istud obtineat, debet prius probare de suo Jure in talem rem controversam. *Vide de his 37. & AA. apud Reiff. loc. suprâ cit.*

62 *Re. 5tò.* De eadem Contumacia in non comparendo nota *2dò.* Intervallum, dierum, quò trina Citatio Rei Contumacis fieri debet, consistere in arbitrio Judicis, dummodo illud non nimis restringat. *Gloss. in Can. De illicita. Caus. 23. q. 3. 3tiò.* Quòd Reus, qui in prima, & secunda Citatione fuit contumax, non item in tertia, condemnari possit, ac debeat in refusione expensarum per Actorem occasione *primæ*, & *2dæ* Citationis factarum. *Gloss. in Can. Honoratus. dist. 74. 4tò.* Quando Reus primò citatus, extra Judicium respondet se nolle comparere, denuò, ac etiam tertio citandus est, (ubi nota, quòd citatio suspectâ horâ, aut per modum joci, vel discursus, aut in Ecclesia facta non valeat. *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 18.*) Secus verò, si in Judicio respondit Judici, amplius se non compariturum, tunc enim hoc ipsò censendus est verè contumax. *Cap. Venerabilibus de Sent. Excom. in 6.*

5tò. Antequam Judex contra Reum, ad Instantiam Actoris, tanquam contumacem, ad infligendas pœnas accedat, debet ipsum judicialiter, & deliberativè prius pronunciare esse contumacem. *arg. Cap. Cùm secundum. de hæret. in 6.* monet hic *Reiff.* Judicem, ut prius investiget etiam, an Reus legitimum aliquod impedimentum non habeat absentiae.

Re. 6tò. Pœnæ Rei verè contumacis sunt plures, ex quibus, communiores, & magis usitatae, sunt sequentes. Et quidem *1ma* consistit in eo: Quòd post secundam, vel etiam tertiam Citationem veniens, & comparens, in Judicio non audiatur, nisi refusus Actoris expensis, ut suprâ dictum, & præstita cautione de comparendo in posterum. *2da* est, quòd ob contumaciam, & inobedientiam, possit à Judice eidem imponi certa summa pecuniaria, arbitrio suò moderanda, & taxanda, etiamsi Actor nihil de hoc meminerit, & vel sibi reservanda, vel (quod & salubrius, & modestius est) piis locis applicanda. *l. ex quacunque. 2. ff. Si quis in Jus vocatus non ierit. & Abb. Bartol. cum Reiff. 3tia* est, quòd Reus contumax (si ejus conditio, & delicti qualitas patiantur) etiam invitus personaliter capi, & violenter ad Judicium duci possit. *arg. l. Consentaneum. Cod. Quomodo, & quando &c. 4ta* est, quòd solemniter excommunicari possit, ac debeat. *Cap. Tuæ fraternitatis. 3. Ut lite non contestata &c.*

5ta est, quòd contra eum in Excommunicatione per annum continuum contumaciter persistentem, procedi debeat ut suspectum de hæresi. *Trid. Sess. 25. Cap. 3. de ref.* 6ta est: quòd is habeatur pro præsentem in Judicio in suum præjudicium. *Auth. Quia in provincia. C. Ubi de criminibus agi oportet. & Cap. 2. de Arbitris. in 6.* Hinc in actionibus realibus, quando lis jam contestata fuit, Reo contumaciter absente, potest Judex procedere tam ad receptionem Testium, quàm etiam ad definitivam Sententiam, si nimirum de meritis Causæ, & prætensione Actoris abundè liqueat. *Cap. Prout. de dolo, & contum.* Si verò de meritis Causæ, & prætensione Actoris, constare non possit, tunc possessio rei prætensæ adjudicari potest Actori, quæstio tamen de proprietate talis rei petitiæ, reservatur Reo contumaciter absenti. 7ma est, quòd à Sententia, contra ipsum definitivè lata appellare non permittatur. *L. properandum. §. Sin autem. Cod. de Judic. De 8va, 9na, 10ma, 11ma, & 12ma vide Reiff. lib. 2. t. 14. §. 5.*

64 R. 7mò. Cùm ex his pœnis potior, & principalior sit Excommunicatio, idcirco de hac sciendum, quòd hanc inter pœnas Ecclesiasticas maximam, infligendi potestatem habeat quilibet Episcopus Ordinarius in sua Dicecesi, ac ejusdem Vicarius, & simul Causarum Auditor Generalis, nedum in alios

criminosos, verùm etiam in Reos Cotumaces, cujuscunque demum conditionis, statûs, & præminentiae sint, modò illam juxta Sacros Canones promereantur, ut adeo etiam in Ungaria, & Transylvania, nemini hac in parte sua, quâ pollet Nobilitaris prærogativa, quidquam suffragari possit. *Trid. Sess. 23. Cap. 3. de ref. & arg. Bullæ Cænæ apud Busenb. circa finem, inter Bullas Pontificum & propositiones damnatas pag. 409. Casu 14.* Cùm autem excommunicatus propter contumaciam, si literas præsertim Aggravatorias, & Reaggravatorias in caput suum expectet, jam hocipso non toleratus, sed vitandus existat, ex eò sciendum, quòd taliter excommunicatus, aggravatus, & reaggravatus, postquam scitur hoc modò esse denunciatus, tam publicè, quàm privatim, omnino semper sit vitandus, donec vel per famam publicam, vel per testimonium fide dignum, (idest ex literis Insinuationalibus super impena Absolutione elargitis, ut praxis Sacrorum in Ungaria, & Transylvania Tribunalium habet) sciatur, & credatur jam esse absolutus. *Cap. Sicut. 39. de Sent. excom.*

R. 8vò. Porro effectus hujus-65 modi Excommunicationis majoris sunt 1mò: Quòd si taliter excommunicatus totò annò in excommunicatione contumaciter persistat, fiat suspectus de hæresi, & contra eum, ut contemptorem potestatis Ecclesia-

flicæ, etiam ope, si necesse fuerit, brachii sæcularis procedi possit, ac debeat. *Trid. Sess. 25. Cap. 3. de ref. 2dò.* Quòd ejusmodi excommunicatio privet talem excommunicatum usu tam activo, quàm passivo, id est facultate tam administrandi, quàm suscipiendi Sacramenta. Unde ea suscipiendo, regulariter peccat mortaliter. *La-Croix l. 7. pag. 446. 3tiò.* Quòd privet eundem communibus Ecclesiæ suffragiis, orationibus, & fructu Indulgentiarum. Hinc nullius essent fructus, preces, orationes, eleemosynæ, Missæ &c. pro tali excommunicato, ut tali oblatae, nisi pro illius conversione offerrentur. *4tò.* Quòd privet illum usu Divinorum Officiorum, quorum nomine veniunt Missæ, publicæ Orationes, Processiones, Cantus Horarum &c. ità quidem, ut taliter excommunicatus, non tantum careat horum fructu, sed etiam sub peccato mortali non possit ità iis interesse, ut moraliter censeatur cum aliis communicare. Similiter peccant etiam illi, qui cum tali excommunicato iisdem Divinis Officiis scienter interfunt.

66 *R. gnò.* Præter enumeratas, quæ Spirituales sunt, sunt adhuc etiam aliæ pœnæ magis temporales, quas causat Excommunicatio. Et *imò* quidem privat excommunicatum communione forensi, ità ut talis nequeat esse Judex, nec Advocatus, nec Procurator, nec Plenipotentarius, nec Actor,

nec Tabellio, nec Notarius, nec Testis, nec Assessor, nec Tutor, nec Curator, nec Executor Testamenti &c. *2dò.* Privat Ecclesiasticâ Sepulturâ, ità ut non possit in loco Sacro ullo, seu benedicto, à Sacerdote, vel ullo alio juxta ritum Ecclesiæ sepeliri; & si sepultus in tali loco fuerit, si ab aliis corporibus discerni possit, debet exhumari; nec in eo loco ante reconciliationem Divina peragi possunt. *3tiò* Privat civili fidelium communione, ità ut nec talis cum aliis, nec cum illo alii licitè communicare possint. Idque in casibus hoc versu expressis:

Os, orare, vale, communicio, mensa negantur.

Ubi per *os* intelligitur & prohibetur omnis, non solum oralis, sed etiam per literas, aut per nutum, vel nuntium, & aliis quibuscunque signis, sive in privato, sive in publico fieri possibilis, & consveta locutio. Per *orare*, prohibetur omnis participatio, & communicatio in Sacramentis, Suffragiis Ecclesiæ, & Divinis Officiis, de quibus supra. Unde si Excommunicatus, Ecclesiam tempore Divinorum Officiorum ingressus, sinè effusione sanguinis, educi, & extrudi nequeat, à continuatione Divinorum Officiorum (ubi sola Concio excipitur, quam excommunicatus cum aliis audire permittitur) abstinendum esse censent DD. communiter. Per verbum *vale* prohibetur omnis honorifica saluta-

lutatio, verbô, vel scriptô, nutu, aut nuntiatione, aut alio quocûnque signô externô facta. v.g. assurgendo coram illo, dando ei locum, & honorem, aut caput aperiendo coram ipso, vel in gratiam ejus se se inclinando. &c. Per *Communio* prohibetur omnis societas, & civitas in præbendo excommunicato hospitium, vel in eadem habitatione cum illo manendo, & morando, item exercitium cujuscûnque rei, aut contractum cum illo faciendo. Per *mensa* denique prohibetur omnis participatio in cibo, & potu, ut adeo penitus illicitum sit cum tali in eadem mensa, vel domo comedere, bibere, & epulari. Quicûnque autem vel unicô ex prædictis modô cum taliter Excommunicato communicaverit, præterquam quòd peccet mortaliter, (si nimirum scienter communicet, nec sit de exceptis, de quibus statim) ipsô factô incurrit excommunicationem minorem, de qua, uti & de præmissis *vide La-Croix lib. 7. pag. 446. & Reiff. lib. 5. t. 39. §. 5.*

67 *R. 1mò.* Sunt tamen exceptæ quædam personæ, uti & casus, & occasiones quædam, quibus licitum est cum Excommunicato agere, & communicare; exprimuntur autem hoc versiculo:

Utile, Lex, humile, res ignorata, necesse.

Prima igitur causa excusans exprimitur per verbum *Utile.*

vi cujus potest tam Excommunicatus cum aliis, quàm alii cum illo, absque peccato, & incurfu excommunicationis agere propter utilitatem veram, & non fictam, tam Spiritualem, quàm temporalem. v.g. monendo, vel adlaborando, ut Excommunicatus convertatur, vel ab Excommunicato consilium petendo, quod ab alio haberi non posset, vel ab eo restitutionem, aut debitum ex contractu, exigendo. Per verbum *Lex* intelligitur obligatio, & debitum Matrimoniale. Hinc licet Uxori communicare cum Marito, & vicissim, uti & actiones, debita, & obsequia vitæ conjugali connexa sibi invicem exhibere. Excipe tamen, si Excommunicatio vel propter incæstuosas nuptias, vel propter Matrimonium sinè dispensatione, cum impedimento initum, vel ob aliam Causam ipsum Matrimonium tangentem sit inflicta. Per *Humile* intelliguntur omnes subiecti, ut sunt Uxor, Proles nondum è mancipatæ, familia servilis, Subditi, Inquilini, Coloni, qui omnes cum Domino excommunicato, & hic vicissim cum illis communicare possunt. Per *Res ignorata* excipiuntur, & excusantur ab incurfu excommunicationis illi, qui ita communicant cum excommunicato, ut ignorent (& quidem ignorantia probabili, non enim sufficit ficta, crassa, culpata, & affectata) vel prohibitum esse communicare cum ex-

excommunicatis, vel talem hic, & nunc esse excommunicatum. Per *neceſſe* innuitur neceſſitas, tam Spiritualis, quàm corporalis, etiãſi non ſit extrema. Unde ſuſtentationis Cauſâ, ſecluſo ſcandalò licitum eſt aliquid dare, vel ſubmittere excommunicato, petere item, & recipere ab eo; eundem monere, ut ad ſalutarem pœnitentiam, & obedientiam redeat, contra eum Litem movere, & his ſimilia. *ŸŸ. & AA. apud La-Croix, & Reiff. locis ſuprà citatis.* Advertat ex his quilibet effrons, & contumax Poſteſtatis Eccleſiaſticae contemp-
tor; tremendi fulminis Eccleſiaſtici ſeveritatem, diſcâtque illud æſtimare ſimul, & formidare.

68 *R. 1mò.* In Tranſylvania, in Sedibus Archi-Diaconalibus, ſi quis legitime citatus, pro pri-

mo termino Juridico nec per ſe, nec per Plenipotentiarium, aut Procuratorem compareat, mediante Sententia *per non venit* convincitur in totali prætenſione Aëtoris. Si autem deinde, & interea nec remedio *Prohibitæ* uſus fuerit, nec comparuerit in ſecundo Termino Judici, tunc implorato Brachii ſæcularis auxiliò, ſententia executioni mandatur. In aliis autem caſibus, in quibus ſententiæ *per non venit* uſus, & locus non eſt, Reus per omnia contumax, vel mediante Brachio ſæculari, etiã per captivationem, detentionem, vincula, & carceres cogi poteſt ad obediendum, & Juri ſtandum, ſi nimirum iſtud conditio ejusdem patiatur, vel Epiſcopo, aut Vicario ejus, & Cauſarum Auditori denunciari debet. *Praxis.*

TITULUS XI.

De Proclamatione.

69 **Q**uæres: Quid ſit Proclamatione, & quæ circa eam reſolvenda? *R.* Proclamatione eſt Partis *R. C.* ipſa die termini, ſeu inchoati Procèſſus Judiciali, præ foribus Domûs Judicialiæ, ſeu in atrio Domûs, in qua Judex jam pro tribunali ſedet, pro comparitione, & reſponſione ad Inſtantiam Aëtoris, palàm, publicè, & clara voce facta legitima, trina vocatio. *Ità quoad rem Kitt.*

Cap. 3. q. 7. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 59. in fin. De qua nota *1mò.* Quod hæc Proclamatione pro diverſitate Tribunalium etiã Spiritualium à diverſis perſonis peragi ſoleat, nempe vel à Jurato Sedis Notario, vel ab uno ex Aſſeſſoribus; in Tranſylvania, tamen in Sedibus Archi-Diaconalibus peragit, (petita priùs ſerie à Judice) ipſe procurator Aëtoris, idque paſſim Lingvâ Ungaricâ. *Praxis.*
Nota

Nota 2dò. Quòd hæc Proclamatione, in illis Sedibus, in quibus *Levata* divisim peragitur à libello Actoreo (quod utique regularius est) idest ante oblationem libelli Actorei, fiat post ipsam *Levatam*, ut patet ex Stylo ejusdem; in quibus autem *Levata* in se complectitur totam Actionem seu libellum Actorem fit ante *Levatam*. Et hic modus observatur, saltem in Sedibus Archi-Diaco-nalibus in Transylvania. Cùm

autem hîc mentio fiat *Levata*, ideo nota hîc incidenter, quòd *Levata* sit litis per citationem motæ, coram Judice citante contra citatum, ad contra disputandum, decidendum, & consequendum judicium, per Actorem facta assumptio, & alteri, sive Reo intentatæ prosecutio. Unde patet, quòd cùm à libello actoreo distingvatur, regulariter cum hoc confundi non deberet.

TITULUS XII.

De Libello Actoreo.

70 **Q**Uæres: Quid sit liber Actoris, & quæ circa eum resolvenda? R. 1mò. Libellus actoreus est brevis scriptura, continens claram intentionem, seu petitionem Actoris. Abb. ad rubricam *hujus t. n. 1.* De quo observa 1mò. Quòd Libellus actoreus in scriptis dari debeat. *Cap. 1. b. t. 2dò.* Quòd debeat esse brevis, idest à verbosis assertionibus, verbis punctoriis, inutilibus, impertinentibus, fannis, sarchasmis, & nimis exaggerationibus alienus. 3tiò. Quòd debeat esse clarus, ut tam Reus, quàm Judex ritè intelligant, *quid, quale, quantum, quò titulò & Jure*, per quem, *coram quo* & à quo petatur. Unde universim requisita, in libello actoreo exprimenda, *Glos. in Cap. 1. b. t.* his versiculis complectitur:

„*Quis, quid, coram quo, quò Jure petatur, & à quo: Rectè compositus quisque libellus habet.*

Ubi per ly *Quis* Persona, & conditio Actoris, per ly *Quid* materia actioni substracta, & ab Actore prætenfa: per ly *Coram quo* Persona, nomen cognomen, & officium Judicis, coram quo causa vertitur: per ly *quò Jure* &c. declaratio Juris, rationis, & fundamenti prætensionis, sive petitionis; per ly *à quo* Persona, nomen, Cognomen, & conditio Partis R. C. clarè, & distinctè exprimenda præscribuntur.

R. 2dò. Etsi in Causis Privilegiatis, & summariis Fori Spiritualis, in quibus proceditur simpliciter, & de plano, non sit semper necessaria oblatio, & exhibitio libelli Actorei,
G per

per *Clement. sæpè contingit, de verb. sig.* sed sufficiat, si citatorium Episcopale, vel Vicariale, Actionem in se contineat, & illud deinde in vim, seu locò libelli actorei exhibeatur in Judicio, cum speciali declaratione *levatæ* annectenda: nihilominus istud in Transylvania, saltem in Sedibus Archidiaconalibus, non practicatur, cum Mandatis Citatoriis nec

utantur, nec regulariter uti possunt. Hinc etiam est, quòd in illis, Causæ etiam de se privilegiatæ, vel potius summaræ, plerumque semper longo litis Processu absolvantur. Nec libelli actorei offerri, sed à Procuratoribus dictari, & per Notarium Protocolo inscribi consueverunt, ità, ut iidem contineant in se simul etiam *Levatam*.

TITULUS XIII.

De Sententia Per non venit.

72 **Q**Uæres: Quid sit Sententia *per non venit*, & quæ circa eam resolvenda? R. 1mò. Cum in Transylvania, *Aprob. Const. P. 4. t. 1. A. 13.* expressum hebeatur, ut in Partes in causam attractas, in præfixo Juridico termino erga præviam legitimam Citationem non comparentes, *Sententia per non venit* feratur, ità tamen ut hanc postea Sententiam *R. C.* non comparens prohibere possit; & cum etiam in Sedibus Archidiaconalibus, quæ Juridico Processui Tribunalium Sæcularium, quantum sinè præjudicio Sacrorum Canonum possunt, se se accomodare student, hujus *per non venit* Sententiæ, praxis, perquam frequenter recurat, ex eo sciendum, quòd *Sententia per non venit* sit illa, quæ judicialiter fertur, in eum, qui legitime citatus, nec per se, nec

per legitimum suum Procuratorem in loco Judicii compareret, & ex eo per eandem Sententiam, ob contumaciam, & non venientiam, ad instantiam Actoris, vel per se, vel per suum Procuratorem præsentis, in totali ejusdem actione, & acquisitione vincitur. *arg. cit. Aprob. Const. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 42. Kitt. Cap. 9. q. 8.*
R. 2dò. De hac Sententia ⁷³*per non venit* adverte 1mò. Quòd ad hanc ferendam requiratur, ut Actor vel per se, vel per Procuratorem suum præsens sit in Judicio. *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. cit. §. 27.* & ut allegativè petat hanc Sententiam in *R. C.* contumacem ferri. 2dò. Quòd is, in quem Sententia *per non venit* lata est, in proximo termino Juridico, absque ulteriori dilatione teneatur comparere, & omnia sua documenta producere.

cere. Secùs enim, idest, si in secundo illo termino penes Prohibitam, nec per se, nec per suum Procuratorem comparuerit, finalis debet super merito Causæ Sententia pronuntiari, eaque præcis omnibus Juridicis remediis executioni demandari. *Aprob. Const. P. t. & A. citatis. 3tiò.* Quòd hæc Sententia *per non venit*, quantum ad Sedes Spirituales, solum in Sedibus Archi-Diagonalibus in Transylvania habeat locum, licet nec ibi in omnibus Causis, ut consideranti patebit. Nam in altioribus Sedibus Spiritualibus, post primam *R. C.* contumaciam, & non venientiam, decernitur secunda Citatio, post secundam tertia, &c. & tandem deinde proceditur ad infligendas pœnas in contumaces latas. Quid autem de *Inhibitone, Prohibita, & Prohibitione* sit sentiendum, dicetur, ubi de Juridicis remediis speciali titulo agetur. Hic solum

74 *R. 3tiò.* Quòd in Transylvania, in Sedibus, ut supra attactum est, Archi-Diagonalibus, si in aliquem *Sententia*

per non venit feratur, is eandem, virtute Sigilli Archi-Diagonalis, apud Notarium, verbaliter prohibendi, habet facultatem (hungaricè *ben-tiltás*) *arg. præcit. Aprob. Const.* Qua quidem in parte, frequentiori Procuratorum dolo, & fraudi nonnullorum, utinam opportunis mediis, & remediis diligentius à Judicibus obviaretur. Adeo enim hoc Juris remediò abutuntur nonnulli, præsertim inferiorum Sedium Procuratores, ut dictam *Prohibitam*, quam Jura pro remedio assignavêre, ipsi pro regula semper imitanda assummentes, ipsi sint non rarò suis Principalibus Authores, ne in Judiciò, pro primo termino Juridico, etiamsi possint, compareant, sed utantur *Probità*; quasi verò hoc pactò suis Clientibus prodesse; non volentes advertere, quòd tantum absit, ut hoc suo indiscretò consiliò eosdem vel aliquantulum allevient, ut potius & ipsos pluribus fatigiis, & expensis onerent, & seipsos pluribus peccatis implicent.

TITULUS XIV.

De Paribus, & eorum petitione.

75 **Q**Uæres: Quid sit Parium petitio, & quæ circa eam resolvenda? *R.* Parium petitio, est copiarum Actionis, seu libelli Actorei, ac omnium ab *A.* pro sua parte contra *R. C.* produ-

ctorum, Parti *R. C.* ad pleniorē Causæ, contra se per *A.* propositæ notitiam, cautelam, & futuram defensionem, semel tantum admissa legitima postulatio, & concessio. *Kitt.*

Cap. 4. q. 1. Unde notandum *1mò.* Quòd hæc parium petitio semel tantum admittatur, & concedatur. *A. 56. 1550. 2dò.* Quòd Judex, *R. C.* legitimè petenti paria, concedere teneatur. *3tiò.* Quòd Paria describere, & extradare soleant, ac debeant Notarii, vel sub sigillo, & subscriptione Judicis, vel proprio, præsertim, si ob proximitatem libelli Actionalis, vel pluralitatem Instrumentorum in ipsa Sede Judiciaria statim extradare non possint. *Praxis. 4tò.* Quòd per *Producta Instrumenta* intelligantur illæ Literæ, & scripta, quibus *A.* ceu armis, utitur contra *R. C.* *5tò.* Quòd *R. C.* receptis semel paribus, debeat incipere se defendere, vel per exceptiones ex defectu loci, temporis, personæ &c. desumptas, vel ad meritum Causæ directè respondendo, vel aliò quocunque modo Juridico. *Kitt. Cap. 4. q. 7. 6tò.* *R. C.* ità inspiciat, & excutiat petita Productorum Paria, ut nihil eorum, quæ pro sua parte facerent, omittat, aut negligat, neque enim amplius integrum erit illi eadem vel petere, vel inspiciere. *Kitt. Cap. 4. q. 2. 7mò.* Actor quibuscunque literis, & literalibus instrumentis uti vult in Judicio contra *R. C.* omnium Paribus admonere debet illum. Si enim aliquod literale instrumentum tale produxerit in Judicio ad probandam suam Actionem, ex quo *Par R. C.* datum non fuit, tunc

præterquam quòd unum Terminum Juridicum (in quo nimirum etiam ex tali Instrumento *Par* dabitur Reo) gratis perdat, etiam ab Actione repelli potest. *Kitt. Cap. 4. q. 4. 8vò.* Reus licet possit, non tamen tenetur petere *Paria* ex omnibus Literis, & Literalibus Instrumentis, nisi Actor omnia illa produxerit, & simul eundem admonuerit, ut ex omnibus *Paria* recipiat. *Idem ibid. q. 4. 9nò.* Paria hæc dupliciter extradari possunt. primò *Judicialiter*, dum videlicet Judex, in Judicio, deliberativè ità decernit illa extradari debere, ut Reum ad respondendum tunc non cogat, sed pro responsione novum terminum Juridicum præfigat. *Secundò collateraliter*, dum nimirum Judex Paria decernit quidem danda esse, sed ità, ut penes illa, in illo ipso termino, Reus de, & in præsentì respondere debeat. *Kitt. cit. Cap. 4. q. 5. 10mò.* Conformitas sensûs, & verborum, vel potius identitas inter Literas originales, & Paria earundem omnino necessaria est, adeo, ut si Paria conformiter originalibus non fuerint descripta, & facta collatione ipsorum cum originalibus, in Judicio coram Judice disparitas apparuerit, Reus meritò possit condensationem ejusmodi vitiosorum Parium prætere, & obtinere. *Kitt. Cap. 4. q. 6.* præsertim si se Judex non interposuerit, & ejusmodi errorem per incuriam suorum

Scribarum, vel Notarii irrepsisse non excusaverit. Si enim id Judex fecerit, & per suos Scribas, vel Notarium errorem corrigi, & reformari fecerit, non videtur deberi locus condescensionis, ne lites ultra, quàm debeant protrahantur.

TITULUS. XV.

De Exceptionibus.

⁷⁶ **Q**uæres: Quid sit Exceptio, & quæ circa eam resolvenda? R. *imò.* Exceptio juridicè sumpta, est *exclusio Actionis, vel intentionis, ab Actore, in condemnationem Rei in Judicium deductæ.* Ità quoad rem *Abb. in rubric. b. t. vel juxta Kitt. Cap. 4. q. 8.* Est per Reum ex defectu alicujus necessariae ad Causam circumstantiæ, potissimum autem loci, temporis, ac personæ, priusquam ad meritum Causæ respondeat, contra Actorem in defensionem sui, elicitæ, & facta objectio. *Exceptio* principaliter dividitur in *Peremptoriam*, seu perpetuam; & in *Dilatoriam*, seu temporalem, vel simplicem. Prior est, quæ jus Actoris perimit, atque ità elidit petitionem illius, ut regulariter amplius resuscitari nequeat. Talis est Exceptio doli mali, rei judicatæ, pacti de non petendo in perpetuum, solutionis, præscriptionis legitimæ, transactionis, Contractus invalidi. &c. cujusmodi exceptiones, siverificentur, & probentur, in perpetuum tollunt jus Actoris ad agendum, & omnem ulteriorem actionem

excludunt. Exceptiones autem Dilatoriæ, temporales, vel simplices, sunt illæ, quæ actionem, & intentionem Actoris non perimunt, sed tantum suspendunt, & differunt in aliud tempus. Exceptiones Dilatoriæ vel respiciunt personam Judicis, vel personam Actoris, vel ipsam Causam. *Reiff. b. t. §. 1. à n. 1.* Quæ respiciunt personam Judicis, sunt: si videlicet excipiat contra illum (quæ exceptio vocatur etiam declinatoria fori) tanquam incompetentem, vel tanquam suspectum ob Cognationem, Affinitatem, vel familiaritatem cum Actore, vel tanquam inimicitias foventem contra Reum, vel tanquam imperitum Juris, vel tanquam imparem magnitudini, & gravitati Causæ, vel tanquam in eadem Causa pro priori Procuratorem, aut Testem agentem. &c. *arg. Cap. postremo. 36. cum Gloss. ibid. de appell.*

R. *2dò.* Exceptio contra personam Judicis, si opponenda sit, principiò statim, & ante Litis contestationem, aliisque exceptiones formanda est. *l. ult. Cod. de Excep. Abb. Ma-*

rantba apud Reiff. h. t. & Tyroc. Jur. Ung. ac Kitt. Cap. 4. q. 15. Secus enim etiam post unicum actum Judiciale, coram eo gestum, censebitur Reus in eum consensisse, nec amplius recedere valebit. *AA. cit.* Excipe tamen, si Exceptio contra Judicem opponenda, primò post litem contestatam sit ex nova Causa orta, vel si Reo post litis contestationem innotuerit materia exceptionis contra Judicem, vel si talem Exceptionem ante litis contestationem probare non potuisset. Ex quibus si unum probaverit (ad quod probandum, ut exceptione sua uti possit, omnino tenebitur etiam mediante juramentò, si secus probare non possit) eandem exceptionem, etiam post litem contestatam, contra Judicem opponere valebit. *Cap. Pastoralis. 4. h. t.* Exceptiones porro personam Actoris tangentes, quæ opponi solent ad repellendum Actorem ab agendo, sunt: si opponatur v.g. quòd Actor sit excommunicatus, vel proscriptus, vel infamis, vel ætatis illegitimæ, vel aliunde non habeat personam legitimam standi in Judicio. &c. Huc pertinet etiam exceptio contra Procuratorem, vel Plenipotentiarium, v.g. vel quòd sit excommunicatus, vel infamis, vel mandatò legitimò careat, vel non sit Juramentò etiam calumniæ obstrictus. &c. Item contra Testes, v.g. quòd aliquid alicui ex illis, vel etiam

omnibus, desit, ex iis nimirum, quæ in Testibus Jura requirunt. Denique Exceptiones ipsam Causam respicientes, quæ desummuntur ex circumstantiis, & qualitate Causæ, Actionis, loci, temporis. &c. sunt: Si v.g. objiciatur quòd Libellus actoreus sit ineptus, vel obscurus, quòd non benè specificet personam Rei, vel annum, mensem, diem. &c. Quòd Citatio, vel tempore, vel modo, vel loco indebito, vel per personas illegales, vel per Mandata, aut Sigilla vitiosa. &c. Sit peracta. *FF. & AA. cit.*

§. 3tiò. Cùm Exceptiones 78 de Incompetentia sæpius recurrent in Judiciis, ex eo sciendum: quòd Incompetentia sit legitimæ Jurisdictionis, & Autoritatis carentia, ob quam vel Actor ab Actione, vel Judex ab adjudicatione, aut ab adjudicatione, vel verò tempus, & locus, in quibus aliquid fieri debere, vel factum esse prætendebatur, ab Actore, à prosecutione amoveantur. *Kitt. Cap. 4. q. 13.* Qui *eodem Cap. q. 15.* monet Reum, vel ejus Procuratorem, ut in allegationibus semper, & ante omnia, solemnem præmittant protestationem, de non consentiendo in præsens Forum, Judicem, Actorem, actionem, & alia, quæ concomitabuntur; quâ solemnî protestatione præmissâ, licebit iis deinde suò loco, & tempore, si necesse videbitur de omnibus his excipere, illâ verò omisâ cen-

censebuntur in omnia prædicta consensisse. Exceptiones autem contra Forum, & Judicem, in Ungaria solent formari etiam per Mandata Declinatoria, sed de his, pluribus agam ad *t. de Juridicis remediis*. Porro exceptione contra Judicem, & Forum ante litis contestationem opponenda non subsistente, possunt allegari exceptiones dilatoriae, vel ob illegitimam citationem, vel ob Termini incompetentis præfixionem. &c. Si autem contra hæc exceptio formari nequeat, opponenda erit contra ipsam Actionem, variâsque ejusdem circumstantias. Non est tamen necesse omnes, aut plures Exceptiones dilatorias, simul & semel opponere (quamvis fieri possit idipsum, sed alternativè duntaxat, & conditionatè, non item copulativè, & absolutè) sed unam post alteram. *Praxis*. Exceptiones dilatoriae regulariter ante litis contestationem sunt opponendæ. *Cap. inter Monasterium 20. de sent. & re jud.* quæ ordinariè à Reo probari debent, cùm sensu *l. 1. ff. b. t.* Reus excipiens fiat secundùm quid Actor. Quamvis autem Reus in probanda exceptione defecerit, per hoc tamen censerì non debet approbare intentionem, vel actionem Actoris. *Cap. 63. de Reg. Jur. in 6.* nisi simul adjungat confessionem separatam ab Exceptione. Hinc sequentes duæ cautelæ ab *Abbatæ*, & aliis *AA.* pro praxi commendatæ, utili-

ter sunt à Reis, & eorum Procuratoribus notandæ: nimirum *1mò*. Si Reus in conscientia certus sit, & hinc confidat Actorem non posse probare suam intentionem; actionem Actoris debet simpliciter negare. Quia excipiendo, onus probandi fuscipit in se. Si autem simpliciter neget, & non excipiat, tunc Actore in proba deficiente simpliciter absolvetur. *2dò*. Ut Reus dubitans, num Actor victurus sit, negationem, & Exceptionem cumulativè, idest simul proponat, v. g. *nego me hoc fecisse, sed etsi fecissem non per hoc Legem violavi*, idem est de aliis exceptionibus. Sic enim & negationis, & exceptionis probatio in Actorem redundabit. Si autem Reus, vel ejus Procurator, per inutiles exceptiones, ac protestationes tergiversando tantùm tempus consumat, debet Judex ad instantiam Actoris, (cui aliunde incumbit exceptiones Rei oppugnare, & earum rejectionem à Judice petere,) iis rejectis, Reum, vel ejus Procuratorem, ad meritum Causæ, litemque contestandam compellere. *A. 38. 1723. & A. 43. 1729.*

3. 4tò. Exceptiones peremptoriae, regulariter, & utiliter opponendæ sunt post litem contestatam, usque ad sententiam definitivam. *l. Præscriptionem, Cod. b. t. Gloss. in Cap. Exceptionem. & Reiff. b. t. §. 2. n. 44.* non autem saltem utiliter, & regulariter ante illam. *Cap. 1. de lit. cont. in 6.* Exceptio-

ceptio tamen peremptoria de facta jam executione rei iudicata, vel rei legitimè transactè, vel rei sive per amicabilem compositionem, sive per consensum mutuum, sive per iuramentum litis decisorium finitæ. Item: si Exceptio peremptoria sit per se notoria, nec egeat probatione. Item dum Reus talem Exceptionem peremptoriam in continenti probare potest, v. g. per Instrumentum indubitatae fidei, non verò per tale, quod ulteriorem discussionem, & probationem requirat. Denique si exceptio concludat, & probet Actori nullum jus competere. In his inquàm casibus Exceptiones peremptoriae, ante litis contestationem utiliter proponi possunt. *Abb. in Cap. Exceptionem. n. 15. b. t. & Reiff. b. t. §. 2. à n. 46.* Quamvis autem per *FF. & DD.* communiter post definitivam sententiam nullae Exceptiones, etiam peremptoriae opponi possint, sed vel ad remedium Novi Iudicii, vel Appellationis, vel Restitutionis in integrum, vel certè ad Executionem sententiae sit procedendum; nihilominus per *l. ex diverso. §. fin. ff. solutō Matrimonio*, Exceptiones, quae non impugnant sententiam, sed tantum ejus executionem impediunt, vel retardant, possunt opponi etiam post latam sententiam definitivam. Imò exceptio de nullitate sententiae sive ex eo, quod contra Leges, & Canones sit lata, sive ex de-

fectu competentiae Iudicis, sive ex defectu Partis, sive ex parte Causae, sive ex parte falsi Procuratoris, sive ex parte falsorum Testium, & Instrumentorum formatae, etiam post latam sententiam potest opponi. *Reiff. loc. cit. à n. 66.* Advertendum tamen, quod per ejusmodi exceptionem de nullitate sententiae, non hocipso impediatur ejusdem sententiae executio. *Clement. Ut calumniis. de sent. & re jud.* Nisi talis nullitas sententiae sit notoria, & evidens, vel nisi in continenti possit probari, vel denique nisi talis Executio sententiae aliàs foret irretractabilis. *Reiff. loc. cit. à n. 70.*

R. 5tò. Omnes illae Excep-
80
tiones peremptoriae, quae opponi poterant in Causa Principali in Foro communi, seu primae instantiae post litem contestatam, opponi possunt regulariter etiam in Foro Appellationis. *Gloss. fin. in Cap. Inter Monasterium. de sent. & re jud.* Nisi quis dolosè, & in fraudem Partis contrariae praetermisisset opponere ejusmodi Exceptionem peremptoriam in Foro priori. Tunc enim dolus, & fraus eidem minimè patrocinabitur. Pariter si Exceptionem non modici praejudicii, nec fraudulenter, & malitiosè ad morandam praecise litem, sed legitimè oppositam, Iudex sive per interlocutoriam sententiam, sive ipsò factò, non obstante videlicet exceptione ultro procedendo, non admit-

tat, illa potest appellari, etiam se sola. *Abb. Cap. ult. n. 4. de libell. oblat.* Rationabiles enim Exceptiones Judex tenetur admittere. *Cap. ex parte tua. 13. de off. Deleg.* Si autem Judex advertat se malè repulisse, & malè non admisisse Exceptionem, si sententiam suam de nullitate exceptionis latam præsentibus Partibus revocet (quod facere non erubescat Judex; cum per *S. August.* magnæ sapientiæ sit revocare hominem, quod malè locutus est) tunc potest in principali Causa procedere, quantumvis reclamet, & appellare velit Pars adversa. *Cap. cum cessante. 60. de appellat.* Quod si verò in prædicto casu non revocatâ à Judice suâ sententiâ super nullitate talis Exceptionis latâ, ipsa Exceptio appellata fuerit, Judex ad quem appellabitur, de sola veritate Exceptionis non admissæ, non item etiam de principali Causa, potest judicare. *Cap. olim. 7. b. t.* Advertè hîc: quod etiam in Causis summariis non possint repelli Exceptiones legitimæ, sed tantum frustratoriæ, quæ nimirum altiore indagine, & examen non requirunt. Si autem hoc requirant, ita quidem ut finè magno præjudicio ad finem Causæ reservari non possint, admitti, & examinari debent, si autem absque tali præjudicio rejici, velsaltem ad finem Causæ reservari possint, rejiciendæ, vel reservandæ erunt. *Gloss. in Clement. sæpe contingit. de V. s. & Reiff. b. t. à n. 100*

Quid autem in Judiciis summarissimis, de Exceptionibus tenendum sit, vide apud *Reiff. b. t. §. 4. à n. 111.*

R. 6tò. Exceptio Excommunicationis majoris potest à Reo contra Actorem opponi quocunque tempore, & in quacunque parte Judicii, etiam Judicis reclamatione nihil obstante. *Cap. Exceptionem. 12. b. t.* Si tamen Reus malitiosè, & fraudulenter distulisset exceptionem excommunicationis opponere, tunc Actor excommunicatus repellendus quidem esset, ab agendo, Reus tamen ob dolum, & fraudem, in expensis legitimis Actori tali refundendis condemnandus esset. *Cap. 1. b. t. in 6.* Ut autem Exceptio de excommunicatione, Reo suffragari possit, debeat eam opponens tam nomen Excommunicatoris, quàm speciem excommunicationis exprimere, hancque intra 8. dies apertissimis documentis comprobare. (nisi vel infirmitas Rei opponentis, vel alia legitima Causa, prædictum tempus à Judice prorogari fecerit) secus enim Judex procedet in Causa, & Reum condemnabit in expensis, quas Actor intra illos 8. dies se fecisse probaverit. Imò, si Reus, objectam Actori excommunicationem probare nequierit, poterit Actor à Judice petere, ut sensu *P. 2. t. 72.* Reus in pœna emendæ lingvæ vincatur. Quod si postea Reus, sive quam prius objicit, sive aliam excommu-

H nica-

nicationem ab Actore omnino incursum esse, & actu innodatum esse eundem probaverit, tunc Actor repelli quidem debet ab agendo, nec in posterum admitti usque ad gratiam absolutionis effectivè obtentam, quæ tamen prius, ante objectam videlicet Excommunicationem in Judicio egit, (si illa non ante, sed post litis contestationem fuit opposita) valere debent. *cit. Cap. 1.* Hujusmodi tamen exceptio ultra, quàm bis admitti non debet, nisi vel nova Actori accesserit excommunicatio, vel prompta, & evidens probatio de antiqua supervenerit. Insuper, si exceptio excommunicationis post latam finalem sententiam opponatur, illam nec vitat, nec destruit, sed tantum ejus executionem impedit. Demum si Judex certò noverit Actorem publicè esse excommunicatum, & denunciatum, etiam Reo non excipiente, illum ab agendo, ex officio repellere tenetur. *Cap. 1. b. t. in 6.* quæ plerumque procedunt de exceptione excommunicationis in vim Dilatoriæ, non autem in vim peremptoriæ opposita. Observa hic, quòd si in casu oppositæ exceptionis de excommunicatione, Actor reponat Reo, quòd & ipse incurrerit excommunicationem, eo quòd secum communicaverit, quòd inquam istud nec Actori prodesse, nec Reo quidquam obesse possit. Quia post *Concilium Constantinense* per *Bullam Martini Pa-*

pæ V. quæ incipit: *Ad evitan-* da soli Excommunicati vitandi repelluntur ab agendo. Sicut porro exceptionem Rei judicatæ per Judicem Ecclesiasticum, in Casibus, & Causis, quarum cognitio de Jure, aut consuetudine ad eum pertinere dignoscitur, tenetur sub Censuris Ecclesiasticis, Judices sæculares in suo Foro admittere, ità vicissim Judices Ecclesiastici obligantur ad admittendam in suo Foro, ejusmodi exceptionem Rei per Judicem sæcularem judicatæ, sub pœna debitæ animadversionis Superiorum arbitrio relictæ, dummodo talismodi exceptio animarum periculum non inducat, & simul sit talis, quæ de Jure admitti debeat. *Cap. 2. b. t. in 6.* Observa insuper, quòd quando exceptio formatur contra Testem ob aliquod crimen ejus, Testis quidem ille à testimonio repelli debeat, de crimine tamen puniri tunc non possit, nisi istud principalem Causam tangat; sed & tunc non, nisi servato Juris ordine. *Cap. 1. b. t.* Ad extremum denique observa, quòd *Protestatio* distingvatur ab *Exceptione* inter reliqua per hoc, quòd *Protestationes*, quæ præmitti solent à Partibus, faciant solum viam, & reservatam facultatem ad *Exceptiones*, & *prætensiones* suò locò, & tempore opponendas. Qui de *Exceptionibus* plura scire cupit, legat *Reiff. l. 2. Decret. t. 25.* Item *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t.*

82. d. §. 3. Item Kitt. Cap. xim Procuratoriam Csereianam
4. q. 8. & sequ. denique Pra- q. 6.

TITULUS XVI.

De Feriis.

82 **Q**Uæres: Quid sint *feriæ*, & quæ circa eas resolvenda? R. 1mò. *Feriæ* (à feriendis hostiis dictæ) sunt illæ dies, & temporis spatia, in quibus forenses strepitus, & contentiosæ Jurisdictionis exercitia silere jubentur. ità cum AA. quoad rem l. si feriati ff. de Feriis. Ex his feriis aliæ sunt destinatæ ad Divinum cultum, ut sunt dies Dominici, & omnia Festa à Sancta Romano-Catholica Ecclesia in Foro, & non tantum in Choro celebrari solita, & hæ vocantur: *Feriæ Sacræ*, vel *solemnæ*. Abb. in Cap. Conquestus. n. 8. Aliæ item destinatæ ad usum & commodum hominum, ut tempora Messis, & Vindemiarum, & dicuntur: *Feriæ rusticæ*, vel *necessariæ*. Cap. ult. §. fin. b. t. Aliæ repentinae, & extraordinariæ, quæ videlicet, repente indicuntur ex certis, gravibus, & legalibus Causis, v. g. ob Coronationem Principis, vel ejus adventum, vel ob insignem victoriam ab hostibus reportatam. Item ob emergentem belli, & belligerandi necessitatem, vel ob grassantem publicam luem. l. sed & si. §. si *Feriæ*. ff. Ex quibus Causis majores. &c. hæ tamen *Feriæ* à solis Principibus, non

item à Judicibus solis, auctoritate propria indici possunt. l. à nullo. Cod. b. t. His Feriis tam Sacris, & rusticis, five ordinariis, quàm etiam extraordinariis, five repentinis, generaliter loquendo, Processus Judicarii contentiosi, adeò nec licet, nec validè expediri possunt, ut deliberatio, adjudicatio, & sententiæ pronuntiatio in illis factæ prorsus condescendere debeant. Cap. fin. de Feriis. §. usque adeò. & Et Kitt. Cap. 4. q. 12. Si tamen Partes litigantes (quod potissimum stat in arbitrio R. 6.) sponte consentiant, sensu cit. Cap. fin. tempore Messis, & Vindemiarum, actus Judicialis inter illas procedere potest, non item tempore Feriarum Sacrarum, saltem in Foro Spirituali. Gloss. in Clement. saepe contingit. de V. §. Licet, si occurrat aliqua ex mox referendis Causis, diebus etiam Divino, vel Sanctorum cultui dicatis possint actus Judiciales, etiam in Foro Spirituali celebrari. arg. Cap. fin. b. t. §. nisi. Et tales Causæ sunt, 1mò. *necessitas*. Si nimirum res in litem attracta, vel brevî peritura esset, vel ob aliam legalem rationem, celeritatem requireret, periculùmque esset in
H 2 mora.

mora. *l. 1. ff. de damno infecto.* 2dò. *Pietas.* Si nimirum negotium sit in Causis miserabilium personarum, pupillorum, aut in carceratorum, ne videlicet ob diuturna Juristitia expensis graventur. Novos tamen actus judiciales diebus Divino, vel Sanctorum cultui mancipatis inchoare neque horum intuitu licet.

83 R. 2dò. Feriæ, tanquam universales Juristitiorum termini, *A. 29. 1723.* præscribuntur sequentes: 1mò. Feriæ Natalis Domini incipiunt à Festo S. Thomæ Apostoli, & durant usque ad Dominicam primam post Epiphaniam. 2dò. Feriæ Bachanaliorum incipiunt à Dominica Quinquagesimæ, & durant usque ad Dominicam primam Quadragesimæ. 3tiò. Feriæ Paschales incipiunt à Dominica Passionis, & durant usque ad Dominicam secundam post Pascha. 4tò. Feriæ Pentecostes, incipiunt à Dominica Pentecostes, & durant usque ad Dominicam Sanctissimæ Trinitatis. 5tò. Feriæ Messis incipiunt à Festo S. Ladislai R. H. & durant usque ad Festum S. Stephani R. H. 6tò. Feriæ Vendemiarum incipiunt à Festo S. Michaëlis Archangeli, & durant usque ad Festum S. Martini Episcopi. 7mò. Præterea triginta dies ante Dietam, & totum tempus Dietæ, usque ad reditum Nuntiorum. 8vò. Omnes dies Dominici. 9nò. Omnia Festa Fori. 10mò. Tres dies Rogationum. 11mò. Totum tem-

pus insurrectionis Generalis, feriata sunt. Atque in his, harumque singulis feriis solemnis celebratio Judiciorum, sive Civilium, sive Criminalium (exceptis Causis Matrimonialibus) *Articulis 70. 1618. & 29. 1723.* graviter prohibetur.

R. 3tiò. De his Feriis universim observandum. 1mò. Quòd tempore Feriarum rusticarum, possit Judex procedere in *Causis summariis*, seu simpliciter, ac de plano expediendis, etiam extra casus *necessitatis*, vel *pietatis Clement. sæpe contingit. de V. s.* non item in Feriis *Sacris*, & repentinis, nisi necessitas, vel pietas exigat. *Gloss. in cit. Clement. V. ob necessitates.* 2dò. Quòd etsi libellus actoreus possit offerri Judici, quocunque die feriato, & in quacunque Causa. *Gloss. fin. in Cap. ult. de Judiciis.* non tamen potest ipsi Parti collitiganti. *Hostiens. & Innoc. in Cap. 2. de Dilat.* 3tiò. Quòd similiter Mandatum Judicis, de citando ad diem non feriatum, possit fieri diebus feriatis. *Fagn. in Cap. conquestus n. 49. & sequ. apud Reiff. b. t. §. 3. n. 51.* modò non fiat à Judice pro Tribunali sedente. Executio tamen Citationis, quantum est de rigore Juris, non perinde potest fieri die feriato sacro, & repentino, sicut die feriato rustico, etiam ad diem non feriatum. *Abb. in Cap. conquestus n. 20.* Eodem modò Citatio facta die etiam non feriato, ad diem Dominicum, vel alium feriatum, invalida est. *Idem ibid.*

ibid. n. 22. 4tò. Nequit fieri diebus feriatis, five sacris, five rusticis incarceration Reorum, nisi periculum sit in mora. *arg. Cap. 1. & ult. b. t.* Hinc malefactores pro crimine gravi, & enormi, non autem tantum levi, diebus feriatis, etiam sacris incarcerationi omnino possunt. *Farin. q. 27. n. 109. 5tò.* Quod licet diebus Feriatis possit procedi ad executionem sententiæ jam finaliter latæ, *Abb. in Cap. fin. de Judiciis. n. 22.* non tamen ad receptionem, minus ad authenticationem Testium, nisi collateralium. Subintelligendo & hic, & in supra dictis semper: nisi necessitas, vel pietas contrarium exposcant. *Abb. in Cap. 1. b. t. n. 9. 6tò.* Qui in Literis obligatoriis, vel Contractualibus hanc Clausulam, vel illi similem inseruit, aut inferi fecit: *Non obstantibus Juristitiorum temporibus procedi possit.* deinde in Judicio Exceptione contra diem feriatum uti

non potest, cum favori Legis semel renuntiaverit. *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 26. §. 46. arg. l. penult. cod. de Pactis. 7mò.* Operis ejusdem Author *ibid. §. 48.* docet, in Ungaria, *Examen Testium*, (non tamen authenticationem) uti & *Citationem*, quocunque tempore feriato, & Juristitiorum institui posse, in praxi haberi. *8vò.* Reus in Terminò Judicii in diem feriatum indicto comparens, nisi exceptionem eatenus opposuerit, censetur in diem feriatum, tanquam Terminum legitimum consensisse. Si tamen Terminus fuerit in diem Divino cultui Sacratum præfixus, Reus autem in illo non comparuerit, sententia *per non venit* in eundem ferri, & pronuntiari non potest. *Cit. Tyroc. P. 2. t. 26. §. 49. arg. Cap. fin. b. t.* Vide de his plura apud *Reiff. lib. 2. Decr. t. 9.* Item *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 26. à §. 39. pag. 228. & Kitt. Cap. 4. q. 12.*

TITULUS XVII.

De Juramento Calumniæ.

85 **Q**Uæres: Quid sit Juramentum Calumniæ, & quæ circa illud resolvenda? *R. 1mò.* Juramentum Calumniæ est, quod præstatur tam ab Actore, quam à Reo, super tota Causa, quod bona fide, five credendo se habere justam Causam litigandi, non autem animò calumniandi, per decursum

totius litis agere, & respondere velint. Ubi per calumniam, de qua evitanda præstatur hoc Juramentum, intelligitur, alicujus in litibus, per fraudem, dolum, & frustrationem, injuriosa vexatio. *L. si calumniatur ff. de V. S.* Quamvis autem *Kitt. Cap. 12. q. 9.* dicat: jam suo adhuc tempore, etiam in Se-

dibus Spiritualibus, jam jam in desuetudinem abiisse exacti-
nem, & præstationem hujus Juramenti de vitanda calum-
nia, hæc tamen consuetudo, vel desuetudo, non videtur tan-
tum roboris, viriûmque ha-
bere, ut saltem in Sedibus Spi-
ritualibus ob eandem, vel vetus
(sicubi viget) illud exigendi, &
præstandi praxis cessare debeat,
vel ubi non viget, de novo in-
duci, & exsuscitari non possit.
Præsertim cum nec Jura Patria
de hoc quidquam contrarii
contineant (si *A. 34. 1574. ex-*
ciplas, qui tamen etiam, tan-
tum de solis Sedibus Comita-
tuum, & octavalibus facit meri-
tionem) sed potius positivè
præcipiant Juramentum hoc
Calumniæ à Procuratoribus
(Actorem tamen, & Reum per
hoc non excludunt) & exigen-
dam, & præstandam esse, ut
patet ex *Matb. R. D. 5. A. 17.*
in fine. & A. 27. 1567. uti &
ex praxi Metropolitani Fori Stri-
goniensis. Cui utique etiam aliæ
Sedes Spirituales, meritò se se
conformare possunt relatè ad
hoc Juramentum, saltem à Pro-
curatoribus litigantium præ-
standum. Quod in Transylva-
nia præsertim, etiam in Sedibus
Archi-Diaconalibus, tantò ac-
curatiùs observari conveniret,
quantò communius est, quòd
apud nos etiam adversæ Reli-
gionis Procuratores ad patro-
cinandum Causantibus indiscri-
minatim admittantur. Quare

86 R. 2dò. Quòd Juramentum
Calumniæ super tribus potissi-

imum punctis præstari debeat.
1mò. Et quidem ab Actore, su-
per eo: quòd non calumniandi
animò litem moveat, &
prosequi velit, sed existimet, &
credat se bonam causam ha-
bere. A Reo verò, quòd pu-
tet, & credat se bonâ instantiâ
uti, proinde non calumniandi
animò venerit in Judicium ad
respondendum, & reluctandum.
l. 2. Cod. de Jurejur. propter Ca-
lumniam. 2dò. Ab utroque su-
per eo: quòd nullam petituri
sint dilationem Calumniosam,
nec ullam probationem super-
fluam exacturi ab invicem, in
fraudem, & solius litis protra-
hendæ Causâ. 3tiò. Itidem ab
utroque super eo: quòd nihil
promiserint, vel dederint, nec
promissuri, daturique sint Judi-
cibus, aliisque ad Judicium spe-
ctantibus, præter suos Procura-
tores, Partrocinii Causâ. *Gloss.*
in Cap. 1. V. Calumniæ. b. t. Quæ,
prædicta tria puncta, & præter
illa, duo, sed ad illa tria facilè
reducibilia, his versiculis expri-
mit:

„Istud juretur: Quod lis sibi ju-
sta videtur:

„Et si quæretur, verum non in-
ficietur:

„Nil promittetur: nec falsa
probatio detur;

„Ut lis tardetur, dilatio nulla
petetur.

R. 3tiò. De hoc Juramento 87
Calumniæ, cujus stylum dabi-
mus *P. 3.* peculiariter notanda
sunt ista: 1mò. Quòd istud præ-
standum sit super tota Causa,
& quidem regulariter post li-
tem

tem contestatam statim, licet possit exigi, & præstari etiam in qualibet parte Judicii. *Cap. 1. b. t. in 6.* 2dò. Quòd in eadem Instantia, seu Causa, & ab eadem persona, non nisi semel præstari debeat. *Auth. de iis, qui ingrediuntur. §. fin. Collat. 5. & arg. Cap. Etsi Christus. 26. de Jurejurando.* 3tiò. Quòd Juramentum hoc ab alterutra parte litigantium exactum, necessariò præstari debeat: ab altera Parte. *l. 2. §. sed quia. Cod. de Jurejur. propt. Calum. 4tò.* Quòd in Causa, & Foro Appellationis, denuo deponi debeat. *Cap. 2. §. 1. b. t. in 6.* 5tò. Quòd Juramentum istud, (nisi tacitè remittatur) præstandum sit, in omnibus Causis, tam civilibus, quàm criminalibus; item tam ordinariis, quàm summariis, & privilegiatis, in quibus opus est Probationibùs. *arg. l. 1. Cod. de Jurejur. pr. Cal. item Cap. 1. b. t. & Clement. sæpe contingit de V. §.*

88 *R. 4tò.* Juramentum Calumniæ tenetur in Judicio præstare. 1mò. Actor, & Reus. *l. 2. Cod. de Jurejur. pr. Cal.* 2dò. Hæredes, & Successores, in quos transivit Prædecessorum suorum Jus Causæ principalis; non obstante eo, quòd etiam ipsi Prædecessores in eadem Causa, jam idipsum præstiterint. *Gloss. in Auth. Principales. C. de Jurejur. pr. Cal.* 3tiò. Tutores, Curatores (huc refer etiam Plenipotentarios) & omnes, generalem Rerum, & Causarum alienarum administrationem, le-

gitima autoritate gerentes; & hi quidem in animam suam jurare debent. *Cap. Imperatorum. b. t.* 4tò. Procuratores, itidem in animam suam. Ad quod tamen sufficit mandatum generale, seu Constitutio generalis ad lites. Si tamen Principalis in Judicio vel non compareat, vel comparere non possit personaliter, sed per suum Procuratorem velit deponere Juramentum Calumniæ super punctis in *R. 2da* adductis, ad quod aliàs ipse in persona obligaretur, id facere per suum Procuratorem potest quidem, sed tunc in Procuratore ejus non sufficiet, prædictum mandatum generale ad lites, se solò, sed debet talis Procurator insuper instructus esse à suo Principali speciali mandatò, etiam ad Juramentum Calumniæ, pro parte, & in persona sui Principalis in Judicio præstandum, ipsum facultante. Et tunc talis Procurator, si simul sit constitutus etiam ad lites, debet duplex Juramentum Calumniæ deponere: unum pro parte, & in persona sua; & istud in animam suam; alterum pro parte, & in persona sui Principalis, & illud in animam ejusdem sui Principalis. Similiter, si revocato priore Procuratore, constituatur, vel eidem adjungatur novus Procurator, hic perinde obligatur ad Juramentum Calumniæ, sicut prior. Non tamen videtur iterum obligari ille, qui semel illud in eadem Causa præstitit, sed postea à suo

à suo Principali, in aliqua parte allegationis revocatus, iterum de novo constituitur, sed sufficit, si dicat: se sub priori Juramento Calumniæ jam præstito velle eandem Causam etiam deinceps procurare. Secus tamen loquendum de tali, qui semel ex integro revocatus, & depositus, per novam Constitutionem iterum ad procurandam eandem Causam reassumeretur. Nota hic incidenter: quod ab hoc onere Juramentum Calumniæ præstandi absolvantur Parentes, & Patroni, cum suis Liberis, vel Clientibus litigantes, ob reverentiam, ab his, illis debitam; item pupilli, & alii, quorum nomine agunt Tutores, Curatores &c. *Vide de his ff. & AA. apud Reiff. lib. 2. t. 7. §. 2.*

- 89 *§. 5to.* Quamvis hoc Juramentum Calumniæ, de consensu, & pacto explicito, & expresso Partium, remitti non possit, *l. 1. §. sed quia. Cod. de Jurej. pr. Cal.* ita quidem, ut si ad præceptum Judicis Jurare nollent, (unde colliges omnino habere Judices facultatem, hoc Juramentum à Partibus exigendi) Judex ultro in Causa procedere non deberet; potest tamen remitti *tacitè*, si nimirum ab invicem non exigant (ob quod præapposita parenthesis sonat conditionatè, si nimirum alterutra Partium instet) *Cap. 1. §. 2. h. t. in 6.* Ita tamen, ut visò in quacunque parte Judicii periculò calumniæ, ab altera parte exigi possit, etiam post ta-

citam remissionem. *Cap. 1. §. 1. h. t.* Adverte etiam, quod per *Cap. Cæterum 5. h. t.* item per *Cap. Constitutus. 3. de Fidejussoribus. & arg. horum. per Abb. Jo: Andr. Barb. Pirb. apud. & cum Reiff. h. t. §. 3. n. 50.* Consuetudo tollens Juramentum Calumniæ in totum, vel consuetudo illud differendi usque ad finem causæ, seu prolationem sententiæ finalis, omnino invalida sit. Concordat etiam *Cap. ult. §. fin. h. t. & Cap. 1. §. 1. h. t. in 6.* Ex quo inferes: Juramentum Calumniæ exigendi remissiùs, à *Kitt. loc. supra cit.* relatæ, vñ citatorum Capitulum, omnino utiliter obviari posse consuetudini. Porro pœna recusantium præstare hoc juramentum, hæc est: ut si intra certum tempus à Judice præfixum, ad petitionem unius Partis, altera illud præstare recusaverit, si quidem is Actor fuerit, vel etiam Procurator ejusdem; per sententiam Judicis tanquam improbus litigator, repellatur ab agendo; Si verò Reus, aut ejus Procurator fuerit, attentata ejusdem, & Causæ qualitate, habeatur pro confesso, & consequenter in eum sententia condemnatoria ferri possit. Si tamen velint, sive Actor, sive Reus, sive eorundem Procuratores, ante talem sententiam declaratoriam prædictum Juramentum præstare, audiendi, & admittendi erunt. *ff. & AA. apud Reiff. h. t. à. n. 53.* Est etiam alterius Juramenti mentio in *Cap. 2. h. t.*
nempe

De Condescensione, & Depositione Causarum. 65

nempe *Juramenti malitiæ* vel *de malitia*, sed cum hujus vix fortè fit moderno tempore usus, ideo curiosum Lectorem, de hoc scire cupientem, remitto ad Cano-

nistas, in idem *Cap.* commentantes; in specie autem ad *Reiff.* qui *lib. 2. t. 7. §. 1. à n. 6.* tam de hoc, quàm de *Juramento de dicenda veritate* fusiùs differit.

TITULUS XVIII.

De Condescensione, & Depositione Causarum.

90 **Q**Uæres: Quid sit condescensio Causarum, & quæ circa illam resolvenda? *R. 1mò.* Quamvis vocabulum *condescensio* aliquando usurpetur pro *derivatione* Causæ, Bonorum, aut Jurium Possessionariorum, in alium, vel alios; aliàs pro *descensione*, vel *statione*, aliàs item pro ipsa Exceptione, quantum tamen ad præsens propositum: hic sumi debet pro cessatione Processûs Causæ litigiosæ; & sic sumpta condescensio, est simplex solummodò Causæ in priorem statum regressio, nihil planè alterutri Parti adjudicando, vel abjudicando. *Kitt. Cap. 4. q. 10.* Cujusmodi condescensio dupliciter fieri potest, & solet, nimirum vel per, & post legitimam Exceptionem, vel per Depositionem. De modo, via, & regula Exceptionum dictum jam est superiùs *t. 15.* Istud solum hic videtur addendum, quòd quoties à *R. C.* legalis Exceptio simplex, & non peremptoria, seu propter quàm solummodo condescendit, non autem simpliciter perit Causa Principalis, opponitur, toties stante tali Exceptio-

ne, Causa principalis obnoxia evadat condescensioni, ità tamen, ut per novam Citationem, Causa ab Actore iterum resuscitari possit; cum hac nihilominus cautela, ut literas super condescensione Causæ testimoniales à Judice, coram quo Causa condescendit, extrahat, & sic procedat ad Citationem secundam, ne binaria Citationem in Causa eadem calumniosè procedere arguatur. *P. 2. t. 25. & Kitt. Cap. 4. q. 10.* Rationes autem, ob quas condescensio fieri debet Causæ, sunt: si nimirum excipiatur de loco, tempore, & persona, quòd vel malè specificata, vel simpliciter omissa sint in tali Causa. *P. 2. t. 26.* Ob defectum tamen unius literæ alphabeticæ, vel ob omissionem unicæ dictionis, Causa condescendere non debet. *P. 2. t. 83. in fin.* Item: si Exceptio fiat de incompetencia Judicis, Fori, Terminis, Actoris, Processûs, sive Actionis &c. *Kitt. Cap. 4. q. 12.* Ut tamen ex his, & aliis, effectivè sequatur condescensio Causæ, necesse est, ut priùs Reus exceptionem

I suam

suam legaliter probet. Ad extremum monet hic Verbôczius Judices, *P. 2. t. 83.* Ut multiplices illas, & frivolas Procuratorum exceptiones, & allegationes, quibus non aliud agere, quàm Causas sub schemate condescensionis subvertere consueverunt, ubi Juri, & Justitiæ contrarias fore agnoverint, non tantum non admittant, sed etiam positivè repellant, ne secus facientes, & conniventes, pari cum iisdem peccati reatu detineantur. *Hic enim est* (ut inquit ille) *gladius ille biceps, qui etiam Pupillorum, ac Viduarum, aliarumque miserabilium personarum corda transfixit. Hic deinde laqueus ille, qui plurimos in baratrum æternæ damnationis præcipitavit; multiplex videlicet Causarum injusta condescensio, quæ tanquam peccati fomes, semper est evitanda.* Ità ille locò supra citato.

91 *R. 2dò.* Depositio Causæ (quæ soli Actori competit) est spontanea Actoris, ex animadverso aliquo errore, Causæ jam suscitatae cessio. *Kitt. Cap. 4. q. 11. & P. 2. t. 82. §. fin.* Hæc depositio Causæ etiam in Sedibus Spiritualibus habet quidem locum, verum ità, ut in iis Actor Causam deponens, ex præscripto *A. 40. 1729.* trium florenorum, in Metropolitana Sede autem Strigoniensi, ex antiquo usu, & per *cit. A.* nequaquam immutato (cùm ille onera ab antiquo usitata non immutet, sed solum positiva lege stabiliat) sex flo-

renorum onus deponere teneatur. Quod perinde procedit, five in toto, five in parte Causa deponatur. Cujus oneris pecuniarii partes duæ Judici, tertia Reo cedunt. *P. 2. t. 82. §. fin.* Ubi advertendum: quòd Actor, qui non prius deposuit Causam, five in toto, five in parte, sed postquam Reus jam pro Terminò in Judicio comparuit, non prius admitti debeat ad depositionem Causæ, quàm expensas, quas à tempore litis motæ, usque ad depositionem Causæ, litis Causæ, Reo causavit, (quarum tamen liquidatio, coram eodem Judice, coram quo Causa deponitur, debet præmitti) eidem Reo, præviè, & instantaneè refuderit. Quod perinde tenet, etiamsi non Actor ipse, qui primò litem movit, sed ejus Successor velit Causam in se condescensam deponere; & quidem tam quoad expensas à se, quàm à Prædecessore suo causatas. Licet ipse ob factum non proprium, prædicto trium, aut 6. florenorum oneri non subiaceat. *cit. A. 40. 1729.*

R. 3tiò. Depositio Causæ 92 alia est *totalis*, dum videlicet, tota, & ex integro ità deponitur, ac si nec suscitata fuisset. Alia *partialis*, quando aliqua tantum pars Causæ vitiò laborans deponitur; quæ tamen (ut constare possit Judici, & Reo, in quonam puncto deponatur Causa) tempore depositionis, bene specificari, & exprimi debet. Alia item est

est *antecedens*, seu quæ fit ante omnem Processum, proinde ante adventum termini præfixi, vel ante *Levatam*, vel ad minus in ipsa *Levata*. Alia *consequens*, seu quæ fit, dum Judice jam pro Tribunali sedente Causa discutitur. Alia denique *Judicialis*, quæ in loco, & tempore Judicii, coram Judice: Alia *Extrajudicialis*, quæ itidem coram

Judice quidem, coram quo lis mota est, extra locum tamen, & tempus Judicii peragitur. Par autem est ratio, siue per ipsum Actorem personaliter præsentem, siue per Procuratorem, aut Plenipotentiarium suum legitimum peragatur. *P. 2. t. 82. §. fin.* Vide de his *Kitt. Cap. 4. à q. 10. & Tyroc. Fur. Ung. P. 2. t. 82. & 83.*

TITULUS XIX.

De Dilationibus.

93 **Q**Uæres: Quid sit *Dilatio*, & quæ circa eam resolvenda? *R. Imò. Dilatio* Judicialis est justum temporis intervallum, ad actum aliquem judicarium commodius expediendum, Actori, vel Reo à Judice concessum. *Pirr. b. h. t. n. 1.* Quæ dari solet durante Judicio, idest post citationem, usque ad finalem Sententiam, ejusque executionem; ita tamen, ut hoc tempus, Judicis arbitrio relictum, nec sit nimis breve, nisi necessitas urgeat, nec nimis longum, nè pars altera gravetur. *Dilationes* aliæ sunt *legales*, siue determinatæ à Lege, vel Statuto, vel Consuetudine legitima concessæ, ut tempus decem dierum ad appellandum. &c. Aliæ *Judiciales*, quæ inspecta conditione Causæ, personarum, & circumstantiarum, ex arbitrio Judicis conceduntur. Aliæ item *Con-*

ventionales, seu ex conventionne Partium mutua factæ. Aliæ *Citatoriae*. Aliæ *Deliberatoriae*, & *Recusatoriae*. Aliæ denique *Probatoriae*, *Allegatoriae*, *Definitoriae*, *Executoriae*, & *Extensoriae*. *Abb. Cap. 1. n. 15. b. t. Zoës. b. t. n. 1. & Cap. Pastoralis. §. fin. 28. de off. deleg.*

R. 2dò. Dilationes *Citatoriae* 94 dantur Parti citatæ, in ipsa Citationem ad comparandum. Quæ Citatio si fuit peremptoria, terminus prædictæ Dilationis, non debet esse nimis brevis, (alioquin sensu *Cap. 1. b. t.* justè appellari poterit) nisi vel periculum sit in mora, vel alia necessitas urgeat ad abbreviandum. Si autem non fuit peremptoria, Reus non comparens citandus est secundò, & tertio, per intervallum temporis, arbitrio Judicis, & pro qualitate Causæ, loci, temporis, personæ, & circumstan-

tiarum, longius, vel brevius. *Can. de illicita. Caus. 24. q. 3. & Cap. Consuluit. 24. de off. deleg.* Abbreviare autem Judex intervalla Dilationum potest ex his Causis: si id sit de consuetudine, si Causa est vilis, & modicæ quantitatis. Si res controversa brevi peritura sit; vel longiori concessa dilatione, majores expensas causaret, quàm commodum afferret &c. *Abb. in Cap. 1. h. t. n. 7.* Causæ verò prolongandi Dilationes sunt: Tanta gravitas, & qualitas Causæ, ut ad ejus meritum brevi tempore Reus respondere non possit. *Cap. ult. h. t.* Item: qualitas personarum, temporis, loci &c. quæ omnia, *Lex nonnunquam ff. de Judiciis* prudenti Judicis arbitrio relinquit dispicienda. Hanc Dilationem *Citatoriam*, *Tyro. Jur. Ung. P. 2. t. 82. §. 17.* dicit, de Jure & consuetudine Processualis Ungariæ, consistere in præfixione unius, vel duarum Quindenarum. Idem observatur etiam in Transylvania, saltem in Foro Episcopali. Nam in Sedibus Archidiaconalibus Citationes non fiunt cum præfixione determinati Terminis, sed Reus citatur solum in genere, ad comparandum in proximè affutura Sacra Sede Judiciaria. Ac deinde triduò ante Terminum Judicii eadem Pars R. C. certificatur.

95 *R. 3tò.* Dilationes *Deliberatorie*, quæ etiam *Induciarum* nomine veniunt, sunt illa inter-

valla temporum, seu de praxi præmentionata, illa Quindena, vel bis quindena, quæ post oblatum Libellum Actionalem, & parium ex eodem receptionem, datur Reo, ad deliberandum super contentis in illo: an videlicet litigare, an cedere, an aliquam Exceptionem opponere velit. *Abb. quoad rem, in Cap. 1. h. t. n. 15. Kitt. Cap. 11. q. 13. Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 82. §. 18.* Quæ *Dilatio Deliberatoria*, etsi ad initium, Actori concedi nec possit, nec debeat, cum bene instructus in Judicium venire debuerit, si tamen Reus in secundo Terminò exceptionem aliquam graviolem opposuerit, etiam Actori eandem *Dilationem Deliberatoriam*, ad deliberandum, an, & quomodo replicare valeat, dandam esse docet. *Gloss. in Can. Induciae V. deneganda.*

R. 4tò. Dilatio Probatoria,⁹⁶ est illud temporis intervallum, quod post litem contestatam, Actori ad Intentionem suam, Reo verò ad Exceptionem suam comprobendam conceditur. Et quidem quantum temporis conceditur Actori, tantum debet indulgeri & Reo. Quæ tamen *Dilatio Probatoria*, in Causis duntaxat gravioribus, & arduis videtur locum habere, in quibus videlicet, tam graves opponuntur Exceptiones, replicationes, duplicationes, triplicationes, & quadruplicationes, ut nec Actor, nec Reus, in instanti, sive
(ut

(ut dicitur) stante pede, sibi invicem respondere possint. Hoc enim in casu, tam dictæ *Dilationes Probatoriæ*, quàm etiam *Paria* exceptionis, replicationis &c. talismodi, tam Actori, quàm Reo concedi, & extradari possunt. Præsertim, si, & ubi, tam allegationes, quàm etiam exceptiones graviores, ut plurimum Notariis, ad calamum, (& quidem nonnunquam ob Causæ exigentiam, stylô, solitô prolixiori) dictari soleant. *arg. cit. Gloss. in Can. Induciæ*. In Causis etiam criminalibus, possunt Reo dari tres Dilationes, Accusatori verò tantum duæ. *L. ult. ff. de Feriis*. In aliis autem Causis civilibus, & pecuniariis, hujusmodi Dilationes Probatoriæ debent esse peremptoriæ, idest semel tantum concedi debent. *L. ult. cit.* Si tamen una Partium litigantium, justum impedimentum allegaverit, & simul probaverit ob id se non potuisse suas probationes sufficienter instruere intra terminum primæ Dilationis: Item, si post elapsum primæ Dilationis terminum, superveniant litiganti novæ Probationes, isque Jura-mento mediante asserat, non ante, sed postea easdem emer- sisse; In his inquam Casibus potest concedi nova Dilatio, etiam 4ta, nunquam tamen 5ta. *Cap. Pastoralis. 4. de Except.* Et *L. orationem. ff. de Feriis*.

97 R. 5tò. *Dilationes Definito- riæ* sunt: quæ dantur ad Cau- sam definiendam. Ut si Judex

citet Partes pro tali, vel tali die, ad audiendam Sententiam definitivam. *Cap. Consuluit. 24. de off. delegat.* Cujusmodi *Dila- tiones* non necessario sunt per- emptoriæ, nisi sic præfigantur, sed possunt Judices pro suo li- bitu (quod tamen videndum, nè fiat in damnum tertii) pro- longare. *Cap. cit. §. Nos autem*. Denique: *Dilationes Executoriæ* sunt illæ, quæ dantur Reo, post, & per Sententiam defi- nitivam condemnato, ut in- terea cum Adversario suo con- cordet, secus Sententia Exe- cutioni mancipabitur. *Host. in summa. b. t. n. 1. Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 82. §. 21.* Cujus- modi *Dilationes* in actionibus personalibus, de dictamine *Cap. Quærenti. 26. junctâ Glossâ V. Quadrimestre. de off. deleg.* com- plecti in se deberent quatuor mensium spatium, hoc tamen Judex rationabili de Causa ab- breviare, vel prorogare potest. *Cap. Quod ad consolationem. §. secus nec. 15. de sent. & re jud.* Verum: in actionibus realibus, ratione v. g. Bonorum, & Juri- um Possessionariorum &c. mo- tis, hujusmodi *Dilationes Exe- cutoriæ* regulariter locum non habent. *Tyroc. Jur. Ung. loc. mox cit.* nè res aliena diutius detineatur invitô Dominô. Si tamen Reus alleget, se illico, & statim restituere, & præsta- re non posse, sed datis fide- jussoribûs, petat aliud tempus restituendi, vel rem debitam præstandi, tunc aliqua *Dilatio Executoria* eidem à Judice con-

cedi potest. *Gloss. cit. in cit. Cap. quærenti.* Similiter nec habent locum in actionibus criminalibus, præter Casus in Jure exceptos, quos *Gloss. fin. in Can. Cum Thessalonicam. Caus. 11. q. 3.* his versibus exprimit:

In personali post menses quatuor: In re

Protinus est omnis Sententia perficienda.

Sic in criminibus. Sed Casus excipe quinque:

Confessus, prægnans, iratus, & insula, servus.

Quorum explicationem, vide apud *Reiffenstuel h. t. §. 3. num. 67. & sequ.* Ac in simul pro coronide nota: Judicem in concedendis Dilationibus, nec debere esse nimis largum, nè inutilibus protektionibus fræna laxet: nec nimis parcum, nè alteri justis suis in Juribus damnum intulisse arguatur.

TITULUS XX.

De Litis Contestatione.

98 **Q**Uæres: Quid sit litis contestatio, & quæ circa eam resolvenda? R. Imò. Litis contestatio est Judicii constitutio, facta affirmatione unius, & contradictione alterius litigantis. *Eng. h. t. n. 1.* Unde litis contestatio, quæ per *Cap. unic. h. t.* & per *Kitt. Cap. 6. q. 18.* Est fundamentum, & basis Judicii, ità, ut sinè illa (exceptis Causis Summariis, in quibus semper sufficit *simplex* litis contestatio, seu voluntas litigantium, quocunque demum modo manifestata. *Clem. 2. de V. f.*) Judicium, & inde secuta Sententia reddatur nulla, regulariter fit per petitionem Actoris, in Judicio propositam, & responsionem Rei sive *negativam*, sive *qualificatam*. *Cap. un. h. t.* Docente enim *Kitt. loc. cit.* Reus non semper tantum directè *affirmativè*, vel

negativè, sed sæpe etiam *qualificativè* respondere solet: nempe unam partem Actionis negando, alteram affirmando. Ac proinde quocunque ex his modò respondeat, lis contestatur, sive inchoatur. Quòd si *qualificativè* reponat, tunc Judex deliberativè imponit ei, ut prout respondit, ità etiam probet suam responsionem, sive literalì documentò, sive humanò testimoniò. Hoc enim modo respondens duò facit; unum videlicet hoc: quòd actionem Actoris affirmare, alterum verò: quòd actionis, sive prætensi contra se facti rationem dare velle videatur, & præsumatur. Proinde talismodi *qualificatæ* responsionis proba eidem incumbit, & quidem ità, ut si in illa defecerit, ex propria confessione vincetur. Ideoque tam Reum, quàm ejus Pro-

Procuratorem cautos esse debet circa qualificatam responsionem; cum præstet totius actionis probam in Actorem detorquere, quam cum periculo proprii mali, se se in probationem immittere.

99 R. 2dò. Nec per Exceptiones peremptorias, nec per declinatorias, nec per dilatorias fit regulariter litis contestatio. Cum peremptoriæ destruant Judicium, declinatoriæ declinant, dilatoriæ autem differant. *Cap. 2. b. t. in. 6.* Effectus autem litis contestationis sunt, quod post illam possit procedi ad Sententiam definitivam, finè illa verò minime, in Judicio videlicet ordinario, & ordinariè loquendo, (excipe tamen hinc Sententiam *per non venit*, etiam ante litis contestationem, in Transylvania, in Sedibus Archi-Diaco-nalibus, de dictamine Legum Patriarum, in Reos contumaciter absentes ferri solitam) *Cap. unic. b. t. 2dò*: Quod per litis contestationem, Parties obligent se ad talem Causam, & litem prosequendam. Unde deinceps tenentur toties se se in Judicio sistere, quoties opus fuerit, nec licebit alterutri Parti, invitâ alterâ, à Judicio recedere. Secus omnia damna, & litis expensas Parti adversæ tenebitur refundere. *Inst. de pœna temerè litigantium. §. Hæc autem. 3tiò.* Quod post illam obligabitur Pars convincenda, post Sententiam præstare id, quod per Sententiam

definitivam præstandum ei imponetur. *Eng. b. t. n. 5. 4tò.* Quod post eandem, Judex, etiamsi incompetens fuisset, regulariter recusari nequeat. *L. nemo. Cod. de Jurisd. omn. Jud. Vide etiam hinc t. 15. n. 77.* Nisi nova Causa, & ratio eum recusandi, post litis contestationem emerferit; vel nisi ejusdem Causæ, & rationis Judicem recusandi notitia primò post litem contestatam acquiratur. *Cap. infirmante. 25. de offic. deleg. & Cap. Pastoralis. 4. de Excep. 5tò.* Quod facta semel litis contestatione, non possint amplius opponi Exceptiones dilatoriæ, vel declinatoriæ Fori. *Cap. Inter. Monasterium. de Sent. & re Jud. 6tò.* Quod post eam, non possit Procurator invitus liberè revocari, à procuratore videlicet totius Causæ, nisi gravi Causa subversante, licet possit in aliqua determinata parte Causæ. Nec libellus Actoreus mutari. *arg. Cap. Quamvis. de Procurat. in 6. & Praxis.*

R. 3tiò. Quamquam lite non 100 contestata, nec ad Testium receptionem, nec ad Sententiam definitivam procedi possit regulariter, (loquendo videlicet de Causa, & negotio principali. Nam Sententiæ interlocutoriæ, v. g. super exceptionibus, vel citatione, aut contumacia Rei &c. ferri, uti & super his Testes recipi bene possunt) idipsum tamen in multis Casibus non tenet. Nam 1mò in Causis Summariis, ut sunt Ma-

Matrimoniales, Electionum, Beneficiorum &c. *Clem. Saepè contingit. de V. f. 2dò.* In Causis civilibus, si timeatur, ne vel ob distantiam, vel ob senium, vel ob alias, quascunque Judicis arbitrio graves Causas, testimonium suo tempore haberi non possit. *Cap. ult. ut lite non cont. &c. 3tiò.* In Casu contumaciæ Rei, præsertim in Causa Matrimoniali, vel Beneficiali, in quibus periculum est in mora. *cit. Cap. ult. f. Porro. 4tò.* Si alterutra Pars instet Judici super admissione, ut Testes ante litis contestationem recipi possint, *ad perpetuam rei memoriam*, sive ut suo tempore copia Probationis adesse possit. Ad quod tamen citanda est Pars adversa, ut si velit, Testium receptioni intersit, qui si positivè renuerit adesse, receptio Testium valebit. *cit. Cap.*

ult. f. Sunt & alii. In his inquam Casibus, potest partim ad receptionem Testium, partim etiam ad Sententiam definitivam procedi. Verùm ut hæc, & licitè, & validè fiant, requiritur *per Abb. in Cap. Quoniam. n. 3. b. t.* ut subsit Causa rationabilis, & hoc *1mò. 2dò.* ut Pars adversa citetur, si autem citari nequeat, intra annum continuum, à tempore receptionis Testium computandum, ab altera Parte conveniatur, vel saltem Testium receptio, & depositio ei denunciatur. *3tiò* denique, ut non nisi in actionibus civilibus fiant. Nam in Causis criminalibus, criminaliter, seu ad publicam vindictam intentatis (secus verò in civiliter tantum intentatis) *per Gloss. in Cap. ult. Ut lite non cont. &c. V. Civiliter.* prædicta procedere non possunt.

TITULUS XXI.

De Probationibus.

¹⁰¹ **Q**Uæres: Quid sit Probatio, & quæ circa eam resolvenda? *R. 1mò.* Cùm juxta exigentiam Legum tam Canoniarum, quam etiam Patriarum, *P. 1. t. 84.* nec non *Ulad. D. 1. A. 90.* omnis Actor ad probandam suam, contra alium erectam actionem semper paratus esse debeat, ita quidem, ut illo in probatione deficiente *R. C.* ordinariè absolvatur exigentiâ. *P. 2. t. 32. 34.*

& 36. ex eo sciendum: quòd Probatio, sit rei dubiæ, seu controversæ, per legitimos modos, Judici facta, ostensio. Hæc solemniùs, & ad praxim proximius dividitur in *plenam*, & *sempiplenam*. Plena est, erga quam Judex potest ferre Sententiam definitivam. Semiplena est, quæ licet aliquid probet, non tamen tantum, ut vigore illius Sententia finalis ferri possit. Prioris species sunt: Confessio Judi-

Judicialis, seu propria oris fassio in Judicio facta, quæ cum 100. vel etiam 1000. Testibus æquiparetur per *Ulad. D. 5. A. 15.* irrevocabilis, & irretractabilis est. Quod extenditur etiam ad fassionem Plenipotentiarii, proprio ore in Judicio factam.

Item: Testimonium duorum, aut plurium (non tamen pauciorum) Testium, omni exceptione majorum, si nimirum tempore authenticationis Testium, in sua fassione perseverent. *Item:* Instrumentum literale authenticum. *Item:* Evidentia facti, si quis nimirum in flagranti deprehendatur. *Denique:* Præsumptio *Juris*, & de *Jure*. Cum videlicet Lex, vel Canon, ita aliquid præsumit, ut super tali præsumptione Jus firmum statuatur; quæ ita habetur pro veritate, ut regulariter Probationem in contrarium non admittat, imò nec Juramentum ejus, contra quem stat, & ex hac præsumptione, etiam in defectu aliarum Probationum, ferri posse in Judicio Sententiam definitivam, testatur *Smalczgr. h. t. n. 11. cum aliis à se ibid. cit.*

102 *R. 2dò.* Species semiplenæ probationis sunt: Propria oris fassio extrajudicialis. *Item:* Recognitio simplex. *Item:* Fassio collateralis. *Item:* Fama publi-

ca, & saltem respectivè communis. *Item:* Præsumptio Legis. *Item:* Unius Testis Testimonium, si tamen hoc aliis gravibus præsumptionibus, ac evidentibus, aut saltem probabilibus indiciis firmetur. Porro effectus plenæ Probationis sunt, quòd secundum illam pronuntianda sit Sententia. *Item:* Quòd Actor plenè probans suam intentionem, eam Juramento confirmare non teneatur. *Cap. 2. h. t.* *Item:* Quòd contra quem plenè probatum est, is ad Juramentum non admittatur. *arg. Cap. 12. h. t.* *Item:* Quòd Actore plenè probante Reus condemnandus sit in totali ejusdem acquisitione. Effectus autem semiplenæ Probationis sunt: quòd illa det locum Juramento suppletorio ab Actore præstando. *Cap. 2. h. t.* *Item:* Quòd nonnunquam sufficiat ad ferendam Sententiam, ut in Casu *Cap. 12. de Sponsal. & Cap. 2. de Consang.* patet. Nota hìc: quòd Probatio in genere, per authentica literalia Instrumenta facta, prævaleat probationi per Testes, & documenta humana. Proinde Probatio per Testes, non nisi in defectu literalium Instrumentorum authenticorum locum habere deberet. Vide plura de his, apud Canonistas ad hunc t.

TITULUS XXII.

De Testibus, & Attestationibus.

¹⁰³ **Q**uæres: Quid sint Testes, quid Attestatio? & quæ circa eos resolvenda? R. *imò.* Quia dictum est *t. præc.* Testes, & Attestationes, in defectu literalium Instrumentorum authenticorum omnino locum habere in Judicio, imò necessarias esse ad intentionem Actoris ritè probandam; & quia hæ Attestationes, ut plurimum mediante *Inquisitione* elici solent, ideo de hac sciendum: Quòd, loquendo pro Foro Spirituali tam Ordinario, quàm pro Archi-Diaconali (in Transylvania) *Inquisitio* sit attestationis Testium idoneorum, super Causa aliqua controversa, vigore, & virtute Mandati Vicarialis, vel Auditorialis, (aut Sigilli Archi-Diaconalis) facta investigatio. Alia est *communis*, quæ est dubietatis, ex responsis litigantium emergentis, per attestationes Testium certa declaratio. Dicta *communis* inde, quòd communiter utrique Parti simul, & semel admittatur. Quamvis interdum etiam pro una Parte tantum fiat. *Kitt. Cap. 6. q. 4.* Ad quam requiritur, ut pro utraque Parte, eodem tempore, & per eosdem Inquisitores peragatur. *Math. D. 6. A. 14.* Alia est *particularis*, sive præcisè ad unius duntaxat Partis instantiam, concedi, & peragi solita. Alia item est *collateralis*, seu incertæ alicujus rei, priusquam in Judicium veniat, pro *Exponentis*, seu Partis litigare volentis, tantum informatione, & utilitate futura, necessaria, exploratio. *Kitt. Cap. 7. q. 7.* Quæ teste eodem *Cap. cit. q. 9.* ex eo inventa est, tum ut futurus Actor, de re sua dubia bene informatus agere possit in Judicio; tum ut suo tempore, talium collateralium Testium attestationes, etiam ipsi interea demortui, pro sua parte in Judicio producere possit. Quamvis enim per eundem *Cap. 7. q. 11.* sola hæc collateralis attestatio in Judicio minimè valeat, ad ferendam Sententiam condemnatoriam in Reum, saltem in Causis arduis, etiam independenter ab Exceptione à Reo eatenus opposita, nihilominus si in Judicio adfuerint duo, vel tres collaterales Testes, semiplenam probationem facientes, accedente uno Teste authentico, integram, & plenam facient probationem. Alia denique *authentica*, id est: illa, quæ regulariter fit in Judicio, in præsentia ipsius Judicis, de qua plura ab infra.

R. *2dò.* Pro Foro Spirituali, ¹⁰⁴ & quidem Vicariali, sive Auditoriali, erga, & penes Mandata,

ta, non Regia, vel Judicum Regni Ordinariorum, sed Vicaria, seu Auditorialia solent Inquisitiones peragi. *Tyro. Jur. Ung. P. 2. t. 27. §. 16.* Cujusmodi Inquisitiones, & quidem penes Compulsorium Mandatum Vicariale, peragit ille, vel illi ejus Diœcesis Parochi, Tabellio Sedis &c. qui ab Exponente fuerint requisiti; qui etiam juxta tenorem Mandati, secundum Puncta *Deutri*, sive Articulorum interrogatoriorum collectas, conscriptasque Testium Attestationes, Sigillòque suò clausè obsignatas, ac nulli prorsus revelandas, quantocius Vicario, & Causarum Auditori transmittere tenentur. Quantum autem ad Sedes Archidiaconales in Transylvania: Inquisitiones, in Causis ad illas deductis, vel deducendis, peragi solent virtute Sigillorum Archidiaconalium, penes quæ requisiti illius Sedis, vel Comitatus duo Parochi, vel unus cum Ludi Magistro ab Exponente, vel etiam ab Archidiacono, tanquam Judice, (etiam sub pœna 12. florenorum, si secus nolint) denominati, & deputati, prædicta omnia conscientiosè exequi debent; nisi quòd literæ Relatoriales, (sic dictæ, quòd Testium fassiones, ac attestations referant) non Archidiaconis transmitti, sed ipsi Exponenti tradi soleant sub Sigillo, ab eodem vel ad Archidiaconum, vel ad Sacræ Sedis Notarium pro apertione deferendæ, ac postea Procuratori suo,

pro defensione suæ Causæ ab ipsomet Exponente tradendæ. Advertendum hic: quòd Inquisitores omnino cautos esse oporteat, ne ipsam Inquisitionem, & Testium fassiones, ac attestations Parti adversæ ullatenus patefaciant. Ex hoc enim facilis esset in peccatum non tantum Juridicum, sed etiam verè Theologicum lapsus.

§. 3tiò. *Authentica Inquisi-* 105
tio, quæ etiam dicitur *authenticatio Testium*, fit tunc, quando Testes, collateraliter jam prius sub Juramento examinati, deinde in Judicio personaliter comparentes, juxta eadem puncta interrogatoria per Judicem, aut Sedis Notarium, præmissò iterum Juramentò examinantur. Licet ex consensu Partium, etiam extra Judicium, per certas à Judice deputatas personas peragi possit. *Tyro. Jur. Ung. P. 2. t. 27. §. 19.* Hæc autem authenticatio tribus modis fieri consuevit, videlicet. 1mò. Prædictò modò coram Judice. 2dò. Morte ipsius collateralis Testis, si tamen usque ad ultimum spiritum, collateralis suæ fassioni semper inhæsit, nec ullò pacto revocavit illam. Ut tamen quis, morte authenticati Testis fassione uti possit in Judicio, requirit *Kitt. Cap. 7. q. 10.* ut eum verè decessisse comprobet. Item: si non laboravit tali defectu, ob quem, exceptione interposita, etiam in vivis repulsus fuisset. 3tiò. Dum ob notabilem loci distantiam, vel

ob infirmitatem, aut virium debilitatem, Testes prius collaterales, in Judicio comparere non potentes, per aliquem, vel aliquos è Sede Judiciaria exmissos, aut Personas credibiles, vel (si necesse sit) etiam per homines alienæ Diœcesis, & Jurisdictionis denuo examinantur, & secundariæ ipsorum fassiones excipiuntur. De Testibus morte authenticatis docet *P. Szegedi Tyroc. sui P. 2. t. 27. §. 21.* de sensu Juris-Consultorum non paucorum, in Causis arduis, & gravioribus, Testium præmortuorum, & sola morte authenticatorum fassiones pro authenticis haberi non posse, sed pro merè duntaxat collateralibus, idque ob periculum *ibidem* ab *eodem* relatum. Authenticatio porro Testium, per Judicem determinari, & institui debet, vel immediatè, vel mediatè, & quidem cum scitu, & consensu Partis adversæ. Unde post authenticationem Testium taliter factam, exceptio contra eosdem regulariter non admittitur; nisi vel Partes ità consensissent, ut etiam post admittatur; vel nisi Causa, ob quam exceptio contra personam Testis authenticati opponi posset, post authenticationem innotuisset; vel denique nisi alterutra Partium, adhuc initio reservasset per Protestationem, facultatem, ob certam rationem, primò post authenticationem excipiendi. *Cap. 31. b. t.* Quam tamen rationem, an suf-

ficiens, legalisque sit, Judici incumbit examinare.

¶ 4to. Requisita Juris in Testibus, communis Juristarum sensus his versibus exprimit:

Ætas, Conditio, Sexus, Discretio, Fama,

Et Fortuna, Fides: in Testibus ista requires.

Idcirco observa, quòd Jure tam Canonico, quàm Patrio, inhabiles reputentur ad testificandum Imò Impuberes, sive illegitimæ ætatis, idest minores 12. annis. *P. I. t. 111. Item:* muti, surdi & cæci simul, non tamen surdi tantum. *Item:* infames, tam infamiâ *Juris*, quàm *facti*. *Item:* perjuri, & excommunicati vitandi. Similiter inhabiles, aut saltem non omni exceptione majores sunt personæ viles, & ignobiles; quamvis loquendo quoad Causas Fori Spiritualis, saltem in Transylvania, passim etiam hi ad testificandum admittantur; præsertim cum veritas quæsitæ secus erui non potest. 2do. Non sunt item ad testificandum admittendi inopes, & mendici, utpote ob pressuram inopiæ, corruptioni, & perjurio multum obnoxii. 3to. Nec Parentes in Causis liberorum, & vicissim. Nec consanguinitate, affinitate, aut nimia familiaritate juncti, præterquam in delictis occultis, & tunc etiam non pro, sed contra. Nec Procuratores, Patroni, Judices, Plenipotentarii, Tutores, & Curatores, nec pro, nec contra suos Principales, Causantes, Client-

Clientes, Constituentes, & Tutelæ, Curatelæque suæ subiectos, in illis nimirum Causis, in quibus egerunt, defenderunt, præfederunt, aut acturi, defensori, judicaturi &c. essent. *Sensu Prolog. t. 16. & P. 2. t. 22. 4tò.* Nec inimici verè tales, & graves, in, & pro statu inimicitiae, contra inimicum, de qua inimicitia arbitrari Judicis est officium. *Cap. 7. 13. & 19. de Accusat. 5tò.* Nec socii criminis, tam pro, quàm contra socium, nisi in Casibus occultis. *Kitt. Cap. 6. q. 5.* Nec ullus in propria sua Causa, Testes esse possunt idonei. *L. 10. ff. & l. 10. Cod. de Test. 6tò.* Religiosi citra licentiam suorum Superiorum, validè quidem, attamen illicitè testificantur, præter illos, qui Præpositurarum, Abbatiarum, vel quorumcunque Bonorum foundationalium sunt Administratores, & Regentes, qui & admittuntur, & obligantur ad testificandum in civilibus. *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 27. §. 30. in fine.*

107 *R. 5tò.* Jam quantum ad ipsam exceptionem attestationum attinet, nota *1mò.* Quòd Testes ante examen, teneantur juxta tenorem Mandatorum Compulsoriorum, secundum formulam, ab Inquisitoribus sibi prælectam, & quidem pro majori reverentia, Deo, fideique debita, stando, & aperto capite positis indice, & mediò digitò simul junctis, dextræ manus, supra Evangelium S. Joannis, quod incipit: *In principio*

erat Verbum: Juramentum præstare. *Sensu P. 2. t. 28. & Cap. 39. ac 51. de Test. & attest.* Ac proinde nota *2dò.* quòd Testi, cujuscunque dignitatis, statûs, conditionis, & autoritatis sit, regulariter, absque corporali Juramento non habeatur fides. *Cap. 17. h. t.* Ut adeo tam de dictamine Sacrorum Canonum, quàm etiam de usu, & praxi Patriæ, teste *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 28. §. 2.* etiam Personæ illustres, ad perhibendum veritati testimonium sub corporali Juramento obligentur. Præter Archi-Episcopum Strigoniensem, qui sensu *A. 64. 1550.* per Officialem suum jurare consuevit; & præter Personas illustres, illas videlicet, quæ aliquò officio publicò, vel universali, vel saltem respectivè tali funguntur. Hi enim pro Judicio dant testimonium sub illo Juramento, quò tali officio adstringuntur. *Tyroc. Jur. Ung. loc. cit.* Nota *3tò.* quòd possit communi Partium consensu, ob aliquem respectum, Personæ cuidam valde Illustri, Juramentum relaxari; præterquam in Causis Criminalibus, Matrimonialibus, & aliis arduis. Interim (loquendo in genere) attestatio cujuscunque Personæ illustris, scriptò duntaxat exhibita, & Juramenti Sacramentò non solidata, nullius est fidei in Judicio. Si autem, sub illo Juramento, quò officio suo adstringitur, extradederit in scripto suam attestationem, tantum

tum semiplenè probabit, ad instar aliorum Testium collateralium. *Tyroc. Fur. Ung. l. c. §.*

2. Mulieres autem prægnantes, sinè præviò quidem Jura-mentò testari solent, sed earum passio, vel ex hoc in Judicio aut parum, aut nihil probat. *ibid. §. 2.* Uterò tamen carentes, modò aliàs legaliter idoneæ sint, ad instar Virorum testificari solent, & debent. *Praxis.*

108 *R. 6tò.* Post præstitum Jura-mentum, Testes examinari debent seorsim, & singillatim, in certo quodam loco: & quidem ità, ut Partes causantes, non sint exceptioni attestatum præsentis, idque quantum fieri potest nondum sumptò prandiò. *Zoës. ff. de Testib. n. 13. Kitt. Cap. 6. q. 3. Math. D. 6. A. 14.* In Examine autem, Testes de singulis *Deutri* punctis, diligenter interrogandi sunt, & quoad fieri potest formalia cujusque verba adnotanda sunt. *Cap. 37. b. t. & Tyroc. Fur. Ung. l. c. §. 4.* Similiter ob multitudinem, & diversitatem circumstantiarum, passiones modò mutantium, modò variantium, non tantum quæ Parti, inquirenti, deservirent, sed omnia, & singula, ad rem enucleandam, Justitiàmque assequendam facientia; & per Testes cognita, Inquisitores annotare; uti & attestations Testium, non relative unius ad alterum, sed secundum cujusque passiones, expresse adscribere tenentur,

additis etiam rationibùs passionis. Multum etiam juverit passionem cujusque Testis, coram ipso perlegere; tam ut resciat, an rectè intellectus sit ab Inquisitoribus, tum ut se corrigere possit, si minùs rectè respondisset ad interrogacionem. *Tyroc. Fur. Ung. l. c. §. 4.* Nam Testes non debent plus dicere, quàm interrogentur. Si verò aliqua, in punctis *Deutri* non contenta, ob suam verborum ditatem dixerint, nullam merebuntur fidem. Unde: si instans, seu inquirenti faciens, in literis Relatoriis, aliquid contra se, & extra puncta *Deutri* positum adverterit, ante productionem earum in Judicio, expungere potest. Nisi fortè æquitatis rigor, ex Judicis Sententia aliud exigeret. *Kitt. Cap. 7. q. 14.*

R. 7mò. Passiones Testium 109 per verba: *Videtur mihi. Nisi fallor. Utì puto. Si bene memini. Opinor. Existimo. Judico. Arbitror. &c.* similia expressæ, tanquam dubiæ, obscuræ, & incertæ, omnino rejiciendæ sunt. Nisi enim Testis sufficientem passionis suæ dederit rationem, fide carebit. Unde: quærendus est: *Utrum sciat? viderit? vel audiverit? Unde? quomodo? Ubi? quando? à quo? &c.* Testi enim dicenti, se jam vidisse, jam audivisse, & jam cum his, jam cum aliis circumstantiis narranti, tanquam inconstanti, & vacillanti, nulla fides habenda. *Farin. q. 68. Sect. 2. n. 62. & Kitt. Cap. 7. q. 12.* Testis autem

autem aliud in, aliud extra Judicium dicentis, utra fassio majorem fidem mereatur, Judicis arbitriò decernendum relinquunt complures *AA. apud, & cum Fachin. lib. 9. c. 84.* Quamvis cæteris paribus, majorem mereatur fassio in Judicio facta. *Item:* Testi de *credulitate*, five fatenti, credere se, rem ita se habere, non est credendum, nisi tam gravem afferat rationem credulitatis, ut etiam pro scientia sufficiat. Similiter, si de non proprio, sed alieno auditu, in re, auditu perceptibili fateatur, non meretur fidem, nisi Inquisitio fiat de fama publica, vel de re, aut factis ultra hominum memoriam vetustis, tunc enim, uti &, si de proprio auditu fateatur, cum aliis plenè probat. *L. 28. ff. de Probat. & L. 2. §. 8. ff. de Aqua, & aquæ plur. arcend.*

IIIO *R. 8vò.* Qui ad Mandata Compulsoria Judicum Ecclesiasticorum fateri recusat, auctoritate per talia Mandata delegatâ, ab Inquirente compelli debet per Censuras Ecclesiasticas. Quòd si neque sic paruerit, denunciandus est, immediate ipsi Judici, à quo tale Mandatum emanavit, debitam pro inobedientia eidem pœnam inflicturo. *Praxis. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 82. §. 16. ac denique stylus.*

III *R. gnò.* Possunt ergo ad testificandum cogi omnes (præter privilegiatos) etiam Nobiles juxta, ac Ignobiles utriusque sexus, & alii cujuscunque

statûs, Dignitatis, & Præeminentiæ sint. *Cap. 1. b. t.* quin etiam ille, qui jurâisset, se contra alium non velle fateri. *Cap. 4. de Test. cogendis vel non.* Tale enim Juramentum teste *Eng. in cit. t. n. 3.* non est obligatorium, sed impium, temerarium, & Parti veritatem inquirenti graviter præjudiciosum. Sunt autem privilegiati, proinde ab onere pro, vel contra invicem fatendi exempti, Parentes, Liberi, & omnes ascendentes, & descendentes, in Paterna linea, vel Materna. Item per *Can. si Testes. 3. Caus. 4. q. 3.* Non potest quis (si invitatus sit) cogi ad fatendum contra Affines, (*Sogor*) Socerum, (*Ipa, vagy feleséginek Apja*) Generum, (*Vó, vagy léánya Férje*) Vitricum, (*Mostoha Atya*) Novercam, (*Mostoha Anya*) Privignum, (*Mostoha fia*) Privignam, (*Mostoha léánya*) & cæteros, uti & eos, qui adhuc priore gradu sunt, quos vide in *Cathalogo nominum Affinitatis, & Consanguinitatis, in medulla Theolog. Moral. P. Buzemb. repurgata, in fine.* Si tamen veritas aliter erui nequiret, possent tam hi, quàm Maritus, & Uxor contra invicem, ad testificandum cogi. *Eng. de Test. n. 6.* Similiter nec senes, 70. annis majores, nec valetudinarii, aut debiles possunt inviti ad testificandum cogi. Habita tamen ratione, in senibus quidem usus rationis, in valetudinariis autem, morbi, possunt domi suæ

ex-

examinari. *Cap. 8. de Test.* Quamvis autem Personas Ecclesiasticas, à Summis usque ad Tonsuratas inclusivè, per *Can. statutum. 38. Caus. 2. q. 6.* Item *sensu Cap. 4. de censibus. in 6.* Item *Trid. Sess. 25. Cap. 20. de ref. & P. 2. t. 40. §. Prælati autem. &c.* Nemo Judicum sæcularium, etiam Regni Ungariæ ordinariorum, ad testificandum cogere possit, si tamen secus veritas resciri nequiret, sensu *P. 2. t. 40. §. coram Testimonio &c. & Can. 2. Caus. 14. q. 2.* Etiam hæ, in Causis etiam sæcularium civilibus, (non tamen in criminalibus) ad testificandum cogi possent, verum non aliter, quam coram legitimis Judicibus suis Ecclesiasticis, vel ex eorum commissione, coram alio vel itidem Ecclesiastico, vel etiam sæculari. Unde colliges nullum omnino Clericorum, cujuscunque demum Judicis Laici Mandati Compulsorii virtute adstringi posse, ut coram Inquiretore Laico, vel Judice compareat, & testificetur, nisi interveniente auctoritate competentis sui Judicis Ecclesiastici. Imò (in Transylvania) nec Ludi-Magistri, nec Cantores Parochiales, à sæcularibus, ad instar aliorum Laicorum ad testificandum cogi possunt, sed si cui eorundem testimoniò opus sit, necesse est, ut virtute Sigilli Archi-Diaconalis ex commissione Archi-Diaconi vel per unum ex Parochis, vel ex Ludi-Ma-

gistris eorum fassiones excipi faciat. *Praxis.*

§. *Item.* Si necesse sit vel à *Reformatis*, vel ab *Evangelicis*, vel ab *Unitariis*, vel denique à Judaicæ perfidiæ hominibus, testimonium quærere veritatis, cum hi Mandatis Compulsoriis, aliisque Judicum Ecclesiasticorum, obtemperare renuant, cogendi sunt ad fatendum, virtute Mandatorum Compulsoriorum Regionum, vel ab uno ex Judicibus Regni ordinariis, vel (in Transylvania) à Magistris Protho-Notariis, extractorum. Idem intelligendum, si in Transylvania, pro veritate Causæ, in Foro Archi-Diaconali agitatae, vel agitatae, opus sit Testimoniò Personarum sublimium Nobilium, neque enim hæ, vigore Sigilli præcisè Archi-Diaconalis ad testificandum se se cogi permittunt. Porro quantum ad praxim: Quilibet Testium depositò prius Juramentò, ante omnia interrogandus est, quo nomine, & cognomine vocetur? cujus ætatis, seu quot annorum, cujusque conditionis sit? Nobilis, an Ignobilis? &: si homo ruralis, sive rusticus fuerit, cujus possessionis, seu loci Incola, cujus subditus, vel colonus? si autem contra Personam Ecclesiasticam inquiretur, investigandum: cujus Religionis sit? in tali siquidem materia, potiore fidem merentur Catholici, quam Acatolici. Et hæc omnia literis Relato-

latoriis diligenter inferi debent. *arg. P. 2. t. 29. & Tyroc. Fur. Ung. ibid. §. 1.* Quamvis autem Articuli interrogatorii, sive Puncta *Deutri* Literis Relatoriis inferi soleant, si tamen odiosa quædam contineant, rationabiliter prætermitti possunt. *Kitt. Cap. 7. q. 14. & Tyroc. Fur. Ung. l. cit. §. 4.* Communiter tamen in Transylvania, quamvis Literis Relatoriis non inferantur, in distincta tamen chartula descripti, iisdem includuntur, & Judici transmittuntur. Quod tunc præcipuè fit, dum ejusmodi Articuli, nec penes Mandata Compulsoria exmittuntur Inquisitoribus, nec ab Exponentibus exhibentur iisdem in specie, sed ipsi vel ex tenore Mandati Compulsorii, vel ex relatione Exponentis concipiunt, & conficiunt; quod in talibus Casibus facere & possunt, & debent. In Sedibus tamen Archidiaconalibus Puncta *Deutri* conficere, & Inquisitoribus dare solent vel Procuratores Partium, vel juratus talis Sedis Notarius. *Praxis.* Ad extremum nota *imò.* quòd quicumque ex illis, qui in Mandatis Compulsoriis, ad initium nominantur, requisiti fuerint ad inquirendum, teneantur in virtute San-

ctæ, & salutaris obedientiæ, ac sub pœna Excommunicationis ferendæ Sententiæ Provinciam inquirendi assumere. *Stylus.* Idem cum proportionem, (idest sub pœna 12. florenorum) intellige de Parochis, & Ludi-Magistris (in Transylvania) vigore Sigilli Archidiaconalis ad Inquirendum requisiti. *Praxis. 2dò.* Quòd non possint Inquisitores, vel à Testibus, vel ab Exponentibus cogi, ut hunc præ illo locum, diem, terminum, vel domum eligant, & præfigant pro Inquisitione peragenda; nec Personæ Nobiles affectare, ut iidem ipsas in suis domibus personaliter conveniant, ad excipendas earum passionem, néque enim adhuc ulla lege adstringuntur, nisi solius humanitatis; sed & hac, relatè duntaxat ad personas majoris notæ, & supra communem illustres. *3tiò.* Quòd, qui admodum difficulter induci solent, ad perhibendum mediante Juramenti Sacramento veritati testimonium, edocendi sint, Juramentum non tantum licitum, sed & meritorium esse, (cùm sit actus Religionis) si nimirum tribus comitibus fulciatur, nempe: Veritate, Judiciò, & Justitiâ. *AA. communiter.*

TITULUS XXIII.

De Juramento, & Pœna Perjurorum.

113 **Q**Uæres: Quid sit Juramentum? quid Perjurium? & quæ circa ea resolvenda? R. 1mò. Juramentum in genere, est invocatio Divini testimonii, ad fidem dictis faciendam, vel promissionem firmandam. *Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 30.* Aliud est *Invocatorium*, aliud *Execratorium*, aliud *Affertorium*, aliud *Promissorium*, aliud *Solemne*, vel *Corporale*, quod fit v. g. tactu Evangeliorum, pectoris, vel erectione digitorum. Aliud *Judiciale*, aliud *Extra Judiciale*, de quibus vide passim *Canonistas*, & *Tyroc. Jur. Ung. l. c. §. 2. & seq.* Porro de Juramento in genere nota: quòd illud per *Cap. 18. de Jurejur.* non sit vinculum iniquitatis, h. e. quòd non obliget ad faciendam rem illicitam. Item quòd per *Cap. 58. de R. J. in 6.* non sit obligatorium contra bonos mores præstitum, v. g. occidendi hominem, ulciscendi injuriam &c. *Item:* quòd per *Cap. 28. de Jurejur.* Omne Juramentum sit servandum, quod sinè salutis dispendio, & præjudicio tertii servari potest, sive absque peccato.

114 R. 2dò. Aliud denique inter cæteras divisiones est *Juramentum litis decisorium*, sic dictum, quòd in defectu alia-

rum Probationum, præstari soleat ab alterutra Parte litigantium, litis terminandæ causâ. Dividitur in *Voluntarium*, quod Pars Parti defert, non approbante, nec reprobante Judice: & hoc potest ab altera Parte acceptari, vel recusari, præstari, vel non præstari. Item dividitur in *Judiciale in specie*, quod Pars una defert alteri approbante Judice, & istud regulariter recusari non potest, sed vel præstari debet, vel referri Parti illud deferenti, petendo, ut ipsa potius juret. Denique dividitur in *Necessarium*, quod ipse Judex defert alterutri Parti, & hoc nec recusari, nec referri potest, sed præstari debet. Quod; si præstetur ab Actore ad supplementum Probationis, dicitur *Suppletorium*; si verò à Reo, ad purgandum, vocatur *Purgatorium. Cap. fin. de Jurejur.*

R. 3tiò. Relatè ad hoc Juramentum Litis decisorium, notanda sunt sequentia. 1mò. Quòd nec Actor Reo, nec Reus vicissim possit Juramentum deferre Actori in Causa Matrimoniali, dum agitur de dissolutione. *Glos. in Cap. 34. v. Absolutio. de Jurejur.* Si autem agatur de contrahendo, vel jam contracto sustinendo Matrimonio, tunc si Pars petens

tens sibi deferri Juramentum, rem, & intentionem suam semiplenè probavit, &, si constet de probitate, & integritate vitæ ipsius; ac denique si inferiorem se, aut saltem sibi parem, non autem superiorem se Personam, petat sibi in Matrimonium dari, potest eidem deferri Juramentum suppletorium, sensu *Cap. Mulier. 34. de Jurejur.* 2dò. Quòd nequeat A. deferre R. C. Juramentum purgatorium, dum ipse nihil probavit; adeoque in tali Casu R. C. nec ad præstandum, nec ad referendum Juramentum tenebitur. *Cap. fin. §. Sanè. de Jurejur.* Uti nec Reus ab Actore Juramentum suppletorium exigere, dum hic plenè probavit. *Cap. 2. de Probat.* 3tiò. Si Actor nihil probavit, Reus simpliciter absolvendus est. In Casibus autem occultis, in quibus Actor nec ope Testium, nec Literalium Instrumentorum quidquam probare potest, si agatur de tali facto, quod ab ipso Reo factum, vel saltem ipsi cognitum sit, Reo deferendum est Juramentum. Qui si juraverit; tam absolutionem ab impetitione Actoris, quàm insuper, etiam expensarum, per Actorem Causatarum refusionis adjudicationem, mediante eodem ipso processu obtinere potest, & debet: Ità tamen si par cum Actore prærogativa Nobilitari gaudeat, & simul si omni exceptione major sit, & denique nisi Actor ex Officio

suo publico egerit. *arg. A. 27. 1729.* Sed nec in his Casibus occultis potest Reus aliter ad Juramentum adstringi, quàm si in defectu omnis probationis, saltem præsumptio steterit pro Actore. Aliàs enim ad præscriptum *Cap. fin. §. Sanè. de Jurejur.* Reus simpliciter absolvendus est. 4tò. Si Actor tantum semiplenè probet, & non agatur de facto utriusque Partis, sed tantum de facto ipsius Rei proprio, vel alieno quidem, sed ipsi Reo bene cognito: Tunc Juramentum deferendum est Reo. Si autem agatur de facto, utriusque Partis proprio, vel de tali, de quo utrique Partium sufficienter constat, tunc etsi Reus probam Actoris non diluerit, si tamen Actor semiplenè probaverit, huic, nempe Actori deferendum est Juramentum. Si denique Actor probet quidem, Reus tamen ejus probam ità enervaverit, ut quasi in æquilibrio esse videantur, Reo deferendum est Juramentum, & ab impetitione Actoris absolvendus erit. *cit. A. 27. 1729.* 5tò. In aliis Casibus à Jure non exceptis, & generaliter loquendo: Si Actor semiplenè probet, Reus autem nihil, Juramentum deferri debet Actori. Si uterque semiplenè probet, deferendum est Reo. *Cap. 3. de Probat.* Si Actor plenè probet, Reus ad Juramentum admitti non debet. *Cap. 2. de Probat.* Si Actor nec semiplenè probet, aliquam tamen præ-

sumptionem pro se afferat, Reus autem penitus nihil, deferendum erit Juramentum purgatorium Reo. 6to. In Causis criminalibus criminaliter intentatis, in defectu plenæ probationis, potest Reo deferri Juramentum purgatorium. *Cap. fin. §. sanè. de Furejur.* Non tamen Actori semiplenè probanti, suppletorium. *Eng. Kon. Smalczgr. Pirb. ad t. de Furejur.* Item nec in Causis famosis, in quibus agitur ad incurrendam infamiam. Nec in Causis, Judiciò, & arbitriò Judicis valde magnis, & arduis, quæ criminalibus æquiparari possunt. *AA. cit. ad t. cit. 7mo.* In his Casibus, nimirum: Si deferens semel, delatum Juramentum revocavit. *Item:* Si Pars, cui defertur, satis probavit aliunde, vel se plenè probaturam offerat. *Item:* Si Actor deferens, pro priori nihil probavit. *Item:* Si deferens sit suspectus de fide, ità, ut referre illi non sit tutum. *Item:* Si Causa sit famosa. *Item:* Si Actio, vel Judex sint incompetentes. *Denique* si is, cui defertur, ignoret rem, super qua jurare deberet (quo in Casu deferens tenetur jurare, si non versetur etiam ipse in ignorantia talis facti) Juramentum ità potest recusari, ut nec referendi supersit obligatio. *A. 27. cit. 1729. Cap. fin. de Furejur. & passim Canonistæ, & Civilistæ. 8vo.* Judex Juramentum suppletorium, sive necessarium, in Causa dubia, & semiplenè pro-

bata, si Persona, cui deferri debet, sit legalis, idest fide dignus, (habita tamen reflexione ad supra dicta) tenetur, etiam absque petitione alterius Partis, ex officio suo deferre. Idem esto cum proportionem, de Juramento purgatorio Judicium. *Communis Canonistarum ad t. de Furejur.* Ac deinde si Reus Juramentum purgatorium præstet, absolvi debet ab impetitione Actoris: Si autem Actor, suppletorium, deliberativè sibi impositum deponat, Reus convincendus est in acquisitione Actoris. *A. 30. 1729. Denique* cui semel relatum est Juramentum, nequit referenti sibi iterum referre, sed necessario jurare debet, quòd si negligat, si quidem Actor fuerit, Judiciò carebit, si autem Reus; convincendus erit. *sensu. L. 34. §. 7. ff. de Furejur.*

R. 4to. De Conjuratoribus, 116 vel per Canonistas, *Compurgatoribus*, sic dictis, quòd super eo jurare soleant, quòd credant Principalem suum justè jurasse; non autem super ipsa veritate. Et quorum usus, nonnunquam etiam in Sedibus Spiritualibus occurrere potest, hæc inter cætera veniunt notanda: *Imò.* Ut purgatio per compurgatores Reo imponi possit, requiritur præcessisse accusationem, vel denunciationem, vel diffamationem ipsius Rei, vel saltem indicia gravia, ex quibus ille verisimiliter suspectus fiat apud Judicem, vel apud Viros graves, de crimine gravi. *Cap. 4. & se-*

& *seq. de purg. Can.* 2dò. Ut nec crimen, nec innocentia aliter, probari possint. *Cap. 10. eodem.* Sed de his fusiùs dicitur in *t. de Purg. Can. P. 2.* Istud hic nota incidenter: Quòd tam in Ungaria, quàm etiam in Transylvania, Ecclesiastici, (quo nomine veniunt hic etiam Religiosi) in perhibendo testimonio non teneantur jurare formâ sæcularibus usitatâ, sed vel ad puritatem suæ conscientiae, vel ad suam consecrationem. *arg. P. 2. t. 40. & Kitt. Cap. 7. q. 7.* Cujusmodi Juramentum perinde stat, & acceptari debet in Judicio sive Spirituali, sive sæculari, sicut Juramentum ad fidem Deo debitam à Laicis præstitum; nihil contra faciente, & valente qualicunque Partium, & earundem Procuratorum exceptione. *Item:* Quòd Juramentum Archi-Episcoporum, Episcoporum, Abbatum, & Præpositorum Infulatorum, uti & Baronum Regni ex officio talium, tantum valeat in quocunque Judicio, quantum 10. Nobilium. *P. 2. t. 40.* Cæterorum verò Ecclesiasticorum, puta Canonorum, Archi- & Vice Archi-Diaconorum, Parochorum, Capellanorum, Præbendaristarum, Succentorum &c. imò etiam Præpositorum non Infulatorum, tantum valet, quantum unius Nobilis. Idem intellige de cæteris Magnatibus, Principibus, Comitibus, Baronibus, & Nobilibus, quacunque dignitate fulgentibus,

si non sint Barones Regni ex officio tales.

R. 5tò. Jam quod attinet ad 117 pœnam *Perjuratorum*: Cùm Causæ Perjurii, sensu *Matth. D. 2. A. 17. & Kitt. Cap. 12. q. 3.* ad Forum Spirituale spectent, per aliquos autem sint mixti Fori, ex eo, de *Perjurio*, ejusque pœnis adverte 1mò. Quòd *Perjurium* Juramento assertorio oppositum, sit mendacium Juramentò firmatum, in fraudem, & periclitationem Jurium cuiuspiam, malitiosè commissum. *P. 2. t. 30. §. fin.* Propter quod teste *Verbóczy ibid.* semper pœna *Aucariorum* decernitur. *Aucarii* enim, seu *Ludas* appellantur in Jure Patrio Perjuri. 2dò. Quòd pœna hujusmodi *Aucariorum* sit illa: ut postquam de Perjurio judicialiter convicti extiterint, universa sua Bona, Mobilia, & Immobilia, in perpetuum, & irredemptibiliter amittant, & hoc respectu Jurisdictionis Sacræ Coronæ. *Item:* Ut perpetuâ infamiâ notentur. *Item:* Ut in Judicio ipsi contra neminem, contra ipsos verò quilibet, de Jure habilis agere possit. *Item:* Ut respectu Actoris, vel Rei, quos perjuriò suò quoquo modo damnificârunt, in emenda Capitis sui, convinctantur. *P. 2. t. 30.* Et hæc pœnæ procedunt etiam contra Clericum perjurum. *Denique* ut ipsi præcincti zonâ canabinâ, seu fune, semper discalceatis pedibus, sive nudipedes, nudatòque, idest discooperto capite incedere cogantur. Hæc

tamen pœna postrema, relatè ad Clericum perjurum, Judicis arbitriò, in aliam magis Ecclesiasticam posset commutari. 3tiò. Quòd Testes, si in collaterali duntaxat attestatione comperiantur falsè ju-

râsse, non incurrant prædictas pœnas, nisi etiam tempore authenticationis, falsò suò Juramentò insistant. Cùm ex collaterali fassione nemo condemnari possit. *Kitt. Cap. 7. q. 11.*

TITULUS XXIV.

De Fide Instrumentorum.

118 **Q**Uæres: Quid sit hîc Instrumentum, & quæ circa illud resolvenda? R. 1mò. Instrumentum, prout hîc sumi debet, est scriptura, quæ fit ad probationem alicujus rei in futurum faciendam. *Abb. ad Rubric. b. t.* Aliud est *publicum*, seu *authenticum*, sive quòd publicam habet auctoritatem; ut sunt: Instrumenta (intellige literalia) manu publica, seu jurati Notarii manu propria confecta. *Item*: Authenticò Sigillò, v. g. Episcopi, Capituli, Principis, vel Magistratûs sæcularis munita. *Item*: Auctoritate Judicis emanata. *Item*: In facie Sedis Judiciariæ, sive *apud Acta publica* scripta. *Item*: De Archivio publico legitime extracta. *arg. Cap. 2. b. t. Cap. penult. & ult. b. t. & Cap. Quoniam. de re Jud.* Aliud item *privatum*, seu non authenticum, sive quòd fit à personis privatis, qualia sunt: Chirographa, Syngraphæ, & Epistolæ (ut practici loqvuntur) missiles. De Instrumentis publicis nota 1mò. Quòd illa, legitime ema-

nata, perpetuam habeant firmitatem, tam ad damnum, quàm ad commodum (disjunctivè) utriusque Partis litigantium. Unde Instrumentum Literale, manu propria publici, & jurati Notarii confectum, & conscriptum, nisi fuerit vitiatum per cancellationem, rasuram, deterfionem &c. & nisi à Parte contraria, mediante legali Probatione, convictum de vitio, vel falsitate, etiam absque aliis adminiculis, plenè probat in Judicio. *Cap. 2. b. t.* Idem intellige de aliis (sub hîc dictis Conditionibus) Instrumentis publicis, superiùs enumeratis. 2dò. Quòd ad omne Instrumentum publicum requiratur, ut vel manu, vel auctoritate Personæ publicæ emanent. *Item*: Annus Dominicæ Incarnationis, Mensis, & Dies Anni, Nomen, & Cognomen talis Personæ publicæ, item locus, in quo actus in tali Instrumento expressus, celebratus est, uti & Nomina Testium, qui talis Instrumenti confectiõni interfuerunt, eidem Instrumento dili-

diligenter inferantur. *Gloss. in Cap. Inter dilectos. h. t. & tenet Praxis.*

119 *R. 2dò.* Jam quantum ad fidem Instrumentorum publicorum, & quidem in specie de fide Protocoli nota *1mò.* Protocolum juxta diversitatem suam diversimodè quidem posse definiri, quantum tamen ad usum, & praxim, posse dici, quòd sit liber, in quo acta, & responsa Partium, ac totius fere Causæ in Judicio controversæ Processus, usque ad finalem Sententiam inclusivè, manu publici Notarii describuntur. Nota *2dò.* Quòd Protocolo, si habeat omnia requisita, ab infra recensenda, etiam in Judicio, non tantum plena, sed etiam, in dubio, major fides haberi debeat, quàm cuicunque Instrumento, ex illo desumpto. *arg. Cap. Quoniam. de Probat.* Ut autem Protocolum vim habeat probandi, requiritur, ut manu propria Notarii publici, negotium per se audientis, & ad petitionem Partium sit scriptum. Ex quo patet Notarium non posse Provinciam scribendi alteri delegare. *Auth. de Tabellionibus. §. Nos autem Collat. 4.* Item, ut adsint: Subscriptio Notarii, Signum, seu Sigillum ejus, expressio loci, temporis, & personarum, conformiter ad dicta superius. Nota *3tiò.* Quòd in Transylvania, quælibet Sedes Archi-Diaconalis, vel habeat, vel habere debeat speciale suum Protocolum, cum

pleræque Causæ in iis vertentes, erga legitimam Appellationem ad Forum Ordinarium transmitti soleant, ac debeant; quarum non raro sat longus Processus, non nisi magna cum difficultate posset transmitti, nisi totius Causæ controversæ, & Processuum series jam priori in Protocolo descripta haberetur.

R. 3tiò. De fide Transumptorum, seu Instrumentorum exemplatorum nota *1mò.* Quòd Transumptio sit Privilegii, aut alterius Literalis Instrumenti tenorum, & continentiarum, in loco credibili, vel coram persona authentica, in alias literas, de verbo ad verbum, Sigillò roborata translatio, seu transcriptio. *Tyroc. Fur. Ung. P. 2. t. 15. §. 1.* Nota *2dò.* Quòd hujusmodi Transumptis Literarum Originalium, si ritè, ac legitimè confecta, emanataque sint, tam in, quàm extra Judicium, plena fides adhiberi debeat. *dictum Tyroc. ibid. §. 3.* & concordat etiam *Cap. ult. h. t.* Nota *3tiò.* Quòd istud intelligendum sit de illis Transumptis, quæ virtute Mandatorum Præceptorio - Requisitoriorum extrahuntur. Nam illa, quæ finè his Mandatis transumi petuntur à personis privatis, oppugnante eadem in Judicio, Parte adversa, finè exhibitione Originalium, non subsistunt. *Ibid. §. 7. & arg. Cap. 1. h. t.* De his Transumptis Literarum, & Literalium Instrumentorum vide plura in *cit. Tyroc. Fur. Ung.*

Ung. P. 2. toto t. 15. & apud Reiff. lib. 2. t. 22. §. 2. à n. 59.

121 *§. 4to.* De fide Sigilli, & aliis istud concernentibus, nota 1mo. Quòd Sigillum, sit signum notorium, argento, vel alteri metallo, impressum, corroborans omne factum licitum, & honestum, in talibus literis expressum. *arg. P. 2. t. 13. vel per Reiff. loco supra cit. §. 3.* est imago, quâ ceræ impressâ literas obsignamus. Aliud est *authenticum*, aliud *non authenticum*. Inter authentica Sigilla, universaliter talia, numerantur etiam Sigilla Capitulorum, & Conventuum, (in Jure nostro Loca credibilia dicuntur) quæ literis apposita, confirmant omne factum licitum, & honestum, in iis expressum. *P. 2. t. 13.* Est autem Sigillum authenticum, illud, quod auctoritatem tenet, cui credi debeat. *Ibid. vel per Reiff. lib. 2. t. 22. §. 3. n. 71.* Quòd multorum Auctoritate est comprobatum, & quod est certæ fidei. Nota 2do. Quòd per *A. 41. 1723.* Capitula, & Conventus, in rebus suis communibus, & propriis, (exceptis Constitutionibus Procuratoriis ad mentem *cit. P. 2. t. 13.* Emanari solitis, ac Plenipotentialibus per eundem *A. 41. 1723.* pro iisdem admissis) coram semetipsis nullas Fassiones, sive Jura sua Possessionaria, aut res quascunque ad se pertinentes, sive à fortiori alterius alicujus tertii involventes, possunt celebrare, idque

sub nullitate talismodi Fassionum. Nota 3^{tiò}. Quòd ex præscripto *A. 39. 1723.* Omnes Expeditiones tam in Capitulis, & Conventibus conservandæ, quàm exinde authenticè extradandæ, præter eos, qui tales expeditiones pro conservatione adferunt, etiam per *Lectorem*, vel eo absente, aut in Capitulo tali, vel Conventu non existente, per aliam Capitularem Personam, vel Conventûs talis Superiorem, cum nominis proprii appositione subscribi; ac in omnibus ejusmodi Expeditionibus, nomina Capitularium, aut Fratrum Conventualium, in fine semper inferi: Correctæ autem voculæ, si quæ irrepsérint, ad calcem, per subscribentem specificè denotari debeant; simulque antequam extradantur, coram tali Capitulo, vel Conventu tota earundem contentia perlegi debeat. Hinc est, quòd teste *P. Szegedi in suo Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 13. §. 10.* Antequam Expeditiones Capitulares Sigillentur, soleant *lectari*, i. e. prius perlegi, & pro testimonio adjici soleat vocula: *Lecta*. Si autem tales Expeditiones, in aliquibus vocibus corrigi contingat, additur: *Lecta, & correctæ in voce, vel vocibus T. T.* nominatim specificandis. Hæc autem perlectio, uti & *Lectatio*, sive subscriptio, fieri debet ex officio à Lectore Capituli, vel cui ipse commiserit, aliàs autem ab alio seniore. Qui in simul ad-

dere

dere possunt etiam literas *m. p.* ad significandum, quòd Expeditionem, non quidem auctoritate propria, sed manu duntaxat propria subscribant. *Ibid.* Sed in Transylvania, contraria vigente praxi, non omnes observantur istæ solemnitates, ut inspicienti Expeditiones Capitulares, & Conventuales, clarè patebit. Nota 4ta. Quòd DD. Prælati, puta: Archi-Episcopi, & Episcopi actuales Dicecesani per literas proprias, veris, ac notoriis suis Sigillis munitas, Procuratores in Causis propriis (non tamen alienis) constituere possunt. *P. 2. t. 13.* Nota 5ta. Constitutio Procuratoria, vel Plenipotentaria, vel utraque simul; item Protestationes, Fassiones, Revocationes, ætatis revisiones, & similia, si in Capitulis fiant, debent peragi, vel apud Lectorem, vel in Capitulo; idque semper coram duobus ad minimum Canonicis simul existentibus, & præsentibus. Si enim fiant vel coram uno tantum, vel coram duobus quidem, sed non simul existentibus, vel etiam coram duobus quidem simul existentibus, sed non in Capitulo, vel Domo, aut Residentia, Fundoque vel Lectoris, vel alterius Canonici, aut Capituli; teste *Szörényi in Manuali Neo-Canonicorum. Cap. 13.* irrita erunt. Si autem Protestationes, Contradictiones &c. suo modò peractæ scriptò porrigantur, *coramizandæ* sunt per duos Canonicos præsentis hoc modò:

Coram me T. T. Canonico. vel: *Coram nobis T. & T. Canonicis.* Si verò tantum verbaliter fiant, describuntur per unum ex Canonicis, & post *coramizationem*, Notario, stylizandæ & expedientæ transmittuntur. *Idem ibid.* Nota 6ta. Quòd Sigillum Capitulare aliud sit, & esse debeat majus, seu authenticum, quò utuntur in Expeditionibus Capitularibus majoris momenti, aliud minus, seu non authenticum, quò utuntur in Literis Missilibus, Quietantiis, Passualibus &c. *Idem Cap. 11.* Nota 7ma. Quòd Capitula, ad amoliendam suspicionem falsi, in Sigillationibus utantur cerâ uniformi, sic Capitulum Nittrien- se utitur cerâ subcinericiâ, Vácien- se rubrâ, Alben- se in Transylvania albâ &c. Nota 8va. Quòd quamvis Sigillum Capituli, vel Conventus alicujus authenticum, ac verum, attritum, vel malè impressum fuerit, si tamen ex ejus circumferentia, ejusdem veritas notabiliter eluceat, sufficiat ad firmitatem. *P. 2. t. 17.* Nota 9ma. Quòd in Transylvania, Archi- & Vice-Archi-Diaconi, in Sedibus quidem Siculicalibus, ad instar Vice-Judicum Regionum, in Comitatibus autem, ad instar Judicum Nobilium, locò Mandatorum, soleant uti Sigillis. Proinde in Sedibus Archi-Di- conalibus litigantes, aut litigare volentes, vigore talium Sigillorum possunt, ac debent alios, talis Archi-Diaconi Juris- dictioni subiectos citare, certifi-

care, admonere, inhibere, prohibere, uti & de veritate alicujus rei inquiri facere &c. Quibus etiam Sigillis, omnes, & singuli tam Ecclesiastici, quam Laici (præter Nobiles ob contrariam Praxim, & ob dicta superius t. 22. n. 112.) qui talis Archi-Diaconi subsunt Jurisdictioni, sub pœna 12. florenorum, etiam ope Brachii sæcularis, si opus sit, exequendorum, obedire tenentur. *Praxis.* Hujusmodi autem Sigilla durant per annum integrum; & ad mentem *Cap. Cum ab omni. 10. de vit. & honest. Cler.* Communius solent gratis elargiri ab Archi-Diaconis.

122. R. 5tò. Sigillum porro aliud est *non authenticum*, seu cujus fides de se vacillat, nisi aliis adminiculis fide dignis fulciatur. Aliud item *publicum*, & aliud *privatum*. Publicum est, quod publica autoritate, puta: quia est Episcopi, Capituli, Principis, Magistratûs, aut Judicis &c. Privatum verò, quod à privata persona apponitur. Utrumque partim coincidit, partim differt ab authentico, & non authentico. *Reiff. lib. 2. t. 22. §. 3. à n. 77. ad 80.* Unde de Sigillo in communi, præter dicta superius. Nota 1mò. Quòd Sigillum non mereatur fidem, si non congruat in sculptura, seu forma, dignitati, & statui sigillantis, vel si non adhibeatur Sigillum solitum, & ad talia negotia expedienda destinatum. *Cap. Significavit. 48. de Appellat. & arg. Cap. Inter di-*

lectos. §. Sed contra. hoc t. Ex quo inferes: habentem Sigillum proprium, eòdem, & non alienò debere sigillare. Si verò careat propriò, aut illud præ manibus non habeat, possit uti etiam alienò. Hoc tamen casu, regulariter in talibus literis exprimendum esset, quòd usus fuerit, ob carentiam, vel absentiam proprii, Sigillò alienò. Verùm in hoc apud nos, saltem quoad Instrumenta Litteralia minùs solemnia, & minùs publica, ut sunt Litteræ Contractuales, Passuales, Recognitionales, Quietantiales, Obligatoriales &c. inter personas privatas, contraria viget praxis. Nota 2dò. Quòd eodem modo careat fide Sigillum tale, cujus Litteræ non sunt legibiles, vel ità ambiguae sunt, ut æquivocè intelligi possint, vel si ejus forma, & sculptura ità attrita sit, ut cujus sit Sigillum, agnosci nequeat. *arg. cit. Cap. Inter dilectos.* Sed & hæc solum in Expeditionibus magis publicis locum habere docet praxis. Cùm (saltem in Transylvania) in Expeditionibus Litterarum, & Litteralium Instrumentorum minùs publicorum, & minùs solemnium, præsertim in defectu Sigilli formati, hostiæ, aut ceræ hispanicæ, super masticata panis buccella, aut frusto emollitæ ceræ, sive virginæ, sive flavæ, etiam Greslam, Grossum, Polturam, aut Cruciferum, locò Sigilli, imprimendi frequentissimus sit usus, quin tamen ob

ob id ejusmodi Literalia Instrumenta, etiam in Judiciis rejiciantur. Qui de autoritate, valore, forma, & fide Sigillorum plura scire cupit, consulat *Reiff. loc. superius cit. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 13.*

123 *R. 6to.* De Fide Archivii, vel Archivi, Scripturarumque in eo repertarum. Nota 1mo. Quod Archivum sit locus publicus, in quo solent reponi Scripturæ publicæ, & authenticæ. *Abb. Cap. Cum Causam. n. 1.* Ut autem Scripturæ, ex Archivis extractæ plenè probent, hæ requiruntur conditiones; videlicet: ut ejusmodi Archivum sit publicum, idest ab habente potestatem erigendi, erectum, quales sunt inter Ecclesiasticos Episcopi, Actuales Dioecesani, Archi-Episcopi, & his Superiores. *Item:* Ut ejusmodi Scripturæ, vel earum Originales, in publico tali Archivo positæ sint, vel fuerint inter Scripturas authenticas, vel pro authenticis habitas. Denique ut Scripturæ ejusmodi corroborentur testimoniò Officialis, in tali Archivo assistentis, & attestantis, illas, vel illarum Originales, omnino in illo Archivo publico fuisse repertas. *Abb. loc. cit.* Nota 2do. Quod Scripturis, talibus conditionibus instructis, ex cujuscunque demum in Ungaria, & Transylvania Capituli Archivo, continuo usu, ac communi Regis, Regnicolarumque consensu approbato, extractæ sint, in utroque Foro, Ecclesiastico videlicet, & Sæculari,

suam fortiri, & habere debeant fidem, & firmitatem. Scripturis tamen, ex Archivis Monasteriorum, Civitatum, aliarumque Personarum Illustrium, sed privatarum, depromptis, nulla autoritas competit, nisi ejusmodi Scripturæ, communi usu, & consuetudine, pro authenticis habeantur. Vel nisi quæstio sit de rebus antiquis, & hominum memoriam excedentibus, atque adeo quæ nullo publicorum, & authenticorum Archivorum testimoniò probari possunt. Vel denique nisi agatur contra ipsum Monasterium, Civitatem &c. Secus tamen loquendum de Libris Ecclesiarum antiquis; quia hi propter suam antiquitatem probant pro Ecclesia. *Cap. Cum Causam. 13. de probat.*

R. 7mo. De Libris Parochiarum, seu Matriculis. Nota 1mo. Quod Libri Parochiales, seu Matriculæ (jussu *Trid. Sess. 24. Cap. 1. & 2. de ref. Matrim.* in qualibet Parochia habendæ) de Baptismo, Matrimonio, Confirmatione, aut morte alicujus attestantes, in quocunque Foro plenè probant. Ità *Pax Jordanus, allegans Decisionem Rotæ Romanæ.* Item *Genova. Mascardus, allegans plurimos alios apud, & cum Reiff. lib. 2. h. t. §. 4. à n. 126.* Et ratio est: tum quod hæc videatur esse communis Tribunalium tam Sacrorum, quàm profanorum praxis, & consuetudo. Tum quod, etsi tales Libri non sint publici, publicitate Juris, est

tamen ad illos conscribendos, fides, & conscientia Parochi specialiter electa, & deputata à Sacro-Sancta Tridentina Synodo locò supra citatò, ac proinde sicut fidei Parochi, ità etiam ejusmodi Libro Parochiali meritò fides est adhibenda. Quin nota 2dò. quòd non tantum prædictis Libris, seu Matriculis, (quas per Tribunalia præsertim Sæcularia circumferri, volvi, & revolvi minimè convenit, imò nec expedit ob periculum, ne vel pereant, vel in aliqua sui parte vitientur) sed etiam literis attestatoriis, super Baptismo, Matrimonio, Confirmatione, vel morte alicujus, à legitimo talis loci Parocho, ex Matricula talis Ecclesiæ, sive Parochiæ, authenticè, idest *fide mediante* extradatis, & Nominis sui subscriptione, usualisque Sigilli sui impressione munitis, ubique plena fides habeatur. Ratio autem prioris Asserti est, tum quia inhumanum, imò nefas est, cuicunque fide digno, mediante fide sua attestanti, sinè legali fundamento non credere. Tum quia sic nec ipsis Originalibus Libris Parochialibus, seu Matriculis esset fides habenda, cum etiam in iis unius duntaxat privati Sacerdotis scriptura contineatur.

125 R. 8vò. De Scripturis privatis nota 1mò. Quòd Scripturæ privatæ sint illæ, quæ à Personis privatis fiunt, quarum multiplex est species. Alia enim est *Apocha*, seu *Chyrographum*,

idest illæ Literæ, quas v. g. Creditor dat Debitori super perfolutione debiti facta, & hæ apud nos vocantur Literæ *Quietantes*, vel *Quietantiales*, vel *Quietantionales*. Alia *Antapocha*, sive illæ Literæ, quas Debitor dat Creditori. Hujus *Apochæ*, vel *Antapochæ* nomine possunt venire, apud nos usitari solitæ Literæ *Obligatoriales*, *Recognitionales*, *Reversales*, &c. hujusmodi. Alia item *Syngrapha*, quæ est Scriptura in alicujus rei fidem à pluribus confici, & utrique Parti tradi solita, & hujusmodi *Syngraphæ*, apud nos sunt Literæ *Contractuales*. Alia *Liber Rationum*, sive Scriptura privata, quam quis sua sponte de datis, & acceptis, sibi conficit. Quæ tamen contradistingvi debet à *Memoriali*. Alia *Inventarium privatum*, seu Scriptura, itidem sua sponte de rebus propriis confecta. Alia denique *Epistola*, seu Scriptura privata, quam quis alteri absenti mittit, quæ apud nos venit nomine *Literarum missilium*. Nota 2dò. Quòd præspecificatæ Scripturæ privatæ in genere, adhuc aliæ sint, quæ fiunt in commodum privatum scribentis tantum, & hæ regulariter in commodum, & favorem scribentis non probant. *L. exemplo. Cod. de Probat.* Aliæ, quæ fiunt alteri tantum, & hæ regulariter plenè probant contra scribentem. *L. Publica Mævia. §. fin. ff. Depositi.* Aliæ denique, quæ fiunt, & scribuntur in commodum, & damnum tam scribentis,

tis, quàm alterius Partis. Et his interdum creditur, aliàs verò non. *L. Quædam. §. Nummularios. ff. de Edendo.* Nota 3^{tiò}. Quòd tandem Scriptura privata alia sit authentica, sive quæ originaliter quidem est privata, certis tamen modis, ita authentizatur, ut etiam in Judicio plenam fidem faciat. Alia demum non authentica, quæ tali authentizatione carens, plenam fidem, & probationem non facit. Solent autem hujusmodi Scripturæ privatæ authentizari. 7. modis, & quidem

1. Per subscriptionem propriæ manus, & simul trium Testium fide dignorum. *L. Scripturas. Cod. Qui potiores.*
2. Per appositionem Sigilli authentici, v. g. Episcopalis, vel Capitularis, vel Magistratualis &c. *arg. Cap. 2. b. t.*
3. Per subscriptionem ambarum Partium. *Abb. Cap. 2. n. 2. b. t.*
4. Per examinationem, & approbationem Judicis. *L. Publicati. Cod. de Testamentis.*
5. Per registrationem in publico Archivo. *arg. L. Sensus. unic. ff. de Probat. & Cap. ad audientiam. 13. de Præscript.*
6. Per longam temporis observantiam, & semper pro authenticis habitionem. *arg. L. 1. ff. de aquæ pluvia arcenda.*
7. Denique per confectionem earundem juxta morem, & consuetudinem Patriæ, & Regionis factam. *arg. Cap. Cùm dilectus. 9. b. t.*

126 R. 9^{mò}. Jam de fide Scripturarum privatarum in genere. Nota 1^{mò}. Quòd Scriptura pri-

vata confessata, seu recognita, plenè probet contra scribentem; nisi scribens evidenter probet, erroneum, & falsum esse, quòd scripsit. *L. Publica Mævia. §. fin. ff. Depositi.* Imò etiam contra ejusdem hæredem, & successores, sive universales, sive particulares. Istud tamen non procedere illimitatè, de omnibus omnino Casibus, patet ex *Reiff. b. t. §. 6. à n. 179.* Nota 2^{dò}. Quòd Scriptura privata, etiam pro scribente plenè probet in his casibus: 1. Si talis Scriptura subscripta sit à Partibus, & simul à tribus fide dignis Testibus. Quia si solæ Partes subscribant absque Testibus, illa sinè adjumento aliarum probationum, non faciet plenam probationem pro scribente, contra alium tertium, licèt faciat magnam præsumptionem. *arg. Cap. 2. b. t. à Sensu. contrario desumpto.* Contra alteram tamen partem simul subscribentem, & subscriptionem suam recognoscentem, etiam sinè subscriptione prærequisitorum trium Testium, talis Scriptura plenè probabit. 2. Si talismodi Scriptura sit authentizata aliquò modò ex enumeratis *priore numero.* 3. Si etiam altera Pars consentiat. *arg. Cap. si diligenti. 12. de Foro compet.* Nota 3^{tiò}. Quòd ea, quæ de Scripturis privatis in genere dicuntur, ea cum proportionem intelligenda sint in specie etiam de Epistolis privatis, seu Literis missilibus. Nam etiam hæ, sive propria,

pria, five aliena manu aſſcripta ſint, ſi tamen ſubſcriptionem proprii nominis ipſius ſcribentis, aut ſcribi curantis, five propria ejusdem, five aliena, ſed ejus juffu, aut libera voluntate, (de quo utique conſtare debet) manu factam in ſe contineant, conformiter ad dicta ſuperius de Scripturis privatis, plenè probant contra ſcribentem, aut ſcribi curantem. *arg. Legum præcitatarum.* item *Clem. 1. de Procur. & ſ. 1. Inſt. de Empt. & Vendit.*

127 *R. 10 mō.* De Productione, & Editione Literalium Instrumentorum Nota *1 mō.* Quòd *Productio* hujusmodi Instrumentorum, ſit exhibitio eorundem in Judicio facta ad probandam ſuam intentionem. Quæ productio quamvis per *Cap. Cùm dilectus. 9. h. t.* Fieri debeat poſt litem conteſtatam, ita tamen, ut etiam poſt publicationem, ſeu authenticationem Teſtium, vel etiam poſt Literalium Relatoriarum, ſuper atteſtatione, & deſiſitione Teſtium confeſtarum productionem fieri poſſit, poſt Cauſæ tamen conſuſionem, ſeu finalem ſententiam, apud nos non ampliùs admittitur, niſi penes remedium novi Judicii. *Editio* verò Instrumentorum, eſt exhibitio, & communicatio eorundem cum Parte adverſa. *arg. L. 1. ſ. 1. ff. de Edendo.* Nota *2 dō.* Quòd quandocunque Aſtor ſuam intentionem, ſeu actionem, vel Reus ſuam vel exceptionem, vel reſponſionem fundat in ali-

quo Literali Inſtrumento, iſtud teneatur *edere*, five in Judicio producere; & quidem in Originali (Exemplaribus enim, ſeu Tranſumptis, niſi Juris Solemnitatibus fulciantur, per *Cap. 1. h. t.* & dicta ſuperius *h. t. n. 120.* non creditur) ac præſente Parte adverſa, vel legitimo ejusdem Procuratore. *Cap. Contingit. 5. h. t. & L. ult. Cod. de Edendo. eſtque communis omnium Tribunalium praxis.* Nota *3 tiō.* Quòd per hujusmodi *Editionem* Literalium Inſtrumentorum intelligatur hoc; ut eadem vel præſente Judice, & audiente Parte adverſa, aut ejus legitimo Procuratore, in facie Judicii integraliter perlegantur, & recitentur, vel Parti adverſæ, aut ejus Procuratori in Paribus extradantur. Quò tamen Caſu, non eſt obligatio totum tale Inſtrumentum *edendi*, ſeu extradandi, ſed ſolùm illud ejusdem Capitulum, five Paragraphum, in quo quæſtionis vis, & robur ſita eſſe dignoſcuntur. *Cap. Contingit. 5. h. t. & tenet praxis.*

R. 11 mō. De Impugnatione 128
Literalium Inſtrumentorum nota *1 mō.* Quòd illa ex *quatuor* fontibus impugnari poſſint, videlicet: 1. Ex defectu Cauſæ efficientis, v. g. quòd tale Inſtrumentum non ſit confeſtum à Perſona Jure habili. 2. Ex defectu Cauſæ materialis, quòd v. g. ſit confeſtum ſuper re illicita, & à Jure non permiſſa. 3. Ex defectu Cauſæ formalis. quòd v. g. in confeſtione ejusdem

dem non fuerint observatae necessariae Juris solemnitates. 4. Denique ex defectu Causae finalis. v. g. quod non sit legitimè, sed obreptitiè, vel subreptitiè, vel narrando falsa, vel vera tacendo obtentum. *ff. & AA. apud Reiff. h. t. §. 9. Nota 2dò.* Quod impugnaturus quodpiam Literale Instrumentum, debeat prius, & ante omnia, totum ejusdem contextum, & tenorem perlegere, sicque demum examinando omnes, & singulas ejusdem Causas, ac circumstantias, ad eorum impugnationem descendere. *arg. Cap. Accepimus. 4. h. t.* Quia verò frequens potest occurrere dubium de Causa efficiente Instrumentorum, seu Notario, ideo nota 3tiò. Quod Instrumentum confectum à Notario, legitimè creato, in uno Territorio, valeat, & fidem faciat etiam in alio Territorio, Regno, Provincia, Consistorio, & Sede Judiciaria, modò ad præscriptum Juris, & legitimè sit confectum. *Abb. Cap. cum P. n. 9. h. t. arg. Lib. 1. Cod. de Emancip.* Confectum tamen à Notario putativo, seu tali, qui licet putetur esse, in rei tamen veritate nec actu est, nec unquam antea fuit legitimè creatus Notarius, proinde nec titulum coloratum habet, invalidum est, & ineptum. *Abb. Cap. Sicut te. n. 22. ne Cler. vel Monachi. & c. arg. L. Barbarius. ff. de offic. Præt.* Idem tenendum de Instrumentis, à Notario antea quidem legitimè crea-

to, sed postea de Falso in suo Officio commissio convicto, & condemnato, ac deposito, post hujusmodi sui convictionem, condemnationem, & depositionem confectis: non tamen de illis, quæ ante illam legitimè confecit. *Innoc. in Cap. Fraternitatis. de Hæret. & Abb. ibid. n. 3.* Attamen, si ob falsum, in illo ipso Instrumento, à se ante sui condemnationem, & depositionem confecto commissum condemnatur, totum illud Instrumentum invalidum est, & inane. *Abb. L. c. n. 4.*

By. 12mò. De Reprobatione 129
Instrumentorum per Testes nota 1mò. Cum per *Abb. in rubric. t. de Test. & Reiff. h. t. §. 10.* Probatio per Testes facta, simpliciter, & in genere loquendo, validior sit, quàm per Instrumenta, ideo fides Instrumentorum potest elidi, & enervari per Testes Jure habiles. *Cap. Tertiò locò. 5. de Probat. Cap. cum Joannes. 10. §. Porrò. h. t. & arg. L. ob carmen. §. fin. ff. de Testib.* Nota 2dò. Quod quando Testes *Instrumentarii*, seu tali Instrumento inscripti, fatentur mediante Juramento, se confectiõni ejusdem non interfuisse, vel non fuisse ita actum, prout in ipso continetur, tale Instrumentum censi debet reprobum, & falsum; nisi tales Testes falsitatis convincantur per exhibentem tale Instrumentum. *Abb. n. 14. h. t. & arg. Cap. cum Joannes 10. h. t. Item Cap. Tertiò locò. 5. de Probat. denique L. 1. Si quis se neget. ff. Quem-*

ff. Quemadmodum Testam. aper. Nota 3^{ti}o. Quòd si duo v. g. vel tres Testes tali Instrumento inscripti, Juramentò negent se illius confectiōni interfuisse, vel ità actum esse, prout in illo continetur, tunc si præter hos, remaneat legitimus numerus Testium, qui pro tali Instrumento stant, tunc istud validum erit, secùs verò, si non remaneat, nisi per alios legitimos Testes, ejus veritas, & valor stabiliatur. *Abb. in Cap. cùm Joannes. cit. n. 14. arg. Gloss. in L. 1. ff. Quemadmodum Testam. aper.* Nota 4to. Quòd si Testes tali Instrumento inscripti non negent absolutè illud, vel in eo contenta, sed tantum dicant se non amplius recordari, an interfuerint, vel quid actum fuerit: ità etiam si interim fuerint demortui; vel recordentur quidem suæ interessentiæ, & actorum, non tamen Anni, Diei, Mensis, loci &c. tunc tale Instrumentum validum est. *Abb. loc. proximè cit.* Et hæc procedunt de Testibus *Instrumentariis*, seu Instrumento inscriptis, etiamsi non sint omni exceptione majores. De non talibus verò, sive de *extraneis* nota 5to. Quòd Instrumenta Litteralia possint enervari, & invalidari etiam per Testes *extraneos*, seu iisdem non inscriptos; si nimirum hi testimoniò suò probent, vel quòd negotium in Instrumento tali expressum, non sit ità gestum, prout in illo exprimitur, vel quòd Testes, quos refert In-

strumentum, ejusdem confectiōni non fuerint præsentēs. Hi tamen, & hujusmodi Testes extranei, idonei, & omni exceptione majores esse, & simul toti negotio interfuisse, ac saltem ad minùs duo esse debent; qui tamen per Testes *Instrumentarios*, mediante Juramento contrarium asserentes, invalidari possunt. *arg. Cap. Tertio loco. cit. junctâ Gloss. fin. de Probat. & L. optimam quæstionem. Cod. de Contrab. stipulat.*

§. 13^{ti}o. De Contrarietate, 130
rasura, & amissione Instrumentorum nota 1mo. Quòd si quis in Judicio, contra suum Adversarium producat Instrumenta contraria, & cum invicem pugnantia, neutrum illorum valeat, sive utrumque sit publicum, sive privatum, sive unum publicum, alterum privatum, vel è contra. *Cap. Imputari. 13. hoc tit.* Si autem ab utraque Parte producantur, & quidem ità contraria, ut concordari nulla ratione possint, tunc illi Instrumento est fides adhibenda, quòd est dignius, & magis carens suspitione falsi. *arg. L. Scripturas. Cod. qui potiores. &c. & Cap. In nostra. 32. de Test.* Si denique utrumque utriusque Partis Instrumentum æqualis sit auctoritatis, & fidei, tunc regulariter, & cæteris paribus pro parte, & favore Rei debet pronunciari, exceptis Causis liberalibus. *Cap. Ex Literis. 2. de Probat.* Nota 2do. Quòd si rasura, vel deletio Litterarum, facta sit in parte aliqua substanti-

tiali

tiali Instrumenti, five ex qua dependet vis talis Instrumenti, & desuper mota quæstio, ut sunt: Tempus, Locus, Annus, Dies, Mensis, nomen Actoris, vel Rei, ac narratio facti, aut Juris &c. tunc tale Instrumentum, velut suspectum de falsitate, reprobandum, & rejiciendum est. *FF. & AA. apud Reiff. b. t. §. II.* Nota 3^{ti}ò. Quòd amissio Instrumenti, five Casu fortuito, five ex proprio facto, five ex facto Adversarii eveniat, nihil obsit, & noceat illi, qui Jus suum aliunde v. g. per Testes, aut alios legitimos modos probare potest. *L. I. Cod. b. t.* Nihilominus, dum quis Instrumentum suum Casu aliquo fortuito amissum esse allegat, si virtute ejusdem uti velit, teneatur tam ejusmodi Casum fortuitum, quàm etiam tenorem, & continentiam talis Instrumenti, vel per Testes, vel aliò legitimò modò probare. *L. Si cut iniquum. Cod. b. t.* Similiter allegans amissionem Instrumenti ex proprio facto, ut quòd reddiderit Adversario, seu sub spe alicujus boni liciti, & honesti dilaceraverit &c. hoc ipsum luculenter probare teneatur. *L. Si Chyrographum. ff. de Probat.* Denique si Instrumentum amittatur ex facto Adversarii, v. g. quòd is illud vel dilaceraverit, vel abstulerit &c. tunc si aliunde non constet de tali facto Adversarii, Pars injuriata debet illud legitimè probare, & simul Juramentò suò corporali confirmare talis amissi

Instrumenti tenorem, & continentiam, si per alios Testes præsertim *Instrumentarios* id ipsum probare non possit. *arg. L. Si de possessione. junctâ Glofs. marg. Cod. de Prob.*

R. 14to. Denique de falsitate Instrumentorum nota 1^mò. Quòd falsum *Scriptò* committat 1. is, five Judex, five Notarius, five quiscunque alter doli capax, qui vel notabilem aliquam falsitatem Instrumento admiscet, vel illud *nequitiosè* scribit in gratiam sui, vel alterius. 2. Qui alienas Literas, in aliqua parte substantiali, v. g. in nomine, vel cognomine Partium interessatarum, in Loco, Anno, Die, Mense emanatis radit, immutat, lacerat, cancellat, aut quocunque modo vitiat in damnum, & præjudicium tertii. 3. Qui alienam manum, Chyrographum, aut Sigillum dolosè, & fraudulenter imitatur, & debitum, vel quid simile in tali Instrumento contentum, in favorem suum, vel alienum scribit, & convertit. *L. 3. ff. ad l. Cornel. de falsis.* Nota 2^dò. Quòd ad hoc, ut falsitas in Instrumentis detegi possit, inspiciendum sit 1. *Datum* eorundem, seu Dies, & Annus emanationis eorundem, an videlicet (ut Instrumentum appareat recentius, vel antiquius) in illo aliqua rasura, cancellatio, vel nova correctio non appareat? 2. Observanda est Sigilli appressio, vel appensio; *Item* ejusdem circumferentia, sculptura, & superscriptio, an

N non

non noviter sit appensum, vel impressum? an conveniat personæ, & loco unde, & à quo emanavit tale Instrumentum?

3. Attendi debet diversitas atramenti, characteris, scriptura interlinearis, deletio, novæ scripturæ inter vetustiore inferio, & in fine, *correctæ* appositio, vel omissio &c. *Tyroc. Jur. Ung. arg. P. 2. t. 17. ibid.* Nota 3^{tiò}. Quòd qui penes falsas Literas, aut Sigilla, alterius vitæ simul, & bonis insidiatur, de Jure Ungarico pœnam mortis incurrat, & simul damna, per imposturas suas causata resarcire teneatur. *A. II. 1723.* Qui

autem falsas Literas conficiunt, vel iisdem scienter, ac evidenter in Judicio utuntur, alium in bonis duntaxat, non verò etiam in vita, damnificare intendentes, præter refusionem damnorum, & expensarum, etiam pœnam infamiæ incurrunt. *A. 12. 1723.* concordat etiam *Can. Constituimus. 9. Caus. 3. q. 5.* Passualium denique, aut Literarum missilium falsarum confectores, etiam si nec in honore, nec in vita, nec in bonis alium lædant, vel lædere intendant, adhuc puniendi sunt pœnâ Judicis arbitriò commissâ. *ibid.*

TITULUS XXV.

De Præsumptionibus.

132 **Q**Uæres: Quid sit *Præsumptio*, & quæ circa eam resolvenda? *R. Imò.* *Præsumptio* prout hic sumitur, est *rationabilis conjectura, ex natura, vel qualitatibus, aut circumstantiis rei dubiæ, & controversæ elicitæ.* Ità quoad rem communis CC. & *Kitt. Cap. 6. q. 7.* Differt ab *Indicio*, & *suspitione*. Quia *Indicium* propriè acceptum, est *notabile signum maleficii, vel alterius rei, deserviens ad veritatem cognoscendam.* *Abb. Cap. Tertio loco. 5. n. 7.* *Suspicio* verò, est *levis opinio contra aliquem, de re aliqua, ex propriis illius signis, antecedentibus, vel consequentibus, aut concomitantibus concepta.* *Kitt. l. c.* Porro *Præ-*

sumptio est multiplex. Nam 1. Alia est *Juris*, seu Canonis, vel Legis; & est illa, quæ à Lege vel nominatim fit, vel ab ea approbatur. *Abb. Cap. Quanto. n. 2. h. t. arg. Cap. ult. de rest. spoliat. in 6. & L. Sive possidentis. Cod. de Prob.* sic v. g. Decimas præsumit Jus ad Ecclesiam pertinere, donec contrarium probetur. 2. Alia *Hominis*: seu quando Judex ex aliquibus conjecturis, quidpiam pro, vel contra aliquem, in aliqua Causa præsumit, ubi tamen Jus specificè aliquid non præsumit. *Abb. l. c. arg. Can. Si Testes. Caus. 4. q. 3. & L. 3. ff. de Testib.* Sic præsumit Judex v. g. Clericum concubinarium esse, qui aliquam

quam extraneam, & non cognatam suam, elegantibus ornat vestibulis, nocte, diæque domi suæ alit, eam svavibus, & amatoriis verbis, frequenter afficit, cum illa lusitat, jocos, nugas miscet, cum ipsa in eadem mensa epulatur &c. 3. Aliqui addunt etiam præsumptionem *Naturæ*, & facti, sed harum prior ad præsumptionem *Juris*, altera ad præsumptionem *Hominis*, seu Judicis commodè reduci possunt. Ulterius: Præsumptio *Juris* subdividitur in præsumptionem *Juris tantum*, seu cui Jus tamdiu innititur, donec contrarium probetur. *arg. Cap. Mandata. & Cap. Quosdam. h. t.* Et in præsumptionem *Juris*, & *de Jure*, seu cui Jus adeo innititur, ut eam plenè pro veritate habendam decernat. *arg. Cap. Is, qui fidem. de Sponsalib. & Abb. ibid. n. 2.* Ità præsumit Jus, eum v. g. verè cotraxisse Sponsalia, qui omnia ad talem contractum requisita externè, ritè posuit. Præsumptio autem *Hominis*, similiter subdividitur in *Violentam*, *Probabilem*, & *Temerariam*, *Violenta*, seu vehemens, est illa: quæ vehementer trahit mentem Judicis, ad credendum. Ut si v. g. reperiatur suspectus cum suspecta, nudus cum nuda in eodem lecto &c. *Probabilis*, seu rationabilis est, quæ ex verisimilibus indiciis ortum ducit, ut si de quopiam oriatur infamia apud Viros graves. *Temeraria* denique, seu levis, est illa: quæ oritur ex in-

diciis, & Causis levibus, ac tam in bonam, quàm malam partem referibilibus, seu interpretabilibus, & hoc pessimum vitium quotidianum est in animis hominum. *Reiff. h. t. §. 1. & Kitt. Cap. 6. q. 7.*

§. 2dò. De effectu Præsum-¹³³ptionum observa Imò. Quòd Præsumptiones leves, & temerariæ, tam intrà, quàm extra Judicium, omnino nihil probent. *arg. Can. Oves. 6. q. 1. & Can. Primò semper. Caus. 2. q. 1.* 2dò. Quòd Præsumptio *Hominis*, Jure quidem non expressa, sed aliàs rationabilis, & probabilis, tantum probet, quantum spectatâ subjectâ materiâ, & indiciorum gravitate, Judici videtur. *Abb. Cap. Is, qui fidem. n. 5. de Sponsalib. & Cap. Quanto. n. 3. h. t.* 3tiò. Quòd Præsumptio *Hominis* probabilis, quantumcunque rationabilis sit, si tamen vel publicâ famâ, vel aliis adminiculis non firmetur, (si enim sic firmetur, potest etiam plenam probationem facere) tantum semiplenè probet, & hoc sensu intellige proximè dicta. *Gloss. in Cap. Insinuat. de Simon. & Cap. Tertio loco. 13. h. t.* 4tò. Quòd Præsumptio *Violenta*, seu vehemens, nisi is, contra quem stat, evidenter contrarium probaverit, plenam faciat probationem, sufficiatque saltem in Causis civilibus, non nimis arduis ad finalem Sententiam ferendam. *Cap. Veniens. de Presbyt. non bapt.* Ubi adverte, quòd contra Præsumptionem *Violentam*

(quam judicare, an talis sit, ad Judicis arbitrium spectat) admittatur quidem probatio, sed non nisi evidentissima, ut docet *Abb. in cit. Cap. Veniens. n. 3. 5tò.* Quòd Præsumptio *Naturæ*, seu resultans ex iis, quæ hominibus communiter naturaliter insunt, ut vires, & potentia ad generandum &c. tamdiu plenè probet, donec ab altera Parte evidenter contrarium probetur. *Cap. ult. h. t. 6tò.* Quòd Præsumptio *Juris tantum*, tamdiu probet, & habeatur pro veritate, quoadusque contrarium fuerit probatum. *Cap. ult. de rest. spoleat. in 6. & L. Cùm de indebito. ff. de Prob.* Idem cum proportionem tenendum, de Præsumptione *Juris*, & de *Jure*. Hoc tamen exceptò: quòd licet contra alias præsumptiones admittatur suò modò probatio, contra hanc tamen regulariter non admittitur, ut innuit sæpè *cit. Cap. Is, qui fidem.* Dico regulariter. Nam etiam contra hanc admittitur 1. Contraria confessio ejus, pro quo illa staret. *Abb. Cap. Cùm contingat. n. 10. de off. Deleg. & arg. L. Imperatores. ff. de Prob.* Idque etiam post latam Sententiam finalem, ut adeo hæc, adveniente tali confessione in Judicio facta (nam ad hoc extrajudicialis non sufficit) omnino rescindenda sit. 2. Admittitur probatio indirecta, v. g. super eo, quòd non sit quæstio de tali Casu, circa quam Præsumptio versatur, vel quòd deficiat aliqua ex qualitatibus, ad talem

Præsumptionem requisitis. *Gloss. in Clem. 1. v. Fecisse de Prob.* 3. Admittitur probatio evidens, seu per evidentiam facti. Cùm per *L. Imperatores. cit.* præsumptio qualiscunque cedere debeat evidenti veritati. 4. Admittitur probatio tam per Scripturam, seu Instrumentum literale, quàm per testimonium quinque, imò etiam trium Testium, modò hi sint summæ fidei, & multum legales personæ. *arg. L. Testium. Cod. de Test. & Menoch. Vall. Pirb. apud Reiff. h. t. §. 2. n. 59.*

R. 3tò. De sufficientia Præsumptionum ad ferendam sententiam adverte 1mò. Quòd ex Præsumptione *Juris*, possit ferri Sententia definitiva, nisi illa contraria probatione elidatur. *Cap. Nullus. 4. & Cap. Quasdam. h. t. 2dò.* Quòd Præsumptio *Hominis*, licet per dicta superius, tantum semiplenè probet, si aliis Juris adminiculis non adjuvetur, quandoque tamen possit esse tam vehemens, seu violenta, ut de se sufficiat ad ferendam sententiam definitivam, nempe in Causis civilibus non multum arduis (quales sunt, quæ criminalibus æquiparantur, ut detrusio in perpetuos carceres &c.) *arg. Cap. Afferte. 2. & Cap. Literis 12. & Cap. Tertio loco. 13. h. t. 3tò.* Quòd in Causis criminalibus, in quibus agitur ad pœnam capitis, vel pœnam corporalem infligendam, nullæ, quamcunque vehementissimæ Præsumptiones sufficiant ad ferendam

Sen-

Sententiam condemnatoriam, nisi illæ sint adeo violentæ, & indubitatæ, ut planè evidentiam inducant. Ut si v. g. Marito per integrum annum, & ultra absente, Uxor ejus gravida reperiatur &c. *Eng. b. t. n. 4. cum aliis apud Reiff. b. t. §. 3. arg. L. ult. Cod. de Prob. & Cap. Literas vestras. 14. b. t.* Unde in tali casu, spectato Jure Canonico, vel indicenda esset Purgatio Canonica, vel talis, juxta *AA. apud Reiff. l. c.* contra quem nimirum tam vehementes starent præsumptiones, si contrarium edocere nequiret, posset puniri pœnâ mitiori, & extraordinariâ.

¹³⁴ *R. 4tò.* Denique de conjunctione, & prævalentia Præsumptionum nota *1mò.* Quòd in Causis civilibus, duæ Præsumptiones, quarum quælibet seorsim faceret semiplenam, si conjungantur, faciant plenam probationem, si nimirum contrarium probari non possit. *Gloss. in Cap. Cùm Causam. v. Testes. de Prob. & L. Instrumenta. Cod. de Prob.* Istud tamen in Causis criminalibus non tenere, docetur *Can. Sciant. Caus. 2. q. 8. & L. ult. Cod. de Prob.* Nota *2dò.* Quòd Præsumptio fortior juxta prudens Judicis arbitrium, tollat aliam minùs fortem. *arg. Cap. Accedens. de Crim.*

falsi. & L. Cùm de indebito ff. de Prob. Sic Præsumptio de delicto alicujus, tollitur per publicam bonam famam ejusdem, si cæteroquin contrarium non probetur. Nota *3tò.* Quòd Præsumptiones generales, tollantur per speciales, per *R. §. 34. in 6. 4tò.* Quòd Præsumptio *Naturæ* firmior sit, & prævaleat aliis præsumptionibus, nisi iterum evidenter probetur contrarium. Unde etiam, cæteris paribus, & in defectu dictæ probationis, magis credendum est Testibus pro, quàm contra præsumptionem *Naturæ* attestantibus. *5tò.* Quòd habita ratione, personarum, & dignitatis, recipienda sit Præsumptio honestior præ minùs honesta. *6tò.* Quòd in concursu Præsumptionum parium, præferenda sit illa, quæ est magis exclusiva delicti præsumendi. *7mò.* Quòd Præsumptio verisimilior elidat minùs verisimilem. *8vò.* Quòd Præsumptiones pro validitate actus servientes, præferri debeant aliis præsumptionibus, in vi probandi æqualibus. *9nò.* Denique, quòd Præsumptio *Juris*, prævaleat Præsumptioni *Hominis*, imò etiam tollat hanc, & elidat, nisi contrarium probetur. *Ità quoad omnia §§. & AA. apud Reiff. b. t. §. 4. à n. 81. quem vide, si libet.*

TITULUS XXVI.

De Confessis.

136 **Q**Uæres: Quid sit Confessio, & quæ circa eam resolvenda? *R.* Imò. Confessio, de qua hic est sermo, in genere sumpta, est: ejus rei, quæ ab Adversario intenditur, intrà, vel extra Judicium facta asseveratio. Hæc alia est *Judicialis*, quæ est certa, & clara asseveratio illius rei, quæ ab Adversario intenditur, facta in Judicio, coram Judice in Tribunali sedente, sive ante, sive post litis contestationem. Alia *Extrajudicialis*, sive, quæ fit apud probos, & fide dignos homines extra Judicium. Ex quibus relatè ad Confessionem Judicialem colliges imò. Quòd hæc quadrupliciter fieri possit, nimirum: vel *oretenus*, sive (uti dicitur vivæ vocis oraculò) vel *scriptotenus*, vel per *evidentiam rei*, seu quando res controversa tam est evidens, ut nulla tergiversatione, & negatione enervari possit; vel denique *interpretativè*, ut si quis legitimè citatus, comparere contumaciter detrectet, aut Juramentum judicialiter impositum præstare renuat. *Can. Si quandoque. Caus. 16. q. 1. Cap. ult. de Cohab. Cleric. 2dò.* Quòd Confessio Judicialis, ut plenè probet, fieri debeat coram Judice competente, (facta enim coram incompetente, habet vim so-

lùm Confessionis extrajudicialis) *Cap. Et si. 4. de Judiciis. 3tiò.* Quòd fieri debeat coram Judice pro Tribunali sedente, non verò stante, aut deambulante, vel Domi suæ existente, præterquam in iis Causis, quæ contentæ semiplena probatione, non requirunt plenam. *Can. Deus omnipotens. Caus. 2. q. 1. & arg. L. Fus pluribus. ff. de Just. & Jure. 4tò.* Quòd præter ista plura adhuc requirantur ad valorem Confessionis Judicialis, quæ requisita, *Gloss. in Cap. ult. b. t. hīs verbis* exprimit:

Major, spontè, sciens, contra se, ubi Fus sit, & hostis,

Certum, lisque, favor; Fus, nec natura repugnet. Igitur:

R. 2dò. Quòd ad valorem 137 Confessionis Judicialis requiratur insuper imò. Ut Confessus (loquendo de Causis civilibus tantum, non verò etiam de criminalibus) sit major 25. annis. *arg. L. Cæterum. in Pupillo. ff. b. t. 2dò.* Ut Confessio sit spontanea, non verò coacta. *Can. Lotharius. Caus. 31. q. 2. & arg. L. 1. §. Divus Severus. ff. de Quæstionibus. 3tiò.* Ut Confessus sit sanæ mentis, & rationis compos, i. e. non furiosus, non phreneticus, non mente captus, non ebrius, non iracundiæ calore accensus. *Cap. Sicut*

Sicut tenor. 15. de Regularibus. Cap. 5. de Divort. & L. Quidquid calore. ff. de R. J. 4to. Ut Confessio fiat contra semetipsum, non verò pro seipso. Can. Si Testes. §. Nullus. Caus. 4. q. 3. & L. Nullus. ff. de Testib. 5to. Ut fiat in Judicio, de quo superius. 6to. Ut fiat in præsentia sui Adversarii, vel saltem legitimi ejusdem Procuratoris. Reiff. h. t. §. 1. n. 26. 7mo. Ut sit certa, non verò incerta, aut erronea. arg. Can. Grave satis, Caus. 11. q. 3. & L. Certum. ff. h. t. 8vo. Ut fiat de re litigiosa, & controversa. arg. Cap. ult. h. t. & L. Confessionib. ff. de interrogat. actionib. 9no. Ut confitenti, favor v. g. Juris, vel Legis non repugnet. Unde non valet Confessio v. g. contra Matrimonium, ejusque valorem. Quia favor Legis, in dubio semper pro Matrimonio stantis, non admittit contra illud unius privati Confessionem. Cap. Super eo. 5. De eo, qui cognov. consang. uxor. suæ. 10mo. Ut tali Confessioni, nec Jus, nec Natura repugnet. Si enim horum alterutrum repugnet, Confessio, veluti nullius valoris rejici debet. Talis est Confessio v. g. hominis christiani, confitentis se contraxisse Matrimonium cum infideli. Vel confitentis, se occidisse Petrum, qui tamen adhuc vivit. Glos. in Cap. ult. h. t. & Abb. ibid. num. 16.

138 R. 3tio. De effectibus, & revocatione Confessionis Judicialis adverte 1mo. Quòd Confes-

sio ritè, ac legitimè facta, nec revocata in Judicio, plenè probet, simulque & Actorem ab onere probandi absolvat, & rem controversam, ac postea confessam faciat manifestam. Cap. ult. de cohob. Cler. 2do. Quòd in Causis civilibus tantum, non verò etiam in criminalibus, habeat vim sententiæ, & rei judicatæ. L. 1. ff. h. t. 3tio. Quòd etiamsi Processus Judiciarius, super tali re confessus institutus, aliàs fuisset invalidus, & nullus, v. g. defectu Citationis, vel Testium &c. illum talis Confessio revalidet in ordine ad Sententiam ferendam. Cap. 1. de Accusat. in 6. 4to. Quòd verè confessio, non admittatur Appellatio, regulariter loquendo. Cap. Cum speciali. 61. §. Porro. de Appellat. 5to. Quòd contra Confessum in Judicio, in Causis civilibus, possit, ac debeat regulariter ferri Sententia definitiva, imò etiam in criminalibus. arg. Cap. 2. h. t. & L. Si Confessus. ff. de Custod. & exhibit. 6to. Quòd possit Confessio Judicialis revocari, sed in continenti, non verò post temporis interval- lum, nisi Confessus probare possit, ac velit per errorem facti se confessum esse; vel nisi sit minorennis. Cap. 7. de Testibus cogend. Cap. ult. h. t. & L. Ceterum confessus. §. In pupillo. ff. h. t. 7mo. Quòd Confessio Procuratoris, juridicè interrogati, facta in Judicio, probet contra ejus Principalem, nisi vel in continenti (quo Casu non

non est necessaria probatio erroris) vel etiam post interval-
lum (tunc tamen necessaria e-
rit dicta erroris probatio) le-
gitimè revocetur. *arg. Cap. I. de Postul. Prælat.* Secus verò,
si Procurator sponte tantum,
ac sinè necessitate, & Manda-
to speciali sui Principalis con-
fiteatur in præjudicium ejus-
dem. *arg. L. Certum. §. Sed an. ff. b. t.*

139 R. 4to. Licet regulariter lo-
quendo, de suo crimine semel
judicialiter confessi, de Sociis
Criminis interrogari non pos-
sint, nec eorum Confessio con-
tra quemlibet sit admittenda,
tum quia taliter Confessus, eo-
ipso est infamis, vilis, & fidei
dignitate carens, tum quia e-
jusmodi Confessio de Sociis
Criminis, est valde periculosa,
Cap. I. b. t. & L. ult. Cod. de Accusat. Hoc tamen fallit in
criminibus exceptis, ut sunt:
Crimen Hæresis, Læsæ Maje-
statis, Sacrilegii, Veneficii, La-
trocinii, & Grassationis per vi-
as publicas, Falsæ Monetæ,
Assassinii, Simonia, Furti gra-
vis. Denique in Causis occul-
tis, & difficilis probationis, &
quæ vel necessariò, ut Adulter-
rium, Stuprum, Sodomia &c.
Vel ex Circumstantiis, aut re-
quirunt, aut supponunt Soci-
um, & Complicem. *ff. & AA. apud Reiff. b. t. §. 4. à n. 98.* Porro Confessio de Sociis
Criminis facta per Reum de se
judicialiter confessum, operatur
hos effectus: Imò. Quòd præ-
beat fundamentum Judici ad

præsumendum de crimine ta-
lis Socii, non tamen ad eum
illico convincendum, & con-
demnandum. *Gloss. & Abb. in Cap. I. b. t. 2do.* Quòd ejus-
modi Confessio de Socio Cri-
minis facta, si sit de Crimine
non excepto, præbeat quidem
viam Judici, ad instituendam
Inquisitionem generalem dun-
taxat, hoc est: in genere con-
tra Auctorem talis Criminis,
non tamen ad specialem, &
personalem, i. e. determinatè
contra personam taliter prodi-
ti, minùs verò ad decernen-
dam torturam, nisi talis Con-
fessio, & proditio, etiam aliis
præsumptionibùs, & admini-
culis adjuvetur. Secus dicen-
dum, si eadem Confessio, &
proditio fiat de aliquo Crimi-
ne excepto. *Farin. & alii apud Reiff. l. c. arg. ff. ibid. addu-
ctorum.*

R. 5to. De Confessione qua-¹⁴⁰
lificata nota imò. Quòd Con-
fessio qualificata sit illa, quæ
fit cum aliqua qualificatione,
& modificatione Rei Confessæ.
v. g. Si quis confiteatur se con-
traxisse quidem, vel promisisse
hoc, aut illud, sed sub hac, vel
illa conditione. Hinc universa-
liter loquendo, in Causis civi-
libus, Confessio Rei qualifica-
ta, vel tota rejici, vel tota ac-
ceptari debet, nisi Actor velit,
ac possit illam partem Confes-
sionis, quæ contra se pugnat,
refutare, & expugnare. Istud
enim Actori incumbit. Vel nisi
steterit Præsumptio Juris con-
tra talem partem Confessionis
qua-

qualificatæ. In his enim Casibus talismodi Confessio qualificata potest ita (quodammodo) scindi, ut quoad illam partem, quæ stat contra Reum confitentem, & pro Actore, acceptetur; quoad illam verò, quæ esset pro eo, & contra Actorem, reprobetur, donec Reus oppositum probaverit, vel Præsumptionem Juris ener-
Gloss. in L. Si quidem. Cod. de Except. L. Aurelius. ff. de Liberat. legat. Cap. Cum venissent. de Institutionib. & Abb. in Cap. Bonæ memoriæ. 3. de Post. Prælat. n. 29. Nota 2dò. Quòd similiter in Causis criminalibus, possit Confessio qualificata scindi, & dividi, sic v. g. Si *Titius* confiteatur à se occisum quidem esse *Mævium*, sed per moderamen inculpatae tutelæ, seu pro suiipsum necessaria defensione, talis Confessio *Titii*, acceptatur in Judicio quoad partem *occisionis*, non item quoad partem *necessariæ defensionis*, nisi ipse illam luculenter probaverit. *Abb. in Cap. Auditis. de Præscript. n. 32. & arg. L. 1. Cod. ad leg. Cornel. de Sicariis.* Si tamen postea Reus, partem Confessionis non acceptatam probare nequiverit, poterit quidem condemnari (ob vehementem præsumptionem) ad pœnam extraordinariam, arbitriò Judicis infligendam, non tamen ad pœnam ordinariam, v. g. capitalem &c. nisi interea adfuerint Probationes, luce, (ut dicitur) meridiana clariores. *arg.*

L. Sciant cuncti. Cod. de Prob. & Can. Sciant. Caus. 2. q. 8.

§. 6tò. De Confessione Sacramentali iniquè revelata, item per torturam, & sub spe immunitatis, sive impunitatis extorta, adverte *Imò.* Quòd Confessio Sacramentalis iniquè, & finè licentia confitentis revelata, penitus nihil probet contra Pœnitentem in Judicio externo: nec Sacerdoti revelanti, neque Testibus de Confessione Sacramentali fortè audita attestantibus; neque Schedulam, peccata Pœnitentis pro Confessione descripta continentem ad Judicem deferenti, ullò modo credi possit, ac debeat, nec denique Judici de talibus peccatis Inquisitionem sive communem, sive generalem, sive specialem, seu personalem instituere liceat. *AA. apud Reiff. b. t. §. 6. arg. Cap. Dilectus. 13. de Excess. Prælat. & Cap. Si Sacerdos. 2. de Offic. Ordinar. 2dò.* Quòd ad hoc, ut Confessio per torturam extorta, plenè probet contra Confitentem, requiratur 1. Ut constet de corpore delicti, & quidem aliunde, quàm ex Confessione ipsius Delinquentis. *L. 1. §. Item illud. ff. ad Senat. Consult. Syllanian. & Eng. b. t. num. 17.* 2. Ut contra Reum torturæ subjectum, vel subjiendum, præcesserint legitima, & ad torturam sufficientia indicia, secus enim Confessio Rei in tortura, penitus nihil probat. *arg. Cap. Cum in Contemplatione. 6. de R. J. & L. 1. §. Divus*
O Seve-

Severus. ff. de Quæstionib. Sunt autem sufficientia ad torquendum Reum indicia hæc, nimirum: Attestatio unius Testis, omni tamen exceptione majoris, & de visu proprio attestantis. *Gloss. in L. Si quis alicui. v. Convictus. Cod. ad Leg. Jul. Maj.* Item: Confessio extrajudicialis Rei. *Gloss. fin. in L. Capite quinto. ff. ad. Leg. Jul. de Adult.* Item: Fama de tali Crimine, fuga Rei, prævia inirnicitia ejusdem cum læso, minæ præcedentes, mendacium, variatio, cavillatio, titubatio in respondendo, trepidatio animi, & cætera hujusmodi, non quidem se sola, sed cum aliis adminiculis. *ff. & AA. apud Reiff. b. t. §. 6. à n. 141.* Ubi universaliter observandum, quòd tortura, non nisi in subsidium aliarum Probationum, sive dum aliter delictum clarè probari nequit, licèt aliquales Probationes præhabeantur, sit adhibenda. *L. Divus Pius, & L. Edictum. ff. de Quæstion.* 3. Requiritur, ut Reus in Confessione, quam dum torqueretur fecit, etiam postea, (i. e. post 24. horas) extra conspectum tormentorum positus, sponte persistat, eamque repetat, & rati habeat. *Gloss. in L. 2. v. Aliquid. Cod. Quorum appell. non recip. & arg. L. 1. §. Quæstionib. ff. de Quæstionib. & L. 2. Cod. de Custod. Reor.* Adverte 3^{tiò}. Quòd Reus ob Confessionem, sub spe impunitatis à se per Judicem extortam (quod tamen passim praticare Judicibus non adeo

licet, ob fere semper subversantis mendacii periculum) possit quidem condemnari, & puniri pœnâ extraordinariâ, & mitiori, non tamen pœnâ ordinariâ, nisi Reus absque ulteriori spe consequendæ impunitatis à Judice promissæ, etiam postea in sua Confessione perseveret, eamque expressè, & explicitè ratificet: tunc enim posset in illum decerni etiam pœna ordinaria. *arg. Can. Noli. Caus. 23. q. 1. & Cap. Sanè. 7. de Renuntiat.*

R. 7^{mò}. De obligatione Rei, ¹⁴² à Judice competente legitimè interrogati ad confitendam veritatem observa *1^{mò}*. Quòd Judici non legitimè interroganti, aut non servato Juris ordine procedenti, Reus veritatem fateri, deque ea Juramentum præstare non teneatur. *arg. Cap. Qualiter, & quando. 17. & Cap. Cum oporteat. 19. Denique Cap. Inquisitionis. 21. de Accus.* Tunc autem censetur Judex legitimè, & juridicè interrogare, si nimirum sit Judex competens, talis Rei. Item: Si vel infamia, vel aliqua expressa, & manifesta indicia, vel accusatio, aut denunciatio, una cum semiple-na Probatione, de tali Crimine, vel factò præcesserunt. *arg. cit. Cap. Qualiter &c.* Unde infertur Judicem graviter peccare, si sinè prædictis legalibus indiciis, & prærequisitis, aliquem in Causis criminalibus notabilis infamiæ, comprehendat, interroget, vel ad jurandum super veritate Criminis

cogat, & adstringat. *Lug. Navarr. & comm. TT. 2dò.* Quòd si Judex Reum legitimè, & conformiter ad præmissa, interroget, vel ei Juramentum, de veritate rei præstandum imponat, teneatur Reus eidem obedire, & respondere sincerè, ac planè. *Ità tenet communissima DD. cum D. Thoma, Doctore Angelico. 2. 2. q. 69. A. 1.* Adeo, ut non fatendo veritatem, communiter peccet mortaliter.

143 R. 8vò. De Confessione extrajudiciali adverte *Imò.* Quòd illa alia sit, quæ præsentè, alia, quæ absente Adversario: item alia, quæ cum, alia, quæ sinè expressione, & adjectione Causæ: item alia, quæ cum, alia, quæ sinè Juramento: Denique alia, quæ geminatè, seu repetitis vicibus, alia, quæ semel tantum fit. *Reiff. h. t. §. 2. 2dò.* Quòd Confessio extrajudicialis, deliberatè, sponte, ac sana mente, facta præsentè Adversario, vel ejus Procuratore, Nuncio, Plenipotentiarario, aut quocunque negotiorum ejusdem Gestore, & simul cum adjectione Causæ, (per adjectionem autem Causæ intelligitur hìc ratio Confessionis, v. g. Si dicat: fateor me obligatum esse ad ducendam illam ex contractu innominato, vel Sponsalitio &c.) in civilibus Causis plenè probat, non item in criminalibus, nisi in ordine ad torturam decernendam. *arg. Cap. Per tuas. 10. & L. Cùm de indebito. ff. de Probat.* In pra-

xi tamen, ejusmodi Confessionem, ab Adversario acceptari debere, & quidem expressè, & explicitè, ad hoc ut illa in Judicio plenè probet, docet *Reiff. L. Mox cit. n. 48. 3tiò.* Quòd eadem Confessio sinè adjectione Causæ facta etiam coram Adversario, non faciat plenam probationem, sed tantum aliquam præsumptionem, vel ad summum (si tamen tali Confessioni inniti volens, ejusdem Causam, & rationem alleget) semiplenam probationem. *Cap. Si Cautio. 14. de fid. Instr. & arg. L. Nuda ratio. ff. de Donation.* Excipe tamen: nisi talis Confessio tendat non ad obligandum se alteri, sed ad liberandum ab aliquo onere alterum, v. g. si dicat: Confiteor te mecum non contraxisse. *Item:* Nisi talis Confessio Juramentò firmetur. *Item:* Nisi geminetur, seu reiteretur, tunc enim plenè probat etiam sinè adjectione Causæ. *L. Tale pactum. ff. de Pactis. Abb. in Cap. ult. de Success. ab Intest. n. 19. & in Cap. Si cautio. de fid. Instr. n. 2. 4tò.* Quòd Confessio extrajudicialis (in Causis civilibus) absente Parte adversa facta, etiam cum adjectione Causæ, si deinde in Judicio ritè probetur facta fuisse, tantum semiplenè probet. Idem est de Confessione Judiciali absente Parte adversa facta. *Gloss. in Cap. Si cautio. v. Si Causam. de fid. Instr. & Abb. ibid. n. 6. & 7.* Iterum excipe: Nisi vel talis Confessio Juramentò fir-

metur, vel nisi fiat per Epistolam, aut aliud Literale Instrumentum, vel nisi post interval- lum geminetur, seu iteretur, hæcque geminatio per alios idoneos Testes, in Judicio ritè probetur; vel nisi fiat coram tali, qui nomine Adversarii il-

lam excipiat, & eidem referat, etiamsi non sit illius Procurator, vel negotiorum ejusdem Gestor; vel nisi fiat in favorem Causæ piæ. Si enim unum ex his adsit, talis Confessio in Ju- dicio plenè probabit. *Vide de his Reiff. b. t. & alios CC.*

TITULUS XXVII.

De Sententia, & Re judicata.

¹⁴⁴ **Q**Uæres: Quid sit Sententia, quid Res judicata, & quæ circa eas resolvenda? *R. Imò.* Sententia (prout hic sumi debet, & quæ à Practicis passim Deliberatio Judiciaria, item De- liberatum, appellari solet) est Judicis Definitio, Causæ, & controversiæ finem imponens, condemnationemque, vel ab- solutionem Rei continens. *arg. L. 1. ff. de Re jud. & P. 2. t. 42.* Ab hac Sententia differt res judicata, tanquam effectus à Causa, in quantum nempe, si à Sententia finali, intrà debi- tum tempus non fiat appella- tio, illa transit in rem judica- tam, quam deinde sequitur Executio. *Cap. Quoad consulta- tionem. 15. b. t. & Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 42 §. 1.* Sententia dividitur in Sententiam *per non venit*, de qua jam dictum est superius *t. 13.* Item in *Capita- lem*, in *Emendæ Capitis*, in *No- tæ infidelitatis*, in *Calumniæ*, aut *Emendæ lingvæ*, in *Viola- tionis Sedis Judiciariæ*, & in *facti honoris*, seu *infamiæ*, de

quibus quantum ad nostrum institutum, redibit sermo suis locis. Ulterius verò dividitur in *Definitivam*, & *Interlocuto- riam*. Definitiva est illa, per quam deceditur principalis Cau- sa, totique controversiæ finis imponitur per condemnatio- nem, vel absolutionem. Inter- locutoria verò est illa, quæ fer- tur inter initium, & finem Cau- sæ, super aliqua quæstione in- cidente, vel emergente. Hæc subdividitur in *merè talem*; & est illa, quæ non tangit Cau- sam Principalem. Talis est, quæ fertur v. g. super conce- dendis dilationibus, vel produ- cendis, examinandis, aut repel- lendis Testibus, vel super inido- neitate Procuratoris &c. Et in *mixtam*, seu habentem vim Sententiæ definitivæ; & est illa, quæ saltem indirectè, & obli- què ita tangit Causam Princi- palem, ut eam vel perimat, seu finiat in illa instantia, vel periclitari faciat. Talis est Sen- tentia Interlocutoria, quæ ces- sare facit officium Judicis, vel talem

talem obicem ponit, ob quem nec per Sententiam definitivam, nec per Appellationem reparari possit. Ut si Partes absolvantur ab observatione Judicii, aut si pronuntietur Appellationem esse desertam, aut Judicem esse incompetentem; aut si deferatur Juramentum litis decisorium, aut si admitatur, & approbetur Exceptio peremptoria, aut si Pars deliberativè jubeatur aliquid, ad Causam principalem pertinens, dare, vel facere; aut si decernatur Incarceratio, Excommunicatio &c. Ità *FF. & AA. apud Reiff. h. t. §. I. & cit. Tyroc. P. & t. cit.*

145 *R. 2dò.* Differt autem Sententia Definitiva ab Interlocutoria principaliter per hæc: *Imò.* Quòd Definitiva determinet directè Causam principalem, Interlocutoria verò determinet tantum quæstiones incidentes, & emergentes, ut ex utriusque data Definitione patet. *2dò.* Quòd Definitiva ferri validè nequeat, nisi præcesserit Ordo, & Processus Judiciarius: Interlocutoria autem possit etiam intrà eundem Ordinem, & Processum. *arg. Cap. Quoniam contra. de Probat. 3tiò.* Quòd Sententia definitiva non valeat, nisi feratur in scriptis, & ex scriptura recitetur. *Cap. ult. h. t. in 6.* Interlocutoria verò etiam oretenus prolata valeat. *Gloss. in citato Cap. Quoniam. 4tò.* Quòd Definitiva ferri debeat à Judice pro Tribunali sedente, & quidem præsentibus

Partibus, aut saltem legitimè citatis, licèt contumaciter absentibus. *L. Cùm Sententiam. Cod. de Sent. & Interloc. omn. Jud. & L. Ea, quæ. ad L. Consentaneum. Cod. Quomodo, & quando Judex &c.* Interlocutoria è contra possit proferri etiam absentibus Partibus, ac etiam per Nuncium aut Epistolam. *L. Diem. ff. de recept. Arbitr. 5tò.* Quòd Definitiva non appellata, terminet, & finiat totam Causam; Interlocutoria verò non item, ut constat ex utriusque definitione. *6tò.* Quòd condemnatus quis per Sententiam definitivam de aliquo crimine infami, eoipso evadat infamis. *L. I. ff. De his qui notantur &c.* Non sic verò per Interlocutoriam. *L. Quid ergo. ff. eod. 7mò.* Quòd Sententiam definitivam validam, validitate Juris, semel prolata, Judex regulariter revocare non possit. *Can. Quod bene. Caus. 6. q. 4. & Cap. In literis 9. de offic. deleg. ac L. Judex. ff. de Re judic.* Possit verò Interlocutoriam. *Cap. 60. de Appellat. & L. Quod jussit. ff. de Re judic. 8vò* denique, quòd à Definitiva regulariter possit appellari; non item ab Interlocutoria, nisi vel habeat vim Definitivæ, vel contineat damnum irreparabile. *Trid. Sess. 24. Cap. 20. de refor. & L. Ante Sententiam. Cod. Quorum appellat. non recip.*

R. 3tiò. De tempore, mo-146
do, & loco proferendæ Sententiæ, & simul de conclusio-

ne in Causa sciendum *Imò*. Quòd regulariter loquendo, omnes Causæ ad Forum Ecclesiasticum deductæ, saltem intra biennium, à die motæ litis, mediante Sententiâ finali, & definitiva, finiri, ac terminari debeant. *Trid. Sess. & Cap. mox citatis*. Si tamen ultra biennium, imò etiam triennium ex rationabili causa earum Processus protrahatur, per hoc non expirant. *arg. Cap. Venerabilis. 20. de Judiciis. 2dò*. Quòd Judex teneatur Causas matura deliberatione, & discussione mediante examinare, & Sententias non nimis, & sæpè periculosè festinando, ac properando proferre. *arg. Can. Apostolicæ, Caus. 35. q. 9.* Unde Sententia incautè, & non plenè discussô Causæ meritò prolata, à Judice reformari debet. *Cap. Tum. ex literis. 5. de in integr. rest.* Si autem lata sit à Judice ignaro de meritis Causæ, omnino efficitur nulla. *Abb. in Cap. Dudum. 22. de Elect. n. 5. 3tiò*. Quòd quamdiu Causa est dubia, tamdiu in illa, ad Sententiâ Definitivam regulariter procedi non possit, etiamsi adfuerit terminus ad ferendam Sententiâ Definitivam præfixus, sed tunc vel indici debeat dilatio, seu prorogatio, quoadusque Causa clara evadat, vel, tota remitti debeat ad Superiorem. *arg. Can. Grave. Caus. 11. q. 3. & Cap. De Causis. 4. de offic. Deleg.* Postquam ergo allegatis, & probatis utrinque rationibùs, ab utraque Parte

conclusum fuerit, tunc demum ad Sententiâ Definitivam procedi potest, ac debet. *Can. Judicantem. Caus. 30. q. 5.* Cùm autem hic mentio fiat *Conclusionis*, ex eo:

2. 4tò. Sciendum esse *4tò*.¹⁴⁷ Quòd Conclusio in Causa non aliud sit, quàm quando Partes, vel expressè, vel tacitè renuntiantes ulteriori allegationi, ac probationi, totam Causam controversam, ultrò, citròque disputatam, cognitioni, & discussioni Judicis submittunt. *Abb. in Cap. Pastoralis. b. t. num. 7.* Quæ Conclusio fieri potest vel oretenus, vel scriptò: item tam expressè, quàm tacitè, dum videlicet Partes formaliter quidem, & expressè non renuntiant ulteriori allegationi, & probationi, interim tamen ab his sponte, ac simpliciter desistunt, atque à Judice super tota Causa disputata Sententiâ postulant. *Reiff. b. t. §. 2. n. 49.* *5tò*. Quòd præterea Conclusio Causæ *dupliciter* fieri possit, ac soleat; nimirum: vel Partibùs consentientibùs; dum nimirum ambæ Partes in figura Judicii comparentes, postquam pro, & contra sufficienter egerunt, tandem in Conclusionem Causæ, invicem sponte, ac benevolè consentiunt: vel etiam autoritativè, sive autoritate Judicis; quando videlicet Judex Causam pro conclusa habendam esse decernit, vel etiam Partibus eandem Conclusionem imperativè imponit. *Reiff. l. c. & Praxis. 6tò*. Quòd Conclusio

sio Causæ, quandoque soleat conditionatè etiam fieri. Et fit tunc, dum Pars adversa protestando consentit in talem Conclusionem, videlicet, si etiam altera Pars consenserit, vel si eadem nihil novi ad probandum adduxerit, vel produxerit. Vel nisi pro se novæ Probationes, aut nova Instrumenta emerferint. Nisi enim talismodi protestationem præmiserit, post factam Conclusionem Causæ, etiam adhuc ante Sententiam Definitivam, novas Probationes, Instrumenta, & Exceptiones adducere non permittetur. *arg. Cap. Cùm venisset. 25. & Cap. de Testibus. 29. De Testib. intellige: Nisi iusta Causa, vel æquitas contrarium svadeant. Hinc in Causis Criminalibus, seu Capitalibus, Matrimonialibus item, & Beneficialibus, etiam post Conclusionem Causæ, admittuntur novæ Probationes, Testes, Instrumenta, & Defensiones. Cap. Pastoralis. de Caus. Possess. 7mò denique, quòd si una Parte in Conclusionem Causæ consentiente, altera habere se adhuc aliquid ad probandum dicat, hæc in præfixo sibi à Judice competenti termino audienda sit. *arg. Auth. Jubeamus. C. de Judiciis. & Eng. b. t. n. 1.**

148 *3. 5tò.* Ad valorem Sententiæ Definitivæ requiritur 1mò. Ut ad illam audiendam, & excipiendam, Partes, si præsentibus non sint, citentur, saltem unica Citatione Peremptoria (si tamen contumaciter se ab-

sentent, Sententiæ pronuntiatio ob id differri non debet. *L. Ea, quæ. Cod. Quom. & quando Jud. Sent. profer. &c. & Cap. Cùm Bertholdus. 18. b. t. 2dò.* Ut illa redigatur in Scripturam, & ex Scriptura proferatur, (exceptis Causis brevibus, & levioris momenti) & quidem ab ipso Judice, non stante, aut deambulante, sed pro Tribunali sedente. *Cap. ult. b. t. in 6. Licet ibid. Episcopis, & aliis Illustrioris notæ Judicibus, ob dignitatis prærogativam, concedatur facultas, Sententias à se latas per alium, v. g. Notarium pronuntiandi. Quantum autem ad praxim Sacrorum in Ungaria, & consequenter etiam in Transylvania Tribunalium, teste Tyroc. Jur. Ung. P. 2. t. 42. §. 24. Sententias Interlocutorias pronuntiare solet Sedis Notarius, sive stando, sive sedendo; Definitivas verò, præsertim in Causis gravioribus, recitare solet ipse Causarum Auditor Generalis, & quidem, sub Quadrato, Rochetto, & Muceta, accensisque cereis. In Sedi- bus verò Archi-Diaconalibus, in Transylvania, Sententiæ tam Interlocutoriæ, quàm Definitivæ, communiter, ac passim scribuntur, & pronunciantur per Notarios, quem tamen non tam usum, quàm abusum, veluti *Cap. ult. b. t. in 6. & L. 2. Cod. de Sent. ex brevibus recitandis*, contrarium, probare non ausim. *3tò.* Requiritur, ut Pronuntiatio Sen-
ten-*

tentiæ fiat de die, non verò de nocte, & tempore juridico, non verò feriato. *Cap. Consu-
luit. 24. de Offic. Deleg. & Cap.
ult. de Feriis.*

149 R. 6to. Insuper requiritur
4to. Ut Sententia sit conformis Juri, Consuetudinibus, & Statutis legitimis loci; secus enim lata ipso Jure est nulla, etiamsi ab illa non appelletur. *arg. Cap. 1. h. t. & Prolog. t. 6. §. fin.* Istud tamen non procedit, si Sententia feratur contra Jus dubium, & obscurum. *L. 32. ff. de Re jud. vel contra Jus litigatoris, modò hoc ejusdem Jus non sit clarum, & indubitatum. L. 1. ff. Quæ Sententiæ &c.* Requiritur 5to. Ut Sententia conformiter ad libellum Actorem feratur, i. e. ut Judex, nec super alia Re, quàm quæ in libello petitur, nec ex alia Causa, & ratione, quàm quæ in illo exprimitur, nec secundum aliam actionem, nisi quam Actor instituit, pronunciet Sententiam. *Cap. Qualiter, & quando. 24. de Accusat. & L. 5. Cod. de communi dividendo.* Unde etiam commune Juris, & Juris-Consultorum Axioma, fatuum esse dicit Judicem, qui plus judicat, quàm petatur. Hoc tamen in quibusdam Casibus non tenet. Nam 1. Si cui Judici inferiori à superiore committatur, ut *sola facti veritate inspecta* procedat; 2. Si cum re adjudicanda, alia res, licet in libello Actoreo non petita, tantam connexio-

nem habeat, ut etiam illa, saltem virtualiter petita esse videatur, & censeatur, ut v. g. cum Dotatione Virginis defloratæ, intertentio prolis. *Pirh. h. t. num. 31.* 3. Si agatur de Causa criminali, in qua non ab Actore petita, sed vel à Jure statuta, vel, si sit arbitraria, à Judice determinanda debet poena infligi. *L. 13. ff. de Pænis.* 4. Si Partes consentiant. *arg. L. Si convenerint. ff. de Re judic.* 5. Si agatur de Causa Matrimoniali, sive carnali (ut si Actor petat quidem Sponsam resilientem, ad ineundum secum Matrimonium obligari, ex hoc tamen Matrimonio rationabiliter timeatur difficilis exitus futurus) si ve spirituali; & universim si agatur de Causa quacunque periculum animæ concernente, & inducente. *arg. Cap. 17. de Sponsal. & Matrim.* His inquam in Casibus, potest, imò quandoque debet Judex plus, vel minus judicare, item graviolem, vel leviolem poenam imponere, quàm in libello Actoreo sit expressum, modò rationem non excedat.

R. 7^{mò}. Præterea requiritur ¹⁵⁰
6to. Ut Sententia Judicialis sit certa, idest, ut quantum fieri potest, res debita, aut onus, vel poena imposita, determinetur. *arg. Inst. de Actionib. §. Curare. & L. 3. ac 4. Cod. de Sent. quæ finè &c.* Cujus tamen limitationes vide apud *Reiffenstuel h. t. §. 3. à n. 90.* Hinc Sententia lata sub con-

conditione extrinseca de futuro, v. g. sub hac, vel simili: *Condemno Titium, si Frater meus Viennâ rediderit.* Vel sub conditione ad Probationes spectante, v. g. hac, vel simili: *Condemno Titium, si Actor intentionem suam satis probaverit.* Nullius est valoris. *Can. Biduum. Caus. 2. q. 6. & L. 1. ff. Quando appellandum sit.* Secus loquendum de Sententia, lata sub conditione intrinseca, v. g. hac, aut simili: *Condemno te, si Actor juraverit.* Vel: *Excommunico te, nisi intrâ tale, vel tale tempus satisfeceris.* Vel: *Absolvo te, nisi Actor intrâ tale, vel tale tempus intentionem suam melius probaverit.* *Gloss. in C. à Divo. ff. de Re judic. & Abb. in Cap. Præterea. 40. de Appellat. num. 10.* Requiritur 7^{mò}. Ut Sententia vel formaliter, h. e. verbis expressis, vel virtualiter contineat in se condemnationem, vel absolutionem. *L. 1. ff. de Re jud.* Non tamen est necesse, nec tenetur Judex (nisi sponte velit) in Sententia semper exprimere Causam, & rationem, quæ ipsum movit ad condemnandum, vel absolvendum. *Cap. Sicut nobis. 16. b. t.* In Causis tamen appellationis, Causa, & ratio, quare Sententia Judicis inferioris reprobetur, ad parcendum honori ejusdem, Sententiæ inferri debet. *Cap. Cùm Bertholdus. 18. b. tit. Cap. Cùm Joannes. 10. de Fid. Instrum. & Cap. Cùm olim. 14. de Privileg.* Idem fa-

ciendum in Sententia Excommunicationis. *Cap. Cùm medicinali. de Sent. Excommunic. in 6. Item:* Dum Reus propter ineptam petitionem Actoris absolvitur, ne hîc perdat remedium, viâ novi Judicii, novam Actionem instituendi. *arg. Cap. Examinata. 15. de Judiciis. Item:* Dum Judex recedit à communi via judicandi, v. g. non condemnando Victum in expensis. *Auth. de Judicib. Collat. 6. Item:* Dum adversæ Partis appellationem non recipit. *L. Sciendum. ff. de Appellat. recip. Item:* Dum aliquam Partem absolvit ab instantia Judicii. *L. Properandum. ff. de Judiciis.* Vide de his *Reiffenst. b. t. §. 3. à n. 97. 8^{vò}.* Requiritur: Ut non sit notoriè injusta, aut ex vi Instrumentorum Literalium, vel Testimoniorum, aut Juramentorum notoriè falsorum lata. *L. 1. & 2. Cod. Si ex falsis Instrum. 9^{nò}* denique: Ut lata sit à Judice, vel reipsa, vel saltem ex consensu tacito, vel expresso Partium, competente. *L. ult. ff. de Jurisdic.*

R. 8^{vò}. De Re judicata, 151
aliisque Sententiæ Definitivæ effectibus adverte 1^{mò}. Quòd præcipuus Sententiæ Definitivæ effectus sit: quòd regulariter loquendo, si ab illa intrâ debitum tempus non fuerit appellatum, transeat in rem judicatam, adeo, ut postea nec retractari, nec ab illa ampliùs appellari possit. *Cap. 5. b. t. & Auth. Intrâ quæ tem-*
P
pora

pota &c. de Appellat. Imò, quia tali in Casu ejusmodi Sententia, habet pro se præsumptionem *Juris*, & *de Jure*, quòd fit justa, & quòd Pars adversa in eam consenserit, hinc in tali Casu, eidem neque novæ Probationes admittuntur, etiam intuitu Instrumentorum de novo fortè repertorum. *Cap. Quod ad consultationem. 15. b. t. & L. Res judicata. ff. de R. J. ac Cap. Suborta. 21. b. t. 2dò.* Quòd etiam Sententia, quæ appellata quidem fuit, sed postea ipsa appellatio fuit deserta, perinde transcat in rem judicatam. *Auth. Ei, qui appellat. de Appellat.* Dantur tamen aliqui Casus, in quibus Sententia, etiam debito tempore non appellata, non transit in rem judicatam. Sic *imò.* Sententia contra Legem, & Jus clarum, ac indubitatum lata, & pronunciata, usque ad 30. annos; lata verò in Causa, ubi vertitur periculum animæ, nunquam transit in rem judicatam, sed semper potest probato errore retractari. *arg. Cap. 1. b. t. & L. Si cum inter te. Cod. Quando provocare &c. 2dò.* Nec Sententia à Judice non suo, seu incompetente lata, nisi adfuerit mutuus Partium consensus, vel tacitus, vel expressus. *Cap. At si Clerici. 4. de Judiciis. 3tiò.* Nec Sententia pretiò empta, seu à corrupto lata. *L. Venales. Cod. Quando &c. 4tò.* Nec Sententia ex Probationibus reprobis, v. g. ex adu-

stione ferri candentis &c. pronunciata. *Cap. 1. de Purg. vulg. 5tò.* Nec Sententia lata in omnibus Causis Matrimonialibus, & Sponsalitiis, illis videlicet: in quibus ex observatione talis Sententiæ sequeretur peccatum, & oriretur periculum animæ, nec per ipsas Partes talis Sententia ullò modò revalidari posset. Si verò hæc absint, etiam in talibus Casibus, Sententia aliàs legitimè lata, si intrà debitum tempus appellata non fuerit, transit in rem judicatam. *Cap. Fraternitatis. 6. de Frigid. & Malefic. Cap. Lator. 7. b. t. juncta Gloss. & Abb. ibid. n. 9.* Unde inferes: Sententiam, per quam v. g. ob allegatum impedimentum dirimens, quod reipsa falsum fuisse deprehensum est, dissolvitur Matrimonium, aliàs reipsa validum, & legitimum: Item Sententiam, per quam Matrimonium pronunciatur esse validum, quod reipsa, v. g. ob occultum Consanguinitatis impedimentum fuit invalidum, nunquam transire in rem judicatam, sed comperta rei veritate semper retractari posse, ac debere. Secùs dicendum de Sententia pronunciata pro valore Matrimonii, quod reipsa nullum erat quidem, sed tantum ob defectum v. g. consensûs, vel ob gravem metum injustè incussum, vel ob servilem unius Partis conditionem, ab altera ignoratam. Quia nempe in primo Casu, Sententia per ipsas Partes sinè peccato

cato observari, & revalidari non potest, sicut potest in secundo. Idem dicendum, quod de priori ultimo Casu dictum est, de Sententia lata contra valorem Sponsalium reipsa validorum, de futuro. *arg. Cap. 1. de R. J.* Lata verò pro valore Sponsalium reipsa invalidorum, si observari possit sinè peccato, transit in rem judicatam, si verò sic observari non possit, v. g. ob occultum impedimentum Consanguinitatis, non transit, sed detectò tali impedimentò, retractari debet. *Reiff. b. t. §. 4. n. 122.*

152 *R. gnò.* Præterea *6tò.* Nec Sententia in Causis Beneficialibus lata in præjudicium Ecclesiæ (secus verò lata in præjudicium Contradictoris, seu agentis contra tale Beneficium) *arg. Cap. 2. de Translat. Episcop. & Cap. Cùm Bertholdus. 18. b. t. 7mò.* Nec universaliter illa, quæ sinè peccato observari nequit, nec hoc peccatum per Partes impediri potest. *arg. Cap. ult. de Consuetud. & Cap. ult. de Præscrip. 8vò.* Nec Sententia in Causis criminalibus lata. *Eng. b. t. n. 24. arg. L. Unius. 18. ff. de Quæstionib. gnò.* Nec Sententia, quam ipse Victor pro se latam fatetur esse iniquam. *Abb. in Cap. Cùm inter. b. t. n. 8. 10mò.* Nec Sententia, quæ per evidentiam facti, v. g. per inspectionem ocularem, deprehenditur esse injusta. *arg. L. Confessionibus. ff. de Interrogat.*

actionib. & Abb. in Cap. Significantibus. de Purgat. vulg. n. 5. 11mò. Nec Sententia, quam Judex ex errore, vel Causa falsa, pronunciavit, eamque in Sententia expressit. *arg. L. 1. ff. Quæ Sententiæ. &c. 12mò.* Nec Sententia ex Instrumentis notoriè falsis, aut depositionibus, five attestationibus Testium corruptorum, vel Præsumptionibus, aut Juramento litis decisorio notoriè falsis pronunciata. *L. 1. & 2. Cod. Si ex falsis Instrum. & L. Admonendi. ff. de Jurejur. 13tiò.* denique: Nec Sententia lata ex consilio Doctorum, aut judicio Peritorum in arte sua, si constet de falsitate talis consilii, aut judicii. *Reiff. b. t. §. 4. n. 134.* In his inquam omnibus Casibus Sententia Definitiva non transit in rem judicatam, sed comperta veritate contraria, illa revocari, & retractari debet. De qua revocatione, & retractatione observa: Quòd Sententia, à parte rei, & reapse injusta, comperta rei veritate, revocari quidem, & retractari debeat à Judice, qui illam tulit, non tamen per viam interpositæ Appellationis, sed per viam quærelæ, i. e: Pars læsa per talem Sententiam, accedens ejusdem Sententiæ Judicem, & proponens illatum sibi gravamen, eundem super revocatione talis Sententiæ injustæ, aut erroneæ, debite precari debet. Ac tum Judex, præmisso priùs saltem summa-

rio examine de iustitia quærelæ, & iniustitia Sententiæ, cognitæque rei veritate, ejusmodi Sententiam revocare, & retractare, seu pro non lata pronunciare debet. *Gloss. in Cap. Ad reprimendam. de offic. Jud. Ordin. & Abb. in Cap. Teneor. h. t. n. 6.*

153 R. 10 mō. Sunt & alii, præter prærecensitos, Sententiæ Definitivæ Effectus, & quidem 1 mō. Quod si Sententia Definitivè lata, intra debitum tempus non fuit appellata, vel ejusdem Appellatio fuit deserta, proinde si transiit in rem judicatam, faciat Jus inter Partes. *Cap. Cum inter. 13. h. t. 2dō.* Quod eadem postquam transiit in rem judicatam, nec intuitu novorum Instrumentorum, aut novarum Probationum, possit rescindi (nisi penes remedium Novi Judicii;) proinde quod per eam lis finiatur. *Cap. 2. h. t. 3tō.* Quod per eam regulariter finiatur potestas Judicis (nisi iterum remediō Novi Judicii resuscitetur.) *arg. L. Judex. ff. de Re jud. 4tō.* Quod ea legitime, ac justè lata, etiam à superiore Judice debeat confirmari. *Cap. Causa. 14. h. t. 5tō.* Quod eadem pro Actore lata, præbeat eidem Actionem rei judicatæ, & persecutoriæ, ita, ut Reum possit viis, & modis Juridicis, cogere ad satisfaciendum Sententiæ, & præstandum id, in quo condemnatus est. *L. Miles. ff. de Re judic.* Reo verò

absolutō, præbeat viam ad opponendam exceptionem rei judicatæ contra Actorem, ejusque ulteriorem impetitionem. *Inst. de Except. §. Item.*

R. 11 mō. Ulterius de Sententia Definitiva, prout hæc complectitur etiam adjudicationem fiendæ refusionis Expensarum, & poenæ temerè litigantium, Nota 1 mō. Quod *Sensu. L. Properandum. Cod. de Judiciis.* Item: *L. Eum quem. ff. de Judiciis.* Item: *Cap. Finem. 5. de Dolo, & Contum.* Denique: *Cap. Contumaciam. 4. de Pœnit.* Et simul de universali omnium Sedium Spirituum, imò teste *Cardinali de Luca.* apud *Reiff. h. t. §. 7. n. 178.* Etiam Curia, ac Rotæ Romanæ praxi, in plerisque Causis, victus victori, præter Principalis Causæ adjudicationem, etiam in refusione Expensarum condemnandus sit. Si autem Actor evadat victus, & si simul constet, quod nullō habitō legali fundamentō, præcisè Causâ vexandi alterum, litem moverit, nec debito tempore Causam deposuerit, condemnandus sit in poena temerè litigantium, quæ per citatam. *L. Eum quem. ff. de Judiciis.* & *Inst. de pœna tem. litig. §. hæc autem.* Consistit in refusione damni, viaticorum, expensarum, sumptuumque litis Causâ à Reo factorum, & vel Juramentō ejusdem, vel prudenti Judicis arbitriō determinandorum, & taxandorum.

rum. Ac præterea in summa 100. florenorum adjudicandorum. *Kitt. Cap. 9. q. 20.* Inter Judicem, & R. C. dividendorum. Quòd tamen hæc dispositio Juris, patietur limitationes, patet inde, quòd: *1mò.* Is, qui prudenti Judicis arbitrio moderante, justam Causam habuit litigandi, Parti victrici, in expensis, & pœna temerè litigantium condemnari non debeat. *Gloss. in Cap. Finem litibus. v. expensas. de Dolo, & Contum. Abb. ibid. n. 22.* Item *Gloss. in L. Qui solidum. ff. de Legat. v. In Litis sumptibus.* Censent autem *DD. apud Reiff. b. t. §. 7. à n. 180.* habere justam Causam litigandi, *1mò.* Eum, qui habuit pro se opinionem Doctoris eruditi, & in sua doctrina, ac opinione sinè contradictione stantis, & subsistentis. *2dò.* Qui ante inchoatam litem, consuluit Doctores viventes eruditos, ac solidos. *3tiò.* Qui adhæsit opinioni Doctorum, in utramque quidem partem disputabili, in se tamen solide probabili, & ab Ecclesia, aut Jure, vel Consuetudine, aut Statuto non reprobata. *4tò.* Qui suam intentionem semiplenè probavit. *5tò.* Qui suam intentionem per Testes aliàs idoneos probavit, licèt hic, & nunc ob accidens aliquod iidem fuerint reprobati. *6tò.* Qui per tales Testes probavit, qui extra Judicium, & actua-

lem fassione contrarium præstiterunt. *7mò.* Qui probat se à pluribus fide dignis audivisse, quòd justam Causam habeat litigandi. *8vò.* Qui litigat ob suum pudorem servandum. *9mò.* A quo plus fuit petatum per Actorem, quàm eidem debebatur. *10mò.* Qui Jussu Superioris, movit, & inchoavit litem, v. g. ut est Fiscus. Hi inquàm omnes, & singuli censentur justam habere Causam litigandi, proinde etiam si in Judicio victi evaserint, in refusione expensarum, vel in pœna temerè litigantium condemnari non debent. Similiter nec Personæ valde Illustres, & spectatæ fidei, nec Religiosi, imò nec aliæ Personæ Spirituales, & Ecclesiasticæ, cùm hi, & hæ rationabiliter præsumantur non calumniosè, & temerè litem movisse, nisi contrarium eluceat. Item nec ille, qui ex eo evasit victus, quòd Parti adversæ, priùs intentionem suam semiplenè probanti, ipse Judex detulerit Juramentum necessarium, v. g. suppletorium: Si tamen ipse victus detulisset suo Adversario Juramentum litis decisorium, tunc de tali secus est tenendum. *Ità de his FF. & AA. apud Reiff. L. superius cit.*

§. 12mò. Insuper nota *2dò.* 155 Quòd quando refusio expensarum, & pœna temerè litigantium petita est per partem litigantem à Judice, is (nisi

rationabilis Causa contrarium svadeat) adeo teneatur illas adjudicare, ut si hujusmodi adjudicationem sponte neglexerit, de suo obligetur easdem expensas refarcire. *L. Properandum. Cod. de Judiciis.* Censetur autem refusio expensarum, & pœna temerè litigantium petita esse, non tantùm, dum verbis expressis expressè petitur, vel quando in libello Actoreo protestatio fit super expensis; vel dum libello Actoreo inseritur Clausula Generalis, *de administrando sibi Jure, & Justitia omni meliori modo, inherendo Sanctionibus Canonici, Legibus Patriis, legitimis item talis loci, vel Sedis Consuetudinibus, ac Statutis:* Sed etiam tunc, dum Pars adversa petit pro se Sententiam ferri. *Abb. Eng. &c. apud Reiff. h. t. §. 7. arg. L. ult. Cod. de Fruet. & lit. expensis.* Nota 3^{tiò}. Quòd Judex, in Sententia Definitiva non condemnans victum, quem condemnare debuisset, in expensis, vel pœna temerè litigantium petitis, possit integra illa die Judicii, Sententiam suam reformare, eique superaddere condemnationem in expensis, vel pœnâ temerè litigantium. Imò etiam Victor potest easdem expensas, & pœnam, prius non petitas, eadem die Judicii petere, à Judice adhuc pro Tribunali sedente. *arg. L. Terminato. Cod. de Fruet. & lit. expensis. & arg. L. Paulus. ff. de Re judic.* Quando verò refusio ex-

pensarum, vel prædicta pœna, nullò modò fuit petita, licèt possit, si velit, non tamen teneatur Judex easdem adjudicare. *Abb. in Cap. fin. litibus. de Dolo, & Contum. num. 34. & Eng. h. t. num. 13. arg. L. non ignoret. Cod. de Fruet. & lit. expensis.*

156

13^{tiò}. Præterea nota 4to. Quòd hic nomine expensarum, non veniant qualescunque expensæ, sed præcisè sumptus Judiciales, seu Causâ litis factæ. *Cap. Finem. litibus. 5. de Dolo, & Contum.* Tales autem sunt sumptus ad instruendum Processum, seu pro opera Notariorum, & Procuratorum in patrocinando, item in libello Actoreo, aliisque scripturis, & literalibus Instrumentis conficiendis impensæ, & secundùm qualitatem Personarum, Causæ, Consuetudinis, & Statuti loci taxandi. *arg. L. Sancimus. Cod. de Judiciis.* Item: Expensæ factæ in Testes à longè adductos. *Cap. Cum pro 6. de Procurat. & L. Quoniam. Cod. de Testib.* Item: Expensæ Executoribus datæ, & plures aliæ prudenti Judicis arbitriò moderandæ, & taxandæ. Nota 5to. Quòd dum quis ob contumaciam, & contumacem suam absentiam condemnatur in refusione Expensarum, tunc non solum litis Causâ facti sumptus necessarii, sed etiam impensæ, seu expensæ retardati Processus, damna, interesse, & deteriorationes, quas victor

victor præfens, ob contumaciam victi, contumaciter absentis perpeffa fuit, omnino adjudicari debeant. *Cap. Cùm dilecti. 6. de Dolo, & Contum.*

157 *R. 14tò.* Nota porro 6tò.

Quòd quamvis Sententia super refusione expensarum lata, possit esse incerta, idest quin determinet in specie quantitatem expensarum adjudicatarum. *arg. Cap. Auditis. 8. de Procurat. & arg. L. Terminato. Cod. de Fruct. & lit. expens.*

Regularius tamen Pars victrix, deberet expensas à se factas probare, idest: descriptas Judici exhibere, & ad exigentiam Partis victæ, liquidare: ac ita deberet deinde Judex easdem, rejectis prius non necessariis, sed voluntariis, taxare, exactoque prius à victore Juramentò, super veritate expensarum à se exhibitarum, eidem adjudicare. *arg. Cap. ult. de eo, quod vi, metusque Causa &c. Item: Auth. de Judicibus. Collat. 6. & L. Sancimus. Cod. de Judiciis.* Nota 7mò. Quòd si in Foro inferiori semel victus, & ad altius Forum appellans, in eodem iterum victus extiterit, nisi clare probaverit, quòd justam Causam habuerit appellandi, etiam in eodem Foro appellationis, denuò condemnandus sit victori in expensis. *Gloss. in Cap. Finem litibus. de Dolo, & Contum. & Abb. ibid. num. 24.* Loquendo verò de illo, qui in Foro inferiori fuit victor, & inde per viam legi-

timæ appellationis, per victum evocatus est ad altius Forum, si is in Foro appellationis, ex iisdem Probationibus, & rationibus succubuerit, quæ in Foro inferiori fuerunt allegatæ, tunc in Foro appellationis condemnandus est in expensis Parti prius quidem victæ, postea verò victrici: secus verò, si succumbat ex novis Probationibus, & rationibus noviter fortè adductis, & allegatis. *Ita tenet communis opinio Canonistarum, teste Reiff. h. t. §. 7. n. 212.*

R. Denique 15tò. Cùm Sententiam Definitivam effectivè latam, nisi intrà debitum tempus legitimum interpositum fuerit Juris remedium, sequatur executio ejusdem, ideo sciendum 1mò. Quòd Executio Sententiæ Definitivæ sit actus judicialis, quò verè, & realiter præstatur victori, quod ipsi adjudicatum est per Sententiam Definitivam. *Ita quoad rem Pichl. in Compend. h. t. num. 11. & Kitt. Cap. 10. q. 2. 2dò.* Quòd cum positivis Regni Legibus cautum sit, ne Judices Ecclesiastici, in Jurisdictionem sæcularium se se intromittant, hinc in Ungaria, & concomitanter etiam in Transylvania, Sententiæ Judicum Ecclesiasticorum, pro reali, & effectiva Executione, mediantibus literis *Compassualibus*, ad Judices sæculares competentes, ut sunt: Supremo, & Vice-Comites Comitatum, Supremo, & Vice-Judices

dices Nobilium, item Supremi, & Vice-Judices Regii in Sedibus Siculicalibus, & Saxonicalibus, Magistratus item Civici, & Domini Terreſtres, ſoleant relegari. *arg. A. 25. 1552.* Qui etiam ſervatîs de Jure ſervandîs, eaſdem executioni mancipare tenentur. *Senſu A. 45. 1587. Item A. 29. 1662. & Art. 28. 1715.* Denique *arg. Compilat. Conſtit. Tranſylvanicar. P. 4. tit. 15. A. 1.* Cujusmodi Executio *Senſu P. 2. t. 43. ſ. Et primò.* Primò, ac ante omnia de rebus mobilibus, ſi reperiantur, illîs verò non repertîs, ſi neceſſe fuerit, de Juribus poſſeſſionariis ipſius Victi ſolet, ac debet peragi. Sciendum 3tîd. Quòd nihilominus Sententiæ in Clericum latæ à Judice Eccleſiaſtico in Cauſis præſertim Perſonalibus, Executio, rele-

gari ad Judicem ſæcularem (ante realem videlicet Degradationem) nec poſſit, nec debeat, ſed idem Judex, qui talem Sententiam tulit, eandem etiam exequi, vel per ſe, vel per ſuos poſſit, ac debeat. *arg. Furium in P. 2. t. de Immunit. Eccleſiaſt. Perſonali referendorum.* Sciendum 4tîd. Quòd in Tranſylvania, Sententiarum in Sedibus Archidiaconalibus judicialiter latarum Executio, committi ſoleat uni, aut duobus Parochis Reo convicto vicinioribus, & ſimul Judicibus, & Juratis talis Eccleſiæ cujus Filius eſt, & in qua reſidet talis Reus convictus, ità tamen ut pro adjungendo Brachio ſæculari, etiam Supremus, vel Vice-Comes, aut Judlium talis Comitatus, vel Judex Regius talis Sedis, debite requiri ſoleat. *Praxis.*

TITULUS XXVIII.

De Appellationibus.

159 **Q**Uæres: Quid sit Appellatio, & quæ circa eam resolvenda? R. Imò. Appellatio est Juridicum remedium, per quod fit provocatio ab inferiori Judice ad superiorem, ratione gravaminis, per Sententiam Judicis inferioris illati, vel inferendi. Ità quoad rem *Abb. Eng. b. t. & Kitt. Cap. 8. q. 2. arg. P. 3. t. 35.* Ubi adverte, quòd Judex, à cujus Sententia instituitur Appellatio, dicatur Judex à quo. Alter verò, ad cujus Forum fit Appellatio, dicatur Judex ad quem. Ejusdem verò Forum, dicatur *Forum Appellationis vel Forum superrevisorium. Praxis.* Porro Appellatio alia est Judicialis, alia extrajudicialis; item alia, quæ à Sententia Definitiva, alia, quæ ab Interlocutoria, vim Definitivæ habente fit. Item alia rationalis, & legitima, alia frustratoria, frivola, levis, & inanis: de quibus, ut & de eo: quomodo differat Appellatio à supplicatione; & ab oppositione nullitatis Sententiæ, vide apud *Reiff. b. t. §. 1.* Hic verò, quòd propiùs accedit ad praxim, Nota imò. Quòd à Sententia Interlocutoria simplici, non debeat admitti Appellatio, id statuente *Trid. Sess. 13. Cap. 1. & Sess. 24.*

Cap. 20. de ref. uti & sensu A. 41. 1729. ac L. Ante. Cod. Quorum appellat. non recip. Sed solùm à Definitivæ & Interlocutoria vim definitivæ habente. Nota 2dò. Quòd Appellatio interponi possit ac debeat, vel immediatè post latam Sententiam Definitivam, aut Interlocutoriam vim definitivæ habentem, & quidem in Sede Judiciaria, coram ipso Judice à quo; *Kitt. Cap. 8. q. 3.* Et ità tenet communior praxis, (idque saltem in Transylvania vel ex eo: quòd Procurator Partis triumphantis adhuc contendere soleat contra interpositam Appellationem, & probare nitatur, quòd ea non sit admitenda) vel etiam permissu SS. Canonum intrà 10. dies, ab hora latæ talis Sententiæ, etiam simul cum diebus feriatibus computandos de momento ad momentum. *Gloss. in Cap. Concertationi. b. t. in 6.* Nota 3tiò. Quòd dum sola Sententia Interlocutoria deferatur ad Judicem ad quem, is solùm de illa, non item etiam de Causa principali cognoscere debeat.

R. 2dò. De his, qui ap-160
pellare possunt, & à quorum Judicum Sententia appellari possit, observandum imò.

Q

Quòd

Quòd quicunque se injustè gravatum existimat per Sententiam Judicis inferioris, contra se latam, is regulariter possit à tali Sententia appellare. *arg. Cap. 61. h. t.* Nec per hoc censetur injuriam facere Judici à quo, modò per *Kitt. Cap. 8. q. 2.* Appellatio cum honore, honestate, reverentia, modestia, & sinè convitio interponatur. Hinc tam injustè excommunicatus, quàm etiam utraque Pars litigantium (quoad illam nempe partem Sententiæ, per quam gravatas se sentiunt) imò quilibet tertius, si per talem Sententiam, aliquod præjudicium sibi obventurum prævideat, possunt à tali Sententia appellare. *Cap. Cùm inter. 5. de Except.* Item *Gloss. in Cap. Significaverunt. eod. & Can. Non solent. Caus. 2. q. 6.* Denique *L. 1. ff. de appellat. recip.* Observandum 2dò. Quòd universaliter loquendo ab omnium illorum Judicum Sententia possit fieri vià legitimâ Appellatio, qui Superiorem habent, & agnoscunt. *arg. cit. Cap. Cùm inter.* Nisi quis antè Sententiam professus fuisset in Judicio se à talis Judicis Sententia non appellaturum. *L. 1. ff. à quib. appell. non lic. junctâ Gloss. ibid. v. Perdidit.* Vel nisi intrà, aut etiam extra Judicium cum Adversario pactum inivisset de non appellando, quòd tamen ab Adversario, ad optinendum effectum non

admittendæ Appellationis, utique probari debet. *L. ult. Cod. de temp. appellat.*

3. 3tiò. De Judice ad quem¹⁶¹ seu Appellationis, sciendum, quòd Appellationes ad Judices Superiores, tam in Ungaria, quàm etiam in Transylvania, fieri debeant gradatim, ad eum videlicet, qui hujus operis hac *P. 1. t. 3. arg. Jurium ibid. adductorum*, præscriptus est, modum. Ità statuitur in genere, etiam per *Cap. Dilecti Filii. 66. h. t. & Cap. Romana. h. t. in 6.* Quæ tamen Jurium dispositio fallit in nonnullis Casibus. Nam 1mò. De Jure Canonico, & quidem in specie *arg. Can. Si quis vestrum. Can. Ad Romanam. Can. Quoties. Can. Ideo. Can. Non ità. Caus. 2. q. 6.* à cujuscunque Judicis Sententia, potest omisissis aliis Judicibus intermediis, directè, ac immediatè appellari ad Papam. Quam tamen appellandi viam nobis præclusere Jura Patria, superius *P. 1. t. 3. n. 25.* relatà. 2dò. Fallit in Sententia Vicarii, seu Causarum Auditoris Generalis, quia ab illa non ad ejusdem Episcopum (cùm utriusque idem sit Forum) sed ad Archi-Episcopum debet fieri Appellatio. *Cap. Non putamus. 2. de Consuetud. in 6.* 3tiò. Fallit in Viduis, Pupillis, aliisque miserabilibus personis; quas, utpote modis, & mediis ad diutius litigandum destitutas, nec rigor ille Legum Patriarum, hinc *P. 1. t. 3. num.*

num. 25. adductarum videtur convenienter ligare, cum Lege Divina, nempe *Exodi 22.* Ità de illis statuatur: *Vidua*, (verba sunt Dei in Scriptura Sacra) & *Pupillo non nocbis: Si læseris eos*, (prout læderentur, si coacti, ut gradatim appellent, multis fatigiis, & sumptibus onerarentur) *vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt Uxores vestrae Viduae, & Filii vestri Pupilli.* Quare hinc, & ex *L. unic. Cod. Quando Imperator. inter Pupillos.* deducunt quidam ex *Authoribus* hujusmodi miserabilibus personis, licere omisis Judicibus intermediis, etiam ipsum Supremum Judicem, non tantum viâ Appellationis, sed etiam viâ primæ Instantiæ adire. 4tò. Fallit dicta appellandi regula, dum Judex intermedius est inhabilis, v. g. excommunicatus, suspensus, hæreticus &c. *Cap. Si is. 10. de Offic. Delegat. in 6.* Imò etiam dum esset rationabiliter suspectus, vel longo tempore absens, aut longò impedimentò detentus. Vide de hujusmodi fallentiis, plura apud *Reiff. h. t. §. 3.*

162 3. 4tò. De modo proponendi Appellationem, uti & de Apostolis, seu Literis Transmissionalibus adverte 1mò. Quòd Appellans sive à Sententia Interlocutoria vim Definitivæ habente, sive à Definitiva, non

teneatur exprimere specificè Causam, ob quam appellat. *arg. Cap. 1. h. tit. in 6. & L. 2. ff. de Appellat. & tenet praxis. 2dò.* Quòd Appellatio ab utraque dicta Sententia, debeat fieri in scriptis. *arg. Gloss. in Cap. 1. h. t. in 6. & ità habet Praxis.* Jam quod concernit *Apostolos*, (qui in Jure nostro appellantur: *Literæ Transmissionales*) adverte 3tò. Quòd hic per *Apostolos*, intelligantur illæ *Literæ Dimissoriae*, quas Judex à quo, transmittit ad Judicem, ad quem appellatum est, ad ipsum informandum, in quibus testatur v. g. *Titium* appellasse à Sententia sua, quam inter ipsum, & v. g. *Cajum*, circa talem Causam tulit. *arg. L. 1. ff. de Libell. Dimissor.* Adverte 4tò. Quòd hi *Apostoli*, alii sint *Dimissorii*, de quibus nunc dictum. Alii *Reverentiales*, sive quando Judex defert Appellationi, non ex Justitia Causæ appellatæ, sed ob reverentiam erga Judicem superiorem. *arg. Cap. 1. h. t. in 6.* Quòd de Praxi tunc fit, dum Causa erga Mandatum Præceptorium, sive Repetitorium Judicis superioris, ad eundem transmittitur. Alii *Refutatorii*, alii *Conventionales*, alii denique *Testimoniales*, de quibus consule, si lubet *Reiff. h. t. §. 5.* Adverte 5tò. Quòd cum Jura Patria (quantum ad Fora Spiritualia) nihil certi determinare videantur de tempore, intrà quod dicti

dicti Apostoli peti, & concedi debeant, ex eo (nisi aliqui contraria vigeat praxis) inhærendo Sanctionibus Canonicis, & Civilibus, omnino tenendum est, quod dicti Apostoli, intra 30. dies (quos tamen ob legales Causas, prudens Judicis arbitrium prorogare, imò etiam duplicare, non tamen restringere, bene potest) à die interpositæ Appellationis, per *Cap. Ab eo. h. t. in 6.* & per *L. Judicibus. Cod. de Appellationibus.* omnino petendi sint, ita quidem, ut si intra idem temporis spatium, à Judice à quo præfixum, Pars Appellans, eorundem Apostolorum petitionem neglexerit, renunciare censendus sit Appellationi. *Clement. Quamvis. hoc tit.* Quos tamen sufficiet petere à Judice etiam pro Tribunali non sedente, (pro securiori tamen coram adhibitis duobus, vel tribus Testibus fide dignis) dummodo congruò locò, & tempore fiat petitio. *Ibid.* Adverte 6to. Quod Apostoli petendi, & præsentandi sint sumptibus ipsius Appellantis. *Gloss. in cit. Clement. 7mo.* Quod possit Judex à quo præfigere certum terminum, competentem tamen (idest communiter in spatio dictorum 30. dierum consistentem, & simul cum feriatis diebus computandum) Appellanti, ad se sistendum coram Judice *ad quem*, ita, ut si intra illum, se, & Apo-

stolos Judici *ad quem*, non præsentaverit, tota Appellatio, unà cum Apostolis censeri debeat esse deserta, nisi legitimum obstitisse probetur impedimentum. *arg. Cap. Persona. 4. h. tit.* Adverte 8vo. Quod Judex à quo Apostolos debite petitos, intra 30. dies extradare recusans, in Causis quidem Civilibus, puniri possit per Judicem *ad quem* pœnâ arbitrariâ, in criminalibus vero, in quibus etiam Jura admittunt Appellationem, per eundem possit deponi ab officio. *Reiff. h. t. §. 5. n. 148.* In Transylvania tamen, si Archi-Diaconi in Causis appellatis Appellationi non deferant, nec petitos Apostolos, seu Literas Transmissionales extradare velint, protestari solet à Procuratoribus super Mando Præceptorio Causarum Auditoris Generalis, quod Mandatum ab eodem extractum intra 15. dies continuos, de momento ad momentum computandos, Judici à quo præsentari debet, à quo postquam dictum Mandatum, modò in P. 3. referendò, indorsatum extiterit, idem Mandatum ipse Appellans tradit duobus ejusdem Sedis, vel Comitatus Parochis, tanquam dicti Mandati Executoribus, qui primum à Judice à quo, deinde ab omnibus, & singulis Assessoribus, qui ventilationi Causæ appellatæ interfuerunt, vel in simul congregatis, vel domi suæ existentibus, virtute prædicti Man-

Mandati Causam appellatam repetere debent, interrogando unumquemque: an eandem transmittant, nec nò? sed de hoc fusiùs dicetur in *P. 3.* hujus operis. Adverte *gnò.* Quòd de praxi, & de dictamine Constitutionis Tridentinæ *Sess. 24. Cap. 20. §. Porro. de ref.* Hujusmodi Literas Transmissionales, erga congruam mercedem, teneantur Notarii Sedis describere, & saltem intrà Mensem Appellanti exhibere, cum subscriptione proprii nominis, & usualis sui Sigilli impressione. His autem Literis Transmissionalibus, omnia Partium Instrumenta, Allegata, & Probata, Testium Depositiones, Exceptiones, Interlocutiones, Judiciales, Deliberationes &c. includi, & inseri debent, quæcunque nimirum in facie Judicii acta, & producta fuere. *arg. Cap. Quoniam. contra. 11. de Prob. & Trid. Sess. ac Cap. cit. & tenet Praxis.* In quarum tamen Literarum confectione id probè observandum venit, ne quid ex actis, & productis omittatur, sed omnia absque diminutione, immutatione, & augmento apponantur.

¹⁶³ *R. 5to.* De Fatalibus Appellationum notandum *1mo.* Quòd Fatalia Appellationum sint illa temporis spatia, intrà quæ Causa Appellationis ita debet inchoari, & terminari, ut aliàs Appellatio habeatur pro deserta, seu extincta,

adeo, ut Sententia appellata, & non prosecuta, post evolutionem talis spatii temporis, rata maneat, & executioni sit demandanda. *Abb. in Cap. 8. b. t. num. 8.* Quæ Fatalia, uti & ea, quæ de his infra adducentur, in Sedibus Spiritualibus, etiam in Ungaria, & Transylvania locum habent, cum teste *Kitt. Cap. 8. q. 3. in fine.* de his Jura Patria nihil certi statuere dignoscantur, nec in hac parte reproben dispositionem Jurium Canonici, & Civilis. Igitur notandum *2do.* Quòd prædicta Fatalia, alia sint, quæ ad interponendam Appellationem, alia, quæ ad petendos Apostolos, alia, quæ ad introducendam, seu Judici *ad quem* præsentandam Appellationem, eamque proseguendam, alia demum, quæ ad eam finiendam, & terminandam sunt à Jure destinata, & constituta. *Reiff. b. tit. §. 6. num. 154.* De Fatalibus tam interponendæ Appellationis, quàm petendorum Apostolorum, dictum est superius *b. t. num. 159. in fine. & num. 162.* Porro de Fatalibus ad introducendam, seu præsentandam Appellationem notandum *3to.* Quòd teste *Eng. b. t. num. 48. arg. Cap. 33. b. tit.* moderno Jure novo (quid quid sit de Jure antiquo, sive Canonico, ut *Cap. Ad hæc. 20. b. tit.* ubi *40. dierum: sive Civili, ut L. 2. & 3. Cod. de temp. Appellat.*

ubi 6. Mensium spatium indulgetur ad præsentandam Appellationem) Fatale istud, seu tempus introducendæ, & præsentandæ Appellationis, non fit determinatum, sed pensatis Circumstantiis Temporis, Loci, Causæ, Personarum &c. Illud determinare, & præfigere possit, ac debeat ipse Judex à quo. Notandum atò. Quòd Fatalia, seu tempus prosequendæ, & finiendæ Appellationis jam interpositæ, & præsentatæ, regulariter sint Annus, aut ex necessaria, & evidenti causa etiam biennium, ità tamen, ut istud Judex à quo, juxta Locorum distantiam, & Personarum, negotiique qualitatem restringere, & abbreviare omnino possit. *Cap. 5. b. tit.* Ità, ut intra hoc tempus, Appellans Appellationem suam non prosequens, regulariter censeatur eam deseruisse, & prior Sententia in vigore manere, atque executioni mandari debeat. *Clement. 3. b. tit.* Istud autem Fatale computandum est à die interpositæ Appellationis, etiam tempora, & dies feriatos includendo. *arg. cit. Clement.* Notandum 5tò. Quòd: Si tamen Appellans intra prædictum terminum, ob justum impedimentum (quod legitime probare debet) non fuerit prosecutus Appellationem, tunc hæc non expiret, sed etiam post biennium admitenda sit ejus prosecutio. *Cap.*

Ex ratione. 8. b. tit. & Abb. ibid. n. 4. Sunt autem ejusmodi justa impedimenta: Si nimirum ipse Appellans vel per infirmitatem, vel per inopiam, vel hostium incurSIONem, vel aquarum inundationem, vel notabilem viarum, & temporis difficultatem &c. Vel per frustratorias adversæ Partis Appellationes, Prohibitiones, &c. fuisset impeditus in prosecutione Appellationis: Aut si Judex vel simpliciter non, vel non tam citò voluit ipsum audire. Vel si Procurator neglexisset Appellationem prosequi, & quidem finè scitu, & consensu Principalis. *arg. Cap. 8. b. t. & Abb. ibid. n. 8. ac Reiff. b. t. §. 6. n. 175.*

6tò. De Effectibus Appellationum, item de *Attentatis*, sive *Innovatis* pendente Appellatione, eorūque revocatione observa 1mò. Quòd Effectus Appellationis, alius sit *Suspensivus*, alius *Devolutivus*. Prior consistit in eo, quòd per ipsum non quidem extingvatur simpliciter, sed suspendatur Sententia Judicis à quo, ejusdemque Jurisdictio quoad Causam appellatam, ità, ut ad Executionem talis Sententiæ procedere non possit. *arg. L. un. ff. Nihil novari &c.* Alter verò, nempe Devolutivus, consistit in eo: quòd tota Causa appellata devolvatur ad Judicem ad quem. *argum. Cap. Dilectis Filiis. 65. b. tit.* Proinde vî utriusque hujus

hujus Effectus *1mò*. Per Appellationem suspenditur tam Sententia Judicis à quo, quàm ejus executio, imò etiam præsumptio stans pro valore talis Sententiæ. *Cap. 15. de rest. spoliat. 2dò*. Judex ad quem, Sententiam Judicis à quo viâ Appellationis ad se deductam, potest, ac debet vel revocare, si fuerit iniqua, vel reformare, si fuerit erronea, (subinde tamen, Sententiæ erronee, non autem malitiosè latæ, remitti possunt, & solent ad Judicem à quo, ad easdem corrigendas, & reformandas, quod tamen circumspèctè convenit fieri, ne Judices inferiores vexentur, & inscitiae notam incurrant apud vulgum) vel confirmare, si fuerit justa, exprimendo Causam revocationis, vel reformationis, vel confirmationis. Et in Casu quidem confirmationis, seu ratihabitionis Sententiæ appellatæ, Appellanti, ob injustè interpositam Appellationem, potest, ac respectivè debet in pœna refusionis expensarum, & simul quandoque (habito tamen respectu ad Personas, Causam, Circumstantias &c.) etiam in pœna alia arbitraria, vel etiam in pœna dupli, *hoc est*: 200. florenorum, per Sententiam: *Causâ bene judicatâ, malè appellatâ, & ideo pœnâ duplicatâ condemnare. Reiffenst. b. t. §. 7. & 8. Kitt. Cap. 8. q. 8. arg. Math. D. 6. A. 53.* Item: *Ulad. D. 1. A. 72. &*

A. 48. 1563. Denique *Approb. Constit. Transylv. P. 4. tit. 10. Art. 1.* Jam de *Attentatis* observa *2dò*. Quòd hic Attentatum sumatur pro facto, quò aliquid Appellatione, seu lite pendente, innovatur contra Jus. *Reiffenst. b. tit. §. 9.* Unde taliter attentata, seu innovata (exceptis iis, quæ juvant ad faciliorem expeditionem Causæ appellatæ, ut sunt præfinitiones Fatalium) ipso Jure sunt nulla, ac urgente Parte Appellante penitus sunt revocanda. *Cap. Non solum. b. tit. in 6.* Observa *3tiò*. Quòd hæc revocatio, duplici viâ fieri possit, nempe ordinariâ, & extraordinariâ, de quibus vide *Reiffenst. b. t. §. 9.* Ac, quòd eadem Revocatio fieri debet per Judicem ad quem, *cit. Cap. Non solum.* Observa denique *4tò*. Quòd super negotio, & materia Appellationum, ad Sedes Spirituales pertinentium, speciale extet Decretum Cardinalium, *Annò 1600. die 16. Octobris* editum, & à *Clemente VIII.* approbatum, quod vide, si placet apud *Reiffenstuel b. tit. §. 9. num. 267.*

R. 7mò. De Casibus, & 165 Causis non appellabilibus, & non transmissibilibus sciendum: quòd certum sit dari nonnullos Casus, in quibus à Sententia Judicis inferioris appellari Jura non permittunt. *Cap. 1. b. t. in 6.* Quos Casus *Gloss. in Cap. Romana. b. t. in*

in 6. & cum illa AA. hīs verbis exprimunt:

Appellare vetant: Scelus, Excellentia, Pactum;

Arbitrium, Fatale, aut si Dilatio nulla;

Clausula, quæ removet, Res, quæ notoria constat,

Corrige: Contemptus, Possessio, Jus quoque clarum;

Post Executio, minima, & res longius acta.

Ex quibus colliges, quod
1mò. Nec in Causis criminalibus criminaliter intentatis, dum videlicet Reus vel judicialiter convictus, vel verè confessus est jam de Crimine. *L. 2. Cod. Quorum appellat. non recip.* Item: *A. 30. 1729. & Kitt. Cap. 8. q. 4. 2dò.* Nec à Sententia Supremorum Judicum, ut sunt Papa, Rex, Princeps, Imperator &c. *3tiò.* Nec à Sententia, ante quam Partes in Judicio pactum inièrunt de non appellando. *Cap. 1. & ult. de Transact. & Kitt. loc. cit. 4tò.* Neque dum Partes, Causam per Juramentum sive à Judice, sive à se sibi invicem delatum terminârunt. *arg. t. de Jurejur. & Ulad. D. 1. A. 72. apud Kitt. loc. mox cit. 5tò.* Neque dum aliqua Pars expressè, vel tacitè renuntiavit Appellationi. *arg. L. 1. ff. à quibus Appell. non lic. & Cap. 54. h. t. Atque Kitt. Cap. 8. q. 4. 6tò.* Nec à Sententia Arbitrorum, in quos Partes compromiserunt. *7mò.* Nec à Sententia, post neglecta Fa-

talia Appellationis. *8vò.* Nec in Causis, quæ ob periculum in mora Dilationes non recipiunt, nec admittunt. *L. ult. ff. de Appellat. recip. 9nò.* Neque in Causis, in quibus ex Delegatione Supremi Judicis, quis procedit cum clausula: *Appellatione remota. Cap. Pastoralis. 53. h. t. & L. 1. ff. à quib. appell. non lic.* Quam tamen Clausulam solus Papa, vel Princeps possunt delegare. *10mò.* Nec in Casibus, de quibus vel per evidentiam nulla tergiversatione negabilem, vel per Confessionem, non quidem metu gravi, aut vi tormentorum extortam, sed deliberatam, & spontaneam, notoriè constat. Ubi tamen providendum est, ne quod dubium est, pro notorio habeatur. *Cap. 5. & 14. h. tit. 11mò.* Nec à Sententia, per quam subditus, v. g. Clericus corrigitur à suo Superiore, modò hic in modo correctionis non excedat. *Cap. Licet. 12. de Offic. Ordin. & Cap. Reprehensibilis 26. h. tit. 12mò.* Nec in Casu, post trinam edictalem, aut unam Peremptoriam Citationem, notoriæ, & damnabilis contumaciæ. *L. Contumacia. ff. de re jud. & Gloss. ibid. v. Litis. damno. 13tiò.* Neque à Sententia, quæ per inferiorem Judicem lata est secundum Jus notoriè clarum, evidens, & indubitatum. *Cap. Relatum. 4. de Cleric. non resid. & Cap. Consuluit. 29. h. t. 14tò.* Nec à Sen-

Sententia, quæ transiit in rem judicatam, & jam Executioni est demandata, nisi excedatur in modo Executionis. *L. Ab Executione. Cod. Quorum appellat. &c. & L. Ab Executore. ff. h. tit. Atque Cap. Novis. 33. h. tit. 15tò.* Nec à Sententia in rebus minimis, & vilioris momenti lata. *Reiffenstuel h. tit. §. II. & Gloss. in Cap. Romana. h. tit. in 6. 16tò.* Nec à Sententia longius acta, idest à tali, quæ jam saltem bis fuit appellata. *Cap. Sua nobis. 65. h. tit. 17mò.* His adde Causas solius Actoris Juramento submissas, item Causas, in quibus Procuratoris Revocatio facta est, virtute *Novi Judicii cum Gra-*

tia, & denique Causas Liquidorum Debitorum. *Kitt. Cap. 8. q. 4.* In his inquam omnibus, & singulis Casibus, à Sententia Judicis inferioris, regulariter non admittitur Appellatio ad Forum Superrevisorium. In Transylvania tamen à Sedibus Archi-Diagonalibus, omnes indiscriminatum Causæ, quæ Summam 24. florenorum vel reipsa excedunt, vel saltem dubium est, an excedant, de dictamine Constitutionum Dicecesanarum, hìc *P. 1. tit. 2.* relatarum erga legitimè interpositam Appellationem, ad Auditorium Episcopale, sub pœna florenorum 24. transmitti debent.

TITULUS XXIX.

De Juridicis Remediis.

166 **Q**Uæres: Quid sit Juridicum Remedium? & quæ circa illud resolvenda? *R. 1mò.* Juridicum Remedium in genere potest dici, quòd sit Juridicum levamen, Partem in Causa succumbentem, velut medicina ægrotum, relevans. *argum. Kitt. Cap. 8. q. 34.* Qamquam autem, relatè ad Tribunalia sæcularia, complura in Jure tam Ungarico, quàm Transylvanico Statuta reperiantur Juridica Remedia, quæ non in omnibus Sedibus Spiritualibus æ-

qualiter obtinent locum, & usum, quia tamen eadem omnia saltem in Sedibus Archi-Diagonalibus in Transylvania, omnino praticari, & usurpari sæpè solent, ex eo de omnibus, saltem breviter, hìc meminisse non inutile fore judicavi. Talia autem Juridica Remedia sunt *1mò. Prohibita. 2dò. Inhibitio. 3tiò. Declinatorium, seu potius Declinatio Fori. 4tò. Depositio Causæ. 5tò. Revocatio Procuratoris. 6tò. Novum Judicium. 7mò. Appellatio. 8vò. Repulsio.*

ſio. gnò. Poteſt adjici ex Jure Canonico *Reſtitutio in integrum*. De Remedio Depoſitionis Cauſæ, uti & de Appellatione jam dictum eſt partim *tit. 18.* partim *tit. immediate præcedente*: de aliis, & imprimis quidem de Remedio Prohibitæ.

167 *R. 2dò.* Prohibita eſt Juridicum Remedium, quò Sententia *per non venit*, ſeu quæ in Judicio, contra Reum legitimè citatum, & nec per ſe, nec per ſuum legitimum Procuratorem, comparentem, lata eſt, eodem die latæ Sententiæ, nomine Rei conventi, & convicti, apud Notarium prohibetur, ne ad exequendum per eundem extradetur. Ità quoad rem *Praxis Procuratoria Csereiana Cap. 2. quæſt. 4. & Idea Actionum Juridicarum Varroiana. Parte 2. Cap. 2. fol. 162.* Cùm autem hoc Remedium nec in Ungaria, nec in Tranſylvania, nempe relatè ad Sententias Auditorii Episcopalis, ſed præciſè quoad Sententias in Sedibus Archidiaconalibus, latas locum habeat, ideo hic de eodem, uti & de Remedio Inhibitionis (de quo perinde diſcurrendum quoad uſum) ea ſolùm adferam, quæ de illis Jura noſtra Patria, & praxis habent. Quare nota *imò.* Quòd huic Remedio Prohibitæ, tunc ſolùm ſit locus, dum contra *R. C.* legitimè citatum, & tamen nec per

ſe, nec per ſuum Procuratorem in Judicio comparentem fertur Sententia *per non venit*, ſeu convincitur in totali Actoris actione, & acquisitione. Quæ tamen regulariter ferri non poſſet, niſi productis priùs per Actorem ſiſ Probationibùs, Documentis, Literalibùsque Inſtrumentis, ac ſufficienter probata ſua intentione, ut innuit *cit. Praxis Procuratoria. ibid.* Quamquam in Sedriis Archidiaconalibus quibusdam, is obſervari notetur abuſus, ut Reum non comparentem, Actore nec quidquam probante, aut producente, imò nec deliberante Judice, ſed dictante, ſæpe ipſo Actoris Procuratore ad calamum Notarii, in totali Actoris acquisitione, & prætenſione condemnare, vile quid, & leve eſſe putetur. Quem proinde abuſum, par eſt, ut ſollers Judicum Juſtitiam adminiſtrandi ſtudium, è Sedibus Judiciariis eliminare non deſiſtat. Nota *2dò.* Quòd ſi *R. C.* prædictò modò contra ſe latam Sententiam eodem die, quo fertur, prohiberi non fecerit, apud Notarium, eadem, ſequenti die ad inſtantiam Actoris, per Notarium extradari debeat, & Executioni mandari poſſit, niſi fuerit inhibita. *Eadem Praxis. & Idea. locis citatis.* Ut autem quis hoc Remedio uti poſſit, requiritur *imò.* Ut *R. C.* nec per ſe, nec per ſuum Pro-

Procuratorem fuerit præsens in Judicio. 2dò. Ut eodem die celebrati Judicii, & latæ Sententiæ fiat, attamen non prius, quàm Sedes Judiciaria solvatur. 3tiò. Ut non ipse R. C. sed illius locò alter prohibeat. Quæ, seclufa contraria Sedium praxi, regulariter fieri deberet finè omni onere. 4tò. Ut in prima instantia, & in exordio Causæ fiat, neque enim deinde vel post unum actum Juridicum, v. g. Parium petitionem, & receptionem &c. admittetur. In una siquidem, eademque Causa semel tantum permittitur ejus usus. 5tò. Denique ut fiat verbaliter, non autem mediò Literarum Prohibitoriarum. Ità de his citata Praxis Procuratoria, & Idea loco citato. arg. Approb. Constit. Parte 4. titulo I. Articulo 18.

168 R. 3tiò. Jam quantum ad Remedium Inhibitionis: de hoc adverte 1mò. Quòd Inhibitio (de qua hìc) sit Juridicum Remedium, quò Sententia *per non venit* lata, & jam ad exequendum extradata, inhibetur, ne Executioni mandetur. Observandum enim, quòd Reò in secundo termino Judicii nec per se, nec per suum Procuratorem comparente, siue usus fuerit Prohibitâ, siue non, prior Sententia, contra ipsum in primo termino lata, iterum delibera-

tivè confirmanda, & simul, ad petitionem Actoris, ad exequendum extradanda sit. Adverte 2dò. Quòd omnis, & solus is hoc remedio uti possit, contra quem Sententia *per non venit* lata, & jam ad exequendum extradata est, nondum tamen est executata. 3tiò. Quòd (relatè ad Sententias ab Archidiaconis latas) eadem Inhibitio possit fieri etiam verbaliter, penes Sigillum Archidiaconale. 4tò. Quòd hoc Remedio uti possit quis, non tantum intrà tempus extradatæ Sententiæ exequendæ, sed etiam ipso die Executionis, modò fiat ante ipsam Executionem effectivè peractam. 5tò. Quòd Executores, ab Executione Sententiæ taliter inhibitæ, supersedere teneantur. 6tò. Quòd Parte succumbente, ob legale aliquod impedimentum, Sententiam exequendam inhibere non potente, Executio quidem ipsa peragenda sit; Executores tamen Literas Relatorias, super peracta Executione confectas, Parti triumphanti, usque ad decimam quintam diem, à die peractæ Executionis computandum, extradare non debeant, ut interea Succumbens, si velit, Inhibitione uti possit. 7mò. Quòd Inhibens, penes talem Inhibitionem, non quidem citari, sed certificari facere debeat, vel per se, vel per alium, Partem tri-

umphantem, ad proximè futuram Sacram Sedem, in qua contra ipsum lata fuit Sententia *per non venit*. Vide de his *citata Praxim, & Ideam. loco citato, & Approbatas Constitutiones. Parte 4. titulo 1. Articuli 13. 14. 17. & 21.*

169 *R. 4tò.* Declinatorium, vel potius Declinatio Fori, est Juridicum Remedium, consistens in Commissione, seu Mandato (quam Commissionem Practici Mandatum Declinatorium vocant) alicujus Judicis Regni Ordinarii, virtute cujus, Causa aliqua ad aliquod Forum Ecclesiasticum contentiosum deducta, ab inde per *R. C.* advocatur, & ad Forum sæculare declinatur, seu deducitur. Circa quod observa *1mò.* Quòd in Transylvania, hujus Remedii nullus sit usus. Idcirco observa *2dò.* Quòd loquendo relatè ad Ungariam, ejusmodi Mandata Declinatoria, per *R. C.* exhiberi debeant in Judicio ante litis contestationem; si enim idem *R. C.* post Parium receptionem ad ulteriora processerit, & in litem se se immiserit, super indèque Deliberationem receperit, hoc Remedio amplius uti non permittetur, nec eidem Mandato etiam Judex Ecclesiasticus deinde obtemperare tenebitur. *Articuli 13. 1630.* Observa *3tiò.* Quòd debito tempore, & modo exhibitis Mandatis De-

clinatoriis, (exceptis in conformitate *Artic. 15. 1647.* Causis Matrimonialibus) in omnibus Causis ad suum Forum deductis, Judices Ecclesiastici, ad quos sonant, sub amissione Beneficii, & Officii, parere teneantur. *Uladisl. D. 1. Artic. 46. & Artic. 70. 1618.* Atque *Artic. 31. 1638.* Ità tamen, ut etiam Judex sæcularis, ad quem advocata est talis Causa, si eam ad Forum Ecclesiasticum pertinere cognoverit, rursus eandem ad eundem Judicem Ecclesiasticum remittere debeat, & teneatur. *Ulad. D. 1. Articuli 46.*

R. 5tò. Revocatio Procuratoris, est Juridicum Remedium, quò mendosa Procuratoris in Judicio facta Allegatio, cum solito onere, per Principalem retractatur, & in melius reformatur. *arg. P. 2. tituli 79. & 80.* Hæc alia est *Judicialis*, seu quæ fit in ipsa Sede Judiciaria. Alia *Extrajudicialis*, sive quæ fit extra locum, & tempus Judicii. De utraque nota *1mò.* Quòd utraque fieri debeat vel coram eodem Judice, coram quo Causa vertitur, vel coram ejusdem homine, ab eodem ad hoc specialiter deputato. *argum. præcit. Parte 2. tit. 79. & 80.* *2dò.* Quòd si Causa per Appellationem ad Superiorem Judicem sit deducta, vel per mortem, aut mutationem prioris Judicis, ad alium Judicem sit deri-

derivata, eadem Revocatio, coram iisdem Judicibus, aut homine ab iis deputato fieri debeat. *Ibid.* & *Kitt. Cap. 8. quæst. 24. 3tò.* Quòd revocatio Procuratoris, semper præsupponat aliquem errorem, & defectum in Procuratore, quem is quandoque, licèt sponte, præter mentem tamen (si enim de consensu Principalis fiat, & de hoc constiterit, Revocationi tunc locus non erit) & informationem sui Principalis: quandoque verò ex inadvertentia, & non bene intellecto Causæ statu, in Allegationibus, Responsis, vel Productis suis, in Judicio committit. *Ibidem. tit. 80. & Kitt. Cap. 8. q. 22. 4tò.* Quòd hæc Revocatio tam ab agente Principali, quàm etiam ab ejusdem legitimè constituto Plenipotentiarario fieri possit. *Art. 39. 1729. & Praxis Procuratoria. Cap. 3. quæst. 2. 5tò.* Quòd nec per Procuratorem nondum constitutum, sed postea constituendum, aut substituendum, prior Procurator, nec per Procuratorem, qui simul est Plenipotentiararius, possit sua erronea Responsio, Allegatio, vel Objectio &c. revocari. *Eadem Praxis ibidem. & Kitt. loco citato. 6tò.* Quòd hæc Revocatio, in Causis brevi processu terminandis, uti & in Causis longæ litis, in ultimo conclusionis, & ferendæ Sententiæ termino, an-

te Definitivam Sententiam fieri debeat; in aliis autem præcedentibus terminis, fieri possit etiam post Sententiam quantumvis meritoriam, modò illa non fuerit Definitiva. *argum. Parte 2. titulo 81. & A. 39. 1729. 7mò.* Quòd revocans semel Procuratoris sui Allegationes, easdem deinde in decursu litis repetere, iisdemque uti non amplius possit, sed easdem statim, & in continenti aliis novis Allegationibus teneatur supplere: nisi ob id Revocationem fecisset, quòd Procurator neglectis, & omisissis mediis, quæ ad depellendam Actoris impetitionem servire poterant, se se præcipitanter in meritum Causæ immiserit. Tunc enim iisdem statum, & meritum Causæ tangentibus Rationibus, & Probationibus, quas talis Procurator incautè adduxisset, etiam postea uti posset. *Tyrocinium Jur. Ungariæ. Parte 2. titulo 80. & Praxis Procuratoria. cit. Cap. 3. quæstione 7.*

§. 6tò. De hoc eodem Revocationis Procuratoriæ Remedio præter dicta. Nota 8vò. Quòd Revocatio Procuratoria, etiam post producta Literalia Instrumenta admittatur, ità tamen, ut vel ipse Principalis, vel saltem legitimus ejusdem Plenipotentiararius personaliter præsens sit. *Tyrocinium cit. loco cit. 9nò.* Quòd possit Procurator se-

mel revocatus, in eadem Causa, etiam finè nova Constitutione Procuratoria iterum allegare, & procurare. *Artic. 39. 1729. & Praxis Procuratoria. Cap. 3. quæst. 9. 10mò.* Quòd ultimo Judicii die, si prius fieri potuit, Revocatio Procuratoris regulariter non sit admittenda; nisi ejusdem Principalis probaverit, quòd prius ad locum Judicii venire non potuerit, vel nisi notoriè constiterit, quòd Sententia ex inepta Procuratoris Responsione, vel Allegatione fuerit lata. *argum. Parte 2. titulo 80. 11mò.* Quòd in Metropolitano quidem Foro Strigonienfi, Revocationes Procuratoriæ cum onere *sex*, in aliis autem Sedibus Diocesanis, cum onere *trium* florenorum fieri soleant: ità tamen, ut in casu Causæ ad Sedem Metropolitanam, viâ interpositæ Appellationis deductæ, & inde post reformationem remissæ, hoc onus duplicandum sit. *Ità tenet teste Tyrocin. Jur. Ungar. Parte 2. titulo 80. Praxis in Ungaria.* Cùm autem in Transylvania, Tribunalia Archidiaconalia Processibus Sedium sæcularium se se conformare soleant, & cùm teste sæpe citata *Praxi Procuratoria Csereiana, Cap. 3. quæstione 4. argum. Parte 3. titulo 6.* in Sedriis Comitatusibus onus Revocationis Procuratoriæ sint *tres* floreni, ideo etiam Archidiaconi Comi-

tatenfes, idem onus à Partibus, in ipsorum Foro, hoc Remedio utentibus, exigendi habent authoritatem. Non item Archidiaconi in Sedibus Siculicalibus existentes, & residentes; quia in his per eandem *Praxim Procuratoriam Cap. & quæst. citatis*, defacto Revocationes Procuratoriæ, plerùmque fiunt finè omni onere. Quamquam, sicubi vetus Siculorum Jus municipale, talismodi Revocationis onus *unò* florenò, & *quingenta* denariis persolvendi, viget, ab illo recedi non debeat. Hujusmodi autem onerum præspecificatorum duæ partes Judici, tertia verò ipsi Collitiganti cedere debent. *P. 3. tit. 6.*

R. 7mò. De eodem adhuc ¹⁷² Juridico Remedio nota *12mò.* Quòd ad firmitatem, & stabilitatem Procuratoriæ Revocationis non satis sit onus ejusdem depositum esse, sed insuper necessaria sit sufficientis rationis assignatio, quare nempe fiat, & instituat Revocatio; hac enim non assignata, prior Sententia, & Allegatio, vel Responsio, aut Objectio Procuratoris in suo vigore manere debet. *Kitt. Cap. 8. quæst. 23. & præcitata Praxis Procuratoria. Cap. 3. quæstione 1. 13tiò.* Quòd si hæc Revocatio extrajudicialiter fiat (secus si fiat in Judicio) non sit necesse ejusdem onus statim deponere, sed sufficiat illud promittere

re Judici, & adversæ Parti. *Kittonics ibidem quæstione 24. 14tò.* Quòd Actor cavere debeat à levatione oneris, quantumcunque à Reo offeratur, ne in Revocationem consensisse censeatur, & postea illam impugnare non possit, sed consultum est, ut partem talis oneris se contingentem, relinquat, usque ad finem litis apud Judicem, nec acceptando, nec rejiciendo. *Kittonics Cap. 8. quæstione 22. 15tò.* Quòd hæc Revocatio dupliciter fieri possit, nempe vel lite pendente, adeoque ante, vel post finalem Sententiam. De quo vide *Tyrocinium Fur. Ungar. Parte 2. titulo 80. & 81. 16tò.* Quòd eadem, non tantum quoad dictum, sed etiam quoad factum, sive rem ipsam allegatam, objectam, vel productam, puta: communem Inquisitionem, oculatam Revisionem, literarum Exhibitionem, juramentalem Depositionem, omnia denique illa facta, quæ in tali Responsione, vel Allegatione, aut Objectione revocata fundantur, fieri possit. *Kittonics Cap. 8. quæstione 25. argum. Articulo 56. 1550. & Praxis Procuratoria. Cap. 3. quæstione 6. argum. Parte 2. titulo 85. §. Quoniam. 17mò.* Quòd hoc Remedium Procuratoriæ Revocationis (præterquam in Casibus, per *Uladislaum D. 4. Articulo 13. & Articulo 56. 1550. uti & Approb. Constit.*

Transylvanic. Parte 4. titulo 1. Articulo 25. specialiter exceptis, ut sunt: Casus Interemptionis, Vulnerationis, Verberationis, Detentionis Nobilium, Invasionis item Domus, & Curiae Nobilitaris, deliberati Homicidii, & Criminalis læsæ Majestatis) in omnibus Causis, tam notæ Infidelitatis, quàm aliis Criminalibus æque, ac Civilibus, si via legali usurpetur, utrique Parti causantium admitendum sit. *Parte 2. tit. 75. 18vò.* Quòd non tantum Responsio, Allegatio, & Objection, sed etiam Fassio, & Obligatio Procuratoris, ab eodem in præjudicium sui Principalis in Judicio facta, etiam sinè novo Judicio possit quidem revocari, sed non nisi cum onere ducentorum florenorum. *Parte 2. tit. 81. Denique 19nò.* Quòd ubicunque generaliter, omnia Juridica Remedia præcluduntur, præclusum esse intelligatur etiam istud Remedium Procuratoriæ Revocationis. *Tyrocinium Juris Ungariæ. Parte 2. titulo 80. & 81. & Praxis procuratoria. Capite 3. quæstione 5.*

R. 8vò. Novum Judicium¹⁷³ (quod conformiter ad Jus Canonicum posset dici, aliquomodo venire nomine Restitutionis in Integrum, præsertim adversus omissam Probationem, de qua videri potest *Reiffenstuel lib. 2. Decretal. titulo 19. §. 7.*) per *Kittonics*

nics Cap. 8. quæstione 14. argum. Parte 2. titulo 77. est Juridicum Remedium, quò Pars in Causa succumbens, iterum eam (nempe Causam) resuscitare, ac omnia allegare, excipere, non productas Literas, & Literalia Instrumenta producere, ac generaliter omnia, quæ Juris, & Justitiæ, & quæ defensionis, ac sublevamini Causæ suæ proficua esse cognoverit, peragere valet. Porro, hoc *Novum* aliud est cum *Inhibitione*, aliud *cedendo Appellationi*, aliud *cum Gratia*, aliud denique *simplex*. *Novum cum Inhibitione* est illud: quò utitur ille, qui nec personaliter, nec mediò legitimi Procuratoris in Judicio comparens, mediante Sententia *per non venit*, convictus fuit in totali Actione, & Acquisitione Actoris. *argum. Part. 2. tit. 77.* De quo inferes *1mò*. Quòd taliter convictus, & hoc Juris Remedio uti volens, nisi sufficientem non comparitionis suæ Causam assignaverit, eodem uti non permittatur, sed Sententia Executioni sit demandanda, atque soli Novo simplici relinquatur locus. *Ibidem. & arg. Artic. 55. 1550.* *2dò*. Quòd idem *Novum* suspendat tam Judices ab extradatione Literarum Adjudicatoriarum Sententialium, quàm Adversarium ab earundem extractione, & exæquifactione. *Ibidem. & Kittonics Cap. 8. quæst. 15.*

Plura de hoc, uti & de *Novo cedendo Appellationi*, vide in citato *Tyrocin. Fur. Ung. P. 2. tit. 77.*

R. 9mò. *Novum cum Gratia* (relatè ad Forum Ecclesiasticum) est illud, quod vel ipse Rex Apostolicus, vel Episcopus Ordinarius, supplicantibus elargiri potest, & solet. De quo observa *1mò*. Quòd istud etiam in iis Causis, in quibus jam Repulsio facta fuit, concedi possit, ac soleat. *argum. Part. 2. titul. 77.* *2dò*. Quòd hoc Remediò, non nisi post executam Sententiam, proinde extra Dominium, possit quis uti, nec per illud Executionem impedire possit. *Ibidem. 3tiò*. Quòd Judices Ecclesiastici, *Novum cum Gratia*, erga Mandatum cujuscunque Judicis Regni Ordinarii, præterquam solius Regis Apostolici, & talis Sedis Judiciariæ Episcopi Ordinarii, admittere non teneantur. Ità habet teste *Tyrocin. Fur. Ungar. loco citato*. Sacrorum in Hungaria Tribunalium longo usu firmata Praxis. *4tò*. Quòd Causæ, virtute Novi cum Gratia resuscitatæ, tantum in unico, eoque brevi termino, & quidem regulariter, ante omnes alias Causas sint levandæ, & terminandæ. *Parte 2. tit. 77. & argum. Art. 43. 1729.*

R. 10mò. Denique *Novum simplex* est illud, quod nec cum *Inhibitione*, neque *cedendo*

dendo Appellationi, nec denique cum Gratia, sed præcisè ex Novis Partium responsis, ad videndum, & audiendum Novum Judicium, novamque Juris finalem deliberationem fit. *Tyrocin. Jur. Ungar. Part. 2. tit. 77. §. 11.* Ex quo colliges Imò. Quòd hoc Novò simplici ille uti possit, qui semel succubuit per Sententiam ex responsis, allegatis, & probatis Partium pronunciatam; proinde quòd in iis Casibus usurpari soleat, in quibus Causa per Partes litigantes, comparentes vel per se, vel per suos Procuratores in Judicio, pro, & contra disputata, finaliter conclusa fuit. *Tyrocin. Jur. Ungar. loco citato. & Praxis Procuratoria, Cap. 3. quæst. 9. 2dò.* Quòd hodie vñ *Art. 33. 1723.* in Ungaria, ac etiam in Transylvania, hoc Novum simplex, solum penes novam Actionem, absque omni Mandato institui soleat. *Tyrocin. Jur. Ungar. & Praxis Procuratoria locis mox citatis. 3tò.* Quòd Novo simplici, de rigore Juris, non nisi post executam finalem Sententiam, proinde extra Dominium, deberet esse locus. *Tyrocin. cit. Part. 2. tit. 77.* Quamvis ex Doctrina *Kittonicsiana Cap. 8. quæstione 17* saltem in Sedibus Archi-Diaconalibus in Transylvania, passim contraria invaluerit quoad hoc praxis. *4tò.* Quòd tam Remediò Novi simplicis, quàm etiam No-

vi cum Gratia, in una, eademque Causa, non nisi semel quis uti permittatur. *Part. 3. tit. 11. 5tò.* Quòd virtute cujuscunque Novi, ipse Novizans omnem errorem, & defectum in priori Processu commissum, & intervenientem corrigendi; item: novas Allegationes, Responsiones, Exceptiones, & Objectiones faciendi, Literas, & Literalia Instrumenta non producta producendi, imò etiam factas in priori Processu Allegationes recapitulandi, omnia denique, quæ ad Causæ suæ commodum faciunt, peragendi, plenam habeat facultatem. *arg. Part. 2. tit. 77.* quæ omnia, in tali casu, etiam Parti adversæ non novizanti, quantum nimirum pertinet ad tuitionem Sententiæ pro se latæ, concedi debere docet *Tyrocinium Jur. Ungar. Parte 2. tit. 77. 6tò.* Quòd Novum Judicium, etiam tunc, dum post Causam ad Forum Appellationis deductam ibidem succumbens, ejusdem Novi Judicii Remediò uti vellet, semper remitti, dirigi, & inchoari debeat ad, & in Foro Judicis primæ instantiæ, vel eò fortè demortuò, aut aliter mutatuò, ad, & in Foro Successoris ejusdem. *Art. 53. 1655. & Artic. 126. 1659. 7mò.* Quòd ubi omnia simpliciter Juridica Remedia excluduntur, neque Novo Judicio superesse debeat locus. *Tyrocinium Jur. Ungar. Part. 2. titulo 77. &*
S
Pra-

Praxis Procuratoria. Cap. 2. q. 9. 8vò. Quòd (in Transylvania) Novum Judicium impetrans, & intra quindecim dies, vel per Judicem, vel per Notarium *exhibitari* non faciens, iisdemque non præsens, & simul intrà sexaginta dies, à die factæ Protestationis (qui enim in Causa succumbit, si Novò Judiciò uti velit, in continenti dictare, vel per Procuratorem suum dictari facere debet, ad calumum Notario, protestari se super Novo Judicio simplici. *Praxis Procuratoria. Cap. 2. quæst. 9.*) etiam cum diebus feriatis, (cùm hoc tempus sit fatale) computandos, non prosequens, atque in simul Partem triumphantem, vigore talis Novi Judicii, vel ad *octavum*, vel ad futuram Sedem Judiciariam certificari non faciens, Causam perdat. *Praxis Procuratoria. loc. nunc cit. argum. P. 2. tit. 70.* Quamvis, si à Novizante, justæ, ac legales adferantur rationes, excusationes, & impedimenta, quo minùs impetrati Novi Judicii prosecutioni insistere potuerit, propter paritatem rationis, à materia Appellationis desumptam, (quam vide priori titulò sub num. 163.) tunc inquam talis Novizans prædicto gravamini non videatur subjici debere. *9mò.* Quòd sicut Reus semel succumbens, ita etiam Actor virtute Novi Judicii victus, perinde possit uti Novo Judicio.

Ubi nota: quòd Reus succumbens, & Novò Judiciò utens, ex Reo evadat Actor. *Praxis.*

R. 11mò. Repulsio est Juridicum Remedium, quò Pars in Causa triumphans, per Partem succumbentem, ab Executione, & exæquifactione latæ per Judicem finalis Sententiæ, coram Vicinis, & Commetaneis, evaginatò gladiò, aut alio quopiam ad id aptò instrumentò ostensò, & minaciter vibratò, violenter propellitur. *Kittonics. Cap. 5. quæstione 17. argum. Parte 2. tit. 73.* De quo adverte *1mò.* Quòd Repulsio fieri nequeat in locis Authenticis, & Credilibus, sed fieri debeat coram Vicinis, & Commetaneis Bonorum controversorum. *P. 2. tit. 74. & Kittonics. Cap. 8. quæstione 18. 2dò.* Quòd ad dolum, & fraudem cavendam, nomina, & cognomina Vicinorum, & Commetaneorum, Literis Relatoriis super peracta Repulsione concinnatis diligenter sint inferenda. *Parte 2. titulo 74. 3tiò.* Quòd necesse sit, ut Repellens, vel gladium, sive integrè, sive tantum mediocriter evaginatum, vel Baculum, aut Clavam, aut Cambucam, aut aliud simile instrumentum, Parti ad Executionem procedenti, minaciter ostendat. Quamvis vera Repulsio esse censeatur, etiamsi mediante hominum multitudine tantum, aut solis

lis minis, aut terroribus, item five per ipsum Succumbentem, five ejus Mandatò, per alium impediatur Executio. *Parte 2. tit. 74. 4tò.* Quòd eadem Repulsio fieri debeat in facie Bonorum controversorum. *Kittonits. Cap. 5. questione 18. 5tò.* Quòd eadem in una, eadèmq̃ue Causa, non nisi semel adhiberi possit, adeò, ut eandem reiterans, in Ungaria quidem, pœnam Actus majoris potentia. *A. 10. 1723.* In Transylvania verò notam Infidelitatis incurrat. *Parte 2. titulo 73. 6tò.* Quòd Repellens Executionem, per Partem repulsam illico certificandus sit, & provocandus ad reddendam rationem Repulsionis, & quidem ad illam Sedem Judicariam proximè futuram, in qua Sententia executioni subfrata, priùs lata fuit. In qua, si quidem legalem, & justam reddiderit rationem Repulsionis, onus ipsius (quod nisi priùs deposuerit de praxi in Transylvania, contra suum Adversarium contendere non permittetur) non amittet, sed feretur Sententia pro ipso: Sin verò minùs; & onus, (quod tam in Ungaria in Sedibus Comitatus, Civitatensibus &c. quàm in Transylvania in Sedriis Generalibus, in florenis *triginta sex.* In Vice-Sedriis verò in Transylvania, quibus assimilari possunt Sedes Archi-Diaconales, in flo-

renis *octodecim* consistit; In Sede tamen Vicariali, seu Auditoriali in Transylvania, prout in Tabula Regia Judicaria, onus Repulsionis sunt hungaricales floreni *septuaginta duo* ad mentem Decreti Tripart.) Repulsionis amittet, & simul prior Sententia Executioni mancipabitur. *Tyrocinium Fur. Ungar. Parte 2. titulo 73.* Item *Praxis Procuratoria. Cap. 3. questione 10.* Et denique *Idea Varróiana. Parte 2. Cap. 2. in fine.*

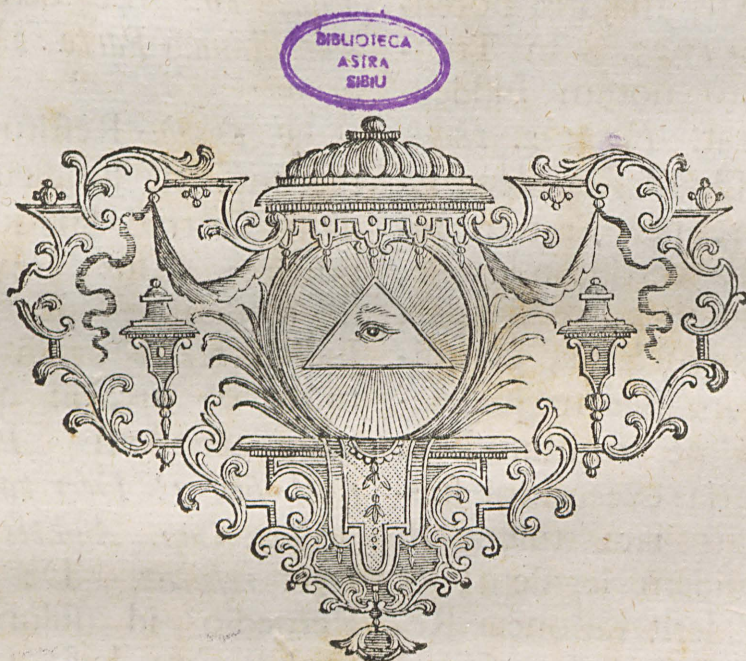
R. 12mò. Restitutio in integrum, est Juridicum Remedium extraordinarium, quò graviter læsus, ex naturali æquitate, per Officium Judicis reducitur in eum Statum, & Jus, in quo fuerat ante læsionem. *Ità Reiffenstuel lib. 1. Decretal. tit. 41. argum. Cap. Auditis. de in integr. restitut.* De quo Juris Remedio id solùm nota: Quòd cum læsis in Judicio, Jura nostra Patria, tam nempe Ungarica, quàm Transylvanica, de opportunis Juridicis Remediis abunde providerint, & prospexerint, & cum communi Lege Patria teneamur ad hoc obstricti, ut eadem cum Patriæ Filiis Lege, Consuetudine eadem, iisdem denique utamur Juridicis Remediis, ex eo in Ungaria, ac etiam in Transylvania, ad istud Restitutionis in integrum Remedium, rarò recurratur, sed

S 2 ejus

140 Pars I. Tit. XXIX. De Juridicis Remediis.

ejus locò communiter No- sed curiosum Lectorem, de
vi Judicis usurpetur Reme- eadem plura scire cupientem
dium, cum quo eadem Re- mitto ad *Anacletum Reiffen-*
stitutio in integrum, aliquam *stuel. in lib. 1. Decretal. tit.*
saltem videtur habere affini- 41. copiosè simul, & doctè
tatem. Atque intuitu hujus, de illa differentem; Et hīs
fusiùs de illa hīc meminisse concludo primam hujus Ope-
non putavi esse necessarium, ris Partem.

Finis Partis Primæ.

INDEX ALPHABETICUS.

RERUM IN HOC OPERE CONTENTARUM.

P. Pars. *T.* Titulus. *§.* Paragraphus.

A.

A Bortus procuratio, & ejus poenæ. P. 2. T. 10.

Actor, quis possit, & non, esse, ejus officium, & obligatio. P. 1. T. 5.

Actus majoris, & minoris potentiae, & eorum poenæ. P. 2. T. 14. & 17.

Adulterium, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 11. & 17.

Ætatis impedimentum. P. 2. T. 2.

Affinitatis impedimentum. P. 2. T. 2.

Alienatio rerum Ecclesiasticarum, & ejus poenæ. P. 2. T. 15.

Appellatio, ejus requisita, modus, tempus, effectus. P. 1. T. 28. P. 3. T. 1. §. 11. T. 3. §. 9.

Apostasia, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 9.

Apostoli, seu Transmissionales, earum species, requisita. P. 1. T. 28. P. 3. T. 1. §. 11.

Archi-Episcopi. P. 1. T. 1.

Archi-Episcopus Strigonienſis, ejus Suffraganei, Privilegia. P. 1. T. 1.

Archi-Episcopus Colocensis, ejus Suffraganei. P. 1. T. 1.

Archi-Diaconi, eorum Officia, Juramentum. P. 1. T. 2.

Archivum, ejus requisita, fides. P. 1. T. 24.

Armorum illicita gestatio, & ejus poenæ. P. 2. T. 15.

Afylum, ejus requisita, loca, effectus, Privilegia, violatio, & hujus poenæ. P. 2. T. 4.

Assessor, ejus munus, requisita, Juramentum. P. 1. T. 8.

Attentatio, seu innovatio pendente Appellatione, & ejus effectus. P. 1. T. 28.

Attestatio. *Vide Testis.*

Aucarius (vernaculâ: Ludas) *V. Perjurii poenæ.*

Authenticatio Testium. P. 1. T. 22. P. 3. T. 3. §. 4.

Authentica Loca. *V. Loca authentica.*
Avaritia, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 15.

B.

Baptismi reiteratio, & ejus poenæ. P. 2. T. 7.

Bestialitas, & ejus poenæ. P. 2. T. 11.

Blasphemia, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 13.

Bulla Cœnæ Domini dicta. P. 2. T. 17.

Bullæ de Jure Afyli. P. 2. T. 4.

C.

Cardinales. P. 1. T. 1.

Consistoria in Hungaria, & Transylvania, eorum gradus, & diversitas. P. 1. T. 3.

Causæ in Hungaria, & Transylvania ad Forum Ecclesiasticum pertinentes. P. 1. T. 4.

Causæ ordinarii, & summarii Processus, ac Privilegiatæ. P. 1. T. 4.

Citatio, ejus species, requisita, norma, modus. P. 1. T. 9. P. 3. T. 1. §. 1. T. 2. §. 1. T. 3. §. 2.

Citatio cum Inhibitione. P. 1. T. 9.

Contumacia, ejus species, causæ ab eadem excusantes, poenæ. P. 1. T. 10. P. 3. T. 1. §. 11. T. 2. §. 3.

Condescensio Causæ. P. 1. T. 18.

Conjuratores, eorum requisita. P. 1. T. 23.

Confessio, ejus species, requisita, valor, effectus. P. 1. T. 26.

Complex. *V. Socius Criminis.*

Conclusio Causæ, ejus requisita, qualitas effectus. P. 1. T. 27. P. 3. T. 1. §. 8. T. 2. §. 6. T. 3. §. 8.

Causæ non appellabiles. P. 1. T. 28.

Copula carnalis. P. 2. T. 1.

Conditionis impedimentum. P. 2. T. 2.

Cognitionis impedimentum. P. 2. T. 2.

Criminis impedimentum. P. 2. T. 2.

Cultus disparitatis impedimentum. P. 2. T. 2.

Clan-

Clandestinitatis impedimentum. P. 2. T. 2.
 Crimen personale Clericorum. P. 2. T. 5.
 Censurarum violatio, & ejus poenæ. P. 2. T. 7.
 Clericus, Ordinem non suum illicitè exercens, & ejus poenæ. P. 2. T. 7.
 Confessionis Sacramentalis propalatio, & ejus poenæ. P. 2. T. 7.
 Concubinatus, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 11.
 Calumnia, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 14. & 17.
 Convitium, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 14.
 commercium illicitum, & ejus poenæ. P. 2. T. 15.
 Censuræ Ecclesiasticæ. P. 2. T. 17.
 Crimen læsæ Majestatis, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 17.
 Carceris poena. P. 2. T. 17.
 Confiscatio Bonorum. P. 2. T. 17.
 Collusio, & ejus poenæ. P. 2. T. 17.

D.

Depositio Causæ. P. 1. T. 18.
 Dilatio, ejus species. P. 1. T. 19.
 Deutri Puncta. P. 1. T. 22. P. 3. T. 1. §. 7. T. 3. §. 1.
 Documenta. *V. Instrumenta.*
 Deliberatum. *V. Sententia.*
 Declinatorium Fori, ejus usus, effectus. P. 1. T. 29.
 Defloratio. P. 2. T. 1.
 Dotatio. P. 2. T. 1. P. 3. T. 1.
 Divortium, ejus species, causæ, effectus. P. 2. T. 2.
 Degradatio. P. 2. T. 5. & 17. P. 3. T. 3. §. 9.
 Detractio, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 13.
 Damnum datum, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 14.
 Debitor. P. 2. T. 14.
 Depositionis poena. P. 2. T. 17.
 Dementita fides, & ejus poenæ. P. 2. T. 17.

E.

Episcopi, eorum Jurisdictio. P. 1. T. 1.
 Edictum Valvæ. P. 1. T. 9. P. 3. T. 2. §. 3.
 Excommunicatio, ejus species, effectus, ab ea excusantes Causæ. P. 1. T. 10. P. 2. T. 17. P. 3. T. 1. §. 11. T. 2. §. 3.
 Exceptio, ejus species, requisita, effectus. P. 1. T. 15. P. 3. T. 1. §. 5.

Expeditiones Capitulares, earum forma, requisita, fides. P. 1. T. 24.
 Expensæ, earum adjudicatio, refusio. P. 1. T. 27.
 Executio Sententiæ. P. 1. T. 27.
 Erroris impedimentum. P. 2. T. 2.
 Ecclesiarum immunitas. *V. Immunitas Ecclesiarum.*
 Emenda lingvæ, ejusque poena. P. 2. T. 14.
 Emenda capitis, & ejus poena. P. 2. T. 14.
 Ebrietas, & ejus poena. P. 2. T. 15.
 Exilii poena. P. 2. T. 17.

F.

Forum, ejus competentia, & incompetentia. P. 1. T. 4.
 Fiscus, ejus officium, & juramentum. P. 1. T. 8.
 Feriæ, earum species, & effectus. P. 1. T. 16.
 Falsitas literalium. P. 1. T. 24.
 Fatalia Appellationum. P. 2. T. 28.
 Fassionis faciendæ facultas in Filiis, & Puellis. P. 2. T. 1.
 Fornicatio, & ejus poenæ. P. 2. T. 11.
 Furtum, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 12.
 Famofus libellus, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 14.
 Falsum, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 17.
 Falsarius. *V. Falsum.*
 Fateri ad legitima mandata nolentis poenæ. P. 2. T. 17.

H.

Hæresis, ejus species, Judex, Forum, poenæ. P. 2. T. 6.
 Homicidium, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 10.
 Homagium, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 5. 14. & 17.
 Habitûs, & Tonsuræ neglectus, ac ejus poenæ. P. 2. T. 15.

I.

Ingerens, Ingressio. P. 1. T. 5. P. 3. T. 2. §. 3. §. 6.
 Incompetentia, ejusque species. P. 1. T. 15.
 Induciæ. P. 1. T. 19.
 Inquisitio, ejus species, & modus. P. 1. T. 22. P. 3. T. 1. §. 7. T. 2. §. 5. T. 3. §. 4.

Instrumenta Literalia, eorum qualitates, fides, editio, seu productio. P. 1. T. 24.

Impugnatio eorundem, ejus forma, species. P. 1. T. 24.

Inhibitio, ejus usus, requisita, effectus. P. 1. T. 29. P. 3. T. 1. §. 3.

Imprægnatio, & ejus poenæ. P. 2. T. 1.

Impedimenta Matrimonii impediencia, & dirimentia, eorum effectus. P. 2. T. 2.

Impotentia impedimentum, ejus species, & effectus. P. 2. T. 2.

Infidelium Matrimonium. P. 2. T. 2.

Immunitas Ecclesiarum. P. 2. T. 4.

Immunitas personalis, & realis Ecclesiasticorum. P. 2. T. 5.

Incestus, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 11.

Injuria, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 14.

Interdictum, ejus species, effectus. P. 2. T. 17.

Inhabilitas ad Beneficia. P. 2. T. 17.

Infamiae poena. P. 2. T. 17.

Irregularitas. P. 2. T. 17.

Indebita, & ejus poena. *V. Poena temerè litigantium.*

Injustus à Sponsalibus resultus. *V. De mentita fides.*

L.

Legati Apostolici. P. 1. T. 1.

Libellus Actoreus, ejus requisita. P. 1. T. 12. P. 3. T. 1. §. 2. T. 2. §. 2. T. 3. §. 2.

Litis Contestatio, ejus species, effectus. P. 1. T. 20.

Ligaminis impedimentum. P. 2. T. 2.

Lusus prohibiti, eorum species, & poenæ. P. 2. T. 15.

Levata. P. 1. T. 12. P. 3. T. 1. §. 2.

M.

Matriculæ, earum Fides. P. 1. T. 24.

Matrimonium. P. 2. T. 2.

Mortem prioris Conjugis edocendi modi. P. 2. T. 2.

Magia, ejus qualitas, & poenæ. P. 2. T. 12.

Maledictum, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 13.

Matrimonii cum impedimento scienter contracti poenæ. P. 2. T. 17.

N.

Notarius, ejus officium, obligatio, juramentum. P. 1. T. 7.

Novum Judicium, ejus species, usus, requisita. P. 1. T. 29. P. 3. T. 1. §. 10.

Negotiatio illicita, & ejus poenæ. P. 2. T. 15.

Nota Infidelitatis, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 17.

O.

Officium Judicis Ordinarii, & Delegati. P. 1. T. 2.

Onus non venientia. P. 1. T. 9.

Onus depositionis Causæ. P. 1. T. 18.

Onus revocationis Procuratoris. P. 1. T. 19.

Onus Repulsionis. P. 1. T. 29.

Ordinis impedimentum. P. 2. T. 2.

Oculatæ revisionis impeditæ poena. P. 2. T. 17.

P.

Papa. P. 1. T. 1.

Patriarchæ. P. 1. T. 1.

Primates. P. 1. T. 1.

Primas Hungariæ, ejus Privilegia. P. 1. T. 1.

Plenipotentarius, ejus constitutio, officium. P. 1. T. 5.

Procurator, ejus constitutio, obligatio, officium, juramentum. P. 1. T. 6.

P. 3. T. 1. §. 1. T. 2. §. 1. T. 3. §. 2.

Proclamatio. P. 1. T. 11. P. 3. T. 1. §. 2.

Paria, eorum receptio, & requisita. P. 1. T. 14. P. 3. T. 1. §. 4.

Probatio, ejus species. P. 1. T. 21. P. 3. T. 1. §. 8. T. 2. §. 5. T. 3. §. 5.

Perjurium, & ejus poenæ. P. 1. T. 23.

Protocolum, ejus requisita, & fides. P. 1. T. 24.

Præsumptio, ejus species, effectus, requisita, prævalentia. P. 1. T. 25.

Poenæ temerè litigantium. P. 1. T. 27. P. 2. T. 17.

Prohibita, ejus usus, requisita, effectus. P. 1. T. 29. P. 3. T. 1. §. 3.

Poenæ Sponsalibus adjunctæ. P. 2. T. 1.

Parricidium, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 10.

Percussio, ejus species, & poenæ. P. 2. T. 13.

Purgatio Canonica. P. 2. T. 16.

Privatio à Beneficio, & Officio. P. 2. T. 17.

EEE

Pecu-

Pecuniaria poena. P. 2. T. 17.
Publicæ honestatis impedimentum. P.
2. T. 2.

R.

Reus, ejus Officium, & Privilegia. P.
1. T. 5. & 10.
Reprobatio Instrumentorum. P. 1. T. 24.
Rei obligatio ad confitendam verita-
tem. P. 1. T. 26.
Res judicata. *V. Sententia.*
Remedia juridica. P. 1. T. 29.
Revocatio Procuratoris, ejus species,
requisita, onus. P. 1. T. 29.
Repulsio, ejus requisita, usus, modus,
locus, onus. P. 1. T. 29.
Restitutio in integrum. P. 1. T. 29.
Raptus impedimentum, & ejus poenæ.
P. 2. T. 2. & 17.
Raptus luxuriosus, ejus qualitas, &
poenæ. P. 2. T. 17.
Residentiae neglectus, & ejus poenæ.
P. 2. T. 15.

S.

Sententia per non venit, ejus requisi-
ta, usus, effectus, remedia. P. 1.
T. 13. & 29. P. 3. T. 1. §. 3.
Sigillum, ejus species, fides. P. 1. T. 24.
Scripturæ privatae, earum species, for-
ma, fides. P. 1. T. 24.
Socius Criminis, ejus Confessionis va-
lor, effectus. P. 1. T. 26.
Sententia, ejus diversitas, qualitas, spe-
cies, requisita, effectus, forma. P. 1.
T. 27. P. 3. T. 1. §. 9. §. 11. T. 2. §. 3.
T. 3. §. 9.
Sponsalia. P. 2. T. 1. P. 3. T. 1.
Sponsalium formæ. P. 2. T. 1.
Sponsalia solventes causæ. P. 2. T. 1.
Sacramentorum defectus. P. 2. T. 7.
Sacerdos conjugatus, & ejus poenæ.
P. 2. T. 7.
Simonia, ejus species, & poenæ. P. 2.
T. 8.
Schisma, ejus species, & poenæ. P. 2.
T. 9.
Stuprum, ejus species, & poenæ. P. 2.
T. 11.
Sacrilegium carnale, ejus qualitas, &
poenæ. P. 2. T. 12.

Sodomia, ejus qualitas, & poenæ. P.
2. T. 11.

Sortilegium, ejus qualitas, & poenæ.
P. 2. T. 12.

Suspensio, ejus species, & effectus. P.
2. T. 17.

T.

Testes, eorum requisita, examen, qua-
litas, fides. P. 1. T. 22. P. 3. T. 1.
§. 7. & 8.
Transumptum, ejus requisita, fides. P.
1. T. 24.
Turbator Matrimonii, & ejus poenæ.
P. 2. T. 2. & 17.
Testamentum, ejus species, solemnita-
tes, requisita. P. 2. T. 3.
Tonsuræ neglectus. *V. Habitus &c.*
Tortura. P. 2. T. 17. P. 3. T. 3. §. 7.

U.

Usura, ejus qualitas, species, & poe-
næ. P. 2. T. 12.

J.

Judex Ordinarius, & Delegatus. P. 1.
T. 1.
Judicium, ejus species, & diversitas.
P. 1. T. 3.
Judicium Seculare incompetencia in
Causis Spiritualibus. P. 1. T. 4.
Juristitium. *V. Ferie.*
Juramentum calumniæ, ejus qualitas,
forma. P. 1. T. 17. P. 3. T. 1. §. 6.
Juramentum, ejus species, effectus, for-
ma. P. 1. T. 23.

V.

Violatio Sedis, & ejus poenæ. P. 2.
T. 17.
Verberationis poena. P. 2. T. 17.
Venatio, ejus qualitas, & poenæ. P. 2.
T. 13.
Vis illatæ indicia. P. 2. T. 2.
Vis impedimentum. P. 2. T. 2.
Voti impedimentum. P. 2. T. 2.
Vicarii, eorum diversitas, officium, ju-
risdictio. P. 1. T. 1.

I N D E X

VARIARUM FORMULARUM PRACTICARUM, IN HOC OPERE CONTENTARUM.

P. Pars. *T.* Titulus. *§.* Paragraphus. *n.* Numerus marginalis.

Apostolorum, seu Transmissionalium.
P. 3. T. 1. §. 11. n. 69.

Admonitorium ad parendum Sententiae definitivae. P. 3. T. 1. §. 11. n. 76.

Aggravatorium, & reaggravatorium Excommunicationis. P. 3. T. 2. §. 3. n. 20.

Absolutorium ab Excommunicatione. P. 3. T. 2. §. 3. n. 26.

Citationis. P. 3. T. 1. §. 1. n. 2.

Circularium Archi-Diaconalium. P. 3. T. 1. §. 1. n. 2.

Certificationis ad reddendam rationem inhibitionis. P. 3. T. 1. §. 3. n. 16.

Conclusionis in merito. P. 3. T. 1. §. 8. n. 51. §. 10. n. 61. T. 2. §. 6. n. 42. T. 3. §. 8. n. 41.

Citatorium. P. 3. T. 2. §. 1. n. 1. T. 3. §. 2. n. 12.

Compulsorium. P. 3. T. 2. §. 1. n. 1.

Compassualium. P. 3. T. 2. §. 3. n. 15.

Concessorium auxilii Brachii Regalis. P. 3. T. 2. §. 3. n. 23.

Deutri Punctorum. P. 3. T. 1. §. 7. n. 35. T. 2. §. 5. n. 40. T. 3. §. 1. n. 9.

Denunciatorium Excommunicationis. P. 3. T. 2. §. 3. n. 17. & 18.

Denunciatorium Absolutionis ab Excommunicatione. P. 3. T. 2. §. 3. n. 27.

Delegatorium Authenticationis Testamentum. P. 3. T. 3. §. 4. n. 20.

Decreti de Reo constituendo, seu examinando. P. 3. T. 3. §. 5. n. 29.

Decreti de Reo torturando. P. 3. T. 3. §. 7. n. 36.

Degradationis realis. P. 3. T. 3. §. 10. n. 48.

Exceptionum. P. 3. T. 1. §. 5. n. 27.
Excommunicatorium Contumacis in non parendo Sententiae. P. 3. T. 1. §. 11. n. 80.

Edicti Valvalis. P. 3. T. 2. §. 3. n. 8.
Excommunicatorium Contumacis in non comparendo. P. 3. T. 2. §. 3. n. 20.

Examinis Rei extra Torturam. P. 3. T. 3. §. 6. n. 32. sub Tortura. ibid. §. 7. n. 36. post Torturam. ibid. §. 8. n. 40.

Inhibitionis executionis Sententiae. P. 3. T. 1. §. 3. n. 16.

Inquisitionarium. P. 3. T. 1. §. 7. n. 40. T. 2. §. 5. n. 40. T. 3. §. 4. n. 21.

Iovocatorium auxilii brachii secularis. P. 3. T. 1. §. 11. n. 78.

Ingestionis Fiscalis. P. 3. T. 2. §. 3. n. 13. 16. §. 6. n. 42.

Invocatorium auxilii Brachii Regalis. P. 3. T. 2. §. 3. n. 22.

Levatae. P. 3. T. 1. §. 2. n. 6. T. 2. §. 2. n. 4.

Libelli Actorei. P. 3. T. 1. §. 2. n. 6. T. 2. §. 2. n. 4. T. 3. §. 2. n. 13.

Monitorii Mandati. P. 3. T. 2. §. 3. n. 10.

Monitorii Canonici. P. 3. T. 2. §. 3. n. 11.

Mandati ad visitandum corpus delicti, & Relationis ad idem. P. 3. T. 3. §. 1. n. 7.

Novi Iudicii simplicis Libelli. P. 3. T. 1. §. 10. n. 59.

Procuratoriae Constitutionis. P. 1. T. 1. §. 2. n. 4. T. 2. §. 1. n. 3.

Proclamationis. P. 3. T. 1. §. 2. n. 6. T. 2. §. 2. n. 6.

Prohibitae. P. 3. T. 1. §. 3. n. 13.

Præceptorio-Repetitorium. P. 3. T. 1. §. 10. n. 66.

Replicarum, Duplicarum, Triplicarum. P. 3. T. 1. §. 7. n. 3. T. 2. §. 5. n. 39. T. 3. §. 3. n. 18.

Relatorium ad Præceptorio-Repetitorium. P. 3. T. 1. §. 11. n. 68.

Relatorium de perfecta admonitione ad parendum Sententiæ. P. 3. T. 1. §. 11. n. 77.

Relatorium ad Citatorias, & alia mandata. P. 3. T. 2. §. 1. n. 2.

Relationis de visitato corpore delicti. P. 3. T. 3. §. 1. n. 8.

Relationis de perfecta authenticatione Testium. P. 3. T. 3. §. 4. n. 21.

Sigilli Archi-Diaconalis. P. 3. T. 1. §. 1. n. 1.

Sententiæ per non venit. P. 3. T. 1. §. 3. n. 11.

Sententiæ Definitivæ. P. 3. T. 1. §. 9. n. 53. §. 10. n. 63. §. 11. n. 72. T. 2. §. 3. T. 3. §. 9. n. 43.

Transmissionalium. *V. Apostolorum.*

Juramenti Archi-Diaconorum. P. 1. T. 2.

Juramenti Procuratorum. P. 1. T. 6.

Juramenti Notariorum. P. 1. T. 7.

Juramenti Fiscalis. P. 1. T. 8.

Juramenti Assessorum. P. 1. T. 8.

Juramenti Testium. P. 3. T. 1. §. 7. n. 34.

Juramenti calumniæ. P. 3. T. 1. §. 6. n. 31.

Juramenti Rei de veritate confitenda. P. 3. T. 3. §. 6. n. 32.

